

سَفینَه

فصلنامه تخصصی مطالعات قرآن و حدیث

«ویژه مضرّت ابوطالب (علیه السلام)»

سال دوازدهم، شماره ۴۸، پاییز ۱۳۹۴

✧ صاحب امتیاز: مؤسسه فرهنگی نبأ مبین

Email: mh_shahri@yahoo.com

✧ مدیر مسئول: محمدحسین شهری

Email: pahlevan@ut.ac.ir

✧ سردبیر: دکتر منصور پهلوان

Email: Taleie20@gmail.com

✧ ویراستار ارشد: عبدالحسین طالعی

فصلنامه سفینه طبق گواهی شماره ۳/۴۱۵۸ مورخ ۲ / ۵ / ۸۵ وزارت
علوم، تحقیقات و فناوری، دارای درجه علمی - ترویجی است.

نشانی:

تهران، خیابان شریعتی، روبه روی خیابان ملک، خیابان شبستری،

خیابان ادیبی، پلاک ۲۶

تلفن: ۷۷۵۰۱۱۲۵ تلفکس: ۷۷۵۰۶۶۰۲

شماره استاندارد بین‌المللی (شاپا): ۱۷۵۳ - ۰۶۸۹

info@safinahmagazine.ir

پست الکترونیک:

www.safinahmagazine.ir

پایگاه اینترنتی:

هیئت تحریریه (به ترتیب الفبا)

دکتر پروین بهارزاده / استادیار دانشگاه الزهراء

دکتر احمد بهشتی / استاد دانشگاه تهران

دکتر منصور پهلوان / استاد دانشگاه تهران

دکتر جلیل تجلیل / استاد دانشگاه تهران

دکتر مهدی دشتی / دانشیار دانشگاه علامه طباطبائی

دکتر محمد مهدی رکنی / استاد دانشگاه فردوسی مشهد

دکتر علی شیخ الاسلامی / استاد دانشگاه تهران

حجت الاسلام حسن طارمی راد / دانشیار دانشنامه جهان اسلام

دکتر نهلا غروی نائینی / استاد دانشگاه تربیت مدرس

دکتر مجید معارف / استاد دانشگاه تهران

دکتر سید محسن میرباقری / استادیار دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی

و به یاد استاد فقید:

دکتر حسین علی محفوظ / استاد دانشگاه بغداد

✦ مدیر داخلی: راضیه کرمی قلعه سیدی

فصلنامه سفینه از طریق بانکهای اطلاعاتی زیر قابل دسترسی است:

WWW.SID.ir

WWW.Noormags.com

WWW.Magiran.com

راهنمای پذیرش مقالات

- مقاله ارسالی دارای نوآوری و موضوع، نکته یا نگاهی نو باشد. همچنین دارای ساختار استدلالی، تتبع و استفاده از منابع معتدل اصلی و دسته اول باشد.
 - مقاله ارسالی به سفینه، نباید قبلاً در نشریه دیگری به چاپ رسیده یا در نوبت چاپ باشد.
 - حجم مقاله از ۷۵۰۰ کلمه (حدود ۲۵ صفحه در قطع مجله) فراتر نرود.
 - مقاله شامل عنوان، مقدمه، بحث اصلی، نتیجه و کتابنامه باشد.
 - مقاله به شکل تایپ شده همراه با فایل آن در قالب word یا زرنگار روی CD به نشانی دفتر سفینه ارسال، یا از طریق پست الکترونیک فرستاده شود.
 - شیوه نگارش مقاله مطابق با دستور خط فرهنگستان زبان و ادب فارسی بوده، قواعد ویراستاری در آن رعایت شده باشد.
 - مشخصات کامل نویسنده، نام و نام خانوادگی، درجه علمی، سمت، آثار به چاپ رسیده، تاریخ تولید (برای مستندسازی)، تاریخ ارسال، نشانی کامل پستی، پست الکترونیک و شماره تلفن، همراه با مقاله ارسال شود.
 - فهرست منابع در آخر مقاله به ترتیب الفبایی نام خانوادگی نویسنده به شکل ذیل تنظیم گردد:
- الف) برای کتاب: نام خانوادگی، نام پدیدآورنده. نام کتاب. نام مترجم یا سایر افراد دخیل. محل انتشار: نام ناشر، نوبت چاپ، تاریخ انتشار.
- ب) برای مقاله: نام خانوادگی، نام پدیدآورنده. عنوان مقاله. نام مترجم یا سایر افراد دخیل. نام نشریه، دوره یا سال انتشار، شماره مجله، تاریخ انتشار، شماره صفحه ابتدا و انتهای مقاله.
- ارجاع به منابع در متن مقاله، به این گونه باشد که پس از نقل مطلب، نام خانوادگی پدید آورنده، شماره جلد (در صورت لزوم) و صفحه مورد نظر در داخل پرانتز ذکر شود؛ مانند: (مطهری، ج ۱، ص ۱۰۰)
 - در ترجمه‌ها ارسال متن اصلی ضروری است.
 - در مورد متونی که تصحیح و تحقیق می شود، نسخه عکسی مبنای چاپ ارسال شود.
 - مقاله ارسالی در صورت تأیید یا عدم تأیید، بازگردانده نمی شود.
 - کارشناسان متخصص مربوط، مقالات را داوری و انتخاب می کنند.
 - سفینه در زمینه مباحث اسلامی بر مبنای قرآن و حدیث، از همکاری صاحب نظران و پژوهشگران استقبال می کند.
 - مسئولیت مطالب هر مقاله، از هر نظر، به عهده نویسنده است.
 - سفینه مطالب رسیده را ویرایش علمی، محتوایی، ادبی و فنی می کند.
 - نقل مطالب از سفینه به شیوه پژوهشی، با ذکر مأخذ، مانعی ندارد.

سرمقاله ۵

مقالات

۹ نظرخواهی درباره حضرت ابوطالب علیه السلام - سید حسن افتخارزاده

تحلیل ادبی - تاریخی و شرح بر القصیده الغراء فی ایمان ابی طالب علیه السلام شیخ البطحاء اثر احمد خیری

۲۲

پاشا حنفی مصری - باقر قربانی زرین

۴۶

آخرین وصی حضرت ابراهیم علیه السلام - علی اکبر مهدی پور

گزارش و معرفی

۶۵

راهنمای پژوهش درباره جناب ابوطالب علیه السلام - مهدی مجتهدی

شیخ جعفر نقدی و کتاب «مواهب الواهب فی فضائل ابی طالب علیه السلام» -

۹۷

محمد مهدی کرباسچی

اسناد و متون

چهار رساله درباره حضرت ابوطالب علیه السلام و قصیده لامیه

آیت الله سیدعلی بهبهانی، دکتر محمود شهابی، استاد غلامرضا دبیران -

۱۱۱

به کوشش: علی اکبر صفری

نکته پژوهشی

۱۴۲

معلوم‌زدایی از علم باری تعالی - محمد رضا ارشادی نیا

نمایه

۱۶۴

نمایه دوره دوازدهم سفینه (شماره‌های ۴۵-۴۸) - حمید سلیم گندمی

موجز المقالات

تعریب: تحسین بدری

چکیده مقالات به انگلیسی

ترجمه: مینا اسکویی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

۱. در مکتب زیارت که محلّ ظهور و تجلّی حقایق والای ولایت بدون الزام به تقیّه بوده، بارها بر این واقعیت خردپسند تأکید شده که خاستگاه جسمی پیامبران و امامان راستین الهی، در جایگاه بلندی قرار دارد که همواره خطاب به معصومان، از زبان معصومان دیگر، عباراتی می خوانیم، مانند:

اشهد انک کنت نوراً فی الاصلاب الشامخة و الارحام المطهرة
اشهد انک طهر طاهر مطهر من طهر طاهر مطهر

۲. در منشورهای گران سنگ عقاید که تحت عنوان زیارتنامه‌ها در اختیار ما قرار گرفته، بر حقیقت روشن یاد شده به تعبیرهای دیگر تأکید شده است:

لم تنجسک الجاهلیة بأنجاسها و لم تلبسک المدلهمات من ثیابها
یعنی که آلودگی شرک و کفر و فسوق هرگز بر دامان آسمانی شما و گذشتگان شما ننشسته است.

۳. واقعیت این است که بشر همواره در درک معرفت خدای عزوجلّ قصور و تقصیر داشته و دارد، چنانکه آفریدگار سبحان خود، خطاب به آفریدگان آشکارا اعلام می‌دارد: "و ما قدروا الله حقّ قدره".

اما خردورزانی که برای شناخت خدای تعالی، از کلام حجت‌های معصوم او بهره می‌گیرند، گام در میدان تنزیه نهاده‌اند و بر آن پای می‌فشارند.

۴. از پیامدهای تنزیه خدای سبحان، تعظیم و تجلیل مقام شامخ پیامبران و جانشینان راستین آنان است که سفیر و فرستاده و حجت خدای بزرگ هستند. به ادله‌ای که در جای خود روشن شده، چهارده نور پاک در این میان جایگاه ویژه دارند. آن گرامیان، "مثل اعلی" هستند برای خدایی که: "لیس کمثله شیء". با قدری مسالحه در تعبیر، می‌توان گفت که انوار مقدس معصومان، در رتبه مخلوقیت، "مثل" برای تنزیه است، یعنی که با دیگر آفریدگان قابل قیاس نیستند.

بزرگوارانی که خدایشان با وصف "انهم عندنا لمن المصطفین الاخیار" ستوده، در کالبد تنگ وهم و فهم ما نمی‌گنجد. اوج عروج کلام در چنین جایگاهی ورای وهم و فراتر از فهم همگان است.

۵. سرانجام می‌رسیم به این بیان روشن امام همام امیر مؤمنان علیه السلام که: "لا یقاس بأل محمد من هذه الامة احد". زیرا که آل محمد، حجت خدایی هستند که: "لا یقاس بالناس". از جلوه‌های این بیان الهی، آنکه اگر در وصف برخی آفریدگان، کریمه "یخرج الحی من المیت" صادق باشد، درباره آن گرامیان هرگز چنین نیست.

۶. معصومان قبل از ورود به دنیای خاکی، نور پاره‌هایی بودند عرش نشین، که به حکم و امر و مصلحت الهی گام به این خاکدان نهادند. این حقیقت را امام هادی سلام الله علیه در جمله‌ای از زیارت جامعه کبیره، در کمال ایجاز و بلاغت چنین بیان می‌دارد: "خلقکم الله انوارا فجعلکم بعرضه محدقین حتی من علینا بکم فجعلکم فی بیوت اذن الله ان ترفع و یذکر فیها اسمہ".

۷. این گوهر الهی، هیچ نسبتی با عالم خاک ندارد، جز اینکه برای خاک نشینان، هدایتگر است؛ همان گونه که ستاره در اوج آسمان راهنمای زمینیان است بدون اینکه دست آنان بدان برسد. امام رضا علیه السلام در وصف امام معصوم می‌فرماید:

"و هو بحیث النجم من ایدی المتناولین".

۸. آن گوهر یکدانه الهی وقتی قرار است در عالم خاک نورافشانی کند، در صدفی جای می‌گیرد که پاک‌ترین و مقدس‌ترین صدف باشد. بدین روی، به جملات نخستین این قلم انداز باز می‌گردیم که اصلاّب و ارحامِ حاملِ چنین نورهایی، برتر از دیگران‌اند، بلکه غیرقابل قیاس با معاصران خود. برگ برگِ تاریخ - حتی بعد از دستبرد ظلمت پرستانِ بدان - شعاع‌هایی از این مدّعی درخشنده را به ما می‌نمایاند.

۹. حماسه شکوهمند حضرت ابوطالب علیه السلام در چنین منظومه‌ای از معرفت جای دارد و در این فضا قابل بیان است. کمتر از این بیان، هرچه باشد - گرچه بیان‌هایی که جنبه تدافعی دارد، یعنی قصد دفاع از مؤمن بودن و مشرک نبودن آن گرامی وجود آسمانی - کسر شأن آن حضرت است، دریغا که گاهی اوقات ناگزیر از آنیم.

۱۰. کاش چنین اضطراری در میان نمی‌بود. کاش مخالفان مجال بر ما نمی‌بستند تا فرصت محدود را از مباحث تبیینی برگردانیم و به مباحث احتجاجی روی آوریم. کاش می‌توانستیم فارغ از این احتجاج‌ها و مناظره‌ها، زمان مختصر خود را به کاوش در لایه‌های ژرف احادیث فضائل آن بزرگ بگذرانیم، که خودش مظلوم است و فرزند گرامی‌اش وارث مظلومیت او.

۱۱. در چنین فضایی چه می‌شود کرد که گسستن رشته‌های تهمت و افترا - آن هم به بزرگِ بنی‌هاشم که "ابو الائمه" است - خود وظیفه و فرضیه‌ای است. ولی از یاد نبریم که نباید مباحث احتجاجی تمام هم و غم ما را به خود مشغول دارد،

به گونه‌ای که مباحث تبیینی را از یاد بریم و همواره در جایگاه تدافعی بمانیم. کوشیده‌ایم که در این شماره‌های سفینه، از این والا دور نگردیم.

۱۲. در هر حال، امید آن داریم که با گسستن رشته‌های بد زبانی نسبت به حضرت ابوالائمة النجباء، گامی برداریم در راه تقرّب به آن امام امم، منجی موعود عجل الله فرجه که در باره‌اش می‌خوانیم: "این المنصور علی من اعتدی علیه و افتری، این قاطع حبائل الکذب و الافتراء". تا خدایش از پرده فراق به در آرد، و روزگار تیره غیبت به سر آرد.

نظرخواهی درباره حضرت ابوطالب علیه السلام - سیدحسین افتخارزاده

فصلنامه تخصصی مطالعات قرآن و حدیث سفینه

سال دوازدهم، شماره ۴۸ «ویژه حضرت ابوطالب علیه السلام»، پاییز ۱۳۹۴، ص ۹-۲۱

نظرخواهی درباره حضرت ابوطالب علیه السلام

سیدحسین افتخارزاده *

چکیده: این گفتار که در پاسخ به پرسش‌های مرتبط با حضرت ابوطالب علیه السلام تدوین شده، به دو مبحث می‌پردازد: یکی آیات و روایاتی که مقامات و فضائل حضرت ابوطالب را نشان می‌دهد. ضمن این مبحث، به ایمان پدر حضرت ابراهیم علیه السلام نیز می‌پردازد. دوم انگیزه مخالفان از نسبت دادن موارد ناروا به ابوطالب علیه السلام.

کلیدواژه‌ها: ابوطالب - مقامات؛ ابراهیم علیه السلام - ایمان پدران؛ ابوطالب - برخورد مخالفان.

*. دکتری فلسفه، محقق و پژوهشگر. توضیح این که این پاسخ‌نامه براساس گفتاری شفاهی از ایشان تدوین و ویرایش شده که در این جهت، از همکاری فاضل گرامی جناب سعید فراهانی استفاده شده و از همکاری ایشان سپاسگزاریم (سفینه).

فصلنامه سفینه، برای بهره‌گیری از دیدگاه‌های مختلف در مورد حضرت ابوطالب عَلَيْهِ السَّلَامُ و بایسته‌های پژوهشی و ترویجی در مورد حضرتش، پرسش‌هایی به محضر چند تن از صاحب نظران حوزه و دانشگاه فرستاد. متن پرسش‌ها چنین است:

- ۱- جایگاه حضرت ابوطالب در تاریخ اسلام را تبیین فرمایید.
- ۲- مقام حضرت ابوطالب بر اساس آیات و روایات چگونه است؟
- ۳- بهترین منبعی که در مورد حضرتش می‌شناسید (کتاب یا رساله یا بخشی از کتاب) معرفی فرمایید.
- ۴- در مورد مخالفت‌ها با آن حضرت و نسبت‌هایی که به آن بزرگوار داده‌اند، چه می‌توان گفت؟
- ۵- چه مواردی را برای پژوهش در مورد حضرت ابوطالب شایسته می‌دانید؟
- ۶- چه مواردی را برای ترویج فرهنگ آشنایی با مقامات آن بزرگوار، مناسب می‌دانید؟

پاسخ به پرسش دوم

برای پاسخ به این پرسش، به چند گروه از نصوص نظری می‌افکنیم. گروه اول از نصوص

در این گروه به حدیثی اشاره می‌شود که جناب ابوذر از رسول خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نقل می‌کند:

عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَجَمَهُ اللَّهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَقُولُ: خُلِقْتُ أَنَا وَعَلِيٌّ بِنِ أَبِي طَالِبٍ مِنْ نُورٍ وَاحِدٍ، نُسِبَ اللَّهُ يَمَنَةَ الْعَرْشِ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ آدَمَ بِالْفِيْءِ عَامٍ. فَلَمَّا أَنْ خَلَقَ اللَّهُ

أَدَمَ جَعَلَ ذَلِكَ النُّورَ فِي صُلْبِهِ. وَ لَقَدْ سَكَنَ الْجَنَّةَ وَ نَحْنُ فِي صُلْبِهِ. وَ لَقَدْ هَمَّ بِالْخَطِيئَةِ وَ نَحْنُ فِي صُلْبِهِ. وَ لَقَدْ رَكِبَ نُوحٌ فِي السَّفِينَةِ وَ نَحْنُ فِي صُلْبِهِ. وَ لَقَدْ قُدِفَ إِبْرَاهِيمُ فِي النَّارِ وَ نَحْنُ فِي صُلْبِهِ. فَلَمْ يَزَلْ يَنْقُلُنَا اللَّهُ عِزًّا وَ جَلًّا مِنْ أَصْلَابِ طَاهِرَةٍ إِلَى أَرْحَامِ طَاهِرَةٍ، حَتَّى انْتَهَى بِنَا إِلَى عَبْدِ الْمُطَّلَبِ، فَقَسَمْنَا بِنِصْفَيْنِ، فَجَعَلَنِي فِي صُلْبِ عَبْدِ اللَّهِ وَ جَعَلَ عَلِيًّا فِي صُلْبِ أَبِي طَالِبٍ، وَ جَعَلَ فِي النَّبُوَّةِ وَ الْبَرَكَةِ، وَ جَعَلَ فِي عَلِيٍّ الْفَصَاحَةَ وَ الْفُرُوسِيَّةَ، وَ شَقَّ لَنَا أَسْمِينَ مِنْ أَسْمَائِهِ، فَذُو الْعَرْشِ مُحَمَّدٌ وَ أَنَا مُحَمَّدٌ وَ اللَّهُ الْأَعْلَى وَ هَذَا عَلِيٌّ.^۱

پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ می فرماید: من و علی بن ابی طالب، دو هزار سال قبل از اینکه خداوند آدم را خلق کند، از یک نور واحد خلق شدیم و در سمت راست عرش تسبیح گوی خداوند بودیم. پس از آنکه خداوند آدم را آفرید، آن نور را در صلب او قرار داد و... و پیوسته خدای متعال ما را از اصلاّب پاک و پاکیزه به ارحام پاک و پاکیزه منتقل کرد، تا اینکه به عبدالمطلب رسید. پس ما را به دو قسمت تقسیم کرد، مرا در صلب عبدالله و علی را در صلب ابی طالب قرار داد.

نصوص گروه دوم

حضرت ابوطالب مؤمن بود، ولی ایمان خود را کتمان می کرد. در قرآن نمونه آن آمده است:

وَ أَضْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ إِذْ جَاءَهَا الْمُرْسَلُونَ - إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُوا إِنَّا إِلَيْكُمْ مُرْسَلُونَ.^۲

قرآن کریم ماجرای دو فرستاده خداوند را نقل می کند که به قریه ای وارد می شوند. بنا بر نقل رایج تفاسیر،^۳ آن شهر، انطاکیه بوده و آن رسولان از حواریون

۱. علل الشرائع، ج ۱، ص: ۱۳۵.

۲. سوره یاسین آیات ۱۳ و ۱۴.

۳. برای نمونه رجوع کنید به تفسیر برهان ذیل آیات یاد شده.

حضرت عیسیٰ علیه السلام بودند. آنها برای تبلیغ دیانت حضرت عیسیٰ به انطاکیه رفتند که مردم و پادشاه آنجا بت پرست بودند. اما پس از این تبلیغ، زندانی شدند. اگر شمعون نیز مانند آن دو، از ابتدا دعوت علنی و مخالفت با بت‌ها را آغاز می‌کرد، سرنوشتی بهتر از آن دو نداشت. اما شمعون با مخفی کردن حقایق، نه تنها توانست جان آن دو را نجات دهد، بلکه پادشاه و عده زیادی از مردم را نیز مؤمن کرد.

این برنامه‌ای را که شمعون اجرا کرد، چه نام می‌نهد؟ گاهی مؤمنی ایمان خود را ابراز نمی‌کند و در ظاهر کافران در می‌آید، تا هم رسولان خداوند را یاری کند و از مرگ نجات دهد و هم عده‌ای از جماعت کفار را مؤمن کند.

کتمان ایمان و به ظاهر کفار در آمدن به قصد هدایت آنها، در تاریخ نمونه‌های دیگری نیز دارد و افرادی نیز به دستور ائمه اطهار علیهم السلام این کار را انجام داده‌اند. شاگردان امام صادق و امام عسکری علیهما السلام در مجامع بزرگان اهل سنت تحصیل می‌کردند تا منابع و ادعاهای آنان را جمع‌آوری کنند. دانشمندی مانند میرحامد حسین هندی سالها در نزد یک عالم غیرشیعه خدمت کرد تا کتاب او را بگیرد و از آن آگاه شود و نقد آن کتاب را بنویسد.

در دوره‌ای که فرد در چنین شرایطی به سر می‌برد، بسیاری از محدودیت‌ها نصیب او می‌شود. به عنوان نمونه علی بن یقطین نمی‌توانست مانند زراره و ابابصیر، از ملاقات با امام زمانش لذت ببرد و پشت سر امامش نماز بخواند. اما مقام علی بن یقطین از بسیاری از صحابه حضرت موسی بن جعفر و حضرت صادق علیه السلام بالاتر بوده است. این یعنی فرد داخل آتش برود که دیگران را نجات

بدهد. ارزش اعمال این فرد، قابل مقایسه با اعمال سایر افراد نیست.

یکی دیگر از نمونه‌های این افراد، مؤمن آل فرعون بود. وی که از قبطیان بود،

در نجات موسی عَلَيْهِ السَّلَام می‌کوشید.

قرآن کریم می‌فرماید: **وَ جَاءَ رَجُلٌ مِنْ أَقْصَى الْمَدِينَةِ يَسْعَى قَالَ يَا مُوسَى إِنَّ الْمَلَأَ يَأْتَمِرُونَ بِكَ لَيَقْتُلُوكَ فَاخْرُجْ إِنِّي لَكَ مِنَ النَّاصِحِينَ**^۱.

او کسی بود که دوان دوان آمد و گفت: یا موسی این قبطیان برنامه‌ریزی کرده‌اند که تو را بکشند، زیرا تو را شناخته‌اند. این فرد از بنی اسرائیل نبود و خود قبطی بود، اما باطناً به موسی ایمان داشت. از آن زمان که مادر موسی به نجاری سفارش جعبه‌ای داد که آب داخل آن نرود و ... و شرح موسی را شنید، به او ایمان آورده بود. لذا موسی را داخل جعبه قرار داد و درب آن را میخ کوبید. او با مادر موسی همکاری کرد تا جعبه را به آب انداخت. و پس از آن هم پیگیر بود که چه خواهد شد. این فرد تا آخر با موسی همکاری می‌کرد، گرچه در ظاهر قبطی بود.

برنامه حضرت ابوطالب چنین بود. قبل از بعثت پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، حضرت ابوطالب در نهایت ایمان به پیامبر بوده است و از حنفاء بود. عمده کار ابوطالب بعد از بعثت پیغمبر، این بود که او و طالب و حتی جناب عبدالله ایمان کامل داشتند به اینکه محمد بن عبدالله پیامبر خواهد بود، اما به روی خود نمی‌آوردند که ردّ مشرکان گم شود و این فرزند را به اعتبار آنها نکشند. ابوطالب ایمانش را مخفی کرد و عمده کار او بعد از بعثت این بود که در بین کفار به عنوان

۱. سوره قصص آیه ۲۰.

شخصیت بزرگ مکه در جلسات دار الندوة شرکت می‌کرد و تمام اخبار و اطلاعات در دست او بود. در عین حال به حرمت او هیچکس از مردان و بزرگان قریش تصمیم به اذیت و آزار مستقیم پیامبر نمی‌گرفتند یا دست کم تصمیم به قتل پیامبر نمی‌گرفتند. لذا تا زمانی که حضرت ابوطالب زنده بود، هیچکس نقشه‌ای برای قتل پیامبر نکشید. حضرت ابوطالب یاران و اطرافیان و خود پیامبر را از شهر مکه بیرون برد و در یک دره نگه داشت و فرمود: من محافظ و مدافع اینها هستم و مسئولیت آنها به عهده من است. از یک طرف روزها در جمع دارالندوة بود و شبها پنهانی در خدمت پیامبر بود. مدتها حضرت ابوطالب و فرزندش طالب چنین نقشی داشتند که کمتر نامی از او برده شده است. شاهد بر این مطالبی، حدیثی از جناب جابر بن عبدالله انصاری است که قسمت پایانی آن چنین است:

... قَالَ جَابِرٌ: فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، اللَّهُ أَكْبَرُ! النَّاسُ يَقُولُونَ [إِن] أَبَا طَالِبٍ مَاتَ كَافِرًا. قَالَ: يَا جَابِرُ، اللَّهُ أَعْلَمُ بِالْغَيْبِ. إِنَّهُ لَمَّا كَانَتْ اللَّيْلَةُ الَّتِي أُسْرِي بِي فِيهَا إِلَى السَّمَاءِ، انْتَهَيْتُ إِلَى الْعَرْشِ فَرَأَيْتُ أَرْبَعَةَ أَنْوَارٍ. فَقُلْتُ: إِلَهِي مَا هَذِهِ الْأَنْوَارُ؟ فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ، هَذَا عَبْدُ الْمُطَلِّبِ وَ هَذَا أَبُو طَالِبٍ وَ هَذَا أَبُوكَ عَبْدُ اللَّهِ وَ هَذَا أَخُوكَ طَالِبٌ. فَقُلْتُ: إِلَهِي وَ سَيِّدِي قَبِمَا نَأَلُوا هَذِهِ الدَّرَجَةَ؟ قَالَ: بِكَيْتْمَانِهِمُ الْإِيمَانَ وَ إِظْهَارِهِمُ الْكُفْرَ وَ صَبْرِهِمْ عَلَيَّ ذَلِكَ حَتَّى مَاتُوا.^۱

... جابر می‌گوید: گفتم: یا رسول الله، الله اکبر، مردم می‌گویند که ابوطالب کافر از دنیا رفته است. پیامبر فرمود: ای جابر! خدا به غیب آگاه‌تر است. شبی که مرا به معراج بردند، به بالای عرش که رسیدم، چهار نور دیدم. پرسیدم که این چهار نور چیست؟ پاسخ رسید: ای محمد! این عبدالمطلب است و آن یکی ابوطالب، و

آن یکی نور عبدالله و آن دیگری نور برادرت طالب (برادر بزرگ امیرمومنان عَلَيْهِ) که قبل از بعثت فوت کرده بود و در مکه پر کفر و شرک، او مؤمن بود و ایمانش هم در ردیف ایمان عبدالله و ابوطالب بود). گفتم: الهی و سیدی! اینها به چه وسیله به این درجه رسیده‌اند؟ بیان شد: به سبب کتمان ایمان و اظهار کفر که صبر کردند تا وقتی که از دنیا رفتند.

حضرت امیرالمومنین عَلَيْهِ می‌فرماید: كَانَ وَاللَّهِ أَبُو طَالِبٍ عَبْدُ مَنْفٍ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ مُؤْمِنًا مُسْلِمًا، يَكْتُمُ إِيمَانَهُ مَخَافَةَ عَلَى بَنِي هَاشِمٍ أَنْ تُنَابِذَهَا قُرَيْشٌ.^۱

ابوطالب (که نامش) عبد مناف بن عبدالمطلب بود، مؤمن و مسلمان بود که ایمان خود را پنهان می‌داشت، مبدا قریش امور را از بنی‌هاشم برابند.

امام صادق عَلَيْهِ می‌فرماید: إِنَّ مَثَلَ أَبِي طَالِبٍ مَثَلُ أَصْحَابِ الْكَهْفِ، أَسْرَوْا الْإِيمَانَ وَ أَظْهَرُوا الشِّرْكَ، فَآتَاهُمُ اللَّهُ أَجْرَهُمْ مَرَّتَيْنِ.^۲

ابوطالب مانند اصحاب کهف بود که ایمان را پنهان داشتند و اظهار شرک کردند. بدین روی، خداوند دو بار به آنها اجر و پاداش داد.

ماجرای حمایت‌های دائم و همه جانبه حضرت ابوطالب از پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مکرر در منابع مختلف بیان شده است که به جهت رعایت اختصار کلام، در این مجال بیش از این به آن پرداخته نمی‌شود.

نصوص گروه سوم - اصلاب شامخه و ارحام مطهره
أَشْهَدُ أَنَّكَ كُنْتَ نُورًا فِي الْأَصْلَابِ الشَّامِخَةِ وَالْأَرْحَامِ الطَّاهِرَةِ، لَمْ تُنَجِّسْكَ الْجَاهِلِيَّةُ

۱. بحار الأنوار، ج ۳۵، ص ۱۱۴.

۲. الکافی، ج ۱، ص ۴۴۸.

بِأَنْجَاسِهَا وَ لَمْ تُلِيسْكَ الْمُدْلِهِمَاتُ مِنْ ثِيَابِهَا.^۱
اعتقاد به طهارت مولد برای پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ و ائمه عَلَيْهِمُ السَّلَام از مسلمیات باور شیعه است.

به عنوان نمونه، به عبارت فوق بنگرید که قسمتی از زیارت اربعین امام حسین عَلَيْهِ السَّلَام است و با همین مضمون و عبارات مشابه مکرر در جاهای دیگر نیز آمده است. در این عبارت، خواننده زیارت شهادت می‌دهد که امام حسین عَلَيْهِ السَّلَام نوری بوده است در صلب پدرانی بلند مرتبه و رحم مادران پاک که جاهلیت با تمام نجاست‌هایش، آن را آلوده نکرد و لباس چرکین خود را بر تن آنها نکرد.

همچنین در کتاب شریف کافی در زیارت امامان بقیع عَلَيْهِمُ السَّلَام آمده است:
يَنْسَخُكُمْ فِي أَصْلَابِ كُلِّ مُطَهَّرٍ، وَ يَنْقُلُكُمْ فِي أَرْحَامِ الْمُطَهَّرَاتِ، لَمْ تَدْنَسْكُمْ الْجَاهِلِيَّةُ الْجَهْلَاءُ.^۲

این روایات را می‌توان تفسیر آیه شریفه دانست که خدای حکیم می‌فرماید:
الَّذِي يَرَاكَ حِينَ تَقُومُ وَ تَقْلُبُكَ فِي السَّاجِدِينَ.^۳
قرآن کریم خطاب به پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ بیان می‌کند که خداوند، گردش و حرکت در بین سجده‌کنندگان را نظاره‌کننده بود.

عبارت «تَقْلُبُكَ فِي السَّاجِدِينَ» بیانگر این موضوع است که اجداد پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ همگی از سجده‌کنندگان بودند.

امام صادق عَلَيْهِ السَّلَام می‌فرماید: إِنَّهُ لَيْسَ شَيْءٌ أَفْضَلَ مِنَ الْحَجِّ إِلَّا الصَّلَاةُ^۴ (هیچ عبادتی

۱. زیارت اربعین - بحار الانوار ج ۹۸ ص ۳۳۲.

۲. کافی ج ۴ ص ۵۵۹.

۳. سوره شعرا آیات ۲۱۸ و ۲۱۹.

۴. کافی ج ۸ ص ۱۸۹.

بالتر از حج نیست مگر نماز) بدین روی، نماز بالاترین عبادت خداوند است و اوج نماز نیز در هنگام سجده است. لذا وقتی قرآن کریم از عده‌ای با عنوان ساجدین نام می‌برد، می‌توان نتیجه گرفت که اینان در درجات بالای بندگی و عبودیت خداوند بوده‌اند.

خداوند در قرآن کریم می‌فرماید: **إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ**^۱ خداوند به جز شرک، هر چیز دیگر را می‌بخشد. خداوند، بت‌ها را ناپاک می‌داند، چنانکه فرمود:

فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ^۲ از پلیدی بت‌ها اجتناب کنید.

دوران جاهلیت، اعراب پلیدی‌ها و نجاسات گوناگون داشت، مانند زنا، مشروب خواری، خوردن گوشت حرام (مانند سوسمار و ..) و ... اما بنا به بیان قرآن کریم، پلیدترین آن پلیدی‌ها و نجس‌ترین آن آلودگی‌ها، شرک به خداوند بوده است. لذا زمانی که بیان می‌شود: **«أَنْتَ كُنْتَ نُورًا فِي الْأَصْلَابِ الشَّامِخَةِ وَالْأَرْحَامِ الطَّاهِرَةِ»**، یعنی هیچ یک از پدارن و مادران و اجداد پیامبر اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و امیرمومنان عَلَيْهِ السَّلَام آلوده از زمان حضرت آدم عَلَيْهِ السَّلَام به بعد، به هیچ پلیدی به ویژه نجاست شرک نبوده‌اند.

سخنی در باب پدر حضرت ابراهیم و بیان قرآن

گفتیم که اجداد پیامبر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و امیر مومنان عَلَيْهِ السَّلَام همگی موحد و دور از شرک بوده‌اند. اما در سلسله اجداد پیامبر اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به حضرت ابراهیم می‌رسیم که بر اساس ظاهر آیه قرآن، آزر پدر حضرت ابراهیم، بت‌پرست و بلکه بت‌تراش بوده

۱. سوره نساء آیه ۴۸.

۲. سوره حج آیه ۳۰.

است. این مشکل و پرسشی است که بعضی از اهل سنت در مقابل باور شیعه به طهارت مولد اجداد پیامبر ﷺ عنوان می‌کنند.

در قرآن کریم آمده است:

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ أَزْرَأُ تَتَّخِذُ أَصْنَامًا آلِهَةً إِنِّي أَرَاكَ وَ قَوْمَكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ.^۱

زمانی که ابراهیم به پدرش آزر گفت: آیا بت‌ها را معبودهای خود بر می‌گیری؟ من تو را و قوم تو را در گمراهی روشن‌گر می‌بینم.

می‌گویند: بنا به ظاهر آیه، پدر حضرت ابراهیم، آزر بت پرست بوده است، برخلاف مخالف مدعای قبلی که اجداد پیامبر اکرم ﷺ همگی موحد بوده‌اند و شرک در آنان راه نداشته است.

می‌پرسیم: قرآن به چه ضرورتی، بعد از "آیه" نام آزر را آورده؟ آیا شخصیت بسیار مهمی بوده است؟ یا اینکه قرآن از بیان نام آزر، هدف دیگری داشته است؟ برای روشن شدن مطلب، مثالی بیان می‌شود. فرض کنید فردی تنها یک برادر به نام حسن دارد. حال به او می‌گوییم برادرت آمد. اینجا نیازی نیست بگوییم برادرت حسن آمد، زیرا عبارت "برادرت حسن آمد" همان مفهوم قبلی را می‌رساند و چیزی بر آن نمی‌افزاید. اما فرض کنید دو برادر داشته باشد: حسن و حسین. حال اگر بگوییم برادرت آمد، منظور گوینده مشخص نیست که کدام برادر آمده است. لذا در اینجا باید گوینده برای رفع ابهام، نام را هم ذکر کند، به عنوان مثال بگوید: برادرت حسن آمد.

حضرت ابراهیم نیز به دو نفر پدر می‌گفته است. یکی پدر صلبی‌اش تارخ و

۱. سوره انعام آیه ۷۴.

دیگری عمویش آزر، به دلیل اینکه در خانه و دامن او پرورش یافته بود. قرآن کریم نیز برای اینکه مشخص شود منظور کدام پدر حضرت ابراهیم است، نام او را ذکر می‌کند.

به عنوان شاهدهی بر این مطلب بیان می‌شود که پدر و مادر، حتی اگر مشرک نیز باشند، انسان حق ترک آنها را ندارد. این در حالی است که حضرت ابراهیم خطاب به آزر می‌گوید: **وَاعْتَزِلْكُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ** ^۱ (من از تو و آنچه به غیر از خداوند می‌خوانی، کناره می‌گیرم) و حضرت ابراهیم این کار را انجام می‌دهد. **فَلَمَّا اعْتَزَلْتَهُمْ**...^۲ حضرت ابراهیم پیامبر معصوم خداوند، پدر خود را به دلیل شرک نباید رها کند، لذا وقتی آزر را رها کرده، مشخص می‌شود که آزر پدر صلیبی او نبوده است.

شیخ صدوق علیه الرحمه در کتاب کمال الدین روایت می‌کند:

عَنِ الْأَصْبَغِ بْنِ نُبَاتَةَ قَالَ: سَمِعْتُ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى السَّلَامِ يَقُولُ: وَاللَّهِ مَا عَبْدَ أَبِي وَ لَا جَدِّي عَبْدَ الْمُطَلِّبِ وَ لَا هَاشِمٍ وَ لَا عَبْدُ مَنْأَفٍ صَنَمًا قَطُّ. قِيلَ لَهُ: فَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ؟ قَالَ: كَانُوا يُصَلُّونَ إِلَى الْبَيْتِ عَلَى دِينِ إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ مَتَمَسِّكِينَ بِهِ.^۳

بر مبنای این حدیث، اجداد پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و امیر مومنان علی عَلَيْهِ السَّلَامُ، از جمله عبدالمطلب، ابوطالب، عبدالله، عباس عموی پیامبر، عقیل و... بزرگان اولاد هاشم، همگی از حنفا بوده‌اند و هرگز از بت پرستان قریش نبوده‌اند. هر رویدادی در تاریخ مکه که قبل از اسلام اتفاق افتاده و ارزش بیان داشته است، مقام والا و جایگاه توحیدی اجداد پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ را در آن می‌بینیم. از جمله: ماجرای

۱. سوره مریم آیه ۴۸.

۲. سوره مریم آیه ۴۹.

۳. کمال الدین و تمام النعمه، ج ۱، ص: ۱۷۵.

حمله شاپور دوم ملقب به ذوالاکتاف پادشاه ایران به مکه و برخورد او با جناب کنانه جد پیامبر ﷺ، برخورد جناب عبدالمطلب با ابرهه در حمله به مکه و قضایای دیگر.

پاسخ به پرسش چهارم

اگر نیمی از آنچه در مورد ایمان حضرت ابوطالب در منابع معتبر اسلامی آمده است، برای فرد دیگری نقل شده بود، امروز در تمام دنیای اسلام هیچکس کوچکترین تردیدی درباره ایمان او نداشت. اما وقتی سخن از حضرت ابوطالب به میان می‌آید، با وجود کثرت اخبار و شواهد، برخی با تمام توان در اثبات کفر حضرت ابوطالب می‌کوشند.

تهمت‌هایی که امروز در برخی از آثار اهل سنت دیده می‌شود، ریشه در تعصبات دوران اموی دارد. سران حکومت اموی در دوران زمامداری خود کوشیدند ایمان حضرت ابوطالب را انکار کنند. قلم به دست آنان نیز هر روز و شب این مطالب را در خطابه‌ها و منابر تکرار کردند، تا اینکه کم کم باور عمومی جامعه اهل سنت شد و امروز به عنوان باور مشهور اهل سنت درباره جناب ابوطالب درآمده است.

به نظر می‌رسد این اصرار آنها بر کفر جناب ابوطالب دو دلیل عمده داشته باشد: دلیل اول شرک و ناپاکی خلفای اموی و پدارن آنها، دلیل دوم دشمنی با امیرمومنان علی بن ابی‌طالب علیه السلام. در غیر این صورت، با توجه به کثرت مطالب وارده در خصوص حضرت ابوطالب علیه السلام، حتی محلی از تردید برای ایمان ایشان باقی نمی‌ماند.

به عنوان حسن ختام، به خلاصه مطلبی از کتاب طرائف نوشته سید ابن

طاووس علیه الرحمه اشاره می‌کنیم.^۱

عجب است که علمای اهل سنت، افرادی را که دستشان به خون مسلمانان بسیاری آلوده است و خیانت‌های بسیاری در جان و مال و عقیده جماعت کثیری از مسلمین کرده‌اند، مسلمان می‌دانند و با بیان اینکه آنها از گناه خود توبه کرده‌اند آنها را تبرئه کرده و اهل بهشت می‌دانند. و این درحالی است که خداوند در قرآن کریم می‌فرماید: **وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مَّتَعَمَدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَ لَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا**.^۲

وقتی کسی که از روی عمد یک نفر را کشته، خالد در جهنم است، چگونه افرادی که خون‌های فراوان و حق‌های بسیاری به گردن آنهاست و از روی عمد و به دلیل دشمنی با اهل بیت پیامبر اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خون‌های بسیاری را ریختند، اهل بهشت خواهند بود؟

عجیب‌تر آن که در کنار این مطلب، برخی معتقدند که حضرت ابوطالب که تمام عمر و اعتبار و دارایی و امکانات خود را صرف دفاع از اسلام و حمایت از پیامبر اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کرده، کافر بود و کافر نیز از دنیا رفت و در آتش دوزخ است، در حالی که اهل بیت پیامبر عَلَيْهِمُ السَّلَام همگی بر ایمان ایشان تأکید کرده و عباراتی در این خصوص گفته‌اند که به واقع جای تعمق و تفکر دارد.

۱. رجوع شود به کتاب الطوائف فی معرفة المذهب الطوائف نوشته سید ابن طاووس ج ۱ ص ۲۹۷ باب فی ایمان ابی طالب رضی الله عنه.

۲. سوره نساء آیه ۹۳.

تحلیل ادبی - تاریخی و شرح بر القصیده الغراء فی ایمان ابی طالب شیخ البطحاء اثر احمد خیری
پاشا حنفی مصری - باقر قربانی زرین
فصلنامه تخصصی مطالعات قرآن و حدیث سفینه
سال دوازدهم، شماره ۴۸ «ویژه حضرت ابوطالب علیه السلام»، پاییز ۱۳۹۴، ص ۲۲-۴۵

تحلیل ادبی - تاریخی و شرح بر القصیده الغراء فی ایمان ابی طالب شیخ البطحاء اثر احمد خیری پاشا حنفی مصری

باقر قربانی زرین *

چکیده: این مقاله در تحلیل و شرح قصیده‌ای ۷۴ بیتی از احمد خیری حنفی (۱۳۲۴-۱۳۸۷ ق.) است به نام "القصیده الغراء فی ایمان ابی طالب شیخ البطحاء" که در باره فضائل و مقامات حضرت ابوطالب و اثبات ایمان آن جناب و بررسی انگیزه‌های نسبت‌های ناروا به ایشان است. نگارنده پس از مقدمه‌ای کوتاه به ترجمه کامل اشعار احمد خیری و شرح بعضی از آنها می‌پردازد.

کلیدواژه‌ها: خیری حنفی، احمد - شرح حال؛ خیری حنفی، احمد - قصیده در مدح ابوطالب؛
القصیده الغراء فی ایمان ابی طالب شیخ البطحاء.

پرداختن به مسائل اعتقادی بخشی از سروده‌ها در ادبیات هر ملتی است. در ادبیات عربی، از آن جهت که با زبان قرآن کریم مواجه هستیم، این سروده‌ها بیشتر و پربرتر از دیگر زبانها است. در موضوع مورد بحث ما، جناب ابوطالب عَلَيْهِ السَّلَامُ، پیشینه این سروده‌ها به صدر اسلام بر می‌گردد. نخستین شعری که درباره آن جناب سروده شد، مرثیه‌ای بود که امام همام حضرت امیرالمؤمنین عَلَيْهِ السَّلَامُ درباره ایشان سرود: (فخار بن معد، ص ۱۲۳-۱۲۲)

أبا طالبٍ عصمةَ المُستجيرِ وغيثَ المَحولِ و نورَ الظُّلمِ
لقد هَدَّ فِقدُكُ اهلَ الحِفاظِ فصلَّى عليكَ ولى النِّعمِ
و لِقآكُ ربُّكُ رضوانه فقد كُنْتَ لِلظُّهرِ من خَيرِ عَمِّ

دیگر سروده‌ای که در دست است، از ابن ابی الحدید معتزلی (در گذشته ۶۵۶ق.) است. وی با آنکه در ایمان ابوطالب توقّف کرده، ولی خدمات او را به اسلام و پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ در ضمن سروده‌ای باز گفته است: (ابن ابی الحدید، ج ۱۴، ص ۸۴)

و لولا أبوطالبٍ و ابنُه لما مثلَ الدینُ شُخصاً فقاما
فذاک بمکةِ آوی و حامی و هذا بیثربَ جَسَّ الحِماما

سید علیخان ابن معصوم مدنی شیرازی (در گذشته ۱۱۱۸ یا ۱۱۲۰ ق.) نیز از دیگر سراینندگان در این زمینه است. (نک: امینی، ج ۷، ص ۴۰۳) در دوران معاصر نیز بسیاری از ادیبان چکامه‌های ارزشمندی درباره جناب ابوطالب و ایمان وی سروده‌اند، از جمله: شیخ محمدحسین اصفهانی معروف به علامه کمپانی، شیخ محمد سماوی، شیخ جعفر نقدی، عبدالحسین صادق عاملی و... (برای تفصیل نک: امینی، ج ۷، ص ۴۰۹-۴۰۶؛ ج ۸، ص ۲۹-۲۷). در این سروده‌ها گاه تمام یک قصیده درباره جناب ابوطالب عَلَيْهِ السَّلَامُ است مانند قصیده آلفیه عماد عبدالکریم سرور شافعی (متولد

۱۹۶۲ در سوریه) در ۷۹ بیت که در پایان کتابش *صحوة الطالب فی ردّ الشبهات عن ابی طالب* (ص ۴۴۴-۴۳۸) آورده است، و گاه بخشی از یک سروده درباره ایمان ابوطالب علیه السلام سروده شده، مانند بخشی از قصیده همزیه شیخ یوسف بن اسماعیل نَبْهانی (درگذشته ۱۳۵۰ ق / ۱۹۳۲ م. نک: نَبْهانی، ج ۱، ص ۲۳۰-۲۲۹ با عنوان «وفاة ابی طالب و مناقبه»).

یکی از ادیبان مصری که سروده‌ای بلند درباره جناب ابوطالب علیه السلام دارد و شرح و تحلیل آن محور این نوشتار است، احمد خیری پاشا حنفی است. وی در سال ۱۳۲۴ ق. در قاهره به دنیا آمد و همانجا دانش اندوخت و آثاری پدید آورد، از جمله: ۱- ابوطالب کافل النبی و ناصر ۲- الارجوزة اللطيفة و شرحها که در بغداد به چاپ رسیده است. ۳- القصائد السبع النبویة ۴- القول الجلی فی افضلیة علی علیه السلام ۵- المدائح الحسینیة که به چاپ رسیده است. ۶- القصيدة الغراء فی ایمان ابی طالب شیخ البطحاء که در مورد آن سخن به میان خواهد آمد ۷- دیوان اشعار.

خیری پاشا در ۱۳۸۷ ق. / ۱۹۶۷ م. در قاهره از دنیا رفت. (برای تفصیل در شرح حال وی نک: زرکلی، ج ۱، ص ۱۲۳-۱۲۲؛ طباطبایی، ص ۱۶)

القصيدة الغراء فی ایمان ابی طالب شیخ البطحاء: این قصیده لامیه در ۷۴ بیت و در بحر طویل سروده شده است. این قصیده بحق «غراء» و بس فاخر است و می‌توان آن را از «عیون شعر عربی» قلمداد کرد. سراینده در مقدمه کوتاهی که بر قصیده خود نگاشته، سال سرایش آن را ۱۳۷۰ ق. گفته (نک: خیری پاشا، ص ۸۱) و اشاره کرده که در این سروده خود، بیت مشهور جناب ابوطالب علیه السلام را تضمین کرده است:

و ابيض يُستسقى الغمامُ بوجهه ثَمالُ الیتامی عِصمةٌ للأرامل

(نک: الدرّة الغراء، ص ۱۲۶-۱۲۵؛ دربارهٔ این بیت بیشتر سخن گفته خواهد شد.)

متن قصیدهٔ خیری پاشا به اهتمام علی بن حسین هاشمی خطیب در سال ۱۳۸۲ ق. در چاپخانهٔ حیدری تهران به چاپ رسیده است.^۱
گفتنی است که سراینده، توضیحاتی را در پانوشت ابیات آورده و اینجانب در ترجمه و شرح ابیات، از آن توضیحات نیز بهره برده‌ام.

متن قصیده

۱- أضاءت بوجه فی المحاسن کامل	وحيّت بصوت فاق شدو العنادل
۲- وما ست كما جاس النسيم معطراً	خلال غياض نبتها غير قاحل
۳- ومرت بهاء لا يباهي و كم عنا	لها كل قلب من غرير و عاقل
۴- وراحت وقد باحت بوجد سرائر	و خفت حلوم من سرة افاضل
۵- تكاد نفوس القوم من فرط حسنها	تُغادر أجساماً سمت في المحافل
۶- و تحسبهم للصمت صرعى فلاترى	سوى أعين جادت بمثل الهواطل
۷- فلما رأّت نفسى جمالاً مكماًلاً	كحور أعدت للشهيد المقاتل
۸- صبت نحوها تبغى غراماً نسيته	و تحيى مواتاً بين صدر و كاهل
۹- فقلت لها لما تزايد تيمها	ومالت إلى بدر على الأرض مائل
۱۰- دعى العشق يا نفسى فقد باد عهده	و أصبح فى قلبى الهوى غير طائل
۱۱- و عودى بنا عبر الزمان لنجلتى	محاسن معوان يمين الشمال
۱۲- وأنصف عمّ المصطفى من خصومه	فلست عن الحقّ المبين بغافل
- ***
۱۳- فديت يتيماً أرضعته حلیمه	فأمسى لها كالغيث يهيمى بوابل
۱۴- و آواه مولاه وألهمه الهدى	وأغناه عن حبّ الزيوف الزوائل
۱۵- و سوّده مناً على كل خلقه	و شفّعه فى كلّ عان و عاهل

۱. رونوشت این قصیده را فاضل متّبع جناب آقای عبدالحسین طالعی از کتابخانه‌ی تخصصی امیرالمؤمنین علی علیه السلام در مشهد مقدس به مدیریت استاد حاج محمد مجتهدی گرفته و در اختیار اینجانب گذارد. از هر دو بزرگوار سپاسگزارم.

- ١٦- و أرسله بالخير فارتاع عصبه
 ١٧- يقولون لولا أنزل الذكر بيننا
 ١٨- ألم يعلموا أخزاهم الله سرمداً
 ١٩- وأنى لهم والحقد يُعمى عيونهم
 ٢٠- فهبوا يُعادون النبي جهالةً
 ٢١- ولم يتركوا سوءاً و لم يدعوا أذى
 ٢٢- يصمّون آذاناً عن الحقّ بينما
 ٢٣- فقام لردّ الكيد عنه مكافحاً

- ٢٤- أبا طالب ما كنت يوماً حثالةً
 ٢٥- و لكن عظيمُ القوم و ابن زعيمهم
 ٢٦- و زادك تشريفاً رعايةً ماجد
 ٢٧- فأنزله منك الشّعاف و علتة
 ٢٨- و ما زلت ترعاه و ينمو على التقى
 ٢٩- إلى أن تجلّى بالفضائل والحجا

- ٣٠- و لما سمت نحو النبيّ خديجة
 ٣١- خَطَبْتَ فهان الخُطْبُ ممّا بذلته
 ٣٢- وظلت على الحسنى إلى يوم جاءه
 ٣٣- فصرت له عوناً و كنت له أباً
 ٣٤- و لما دعا الهادى إلى خير شرعه
 ٣٥- و آذاه من جهلٍ عشيرته ألتى
 ٣٦- و قاموا قريش شيبهم و شبابهم
 ٣٧- هنالك كنت الحرز فاشتدّ أزره
 ٣٨- و يكفيك فى الشعب الشهير شهادة

- و حلّ به العدوان من كلّ جاهل
 على سيّد فى القريتين حلال
 بأنّ ابن عبدالله فخرُ الامائل
 تعرّف قدر المصطفى فى المنازل
 و يؤذونه صنع البغاة الأراذل
 و لا أسفوا لما أسفوا لسافل
 قلوبهم فى قسوة كالجنادل
 أبو طالب أعظم به من مناضل

- و لا أنت ممّن يحتمى بالعساقل
 و عزّ قريش عين كلّ القبائل
 أمين و فى السعد الالهى رافل
 كما زقت الورقاء زغب الحواصل
 و فوقكما يرعاه أكرم كافل
 كما لا تنهى دونه كلّ كامل

- و ما كان ذا مال و ابل صواهل
 لخطبته الغراء وسط الرابل
 كتاب سما عن معجزات الرسائل
 و أصبحت بعد الله أقوى الوسائل
 و أبلغ أى الله أصدق قائل
 يرّجى فأضحى بين مؤذ و خاذل
 و قمت وحيداً فى وجوه العراجل
 و كافأت بالسوءى بغاة المداخل
 بانك فى الايمان قدوة باسل

- ٣٩- و أنك تحمى عن يقين و ترتضى
٤٠- و هذا حديث بالوفاء مضمخ
٤١- مررت على طه يصلّى و خلفه
٤٢- فرحت إلى العباس ترسل جعفرأ

- ٤٣- و تالله لا تُنسى مواقفك التي
٤٤- و بت له كهفا و ربّي مكافئ
٤٥- و يقبل معروفاً كحبة خردل

- ٤٦- أيمنع في الاثنين تعذيب من عدا
٤٧- و يخلد في الضحضاح من كان حصنه
٤٨- و أين جزاء الخير مثقال ذرة
٤٩- و ليس سوى الفردوس مثنوى لمؤمن
٥٠- و طه له يوم الزحام شفاعة
٥١- وحاشى لجاه المصطفى أن يؤوده

- ٥٢- أبا طالب يا من نصرت محمداً
٥٣- و لما تنله من قريش نكاية
٥٤- فلما توفّاك الذي برأ الورى
٥٥- يكيّدون إحساناً تجلّى و رحمة
٥٦- و أعماهم الشيطان عن خير دعوة
٥٧- فأبوا بخذلان و خسر و خيبة
٥٨- و ساء رسول الله موت خديجة
٥٩- و سمّاه عام الحزن و اشتدّ همّه
٦٠- فهذى ثقيف تزدرى سيّد الورى

- عذاباً و لا ترضى أذاة العراهل
جرى ذكره بين القرى والقوافل
على وقد باعا الدننى بأجل
و قلت له أشدد أزرطه و ساجل

- حفظت بها الاسلام من كلّ فاتل
يضعف بالإحسان حبّ السنابل
فأبشر بعفو فى القيامة شامل

- و كان على المختار أقسى النوازل
جزاء و يلقى مهملاً كالهوامل
و أين جزاء السابقين الأوائل
بمولاه ذى قلب بتقواه أهل
إذا الناس فيه بين صاد و ذاهل
خلاصك فأهنأ و أستبق كلّ باجل

- و أيّده حتى أطمأنّ بساحل
و قد كنت بالمرصاد صدّ القنابل
تقووا على تكدير صفوالمناهل
أظلت لتغشى كلّ راج و عائل
أمان لملهوف و عزّ لنائل
و كلّ غدا من وزره شرّ حامل
وموتك فى عام الأسى و البلابل
وهمّ بسوء كلّ نذل و خاتل
فيلقى أذى الأحجار من كلّ خامل

- ۶۱- و لکنه یعفو و ذلك شأنه
 ۶۲- و یأبى انهيار الأخشيين عليهم
 ۶۳- و يطلب حين العود جيرة بعضهم
 ۶۴- تأمل أیحمى سيد الخلق مطعم
 ۶۵- و قد تزعج الليث الهصور تعالب

- ۶۶- و خلى رسول الله مكة خلفه
 ۶۷- و جاء عباد الله يسعى مهاجراً
 ۶۸- و أمسوا له عوناً و بالأمس كنته
 ۶۹- و سمو جنود الله فى كل غزوة
 ۷۰- فحاز بهم نصراً و فازوا بجنة

- ۷۱- و سر رسول الله منك مقالة
 ۷۲- و أبيض يستسقى الغمام بوجهه
 ۷۳- صدقت فوالله الذى حج بيته
 ۷۴- لحب رسول الله من اللظى

شرح: ابیات آغازین قصیده، به نسیب و تشبیب (در ذکر عشق و جوانی) اختصاص داده شده که سنتی معهود در قصیده سرایی در ادبیات عربی است.

به تعبیر ابن قتیبه (ج ۱، ص ۷۵-۷۴) آوردن نسیب و تشبیب موجب می شود که دلها به سوی سروده تمایل یابند و گوشها آماده شنیدن آن باشند چرا که تغزل از دل برمی خیزد [و لاجرم بر دل نیز خواهد نشست].

ابن رشیق قیروانی (ج ۱، ص ۲۳۱) نیز تصریح کرده که اگر شاعر بی مقدمه به سراغ موضوع اصلی قصیده رود، بر او عیب خواهند گرفت که چرا قصیده خود را با

نسیب آغاز نکرده است، از این رو شعرش را «ابتر» خواهند خواند. البته طولانی بودن نسیب نیز ناخوشایند است، زیرا موجب می‌شود مقدمه از ذی المقدمه طولانی‌تر باشد و این از عیوب شعر است. (نک: ابن رشیق، ج ۲، ص ۱۲۳)

شمس قیس رازی (ص ۴۱۳) گوید: «جماعتی از ارباب براعت گفته‌اند که نسیب غزلی باشد که شاعر علی‌الرسم آن را مقدمه مقصود خویش سازد تا به سبب میلی که بیشتر نفوس را به استماع احوال محب و محبوب و اوصاف مغالزت عاشق و معشوق باشد، طبع ممدوح به شنودن آن رغبت نماید و حواس را از دیگر شواغل باز ستاند و بدین واسطه آنچه مقصود قصیده است، به خاطری مجتمع و نفسی مطمئن ادراک کند و موقع آن به نزدیک او مستحسن تر افتد... و اگر چه شعرا را در باب نسیب، دست مطلق است تا هر وصف که خواهند از فنون عشقیات و انواع تشوقات تقدیم کنند، آلا آنکه رعایت ادب در جمله ابواب لازم باشد و نسیب هر مدح باید که لایق آن افتد... و هر قصیده که از حلیت نسیب عاطل باشد، آنرا محدود خوانند، یعنی باز داشته از نسیب و مقتضب نیز گویند، یعنی باز بریده از نسیب.»

البته متنبی (ج ۴، ص ۶۹) بر آن بود که چنانچه قصیده در مدح کسی باشد، نیازی نیست که با نسیب آغاز شود:

اذا كان مدح فالنسيبُ المقدمُ اكلُ فصيحٍ قال شعراً متيمٌ
لحبِّ ابنِ عبداللهِ أولى فإنه به يُبدأ الذكرُ الجميلُ ويختتمُ

دیدگاه‌های دیگری نیز در این زمینه مطرح است که مجال پرداختن بدانها نیست (طالبان تفصیل بنگرند به: ابن رشیق، ج ۲، ص ۱۲۸-۱۱۶؛ شمس قیس رازی، ص ۴۱۵-۴۱۳؛ بکار، ص ۲۱۷-۲۱۲)

پس از این مقدمه به ترجمه و شرح ابیات می‌پردازیم:

۱. محبوبه من با سیمایی به کمال حُسن درخشید و با صدایی که از آواز عندلیبان و هزاران خوشتر بود، درود و سلام گفت.

۲. او نازکنان خرامید به سان نسیم معطری که در میان برکه‌ها به حرکت در آید؛ برکه‌هایی که اطرافش را درختان و گیاهان فرا گرفته‌اند.

۳. او با چنان فرّ و شکوهی گذشت که کسی را یارای برابری و همسانی با او نبود و چه بسیار دل‌های جوانان و خردمندان که شیفته او بودند و پیشاروی او خواری می‌نمودند.

۴. شامگاهان بیامد، در حالی که رازهای نهانی به واسطه عشق و محبت به او آشکار گشت و خردهای مهتران و بخشندگان و بزرگان و صاحب نامان، خُرد و سبک گشت.

۵. نزدیک بود که از فرط زیبایی او، جانها تن‌ها را در مجالس، تنها گذارند و رها کنند.

۶. از شدت سکوت، آنها را افتاده و به زمین افکنده می‌انگاری و جز چشمانی که از شدت سرشک به سان ابر پربران گشته‌اند، چیزی نمی‌بینی.

۷-۸. آنگاه که نَفَس من چنین زیبایی بکمالی را دید که به سان حوریانی بود که برای مجاهدان شهید در راه خدا آماده گشته، با اشتیاق به سویش شتافت؛ زیرا شیفتگی فراموش شده خود را می‌جُست و به دنبال آن بود که قلب مرده خود را زنده کند، قلبی که عشق را فراموش کرده بود.

شاعر در بیت ۷ اشاره به حوریانی کرده که برای مجاهدان شهید در راه خدا در نظر گرفته شده‌اند. این مضمون در برخی روایات آمده است. (از جمله

۹. نفس خویش را گفتم آنگاه که بندهٔ عشق گشته بود و بیچاره، و آنگاه که به ماه ایستاده بر روی زمین دل سپرده بود:

۱۰. ای نفس! عشق را رها کن که دورانش سر آمده و عهدش سپری شده و این عشق در قلبم بیهوده و بی فایده گشته.

۱۱. در گذر زمان همراه ما شو تا نیکی‌های انسانی را نظاره کنیم که بس یاریگر بود و خوش خُلق و بخشنده.

۱۲. دادِ عموی پیامبر را از دشمنانش می‌ستانم، چرا که از حقیقت آشکار و «حقّ مبین» غافل نیستم و فراموشش نمی‌کنم.

۱۳. به یتیمی که حلیمهٔ سعدیه شیرش داد و این نوزاد برای حلیمه منشأ برکت و سعادت شد، به سان بارانی که فراوان بیارد و خشکسالی را بزداید.

در کتابهایی که دربارهٔ سیرهٔ پیامبر ﷺ نگاشته شده، به برکنهای وجود پیامبر برای حلیمه اشارت رفته است (برای نمونه نک: ابن هشام، ج ۱، ص ۱۷۳-۱۷۲؛ طبری، ج ۲، ص ۱۶۰-۱۵۸)

شاعر در پانوشت این بیت اشاره کرده که «أُنْصَفُ» در بیت به شکل متکلم وحده آمده تا مبادا نفس و هوای نفس را در این گفته شراکتی باشد.

۱۴. خدایش بدو پناه داد و هدایت را بر دل او الهام کرد و او را از دوست داشتن سیم‌های نبهرةٔ ناپایدار، بی‌نیاز ساخت.

شاعر در این بیت به آیات ۸-۶ سورهٔ «الضحی» تلمیح کرده است.

۱۵. خداوند، پیامبر را به جهت تکریم و انعام، سرور همهٔ آفریدگانش قرار داد و شفاعت او را برای هر خُرد و کلانی و هر گدا و سلطانی پذیرفت.

شاعر اشاره کرده که شفاعت پیامبر، به اذن پروردگار، همگان را شامل خواهد شد.

در تفسیر آیه ۷۹ سوره الإسراء: «عَسَىٰ أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا» گفته شده که «مقام محمود» شفاعت است. (نک: قمی، ج ۱، ص ۷۰۶، ماده «شفع») علامه حلی در شرح تجرید الاعتقاد خواجه نصیرالدین طوسی، اتفاق علماء را در مسأله شفاعت پیامبر ﷺ نقل و آیات قرآن را در این زمینه بررسی کرده است. (نک: کشف المراد، ص ۴۱۷-۴۱۶؛ برای مبحث شفاعت در منابع حدیثی اهل سنت نیز برای نمونه نک: بخاری، ج ۲، ص ۹۵۸؛ ج ۳، ص ۱۳۲۸)

۱۶. خداوند، پیامبرش را به همراه خیر و نیکی فرستاد و گروهی شادمان شدند، لیک دشمنان نادان بر او فرود آمدند و احاطه‌اش کردند.

۱۷. در حالی که می‌گفتند: چرا قرآن در میان ما بر دو بزرگ قوم ما در مکه و طائف نازل نشد؟

بیت، برگرفته از آیه ۳۱ سوره الزخرف است: «وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَذَا الْقُرْآنُ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنَ الْقُرَيْبِينَ عَظِيمٍ» در تفسیر آیه شریفه آمده است که مراد از آن دو نفر، ولید بن مغیره و ابو مسعود ثقفی یا عتبه بن ابی ربیع و حبیب ثقفی و... بوده‌اند. (برای تفصیل نک: طبرسی، ج ۹، ص ۴۶)

۱۸. آیا آنان، که خداوند همیشه خوارشان کند، ندانستند که زاده عبدالله (پیامبر) فخر برگزیدگان و نیکان است؟

۱۹. آنان از کجا و چگونه جایگاه بلند پیامبر را خواهند دانست، در حالی که کینه، چشم‌هایشان را کور کرده است؟

۲۰. آنان از روی نادانی شروع به دشمنی با پیامبر کردند و چونان کردار ستمگران و ناکسان، او را آزرده‌اند.

۲۱. از هیچ آزاری فرو گذار نکردند و از اینکه چنین کار زشت و پستی را انجام دادند، پشیمان و اندوهگین نشدند.

۲۲. خویشتن را از شنیدن سخن حق محروم کردند (وانمود کردند که نمی‌شنوند)، آنگاه که دل‌هایشان از سختی و شقاوت به سان صخره‌ای سنگین شده بود.

۲۳. در این هنگام بود که ابوطالب برای دفاع از پیامبر و زدودن کید دشمنان از او به پا خاست و چه خوب یاریگر و پشتیبانی بود!

۲۴. ابوطالب! تو هیچگاه فرومایه نبودی و حمایت تو از پیامبر، از روی سست رأیی و خیالپردازی نبود.

۲۵. تو - ای ابوطالب - بزرگ قوم بودی و زادهٔ عبدالمطلب، همان کس که برای قریش، که بهترین قبایل بود، مایهٔ ارجمندی بود و شرف.

حضرت عبدالمطلب جایگاهی بس ارجمند داشت، تا بدانجا که دین اسلام برخی از سنت‌هایی را که او پیش‌تر بنا نهاده بود، تأیید کرد. (برای تفصیل نک: ابن هشام، ج ۱، ص ۱۷۷-۱۷۸؛ کلینی، ج ۱، ص ۴۴۷؛ صدوق، ج ۱، ص ۳۱۳-۳۱۲)

۲۶. نگاهداری و حمایت از انسانی کریم و امین که به سعادت الهی سیادت یافته بود، بر شرف [ای ابوطالب!] افزود.

در این بیت، اوصاف پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بیان شده است. جالب آنکه در دوران جاهلیت نیز، پیامبر را «امین» می‌نامیدند. (نک: ابن هشام، ج ۱، ص ۲۰۹)

۲۷. پیامبر را بر پردهٔ دل خود نشانیدی و سرپرستی‌اش را عهده‌دار گشتی، همان سان که کبوتر جوجهٔ خود را زیر بال و پر خویش می‌گیرد و پرورشش می‌دهد.

شاعر در این بیت به رفتار جناب ابوطالب با پیامبر اشاره می‌کند. ابوطالب و فاطمه بنت اسد رضی الله عنهما در نگاهداری از پیامبر سخت کوشیدند و پیامبر را حتی بر فرزندان‌شان مقدم می‌داشتند. (برای تفصیل نک: مسعودی، ص ۱۱۳؛ ابن حجر،

۲۸. پیوسته نگاهدار پیامبر بودی و او نیز بر اساس پرهیزگاری پرورش می‌یافت و می‌بالید و فرا دست شما، خداوند، گرامی‌ترین سرپرست، عهده‌دار کار او بود.

۲۹. تا اینکه با خرد و افزونی در برتریها هویدا گشت تا بدان حد که کاملان جهان نزد او باز ایستادند و راکد گشتند.

۳۰. آنگاه که [امّ المؤمنین] خدیجه متمایل به پیامبر شد، پیامبر دارایی فراوان و شتران گران در اختیار نداشت.

در کتابهای تاریخ و سیره به خواستگاری حضرت خدیجه سلام الله علیها از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم اشارت رفته است. (برای نمونه نک: ابن اسحاق، ص ۸۲-۸۱؛ ابن حبیب، ص ۷۸؛ ابن هشام، ج ۱، ص ۲۰۱-۲۰۰)

۳۱. با خطبه‌ای که تو - ای ابوطالب - خواندی، کاری گران آسان گشت؛ خطبه‌ای که در میان بزرگان قریش در ازدواج پیامبر و خدیجه ایراد کردی.

وقتی پیامبر میل خدیجه را به ازدواج با حضرتش دریافت، عموهایش را خبر کرد و به خواستگاری حضرت خدیجه شدند، آنگاه ابوطالب خطبه‌ای غرّاء ایراد کرد. (برای تفصیل نک: ابن هشام، همانجا؛ ابن اثیر، ج ۱، ص ۴۷۲؛ ابن ابی الحدید، ج ۱۴، ص ۷۰)

۳۲. پیوسته بر خیر و نیکی بودی تا اینکه بر پیامبر، کتابی آسمانی نازل شد که برتر از معجزات پیمبران و بالاتر از دیگر معجزات آسمانی بود.

۳۳. در این حال، یاریگر پیامبر گشتی و چونان پدرش شدی و پس از خداوند، نیرومندترین وسیله در یاری پیمبر بودی.

۳۴-۳۵. آنگاه که پیمبر هدایتگر، مردمان را به بهترین راه فرا خواند و آیات الهی را صادقانه به مردم رسانید؛ خویشان پیمبر از نادانی او را آزردهند، همانانی که پیمبر به یاریشان دل بسته بود، تنهایش گذاردند.

داستان دشمنی خویشان پیامبر با او و در مقابل، یاری ابوطالب، در منابع تاریخی آمده است. (برای نمونه نک: ابن اسحاق، ص ۱۵۴) همچنین فراخواندن برادرش حمزه و فرزندانش امیرالمؤمنین و جعفر به پیوستن به پیامبر و یاری او هم در منابع تاریخی و هم در سروده‌های جناب ابوطالب بازتاب یافته است. (نک: مفید، ص ۳۹؛ فخار بن معد، ص ۲۴۹، ۲۷۷؛ ابن ابی الحدید، ج ۱۴، ص ۷۶؛ الدرّة الغراء، ص ۷۱، ۱۰۳)

۳۶. قریشیان، پیر و جوانشان به رویارویی با پیامبر برخاستند و تو-ای ابوطالب- به تنهایی در برابرشان ایستادی.

۳۷. آنجا بود که پناهگاه استوار پیامبر شدی و نیروی او افزونی یافت و تو بودی که کارهای زشت دشمنان پیامبر را بی‌پاسخ نگذاشتی.

شاعر در این بیت، به داستان ابن الزُّبَیْرِ اشاره دارد. وی به تحریک ابوجهل، خون و سرگین بر چهرهٔ پیامبر مالید و ابوطالب سخت بر آشفته و با او همان کرد که باید. (قرطبی، ج ۶، ص ۴۰۶-۴۰۵؛ برای تفصیل ماجرا نک: قربانی زرین، ص ۲۳)

۳۸. ماجرای شِعْب برترین گواه است بر این که تو پیشوای دلیران بودی.

ماجرای شعب ابوطالب، که دو یا سه سال به درازا کشید، از وقایع تلخ صدر اسلام بود. (نک: بیهقی، ج ۲، ص ۸۰؛ ذهبی، ص ۲۲۴-۲۲۱) شاعر در پانوشت این بیت یادآور گشته که پایداری ابوطالب در ماجرای شعب، کاری بود که جز از انسان با ایمان بر نمی‌آمد.

۳۹. حمایت تو از پیامبر، ناشی از یقین و کمال ایمانت بود. برای خویشتن شکنجه و آزار را پذیرا گشتی، اما نپسندیدی که بر پیامبر، که در صورت و سیرت به کمال بود، آزاری رسد.

۴۰. این حدیث وفاداری تو همه جا را عطر آگین کرد و در میان همگان، از

روستاییان و کاروانیان، سخن از آن می‌رفت.

۴۱. بر پیامبر گذشتی در حالی که او نماز می‌گزارد، و علی عَلَيْهِ السَّلَامُ نیز پشت سر او به نماز ایستاده بود. آن دو، دنیا را به آخرت فروخته بودند.

۴۲. به نزد عباس رفتی [که فرزندان جعفر نزد او بود] و جعفر را به یاری پیامبر فرا خواندی، و فرمائش دادی که پشت گرمی رسول خدا باشد، و بر این کار ببالد.

در این دو بیت، شاعر به ماجرای نماز خواندن حضرت علی عَلَيْهِ السَّلَامُ در پشت سر پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اشاره می‌کند. آنگاه که حضرت ابوطالب این صحنه را دید، به فرزندش جعفر نیز فرمان داد که به آن دو بپیوندد. برای منابع این واقعه به توضیحات بیت ۳۵ مراجعه فرمایید.

۴۳. و خدا را سوگند که اقدامات تو فراموش نخواهد شد، اقداماتی که با آن، اسلام را از دست دشمنانی که می‌خواستند مسلمانان را از دینشان باز دارند و منصرف کنند، در امان داشتی.

۴۴. برای پیامبر، پناهگاه امنی بودی و خداوند نیز پاداش دهنده است. نیکی را چندین برابر پاداش می‌دهد به سان دانه‌ها و خوشه‌های گندم.

اشاره شاعر در این بیت، به آیه ۲۶۱ سوره البقرة است: به مانند دانه‌ای که از آن هفت خوشه بروید و در هر خوشه صد دانه باشد.

۴۵. و خداوند، کار نیک را هر چند به قدر دانه خردلی باشد، می‌پذیرد؛ پس ای ابوطالب بشارت باد بر عفو فراگیر در روز قیامت.

اشاره این بیت به آیه ۴۷ سوره الانبیاء است: وَ اِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ

اَتَيْنَا بِهَا...

۴۶-۴۷. آیا در روزهای دوشنبه در قیامت، عذاب دشمن پیامبر [= ابولهب] برداشته می‌شود، دشمنی که بلای جان پیامبر بود، و در عوض، کسی که پناه جای پیامبر بود [= ابوطالب] در پایایی از آتش جاودان گشته و در آخرت، مهمل و سرگردان خواهد بود؟

اشاره شاعر در بیت ۴۶ به ماجرای است که عباس، عموی پیامبر، نقل می‌کند که پس از مرگ ابولهب او را در خواب دیدم، به من گفت که در روزهای دوشنبه از عذاب من کاسته می‌شود، زیرا ولادت پیامبر در روز دوشنبه بوده و ثُویبَه، کنیز ابولهب، بشارت تولد او را به ابولهب داد و ابولهب نیز او را آزاد ساخت، از این رو در روزهای دوشنبه از عذاب ابولهب کاسته می‌شود. (نک: ابن حجر، فتح الباری، ج ۹، ص ۱۸۰)

نکته قابل ذکر آن است که مگر در آخرت نیز خورشید طلوع و غروب دارد و روزهای هفته در آنجا نیز جاری است که در روزهای دوشنبه عذاب ابولهب کاسته شود!! دیگر آن که در پاره‌ای منابع ذکر شده که ثویبه، کنیز ابولهب، به هنگام مهاجرت پیامبر به مدینه آزاد شد، نه در روز ولادت او. (نک: ابن حجر، الاصابه، ج ۴، ص ۲۵۸)

در بیت ۴۷ نیز شاعر به حدیث ضحضاح اشاره می‌کند که از احادیث جعلی است که بخاری (ج ۲، ص ۷۶۳، ۷۶۴) آن را نقل کرده است. اشکالات فراوانی به این حدیث وارد است سنداً و متناً، که تفصیل آن را در جای دیگر آورده‌ام. (نک: قربانی‌زرین، ص ۴۶-۴۵)

۴۸. [اگر حدیث ضحضاح صحیح باشد] پس وعده خداوند چه می‌شود که کار نیک را، هر چند به قدر ذره‌ای باشد، پاداش خواهد داد، و آنان که در ایمان پیشی گرفتند در بهشت پرنعمت جای خواهند گرفت؟

اشاره شاعر در مصراع نخست، به آیه ۷ سوره الزلزله است و در مصراع دوم نیز، به آیات ۱۰-۱۲ سوره الواقعة نظر دارد.

۴۹. جایگاه چنین مؤمنی، که به پروردگارش ایمان آورده و قلبش با پرهیزگاری خو گرفته، جز فردوس برین نباشد.

۵۰. در روز قیامت که مردمان یا تشنه‌اند یا فراموشکار، پیامبر شفیع او خواهد بود.

برای مبحث شفاعت، به توضیحات بیت ۱۵ مراجعه شود. (نیز نک: قزوینی رازی، ص ۵۱۲)

۵۱. از جایگاه بلند پیامبر، بسی دور است که از رهایی تو ناتوان باشد. پس ای ابوطالب! بر تو گوارا باد! از نکو حالان پیشی گیر!

گفتنی است در مکتب اهل بیت علیهم‌السلام جایگاه جناب ابوطالب بس بلند خواهد بود. امیرالمؤمنین علیه‌السلام سوگند یاد کرد که اگر پدرم درباره هر گنجه‌کاری بر روی زمین شفاعت کند، خداوند شفاعتش را بپذیرد. (نک: فخار بن معد، ص ۷۴؛ برای دیگر روایات در این زمینه نک: قربانی زرین، ص ۳۹-۳۷)

۵۲. ای ابوطالب! ای کسی که پیامبر را یاری رساندی تا اینکه وی در ساحل امن-مدینه منوره - آرام گیرد.

۵۳. قریش نتوانست بر پیامبر دست یابد، زیرا تو در برابر مردمان مراقب او بودی.

۵۴. آنگاه که آفریدگار مردمان، تو را به دیگر جهان بُرد و مرگت فرا رسید، دشمنان پیامبر توانمند گشتند و بر آن شدند که چشمه‌سار زلال جهان هستی، پیامبر، را تیره کرده [و به خیال خام خود، خورشید را گِل اندود کنند].

۵۵. آنان به پیامبر بدی کردند، پیامبری که تجسم احسان و رحمت بود، سایه‌سار رحمت الهی بود بر هر آرزومند نیازمند.

۵۶. شیطان آنان را از بهترین دعوت، باز داشت و کورشان کرد: دعوتی که پناه ستمدیدگان و اندوهگنان و مایهٔ ارجمندی برخورداران و بهره‌مندان بود.

۵۷. آنان با خواری، زیان و نومیدی بازگشتند، و هر یک از آنان بدترین بر دوش گیرندهٔ گناه خود خواهد شد.

۵۸. در گذشت خدیجه و تو - ابوطالب - در سال اندوه، پیامبر را اندوهگین ساخت.

۵۹. پیامبر، آن سال را «عام الحزن» نامید، و اندوهش فراوان شد و فرومایگان و فریبندگان آهنگ بدی کردند.

«عام الحزن» بودن آن سال را منابع متذکر شده‌اند. (نک: راوندی، ص ۳۱۷؛ مقریزی، ص ۲۷؛ دیار بکری، ج ۱، ص ۳۴۰)

۶۰. نمونهٔ این آزارها در منطقهٔ طائف و از سوی قبیلهٔ ثقیف بود؛ فرومایگان، پیشوای الهی را با سنگ زدند و او را آزرند.

برای تفصیل واقعهٔ ثقیف. (رک: ابن هشام، ج ۲، ص ۶۳-۶۰)

۶۱. لیک پیامبر می‌بخشاید و در می‌گذرد، شأن او چنین است: مهربان، بخشاینده و بخشنده، بی‌هیچ بخلی.

۶۲. پیامبر نپذیرفت که دو کوه مکه، آخشبان، بر سر مشرکان فرو ریزد؛ بدان امید که در دو دمان مشرکان فردی خداپرست و شایسته وجود داشته باشد.

در صحیح بخاری (ج ۲، ص ۶۳۳) آمده که فرشتهٔ کوهها به پیامبر عرضه داشت که در صورت موافقت ایشان آخشبان، دو کوه مکه، را بر سر مشرکان فرو ریزد، و پیامبر - بدان امید که شاید در صلب مشرکان فردی موحد باشد - با این درخواست فرشته مخالفت کرد.

۶۳. پیامبر در بازگشت از طائف، از برخی از آنان یاری طلبید، جملگی سر باز زدند مگر آن کس که آماده انجام کارهای بزرگ بود.

در سیره ابن هشام (ج ۲، ص ۱۹-۲۰) نام این شخص مُطْعِم بن عدی بن نوفل ضبط شده که از اشراف قریش بود. حسان بن ثابت انصاری (ص ۴۵۱) نیز در سروده‌ای بدین ماجرا اشاره کرده است.

۶۴. لختی درنگ کن! آیا مُطْعِم باید حامی پیشوای خلق، پیامبر رحمت باشد؟! و آیا پس از این امر، در دنیا هیچ سستی و خواری هست؟!

یعنی پیامبر، از فردی غیر موحد درخواست کمک کرده و این امر موجب شگفتی شاعر شده است. البته آنگاه که فرزند مُطْعِم، جُبَیر، بعدها به نزد پیامبر آمد، پیامبر از پدرش به نیکی یاد کرد و رسم وفاداری را به جای آورد. (نک: ابن عبدالبر، ج ۱، ص ۲۳۳-۲۳۲) شاعر در پانوشت بیت آورده است: چگونه ممکن است خداوند، که از همه آفریده‌هایش بخشنده‌تر است، جایگاهی غیر از بهشت برین برای ابوطالب در نظر گیرد، با آن همه حمایتی که ابوطالب از پیامبرش به عمل آورد؟

۶۵. گاه می‌شود که روبهان، با فریب، شیر ژیان را از جایگاه خویش می‌رانند، هر چند جرأت رویارویی با شیر غران را ندارند.

۶۶. پیامبر مکه را پشت سر نهاد، در حالی که بر سر مشرکان آنجا خاک پاشیده شده بود.

ابن سید الناس (ج ۱، ص ۲۹۴-۲۹۱) این واقعه را در «ذکر یوم الزحمة» آورده است که مشرکان مکه قصد داشتند شبانه بر پیامبر هجوم برند و او را از میان بردارند. پیامبر مشتی خاک بر داشت و در حالی که آیات یکم تا نهم سوره یس را می‌خواند، خاک را بر سر مشرکان پاشید. آنان پیامبر را ندیدند و

پیامبر جان سالم به در برد.

۶۷. پیامبر به نزد بندگان خدا مهاجرت کرد، به سوی اوس و قوائل که انصار نامیده شدند.

قَوَائِل طایفه‌ای از خزرج بودند. نام پدر قبیله قَوَئِل بود. (نک: ابن منظور، ج ۱۲، ص ۱۶۸؛ فیروز آبادی، ج ۴، ص ۳۹) اوس و خزرج با هم انصار نامیده شدند که در یثرب [= مدینه النبی] ساکن بودند، در مقابل مهاجران. نام مهاجران و انصار در قرآن کریم آمده است: سوره التوبة، آیه ۱۰۰، ۱۱۷.

۶۸. انصار یاریگران پیامبر شدند و بی هیچ کاهلی از او فرمان بردند، همان گونه که در گذشته تو، ای ابوطالب، یاریگرش بودی.

۶۹. آنان در غزوات، لشکریان خداوند [= جنود الله] نامیده شدند، سیره آنان و شجاعتشان مایه مباهات لشکرهای بسیاری است.

۷۰. پیامبر یاری آنان را نائل شد، و آنان نیز در بهشت رستگار شدند. آیا پس از پیامبر [= باب الله] پناهی برای امیدواران توان یافت؟

۷۱. گفتار [= سروده] تو، ای ابوطالب، پیامبر را شادمان کرد و تو بدان وسیله، شیوه روشن مدح پیامبر را آشکار کردی.

۷۲. [سروده ابوطالب این است:]

و أبيض يُستسقى الغام بوجهه ثمالُ اليتامى عصمة للأرامل

یعنی: سپید رویی [= پیامبر] که به آبروی او از ابرها باران طلب شود، او پناه و نگاهدار یتیمان و بیوه‌زنان است.

این بیت از سروده‌های مشهور جناب ابوطالب در قصیده لامیه اوست که در غالب سیره‌ها بدان اشاره کرده‌اند. پیامبر اکرم ﷺ این سروده را دوست

می‌داشت. در صدر اسلام نیز بدان سروده استشهد می‌شد. (برای نمونه نک: بخاری، ج ۱، ص ۱۹۰؛ ابن حجر، فتح الباری، ج ۲، ص ۶۲۹؛ برای دیگر توضیحات راجع به بیت نیز رک: فصلنامه سفینه، ش ۴۷، تابستان ۱۳۹۴، ص ۱۵۱)

۷۳. به خدایی که مردمان خانه‌اش را زیارت کنند و حج گزارند، بدان امید که در سختی‌ها ایمن گردند، ای ابوطالب راست گفتی.

۷۴. دوستی رسول خدا سبب نجات یافتن از آتش دوزخ است و مدح آن حضرت نیز گنجی است برای هر امیدوار آرزومندی.

شاعر در پانوشت این بیت یادآور گشته که در سختی‌های روز قیامت، «قلب سلیم» نجات بخش است و نشان سلامت قلب، محبت پیامبر و اهل بیت طاهرین آن حضرت است. صلوات الله علیهم اجمعین.

كتابنامه

قرآن كريم.

١. ابن ابى الحديد، ابو حامد عز الدين عبدالحميد بن هبة الله، شرح نهج البلاغة، تحقيق محمد ابو الفضل ابراهيم، دار احياء الكتب العربية، مصر ١٣٨٥ ق.
٢. ابن اثير، على بن ابى الكرم، الكامل فى التاريخ، تحقيق على شيرى، دار احياء التراث العربى، بيروت ١٤٠٨ ق.
٣. ابن اسحاق، محمد، سيرة ابن اسحاق (كتاب السير و المغازى)، تحقيق سهيل زكار، دار الفكر، بيروت ١٣٩٨ ق / ١٩٧٨ م.
٤. ابن حبيب، ابو جعفر محمد، كتاب المحبر، تحقيق ايلزة ليختن شتير، حيدر آباد دكن ١٣٦١ ق، چاپ افست بيروت [بى تا].
٥. ابن حجر عسقلانى، احمد بن على، الاصابة فى تمييز الصحابة، دار احياء التراث العربى، بيروت ١٣٢٨ ق.
٦. ----- فتح البارى شرح صحيح البخارى، تحقيق محمد فؤاد عبدالباقي، دارالكتب العلمية، بيروت ١٤١٨ ق. / ١٩٩٧ م.
٧. ابن رشيق قيروانى، العمدة، تحقيق محمد محى الدين عبدالحميد، دارالجيل، بيروت ١٤٠١ ق / ١٩٨١ م.
٨. ابن سيد الناس، محمد بن محمد، عيون الاثر فى فنون المغازى و الشمائل و السير، تحقيق محمد العيد الخطراوى و محى الدين مستو، دار ابن كثير، دمشق و بيروت ١٤١٣ ق. / ١٩٩٢ م.
٩. ابن عبدالبر، يوسف بن عبدالله، الاستيعاب فى معرفة الاصحاب، تحقيق على محمد البجاوى، مصر [بى تا].
١٠. ابن قتيبة دينورى، ابو محمد عبدالله بن مسلم، الشعر و الشعراء، تحقيق احمد محمد شاكر، قاهره ١٩٦٦ م.
١١. ابن منظور، جمال الدين بن مكرم، لسان العرب، دار صادر، بيروت ٢٠٠٠ م.
١٢. ابن هشام، عبدالملك، السيرة النبوية (سيرة ابن هشام)، تحقيق مصطفى سقا، ابراهيم الايبارى، عبدالحفيظ شلبى، دارالقلم، بيروت [بى تا].
١٣. امينى، عبدالحسين احمد، الغدير فى الكتاب و السنة و الادب، دارالكتاب العربى، بيروت ١٣٨٧ ق.
١٤. بخارى، محمد بن اسماعيل، صحيح البخارى، قاهره ١٤٢١ ق.

۱۵. بگار، يوسف، بناء القصيدة فى النقد العربى القديم (فى ضوء النقد الحديث)، دار الاندلس، بيروت ۱۹۸۲م.
۱۶. بيهقى، احمد بن الحسين، دلائل النبوة، تحقيق عبدالرحمن محمد عثمان، قاهره ۱۳۸۹ ق. / ۱۹۶۹م.
۱۷. حسان بن ثابت انصارى، ديوان، بشرح عبدالرحمن البرقوقى، دار الكتاب العربى، بيروت ۱۴۱۰ ق. / ۱۹۹۰م.
۱۸. حلى، حسن بن يوسف (علامه)، كشف المراد فى شرح تجريد الاعتقاد، تحقيق شيخ حسن حسن زادة آملی، قم ۱۴۰۷ ق.
۱۹. خیرى پاشا، احمد، القصيدة الغراء فى ايمان ابى طالب شيخ البطحاء، عنى بها و نشرها على بن الحسين الهاشمى الخطيب، چاپخانه حيدرى، تهران ۱۳۸۲ ق.
۲۰. الدرّة الغراء فى شعر شيخ البطحاء: ديوان ابى طالب، جمع و تحقيق و شرح: باقر قربانى زرّين، وزارة الثقافة و الارشاد الاسلامى و مؤسسة دائرة المعارف الاسلامية، طهران ۱۳۷۴ ش / ۱۹۹۵ م.
۲۱. ديار بكرى، حسين بن محمد، تاريخ الخميس فى احوال انفس نفيس، چاپ اول ۱۳۰۲ ق.
۲۲. ذهبى، شمس الدين، تاريخ الاسلام و وفیات المشاهير و الأعلام، تحقيق عمر عبدالسلام التدمرى، دارالكتاب العربى، بيروت ۱۴۰۷ ق. / ۱۹۸۷م.
۲۳. راوندی، قطب الدين سعيد بن هبة الله، قصص الانبياء، تحقيق غلامرضا عرفانيان، بنياد پژوهش‌هاى اسلامى، مشهد ۱۴۰۹ ق.
۲۴. زرکلى، خيرالدين، الاعلام، بيروت ۱۹۹۰م.
۲۵. شمس قيس رازى، محمد، المعجم فى معايير اشعار العجم، تصحيح محمد قزوینی و مدرس رضوى، تهران ۱۳۳۸ ش.
۲۶. صدوق، ابوجعفر محمد بن على بن الحسين بن بابويه قمى، الخصال، تحقيق على اكبر غفارى، قم [بى تا].
۲۷. طباطبايى، سيد عبدالعزيز، اهل البيت عليهم السلام فى المكتبة العربية، مؤسسة آل البيت عليهم السلام، قم ۱۴۱۷ ق.
۲۸. طبرسى، ابو على امين الاسلام فضل بن حسن، مجمع البيان فى تفسير القرآن، تصحيح سيد هاشم رسولی محلاتى، مكتبة العلمية الاسلامية، طهران ۱۳۳۹ ش.
۲۹. طبرى، محمد بن جرير، تاريخ الامم و الملوك (تاريخ الطبرى)، تحقيق محمد ابوالفضل ابراهيم، بيروت ۱۹۶۷ م.

٣٠. عماد عبدالكريم سرور، *صحة الطالب في رد الشبهات عن ابي طالب*، ١٤٢٥ ق. / ٢٠٠٥ م.
٣١. فخار بن معد، ابوعلی شمس الدين، *الحجة على الذاهب الى تكفير ابي طالب* (ايمان ابي طالب)، تحقيق سيد محمد بحر العلوم، قم ١٤١٠ ق.
٣٢. فيروز آبادی، مجدالدين محمد، *القاموس المحيط، دارالمعرفة، بيروت [بی تا]*.
٣٣. قربانی زرین، باقر، *ابوطالب، انتشارات نیک معارف، تهران ١٣٧١ ش*.
٣٤. قرطبي، ابو عبدالله محمد بن احمد، *جامع البيان في احكام القرآن* (تفسير القرطبي)، دار احياء التراث العربي، بيروت [بی تا].
٣٥. قزوینی رازی، عبدالجليل، *نقص، تحقيق جلال الدين محدث ارموی، انجمن آثار ملی، تهران، ١٣٥٨ ش*.
٣٦. قمی، عباس، *سفينة البحار و مدينة الحكم والآثار، دار المرتضى، بيروت [بی تا]*.
٣٧. كلینی، محمد بن يعقوب، *الكافي، تحقيق على اكبر غفاری، كتابفروشی اسلامیه، تهران ١٣٨٨ ق*.
٣٨. متنی، ابوالطيب احمد، *ديوان، بشرح عبدالرحمن البرقوقي، دارالكتاب العربي، بيروت ١٤٠٧ ق. / ١٩٨٦ م*.
٣٩. مجلسی، محمدباقر، *بحار الانوار الجامعة لدرر اخبار الائمة الاطهار، بيروت ١٤٠٣ ق*.
٤٠. مسعودی، علی بن حسین، *اثبات الوصية، النجف الاشرف [بی تا]*.
٤١. مفید، محمد بن محمد بن نعمان، *ايمان ابي طالب، تحقيق و نشر مركز تحقیقات اسلامی بنياد بعثت، قم ١٤١٢ ق*.
٤٢. مقریزی، تقی الدين احمد بن علی، *امتناع الاسماع، تحقيق محمود محمد شاکر، قاهره ١٩٤١ م*.
٤٣. نَبهانی، یوسف بن اسماعیل، *المجموعة النبهانية في المدائح النبوية، دارالفکر، بيروت ٢٠٠٣ م*.

آخرین وصی حضرت ابراهیم علیه السلام - علی اکبر مهدی پور

فصلنامه تخصصی مطالعات قرآن و حدیث سفینه

سال دوازدهم، شماره ۴۸ «ویژه حضرت ابوطالب علیه السلام»، پاییز ۱۳۹۴، ص ۴۶-۶۴

آخرین وصی حضرت ابراهیم علیه السلام

علی اکبر مهدی پور *

چکیده: نگارنده در چند موضوع سخن می گوید: جایگاه درخشنده حضرت ابوطالب در تاریخ اسلام، که وصی پیامبران بود، و خبرهای غیبی او. آنگاه کلمات خدای تعالی و پیامبر خدا و امیر المؤمنین در مورد ابوطالب را بیان می دارد. و بهترین آثار مکتوب در مورد ایشان را معرفی می کند. پس از آن، درباره علت های مخالفت با حضرت ابوطالب سخن می گوید و خاطراتی در این مورد می آورد. نقد کلمات محی الدین ابن عربی و پیشنهادهایی برای پژوهش های بعدی، پایان بخش این نوشتار است.

کلیدواژه ها: ابوطالب - احادیث در فضائل؛ ابن عربی، محی الدین - نقد کلمات در مورد ابوطالب؛ ابوطالب - آثار مکتوب و پیشنهادها.

*. محقق و مدرس حوزه علمیه قم.

جایگاه حضرت ابوطالب علیه السلام در تاریخ

حضرت ابوطالب علیه السلام پیش از بعثت رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم «شیخ الأباطح» رئیس بلامنازع قریش و وارث نیاکان پر آوازه و خوشنام خود بود. پس از بعثت رسول اکرم نیز تنها حامی و مدافع آن حضرت و «ابو الأئمه» پدر دوازده امام معصوم و جانشینان بر حق آن حضرت بود.

ولی بالاترین منصب جناب ابوطالب، مقام وصایت آن حضرت می‌باشد، که آخرین وصی حضرت ابراهیم علیه السلام بود.

پیامبران و جانشینان آنها، در برترین قلّه رفیع جهان خلقت قرار دارند که در جهان آفرینش، هیچ مقامی بالاتر از مقام حجج الهی وجود ندارد.

حضرت ابوطالب علیه السلام آخرین حجّت از حجج الهی پیش از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم بود.

در دوران فترت (میان حضرت عیسی و پیامبر اکرم) پیامبر صاحب شریعت وجود نداشت، لکن همواره اوصیای حضرت عیسی علیه السلام در میان بنی اسرائیل و اوصیای حضرت ابراهیم علیه السلام در سرزمین حجاز حضور داشتند.

در میان ۱۲۴ هزار پیامبری که خداوند منان، از زمان حضرت آدم ابوالبشر تا عصر رسالت نبی خاتم فرستاده، تنها پیامبر ما جهانی بود، که منطبق وحی از آن پرده برداشته، می‌فرماید: «و ما ارسلناکَ اِلَّا کَافَّةً لِلنَّاسِ»؛ «ما ترا جز برای همه مردمان نفرستادیم.»

ولی دیگر پیامبران برای زمان خاص، مکان خاص و یا نژاد خاص مبعوث بودند. در اینجا فقط دو استثنا داریم:

۱) حضرت آدم علیه السلام که در زمان او دنیا منحصر به فرزندان آن حضرت بود و لذا نبوت ایشان رنگ جهانی داشت.

۲) حضرت نوح علیه السلام که بعد از طوفان، جهان منحصر به فرزندان او شد و فقط ذریه باقی ماندند.^۱ او نیز به همه آنها مبعوث بود.^۲ و لذا رنگ جهانی داشت.

البته حضرت موسی و عیسی علیهما السلام به سوی بنی اسرائیل مبعوث بودند. قرآن در مورد تورات می‌فرماید: «وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِّبَنِي إِسْرَائِيلَ»^۳؛ «آن را هدایت قرار دادیم برای بنی اسرائیل».

و در مورد حضرت عیسی علیه السلام می‌فرماید: «وَرَسُولًا إِلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ»^۴؛ «فرستاده شده به سوی بنی اسرائیل».

و از زبان ایشان نقل می‌کند که گفت: «إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ»^۵؛ «من فرستاده خدا هستم به سوی شما».

پیامبری که در سرزمین حجاز رسالت داشت، حضرت ابراهیم علیه السلام می‌باشد، که قرآن کریم از هجرت آن حضرت به سوی حجاز و اقامتش در آن سرزمین خبر داده است.^۶ پس از ارتحال حضرت ابراهیم علیه السلام اوصیای آن حضرت در حجاز تا زمان بعثت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم حضور داشتند.

بی‌گمان هرگز روی زمین خالی از حجّت نبوده و نخواهد بود، چنانکه شیخ

۱. سوره صافات (۳۷)، آیه ۷۷.

۲. شیخ صدوق، کمال الدین، ج ۱، ص ۲۲۰.

۳. سوره اسراء (۱۷)، آیه ۲.

۴. سوره آل عمران (۳)، آیه ۴۹.

۵. سوره صف (۶۱)، آیه ۶.

۶. سوره صافات (۳۷)، آیه ۹۹.

صدوق ۶۵ حدیث در این رابطه نقل فرموده است.^۱

پیش از ولادت رسول اکرم ﷺ حضرت عبدالمطلب حجّت خدا بود. امام رضا علیه السلام در تفسیر فرمایش رسول اکرم ﷺ که فرمود: «أَنَا إِبْنُ الذَّابِحِينَ»، بر حجّت بودن حضرت عبدالمطلب تأکید فرموده است.^۲

آنگاه شیخ صدوق می‌فرماید:

«وَرَوَى أَنَّ عَبْدَ الْمُطَّلِبِ كَانَ حُجَّةً وَ أَبَاطِلِبٍ كَانَ وَصِيَّهُ»؛ «روایت شده که حضرت عبدالمطلب حجّت بود و حضرت ابوطالب وصی او بود.»

از امام کاظم علیه السلام پرسیدند: آیا حضرت ابوطالب بر پیامبر اکرم نیز حجّت بود؟ فرمود: نه. لکن وصیّت‌ها (ودایع نبوت) در دست او بود که به آن حضرت تقدیم کرد.^۴

علامه امینی از کتاب «ضیاء العالمین» نقل کرده که از امیر مؤمنان علیه السلام پرسیدند: آخرین وصی پیش از پیامبر اکرم ﷺ چه کسی بود؟ فرمود: «پدرم.»^۵

توضیح اینکه کتاب «ضیاء العالمین» کتابی ارزشمند در باب امامت، تألیف ابوالحسن شریف فتونی، متوفای ۱۱۳۸ ق. می‌باشد که به گفته علامه امینی، در موضوع امامت، کتابی زیباتر و پربهاتر از آن تألیف نشده است.^۷

۱. شیخ صدوق، کمال الدین، ج ۱، ص ۲۲۰-۲۴۱.

۲. شیخ صدوق، عیون أخبار الرضا علیه السلام، ج ۱، ص ۱۶۸؛ همو، النخال، ج ۱، ص ۵۷؛ مجلسی، بحار الانوار، ج ۱۵، ص ۱۲۹.

۳. شیخ صدوق، الاعتقادات، ص ۳۵۷.

۴. کلینی، الکافی، ج ۱، ص ۴۴۵.

۵. علامه امینی، الغدير، ج ۷، ص ۵۲۴.

۶. ابوالحسن بن محمد طاهر فتونی نباطی عاملی شریف، خواهر زاده‌ی ملا صالح خاتون آبادی، شاگرد علامه‌ی مجلسی و از اجداد صاحب جواهر است.

۷. امینی، الغدير، ج ۷، ص ۵۳۶ و ۵۳۹. نسخ خطی آن در کتابخانه‌های عمومی چون: امیرالمؤمنین، تستری‌ها، کاشف الغطاء و سید حسن صدر در نجف اشرف، کتابخانه‌ی جعفریه در کربلا و میرزای شیرازی در سامرا موجود می‌باشد. (شیخ آقا بزرگ،

اما آخرین وصی حضرت عیسیٰ عَلَيْهِ السَّلَام در میان بنی اسرائیل شخصی بود به نام «آبی» که «بالط» نیز نامیده می شد.^۱

او نیز پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ را درک کرد، به آن حضرت ایمان آورد و آن چه از ودایع نبوت در نزد او بود به پیامبر اکرم تقدیم نمود.^۲

یکی از دلایل حجّت خدا بودن حضرت ابوطالب عَلَيْهِ السَّلَام بشارت غیبی ایشان است که مرحوم کلینی در اصول کافی با سلسله اسنادش از ایشان نقل کرده است: یکم. امام صادق عَلَيْهِ السَّلَام می فرماید:

هنگامی که حضرت فاطمه بنت اسد بشارت میلاد مسعود پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ را به محضر حضرت ابوطالب عَلَيْهِ السَّلَام تقدیم کرد، حضرت ابوطالب فرمود: «إِصْبِرِي سَبْتًا أَبَشْرُكَ بِمِثْلِهِ إِلَّا النَّبُوءَةَ»؛^۳ «سی سال صبر کن، ترا به همانند او بشارت دهم به جز نبوت».

در این جمله کوتاه چند خبر غیبی هست:

(۱) حضرت ابوطالب می دانست که فرزندش علی عَلَيْهِ السَّلَام دقیقاً سی سال بعد متولد خواهد شد.

(۲) او می دانست که امیر مؤمنان عَلَيْهِ السَّلَام در تمام فضایل بجز نبوت، همانند پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خواهد بود.

(۳) او می دانست که مولود مسعودی که حضرت فاطمه بنت اسد بشارت او را

الذریعه، ج ۱۵، ص ۱۲۴) این کتاب به تحقیق مؤسسه آل البیت عَلَيْهِمُ السَّلَام در قم تحقیق شده و تا کنون هفت مجلد از دوره ده جلدی آن چاپ شده است.

۱. شیخ صدوق، کمال الدین، ج ۲، ص ۶۶۴

۲. همان، ص ۶۶۵

۳. کلینی، الکافی، ج ۱، ص ۴۵۲.

آورده، پیامبر خواهد بود.

۴) او می‌دانست که حضرت علی عَلَيْهِ السَّلَامُ پیامبر نخواهد بود، ولی هم سنگ پیامبر است.

دوم. امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ فرمود:

روز تولد پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ، سرزمین فارس و کاخ‌های شام برای حضرت آمنه خاتون آشکار شد. حضرت فاطمه بنت اسد آن را به محضر حضرت ابوطالب عَلَيْهِ السَّلَامُ نقل کرد، حضرت ابوطالب فرمود: آیا از این مطلب تعجب می‌کنی؟! تو نیز وصی و وزیر او را به دنیا خواهی آورد.^۱

نتیجه:

از این بحث فشرده به این نتیجه رسیدیم که:

۱. حضرت ابوطالب، حجت خدا و آخرین وصی حضرت ابراهیم عَلَيْهِ السَّلَامُ بود.
۲. در میان پیامبران، تنها پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ نبوت عامه داشت و رسالتش جهانی بود.
۳. حضرت عیسی عَلَيْهِ السَّلَامُ فقط به سوی بنی اسرائیل مبعوث شده بود.
۴. اوصیای حضرت عیسی عَلَيْهِ السَّلَامُ در دوران فترت حجت خدا بودند برای قوم بنی اسرائیل و آخرین وصی او «آبی» و «بالط» نام داشت، که عهد رسالت را درک کرده به پیامبر اسلام ایمان آورده است.
۵. پیش از بعثت پیامبر، حضرت ابوطالب و پیش از ایشان حضرت عبدالمطلب، حجت خدا و اوصیای حضرت ابراهیم در سرزمین حجاز بودند.

۱. همان، ص ۴۵۴.

علامه مجلسی می نویسد:

شیعیان در مورد حضرت ابوطالب عَلَيْهِ السَّلَامُ اجماع کرده اند که وی در آغاز بعثت پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، به آن حضرت ایمان آورد، و هرگز بت نپرستید، بلکه از اوصیای حضرت ابراهیم عَلَيْهِ السَّلَامُ بود.^۱

جایگاه حضرت ابوطالب از منظر پیشوایان

سیمای حضرت ابوطالب در کلام قدسی

یکم. پیک وحی بر حضرت رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرود آمد و گفت: ای محمد! پروردگارت به تو سلام می رساند و می فرماید: **إِنِّي قَدْ حَرَمْتُ النَّارَ عَلَى صُلْبٍ أَنْزَلَكَهُ وَ بَطْنٍ حَمَلَكَهُ وَ حِجْرٍ كَفَّلَكَ؛ مَنْ دُوِخَ رَا حَرَامَ كَرَّمُ بَرِ صَلْبِي كَه تُو رَا فَرُوْدَ أُوْرِدَ وَ بَطْنِي كَه تُو رَا حَمَلُ كَرْدَ وَ آغُوشِي كَه تُو رَا كَفَالَتَ نَمُوْد.**^۲

پیامبر اکرم از حضرت جبرئیل توضیح خواست، جبرئیل عرضه داشت:

(۱) منظور از صلبی که تو را فرود آورد، صلب پدرت عبدالله بن عبدالمطلب است.

(۲) منظور از بطنی که تو را حمل کرد، آمنه بنت وهب است.

(۳) منظور از آغوشی که تو را کفالت نمود، آغوش ابوطالب است.^۳

دوم. جابر بن عبدالله انصاری از پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ روایت کرده که فرمود:

در شب معراج به عرش خدا رسیدم، چهار نور مشاهده کردم، پرسیدم:

خداوند! اینها چه نورهایی هستند؟

۱. مجلسی، مرآت العقول، ج ۵، ص ۲۳۵.

۲. کلینی، الکافی، ج ۱، ص ۴۴۶.

۳. شیخ صدوق، معانی الأخبار، ص ۱۳۷.

خطاب شد: این‌ها عبدالمطلب، ابوطالب، پدرت عبدالله و برادرت عقیل می‌باشند.

عرضه داشتم: خدایا! این‌ها با چه عملی به این مقام رسیده‌اند؟

خطاب شد: بِكْتَمَانِهِمُ الْإِيمَانَ، وَ إِظْهَارِهِمُ الْكُفْرَ، وَ صَبْرِهِمْ عَلَى ذَلِكَ حَتَّى مَاتُوا عَلَيْهِ، سَلَامُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ؛ با کتمان ایمان، اظهار کفر و شکیبایی بر آن تا هنگامی که بر آن شیوه در گذشتند. درود خدا بر همه شان باد.^۱

سوم. پیک وحی بر قلب شریف پیامبر اکرم ﷺ فرود آمد و عرضه داشت:

یا محمد! پروردگارت سلام می‌رساند و می‌فرماید: اصحاب کهف ایمان خود را کتمان کردند و اظهار شرک نمودند، خداوند به آن‌ها دو بار پاداش داد. ابوطالب نیز ایمانش را مکتوم داشت و اظهار شرک نمود، خداوند به او نیز دو بار پاداش داد.^۲

چهارم. خداوند منان به خاتم پیامبران وحی فرمود:

من تو را با دو گروه یاری می‌کنم: یکی مخفیانه و دیگری آشکار. سرور و سالار آنان که تو را مخفیانه یاری می‌کنند، عمویت ابوطالب است. سرور و سالار آنهایی که آشکارا تو را یاری می‌کنند، پسرش علی بن ابی‌طالب است.^۳

پنجم. پس از ارتحال غمبار حضرت ابوطالب علیه السلام پیک وحی نازل شد و عرضه داشت: یا مُحَمَّدُ! أُخْرِجْ مِنْ مَكَّةَ، فَلَيْسَ لَكَ فِيهَا نَصِيرٌ؛ ای محمد! از مکه خارج شو، که دیگر در این شهر یآوری نداری.^۴

شیخ مفید در این مورد می‌نویسد:

۱. ابن فثال، روضة الواعظین، ج ۱، ص ۱۹۹.

۲. ابن معد، الحجة على الذاهب، ص ۱۰۶.

۳. علامه‌ی امینی، الغدير، ج ۷، ص ۵۳۲.

۴. کلینی، الکافی، ج ۱، ص ۴۴۹.

به طور مستفیض روایت شده که به هنگام ارتحال ابوطالب جبرئیل امین بر پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نازل شد و عرضه داشت: يَا مُحَمَّدُ! إِنَّ رَبَّكَ يَقْرَأُكَ السَّلَامَ وَ يَقُولُ لَكَ: أَخْرَجُ مِنْ مَكَّةَ فَقَدْ مَاتَ نَاصِرُكَ؛ ای محمد! پروردگارت سلام می‌رساند و می‌فرماید: از مکه بیرون رو، که یاورت از دنیا رفت.^۱

سیمای ابوطالب در سخنان پیامبر اکرم

یکم. پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سیمای حضرت ابوطالب عَلَيْهِ السَّلَامُ را این گونه ترسیم فرمودند: يُحْشَرُ أَبُو تَالِبٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي زِيِّ الْمُلُوكِ وَ سِيْمَاءِ الْأَنْبِيَاءِ؛ حضرت ابوطالب در روز قیامت در زئی پادشاهان و در سیمای پیامبران محشور می‌شود.^۲

دوم. پیامبر اکرم فرمود: خداوند درباره چهار نفر به من وعده شفاعت داده است! پدرم، مادرم، عمویم و برادری که در عهد جاهلیت داشتم.^۳

سوم. همچنین فرمود: اگر در مقام محمود قرار بگیرم، برای پدرم، مادرم، عمویم و برادری که در جاهلیت داشتم، شفاعت می‌کنم.^۴

چهارم. پیامبر اکرم به هنگام خاکسپاری حضرت ابوطالب فرمود: أَمَا وَ اللَّهُ لَأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ وَ لَأَشْفَعَنَّ فِيكَ شَفَاعَةً يَعْجَبُ لَكَ الثَّقَلَانِ؛ به خدا سوگند برای تو طلب مغفرت می‌کنم و در حق تو آن گونه شفاعت می‌کنم که جن و انس از آن دچار شگفتی شوند.^۵

پنجم. عباس بن عبدالمطلب از رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پرسید: برای ابوطالب چه امیدی

۱. سید رضی، الفصول المختارة، ص ۲۸۲.

۲. شیخ موسی زنجانی، مدینه البلاغة، ج ۲، ص ۵۷۴.

۳. یعقوبی، التاریخ، ج ۲، ص ۲۹.

۴. علی بن ابراهیم، تفسیر قمی، ج ۲، ص ۲۵.

۵. ابن ابی الحدید، شرح نهج البلاغة، ج ۷، ص ۷۶.

داری؟ فرمود: كُلَّ الْخَيْرِ أَرْجُو مِنْ رَبِّي؛ برای او امید هر خیری از پروردگار دارم.^۱ ششم. ابن جوزی نقل کرده که پیامبر اکرم ﷺ در مورد حضرت ابوطالب فرمود:

غَفَّرَ اللَّهُ لَهُ وَرَحِمَهُ؛ خداوند او را بیامرزد و رحمت کند.^۲

و در مورد جای خالی او فرمود: ما أَسْرَعَ ما وَجَدْتُ فَقَدَكَ يا عَمِّ؛ عمو جان! چه زود جای خالی ترا احساس کردم.^۳

و در همین زمینه فرمودند: ما نَالَتْ قُرَيْشٌ شَيْئاً أَكْرَهَهُ حَتَّى ماتَ أَبُو طَالِبٍ، ثُمَّ شَرَعُوا؛ تا زمانی که ابوطالب زنده بود، قریش نتوانست در حق من کاری انجام دهد که خوشایند من نباشد، پس از او شروع کردند.^۴

هفتم. در مدینه خشکسالی شد، پیامبر اکرم ﷺ نماز باران خواند، باران رحمت سیل آسا فرو ریخت. حضرت تبسمی کرد و فرمود: لِلَّهِ دَرُّ أَبِي طَالِبٍ، لَوْ كَانَ حَيًّا لَقَرَّتْ عَيْنُهُ؛ خیر کثیر ابوطالب با خداست. اگر زنده بود دیدگانش روشن می شد.

آنگاه فرمود: چه کسی اشعار او را انشاد می کند؟ امیر مؤمنان عَلَيْهِ السَّلَامُ برخاست و اشعار معروف: «وَأَبْيَضُ يُسْتَقَى الْعَمَامُ بِوَجْهِهِ» را انشاد کرد.

پیامبر اکرم آن را استماع کرد و برای ابوطالب طلب مغفرت نمود.

مردی از کنانه برخاست و چکامه ای در مدح حضرت ابوطالب انشاد کرد و مورد تأیید پیامبر اکرم قرار گرفت.^۵

۱. ابن عساکر، تاریخ دمشق، ج ۷۰، ص ۲۵۱.

۲. ابن جوزی، تذکرة الخواص، ج ۱، ص ۱۴۵.

۳. ابن عساکر، همان.

۴. ابن کثیر، البداية و النهاية، ج ۳، ص ۱۳۴.

۵. ابن ابی الحدید، شرح نهج البلاغه، ج ۱۴، ص ۸۱.

سیمای حضرت ابوطالب در سخنان امیر بیان علیه السلام

یکم. اصبع بن نباته از مولای متقیان امیر مؤمنان علیه السلام روایت می کند که فرمود:

پدرم ابوطالب و نیاکانم عبدالمطلب، هاشم و عبد مناف، هرگز بت نپرستیدند.

گفته شد: پس چه چیزی را می پرستیدند؟ فرمود: كَانُوا يُصَلُّونَ إِلَى الْبَيْتِ، عَلَى

دینِ اِبْرَاهِيمَ علیه السلام مَتَمَسِّكِينَ بِهِ؛ به سوی کعبه نماز می خواندند، بر دین حضرت

ابراهیم علیه السلام بودند و به آن پای بند بودند.^۱

در این زمینه دامنه سخن بسیار گسترده است، به همین حدیث بسنده کرده،

نقش نگین آن حضرت را از امام رضا علیه السلام نقل می کنیم:

امام رضا علیه السلام می فرماید: بر نگین انگشتری حضرت ابوطالب علیه السلام چنین حک

شده بود: رَضِيتُ بِاللَّهِ رَبًّا، وَ بِابْنِ أَخِي مُحَمَّدٍ نَبِيًّا، وَ بِابْنِي عَلِيٍّ لَهُ وَصِيًّا؛ من خدای را به

خداوندی، برادرزاده ام محمد را به پیامبری و پسرم علی را به جانشینی او

پسندیدم.^۲

به جهت محدود بودن صفحات فصلنامه، از دیگر احادیث وارده از پیشوایان

معصوم صرف نظر کرده، به تشریفی در این زمینه اشاره می کنیم:

مرحوم آیه اللهی مقیم بم، مشهور به «علامه بم» در حدود پنجاه سال پیش با

جمعی از اهالی بم به حج مشرف می شود. روزی بعد از نماز صبح یک عالم

وهابی به ستون ابولبابه تکیه کرده، فصلی در نکوهش حضرت ابوطالب سخن

می گوید.

علامه به دوستان خود می گوید: امروز خوب استراحت کنید که شب با شما کار

۱. شیخ صدوق، کمال الدین، ج ۱، ص ۱۷۴.

۲. سید علیخان کبیر، الدرجات الرفیعة، ص ۶۰.

دارم.

آن شب تا صبح بیدار می‌ماند و به حضرت بقیة الله ارواحناه فداه متوسل می‌شوند. بعد از نماز صبح شخص بزرگواری به ستون ابولبابه تکیه می‌کند و یک ساعت تمام پیرامون ایمان حضرت ابوطالب سخن می‌گوید، به شماری از ابیات حضرت ابوطالب استشهاد می‌کند و در ضمن بر شمردن دلایل ایمان آن حضرت می‌فرماید:

مادرم فاطمه بنت اسد، از سابقات به اسلام بود و تا پایان عمر در حباله نکاح جدّم ابوطالب بود. پیامبر اکرم ﷺ مأموریت داشت که نگذارد هیچ زن با ایمانی در حباله نکاح شخص مشرک بماند. اگر حضرت ابوطالب مؤمن نبود، پیامبر اکرم وظیفه داشت که در میان آن‌ها جدایی بیندازد، در حالی که حضرت فاطمه بنت اسد تا پایان عمر شریفش در حباله نکاح آن حضرت بود.

داستان این تشرّف را یکی از دوستان از آن مرحوم ضبط کرده بود و من آن را از نوار ایشان استماع نمودم.

علامه بم یقین داشت که آن شخص حضرت بقیة الله بوده است. زیرا:

۱. بعد از ایراد سخنرانی، در برابر دیدگانش ناپدید شده بود.
۲. در طول سخنرانی، حتی یک نفر از حاضران از مسجد بیرون نرفته بود، در حالی که معمولاً اکثر نمازگزاران بعد از نماز صبح از مسجد بیرون می‌روند.
۳. مأمورین وهابی هیچ اعتراض و عکس‌العملی نشان نداده بودند.
۴. با عدم وجود بلندگو، صدایش به طور یکنواخت تا آخر مسجد النبی شنیده می‌شد و لذا صف‌های عقب‌تر به جلو نیامده بودند.
۵. برخی از همراهان مرحوم علامه بم که دیر رسیده بودند و در بیرون مسجد

نشسته بودند، کاملاً صدای آن بزرگوار را شنیده بود.

۶. علامه که عربی می‌دانست، آن را به عربی شنیده بود، ولی همراهان او که

عربی نمی‌دانستند، آن را به فارسی استماع کرده بودند.^۱

فرازهایی از این تشرّف را آقای دکتر محمدحسن ضرّابی از شخص مرحوم

علامه شنیده و نقل کرده است.^۲

بهترین آثار

آثار ارزشمند فراوان پیرامون حضرت ابوطالب علیه السلام چاپ و منتشر شده که

برخی از آنها، اهمیت ویژه‌ای دارند و آنها عبارتند از:

(۱) ایمان اَبی طالب (الحجّة علی الذّاهب إلی تکفیر اَبی طالب)، از ابوعلی فخار بن معد.

(۲) ابوطالب مؤمن قریش، از عبدالله خنیزی.

(۳) أسنی المطالب فی نجات اَبی طالب، از زینی دحلان تحقیق صالح الوردانی، چاپ

الهدف، قاهره.

(۴) بغیة الطّالب فی ایمان اَبی طالب، از سیدمحمد موسوی عاملی، تحقیق آیه الله سید

محمد مهدی خراسان

(۵) گفتار علامه امینی در جلد هفتم الغدیر

چرائی مخالفت با حضرت ابوطالب علیه السلام

محور مظلومیّت‌ها

در نخستین جمله از زیارتنامه امیر المؤمنین علیه السلام که از ناحیه امام هادی علیه السلام رسیده،

۱. از ویژگی‌های بانگ آسمانی آن است که هر کسی آن را به زبان مادری خود می‌شنود. (شیخ صدوق، کمال الدین، ج ۲، ص

۶۵۰)

۲. ضرّابی، دیدار با امام زمان در مکه و مدینه، ص ۱۸۴-۱۸۷.

خطاب به مولای متقیان عرضه می‌داریم:

السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا وَلِيَّ اللَّهِ، أَنْتَ أَوْلُ مَظْلُومٍ وَ أَوْلُ مَنْ غَضِبَ حَقُّهُ؛ درود بر تو ای ولیّ خدا، تویی نخستین مظلوم، و تونخستین کسی هستی که حقّش غضب شد.^۱
و در زیارت نامه ماثور از امام صادق عليه السلام آمده است:

أَنْتَ أَوْلُ مَظْلُومٍ وَ أَوْلُ مَنْ غَضِبَ حَقُّهُ؛ تو نخستین مظلوم هستی و نخستین کسی هستی که حقّش غضب گردید.^۲

مولای متقیان در این رابطه فرمود:

ظَلَمْتُ عَدَدَ الْمَدْرِ وَالْوَبْرِ؛ من به تعداد ریگ‌های بیابان و کرک‌های جانوران مورد ستم قرار گرفتم.^۳

بر این اساس، مولای متقیان محور مظلومیّت‌ها است. هر کس به هر مقدار به آن حضرت نزدیک باشد، به همان مقدار در معرض ظلم و ستم قرار می‌گیرد. اگر حضرت فاطمه عليها السلام همسر مولا نبود، در میان در و دیوار آزرده نمی‌شد. اگر امام مجتبی عليه السلام فرزند مولا نبود، با سمّ جفا به شهادت نمی‌رسید. اگر سالار شهیدان فرزند آن حضرت نبود، با آن وضع فجیع به شهادت نمی‌رسید. اگر تنها حامی پیامبر در دوران دشوار مکه، حضرت ابوطالب عليه السلام پدر مولا نبود، اسلام و ایمانش مورد شک و تردید قرار نمی‌گرفت.

در استانبول شخصی به نام «حسین حلمی ایشیق» بود که وابسته به تشکیلات فراماسونری بود، چندین انتشارات داشت و هزینه چاپ کتابهایش از اعتبارات

۱. کلینی، الکافی، ج ۴، ص ۵۶۹.

۲. ابن المشهدی، المزار الکبیر، ص ۲۳۰.

۳. علامه‌ی مجلسی، بحار الانوار، ج ۲۸، ص ۳۷۳؛ ج ۳۴، ص ۳۳۷؛ ج ۴۱، ص ۵۱.

مستوره تأمین می‌شد.

او بیش از صد کتاب، به بیش از ده زبان علیه تشیع چاپ و منتشر کرده بود، که یکی از آنها «اعتقادات» نام داشت.

این کتاب به صورت ماده‌ ماده تدوین شده بود، در ماده ۹۹ نوشته بود: «بر هر مسلمانی واجب است که معتقد شود که پدر و مادر پیامبر، مشرک از دنیا رفتند و ابوطالب عموی پیامبر، مشرک از دنیا رفت!»

آیا یکی از واجبات عقیدتی ما این است که باید معتقد باشیم که مثلاً فرعون یا نمرود، کافر از دنیا رفته است؟!

ما در اسلام چنین حکم واجب نداریم. پس چگونه است که در مورد حضرت ابوطالب، حضرت عبدالله و حضرت آمنه چنین حکمی صادر می‌شود؟!

در ایام اقامت نگارنده در استانبول (۱۳۵۴-۱۳۵۹ ش) کنگره‌ای در هتل شرایتون استانبول، به عنوان «المؤتمر العالمی للسیرة النبویة» برگزار شد، که نخستین سخنران آن دکتر احسان صبری بود. او در آغاز سخنرانی خود گفت: بر هر مسلمانی واجب است که معتقد باشد پدر و مادر پیامبر، کافر از دنیا رفتند و ابوطالب کافر از دنیا رفت!!

سخنرانی ایشان بیش از یک ساعت طول کشید. اینجانب در آن فاصله متن استواری در اثبات ایمان حضرت ابوطالب، حضرت عبدالله و حضرت آمنه، براساس منابع نوشتم و به هیأت رئیسه تقدیم نمودم.

رئیس هیأت، شیخ احمد کفتارو، مفتی اعظم سوریه بود. ایشان آن را قرائت کرد و به دیگر اعضای هیئت رئیسه ارائه داد. پس از اتمام سخنرانی دکتر احسان صبری، اینجانب را به جایگاه دعوت کردند و من متن کامل آن را در هفت

صفحه نوشته بودم خواندم. پس ماده واحده‌ای تصویب کردند که دکتر احسان صبری اگر مقاله‌اش را در جایی چاپ کند، باید مقاله اینجانب نیز به عنوان پاورقی آن به پیوست چاپ شود.

پیروان مکتب سقیفه، پیرو خلفایی هستند که قسمت اعظم عمر آن‌ها به بت پرستی سپری شده، سپس تظاهر به اسلام کرده‌اند. تنها خلیفه‌ای که هرگز در برابر بت سجده نکرده، مولای متقیان می‌باشد، که از ده سالگی، در نخستین روز بعثت پیامبر ﷺ اسلام آورده است.

رسول اکرم ﷺ می‌فرماید:

عَلِيٌّ مِنْ أَمَنِ بِي وَ صَدَّقَنِي؛ عَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَامُ نَخَسْتِينَ كَسَى اسْتِ كَه بَه مِنْ اِيْمَانِ اَوْرَدِ وَ
مرا تصدیق نمود.^۱

مولای متقیان فرمود:

أَنَا أَوْلُ رَجُلٍ صَلَّى مَعَ النَّبِيِّ ﷺ؛ مَنْ نَخَسْتِينَ مَرْدِي بُوْدِمُ كَه بَا اِيْمَانِ اَكْرَمِ نِمَازِ
خواندم.^۲

از این رهگذر نمی‌توانند که در ایمان امیر مؤمنان اظهار شک و تردید کنند، لذا به پدر بزرگوارش نسبت شرک می‌دهند، تا جایگاه مولای متقیان را پایین بیاورند. برای روشن شدن این که فقط برای دشمنی با مولای متقیان ﷺ به حضرت ابوطالب نسبت شرک داده‌اند، به یک متن بسیار شگفت اشاره می‌کنیم:

محمی الدین عربی در کتاب «فتوحات» بحث مفصّلی کرده و در مورد حضرت ابوطالب ﷺ به صراحت می‌گوید: پیامبر اکرم ﷺ امر فرمود که عمویش ابوطالب

۱. ابن عساکر، تاریخ دمشق، ج ۴۵، ص ۲۸.

۲. ابن ابی شیبّه، المصنّف، ج ۸، ص ۳۳۲.

را غسل بدهند، اگرچه او مشرک بود.^۱

وی در جای دیگر در تفسیر آیه "حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ" می‌نویسد: پیامبر اکرم بسیار حریص بود که عمویش ابوطالب اسلام را بپذیرد و لذا به او می‌فرمود: آن را در گوش من بگو، تا من بر آن گواهی دهم.^۲

در تفسیر آیه شریفه: «إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ» نیز گفته: پیامبر به شدت حریص بود که عمویش ابوطالب ایمان بیاورد، ولی انجام داد و آن چه در علم خدا گذشته بود، همان واقع شد.^۳

نیز در جای دیگر می‌نویسد: هنگامی که ابوطالب وفات کرد، حضرت علی عَلَيْهِ السَّلَامُ از او ارث نبرد، زیرا اهل دو دین مختلف، از یکدیگر ارث نمی‌برند!^۴

بسیار جای شگفت است که همان محی‌الدین، در یک صفحه بعد، در باب ایمان فرعون سخن گفته و اعلام کرده که فرعون به نص قرآن، مؤمن از دنیا رفته و به عنوان مؤمن مبعوث خواهد شد!^۵

سپس می‌گوید: فرعون به خوبی می‌دانست که چشم او چشم خدا، گوش او گوش خدا و زبان او زبان خدا می‌باشد. پس اگر می‌گفت: «أَنَا رَبُّكُمْ الْأَعْلَى» از زبان خدا می‌گفت!^۶

این کلام، فقط از کسی بر می‌آید که گوساله را از جلوه‌های خدا بداند و پرستش

۱. ابن عربی، الفتوحات المکیة، ج ۲، ص ۱۷۱.

۲. همان، ج ۳، ص ۲۳۲.

۳. همان، ج ۷، ص ۲۰۵.

۴. همان، ج ۶، ص ۲۶۴.

۵. همان، ص ۲۶۵.

۶. همان، ج ۲، ص ۷۱.

گوساله را پرستش خدا بداند!^۱

ایشان همان گونه که بر کفر حضرت ابوطالب تأکید می‌کند، بر ایمان فرعون نیز تأکید کرده^۲ و در پایان گفته: حکم فرعون، حکم مؤمنان طاهر و مطهر است، زیرا بعد از ایمانش، از او عصیانی واقع نشد!!^۳

کسی که گوساله را مظهر خدا و فرعون را مؤمن طاهر و مطهر می‌داند، چرا وقتی نام مقدس بزرگ حامی پیامبر، حضرت ابوطالب را می‌برد، بر شرک و کفر او پای می‌فشارد؟!

نکته دیگر این که ابن عربی به صراحت بیان می‌دارد که هر شخص مکلف به هنگام مرگ، مؤمن از دنیا می‌رود، از روی علم و آگاهی!

سپس تأکید می‌کند که این قطعی است و هیچ شک و تردیدی در آن نیست!^۴

پس چگونه است که حضرت ابوطالب در این میان استثنا شده و کافر از دنیا رفته است؟!

از دیگر مواردی که حقد و حسدش را به اهل بیت ابراز کرده، در مورد چهار بانویی است که پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرموده:

در میان بانوان، چهار بانو به کمال رسیدند: (۱) مریم دخت عمران؛ (۲) آسیه همسر فرعون؛ (۳) خدیجه دخت خویلد؛ (۴) فاطمه دخت محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

این حدیث شریف در ده‌ها منبع حدیثی اهل سنت آمده و ابن عربی نیز بر آن

۱. حسن زاده، ممدالهمم، ص ۵۱۵.

۲. همان، ص ۵۴۵، ۵۴۷، ۵۸۵.

۳. همان، ص ۵۸۶.

۴. ابن عربی، الفتوحات المکیة، ج ۶ ص ۲۹.

تأکید کرده است.^۱ جز این که در فتوحات در چهار مورد، آن را نقل کرده، فقط از آسیه و مریم نام برده، حضرت خدیجه و حضرت فاطمه را حذف کرده است.^۲

موارد پیشنهادی برای پژوهش

۱. تهیة کتابنامه‌ای جامع با کتابشناسی کامل پیرامون شخصیت آن حضرت.
۲. تحقیق کتاب ارزشمند "شیخ الأبطح" تألیف مرحوم آیه الله شرف الدین.
۳. تحقیق و نشر کتاب "ابوطالب مؤمن قریش" و "ایمان ابوطالب" با فهرست‌های فنی.
۴. نشر دیوان‌های حاوی اشعار حضرت ابوطالب علیه السلام.
۵. تحقیق و نشر کتاب "ابوطالب و بنوه" از سید علاء آل سید علی خان.
۶. تحقیق و نشر کتاب "عقیل ابن ابی طالب" از مرحوم احمدی میانجی.
۷. تحقیق جامع در مورد وصایت حضرت ابوطالب، جهانی بودن رسالت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم و جهانی نبودن دیگر پیامبران و این که حضرت عبدالمطلب و حضرت ابوطالب وصی حضرت ابراهیم علیه السلام بودند، نه وصی حضرت عیسی علیه السلام.

۱. حسن زاده، ممد الهمم، ص ۵۴۴.

۲. ابن عربی، الفتوحات المکیة، ج ۳، ص ۸۳؛ ج ۴، ص ۱۱۱؛ ج ۵، ص ۱۰۱، ج ۷، ص ۲۹۸.

راهنمای پژوهش دربارهٔ جناب ابوطالب علیه السلام - مهدی مجتهدی
فصلنامه تخصصی مطالعات قرآن و حدیث سفینه
سال دوازدهم، شماره ۴۸ «ویژه حضرت ابوطالب علیه السلام»، پاییز ۱۳۹۴، ص ۶۵ - ۹۶

راهنمای پژوهش دربارهٔ جناب ابوطالب علیه السلام

مهدی مجتهدی *

چکیده: یکی از مهمترین مراحل پژوهش، تدوین ادبیات آن موضوع است. از این رو برای سامان یافتن پژوهش‌های جدید دربارهٔ جناب ابوطالب بن عبدالمطلب، پدر بزرگوار حضرت علی علیه السلام، نیز به راهنمای تحقیق نیاز است. در نوشتار حاضر که بیش از ۲۵۰ منبع را شناسانده، کوشیده شده تا تمامی آثار مرتبط و مستقل دربارهٔ این شخصیت شناسانده شوند. همچنین برای نخستین بار مراجع مهم شرق شناسان در این موضوع، از قبیل مقالات دائرةالمعارفی، معرفی شده‌اند.

کلیدواژه‌ها: ابوطالب بن عبدالمطلب، کتابشناسی، پژوهش، مسلمانان، خاورشناسان.

تدوین ادبیات تحقیق یک موضوع، جزء لاینفک پژوهش درباره آن موضوع است. با توجه به تخصصی شدن علوم، این مهم، یعنی منبع‌شناسی ضرورتی دو چندان می‌یابد. از سویی تدوین این راهنمای پژوهش در حوزه تاریخ اسلام و به خصوص شخصیت‌های مشهور آن تاحدودی دشوار است. این نکته وقتی پیچیده‌تر می‌شود که شخصیتی تاریخی موضوع مباحث کلامی و مانند آن نیز باشد. جناب ابوطالب بن عبدالمطلب علیه السلام، عموی رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم و پدر حضرت علی علیه السلام، یکی از بهترین نمونه‌های چنین شخصیت‌هایی هستند. با عنایت به اینکه در طول تاریخ اسلام، بحث ایمان ایشان مورد تردید برخی از نویسندگان قرار گرفت، افزون بر شرح زندگانی وی، دامنه گسترده‌ای از آثار در دفاع از جناب ابوطالب علیه السلام پدید آمد تا ثابت شود که این بزرگوار مشرک از دنیا نرفته است.

بزرگانی اقدام به شناساندن آثاری کرده‌اند که درباره ابوطالب علیه السلام نوشته شده است. در راس همه مرحوم آقا بزرگ تهرانی با کتاب *گرانقدر الذریعه* قرار دارند. در مجلدات مختلف این کتاب به آثار مستقل در مورد ابوطالب اشاره شده است. به خصوص در جلد دوم ذیل *ایمان ابوطالب*. همچنین در تحقیقات استاد مرحوم سید عبدالعزیز طباطبائی که با عنوان *اهل البيت علیهم السلام فی المكتبة العربیة* منتشر شده است و چندین اثر دیگر، می‌توان آثاری را یافت که برخی از آنها چاپی هستند و بسیاری به صورت نسخه‌های خطی و چه بسا نایاب و حتی مفقود هستند.

در کنار این منابع، کتابشناسی‌های مستقلی نیز برای حضرت ابوطالب تاکنون منتشر شده است. عبدالجبار الرفاعی در کتاب ۱۲ جلدی *معجم ماکتب عن الرسول و اهل بیت صلوات الله علیهم* در واژه‌های ایمان و ابوطالب کتب چاپ شده را

می‌شناساند. عبدالله صالح المتفکی در مجله تراثنا در مقاله‌ای با عنوان «معجم ما الف عن ابی طالب علیه السلام» به معرفی کتب نشر یافته پیرامون جناب ابوطالب علیه السلام پرداخته است. این کتاب شناسی مجدداً در ویژه‌نامه مجله المرشد چاپ شده است. ناصرالدین انصاری قمی نیز در نوشتاری که دو بار به صورت مقاله و یک بار ضمن یک کتاب منتشر شده، به کتابشناسی در مورد جناب ابوطالب علیه السلام اقدام کرده است.^۱

در نوشتار حاضر، آثار مستقل معرفی شده‌اند و امید است در مجال دیگری کتاب‌های مشتمل، که بخشی از آنها دربارهٔ حضرت ابوطالب است، معرفی شوند. برای نمونه می‌توان یاد کرد از علامه سید جعفر مرتضی عاملی، که در مجموعه بزرگ ۳۵ جلدی الصحيح من سیره النبی الاعظم (قم: دارالحدیث، ۱۳۸۵) به اشکال مختلف از جناب ابوطالب علیه السلام سخن گفته و این منبعی قابل توجه است. همچنین الشیخ عبدالله الحسن در مناظرات فی العقائد و الأحکام (ج ۲، قم: خانه کودک، نشر بلاغ، چاپ اول، قم، ۱۳۷۷ ش. ج ۱، ص ۳۵۹-۳۸۴) که در بخشی با عنوان «أبو طالب علیه السلام مؤمن قریش» چهار مناظره با عناوین زیر آورده است: «مناظره عبدالله بن عباس مع بعضهم فی ایمان أبی طالب علیه السلام»، «مناظره السید محمد جواد المهری مع الأستاذ عمر الشریف فی مسألة ایمان أبی طالب علیه السلام»، «مناظره الشیخ محمد الإشتهاردی مع بعضهم فی ایمان أبی طالب علیه السلام» و «مناظره السید علی البطحائی مع الشیخ عبدالله بن جحش فی مسألة ایمان أبی طالب علیه السلام».

ویژگی قابل توجه این منبع‌شناسی آن است که به پشتوانهٔ منابع گردآوری شده

۱. مجله آینه پژوهش ش ۲۱ (آبان ۱۳۷۲ ش)، مجله میراث شهاب (نشریه کتابخانه آیت الله مرعشی-قم) ش ۷۰ (زمستان ۱۳۹۱) ص ۱۳۳-۱۶۱. کتاب کتابشناسی اهل البیت علیه السلام بوستان کتاب قم، ۱۳۸۸. ص ۱۷-۴۳.

در کتابخانه تخصصی امیرالمؤمنین علی علیه السلام مشهد - با همت و توفیق استاد محمد مجتهدی - بخش مهمی از آثار معرفی شده قابل دسترسی هستند. لذا آثاری که با علامت © مشخص شده‌اند در آن کتابخانه موجود است.^۱ سایر مواردی که در آن کتابخانه موجود نیست، بر اساس منابع دیگری استخراج شده است که برای رعایت اختصار، نام کوتاه موارد پربسامد در انتهای مشخصات منبع آمده و اطلاعات کامل آنها به شرح زیر است:

الذریعه

آقا بزرگ تهرانی، محمد محسن؛ *الذریعه الی تصانیف الشیعه*، بیروت: دارالاضواء،

۱۴۰۳ق. = ۱۹۸۳م.

اهل البیت

طباطبایی، سید عبدالعزیز، *اهل البیت فی المکتبه العربیه*، قم: مؤسسه آل البیت علیهم السلام لإحياء التراث، ۱۴۱۷ق.

تذکره

سید حسن عارف نقوی، *تذکره علمای امامیه پاکستان*، اسلام آباد: امامیه دار التبلیغ، ربیع الثانی ۱۳۱۵ق. ترجمه محمد هاشم، در سال ۱۳۶۳ توسط مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان منتشر گردیده و نیز در مشهد از سوی بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی در سال ۱۳۶۹ شمسی به چاپ رسیده

۱. مدیر کتابخانه تخصصی امیرالمؤمنین علی علیه السلام مشهد، آقای محمد مجتهدی از خوانندگان گرامی دعوت می‌کند تا اگر به منابع معرفی شده در این مقاله که در آن کتابخانه موجود نیست دسترسی دارند، به هر شکل ممکن به ایشان اطلاع دهند:

است. از همین چاپ اخیر ترجمه استفاده شده است.

تراثنا

منتفکی، عبدالله صالح؛ «معجم ما الف عن ابی طالب عليه السلام»، تراثنا، العددان ۶۳ و ۶۴ (رجب و ذوالحجّة ۱۴۲۱)، ص. ۱۶۳-۲۳۳.

کتابشناسی اهل بیت

انصاری قمی، ناصرالدین؛ کتابشناسی اهل البيت عليهم السلام، قم: بوستان کتاب قم، ۱۳۸۸. ص ۱۷-۴۳.

المرشد

فاضلی، حسین محمد علی، المرشد، العددان ۲۱ و ۲۲، ۱۴۲۹ق. = ۲۰۰۸م. این شماره از مجله ویژه‌نامه‌ای است با عنوان: ابوطالب عم النبي صلی الله علیه و آله و سلم و والد الوصی عليه السلام المؤمن قبل الاسلام و شامل مقالات و اشعار پیرامون جناب ابوطالب است. برخی از منابع، از این مجله استخراج شده‌اند. ویژه‌نامه مذکور با عنوان ابوطالب درفش یکتاپرستی توسط آقای حمید رضا آذیر به فارسی ترجمه شده و بنیاد پژوهش‌های آستان قدس مشهد آن را منتشر نموده است.

معجم

رفاعی، عبد الجبار؛ معجم ما کتب عن الرسول و اهل البيت صلوات الله عليهم، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان چاپ و انتشارات، ۱۳۷۱-
برخی از منابع این نوشتار به طور مستقیم از فهرست رایانه‌ای کتابخانه‌ها استخراج شده است، لذا در انتهای مشخصات منبع نام یکی از کتابخانه‌هایی که دارای آن منبع هستند، درج شده‌است. لازم به ذکر است که برای تمایز مقالات،

کلمه «مقاله» در انتهای مشخات مقالات ذکر شده است. همچنین بر اساس آنچه در کتابشناسی‌ها متداول است، منابع بر اساس نام مشهور پدیدآور مرتب شده‌اند و اگر نام پدیدآور مشخص نباشد، به جای آن، عنوان منبع در ترتیب الفبایی لحاظ می‌شود. همچنین اگر ناشر اثری مشخص نباشد «بی‌نا» و اگر تاریخ نشر آن مشخص نباشد «بی‌تا» درج شده است. کتاب‌هایی که برای مخاطب کودک یا نوجوان منتشر شده است، با کلمه «کودک» مشخص شده‌اند.

تمام تاریخ‌هایی که در این کتابشناسی آمده، هجری شمسی است، مگر خلاف آن قید شود.

در آخر باید اشاره شود که در اغلب فهرس مخطوطات کتابخانه‌ها یا در مقدمه متن مصحح نسخه خطی منتشر شده درباره جناب ابوطالب رضی الله عنه محقق به معرفی کتاب‌ها پرداخته‌اند. بی‌تردید این نوشتار قابل تکمیل است.^۱

۱. لطفا نظرات و نکات تکمیلی خود را به رایانامه نویسنده این نوشتار ارسال فرمایید.

۱. ابراشی، محمد عطیه
محمد فی بیت عمه ابی طالب
قاہرہ: مکتبہ عصر، ۱۹۸۰م.
<ترائنا
۲. ابراهیم، محمد زکی
عصمة النبی ونجاه ابویہ وعمہ وصحة
معجزاته حقیقة قطعیة الثبوت
قاہرہ ۱۹۷۲ م.
<ترائنا
۳. ابن حیون التمیمی المغربی (قاضی
نعمان)، نعمان بن محمد (م ۳۶۳ ق)
ایمان ابوطالب علیه السلام
< اعیان الشیعة، ج ۱۰ ص ۲۲۳
<منیہ الراغب فی ایمان ابی طالب، شیخ
محمد رضا طبسی ص ۳۴
۴. ابن طاووس، سید احمد بن موسی (م
۶۷۳ ق):
ایمان ابی طالب علیه السلام
<الذریعہ ج ۲ ص ۵۱۲
ابن طولون الصالحی الدمشقی، شمس
الدین محمد (م ۹۵۳ ق):
الروض التنزیہ فی الاحادیث التي رواها
ابوطالب عن ابن اخیه
تحقیق و استدراک محمد باقر محمودی،
قم: مجمع احیاء الثقافہ الاسلامیہ،
۱۰۰ ص.
۵. ابن طبرستان، سید علی
ایمان ابوطالب علیه السلام
<الذریعہ ج ۲ ص ۵۱۲
ابن طولون الصالحی الدمشقی، شمس
الدین محمد (م ۹۵۳ ق):
الروض التنزیہ فی الاحادیث التي رواها
ابوطالب عن ابن اخیه
تحقیق و استدراک محمد باقر محمودی،
قم: مجمع احیاء الثقافہ الاسلامیہ،
۱۰۰ ص.
۶. «ابوطالب بن عبدالمطلب»
دائرة المعارف تشیع، زیر نظر احمد حاج
سید جوادی [و دیگران]، تهرآن: نشر
شهید سعید محبی، ۱۳۷۵ [چاپ سوم]،
۷. ج ۱، ص ۴۱۴-۴۱۵.
©
«ابوطالب دانای قریش»
مجله صف ش ۹۱-۱۳۶۶ ش
<معجم
مقاله
«ابوطالب فریادگر توحید»
مسجد ش ۱۰۹ دی ۱۳۸۵
مقاله
ابوطالب کفیل الرسول
بیروت ۱۹۹۱ م. دارالاسلامیہ ص ۲۳
مجموعه سیره الصحابه الاخیار ش ۱
©
کودک
ابوطالب و قصیده اللامیة
تحقیق و جمع محمد مهدی صباحی
کاشانی، بیروت: امجاد، ۱۴۳۲ ق.
۱۱۸ ص.
©
آذر دهدشتی، اسماعیل
ایمان ابوطالب
مجله تخصصی کلام اسلامی سال ۴
ش ۵۵، ۱۳۸۴
مقاله
آذری نژاد، اسماعیل
«ابوطالب بن عبدالمطلب»،
دانشنامه کلام اسلامی، جلد ۱، زیر نظر
جعفر سبحانی، قم: موسسه
امام صادق علیه السلام، ۱۳۸۸.
مقاله
اردبیلی، سبط الشیخ (- ۱۳۵۷ ق).
۱۳.

١٤. ابوطالب صلوات الله و سلامه عليه شيخ المؤمنين و شفيعهم: سيرة سيدنا و مولانا ابي طالب... (عراق)، بي نا، بي تا، ١٠٠ ص. ©
١٥. الازدى المهلبى البصرى، ابي الحسن بن هلال (بالال) بن ابي معاوية (قرن ٤ ق) ايمان ابوطالب عليه السلام (البيان عن خبرة الرحمن فى ايمان ابي طالب و آباء النبي) <الذريعة ١٧١/٣ ازهرى اللاذقى، سليمان بلوغ المارب فى نجاة آباءه عليهم السلام و عمه ابي طالب > اهل البيت ص ٧١ ش ١٣٨ اسير، محمد على ابوطالب بطل الاسلام الخالد بيروت: دار الثقلين مؤسسة البلاغ، بي تا، ١٨٩ ص. ©
١٦. چاپ ديگر: ابوطالب عملاق الاسلام الخالد لبنان: دار الاصاله، ١٤١١ ق. ١٨٢ ص. ©
١٧. اسدى، شيخ فيصل ابوالائمه الاطهار سيد البطحاء ابوطالب عليه السلام بيروت: مؤسسسه الاندلس للمطبوعات ٦٤٧ ص. ©
١٨. اسدى، قصى ابوطالب دراسه فى شعره به صورت مستقل چاپ و ترجمه شده
- <تراثنا اسلام ابي طالب نجف: لجنة رد الشبهات فى مؤسسة الغرى للمعارف الاسلاميه، ١٤٢٦ ق. ١٦ ص. ©
١٩. اشعري قمى، ابي القاسم سعد فضل ابي طالب و عبدالمطلب و عبدالله ابي النبي صلى الله عليه و آله و سلم <الذريعة ج ١٦ ص ٢٦٥؛ رجال النجاشى ص ١٧٧ آل سيد على خان، سيد عبد الكريم واقع ابي طالب المومن > ابوطالب و بنوه ص ٤١٤ آل طعمه حائرى، سيد عبدالحسين ترجمه حياة ابي طالب <طبقات اعلام الشيعة، ج ١٥، بيروت: دار احياء التراث العربى. آل مسروح المظفر، احمد بن عقيل ابوطالب > تراثنا آل نوح، كاظم نجاه ابي طالب > مؤلف طرق حديث الائمه قريش و فى بعضها من بنى هاشم ص ٩٤ امينى، عبدالحسين احمد الغدير جلد ٧ ص ٣٣٠ - ٤١٢ و ج ٣٨ - ٢٩ پيرامون جناب ابوطالب بحث نموده اند ©
٢٠. ٢١. ٢٢. ٢٣. ٢٤. ٢٥.

- است.
- ۲۵/۱. ابوطالب حامی الرساله بی نا، بی تا. ۱۲۰ ص.
- ©
- ۲۵/۲. ابوطالب مظلوم تاریخ مترجم انتشارات بدر، تهران، بهار ۱۳۵۹، ۱۹۶ ص وزیری
- ©
- ۲۵/۳. ابوطالب حامی الرسول اعداد و تحقیق محمد حسن شفیعی شاهرودی قم موسسه میراث النبوه ۱۴۳۱ق، ۱۵۲ ص رقعی
- ©
- ۲۵/۴. ابوطالب حامی پیامبر تدوین تحقیق و ترجمه محمد حسن شفیعی شاهرودی، قم: موسسه میراث النبوه ۱۴۳۲ق، ۱۷۶ ص رقعی
- ©
- ۲۵/۵. ابوطالب مظلوم تاریخ ترجمه محمد فضل حق، کراچی: جامعه تعلیمات اسلامی، ۲۰۱۰م. ۲۶۸ ص
- ©
- ۲۵/۶. ابوطالب صحابی مظلوم تدوین عبدالعلی محمدی شاهرودی تحقیق محمد حسن شفیعی شاهرودی قم موسسه میراث نبوت ۱۴۳۲ق، ۲۷۱ ص رقعی
- ©
- ۲۵/۷. حاتمی، غلامرضا سرور قریش حضرت ابوطالب مظلوم تاریخ به روایت اهل سنت مشهد الماس شرق ۱۳۸۸. ۳۹ ص
- ©
۲۶. امینی، محمد هادی دیوان ابی طالب (که بیش از ۱۰۰۰ بیت می باشد) در مقدمه کتاب مواهب المواهب ص ۱۲ یاد شده) انصاری قمی، ناصر الدین «کتابشناسی حضرت ابوطالب علیه السلام» آینه پژوهش، ش ۲۱، آبان ۱۳۷۲. ص ۸۹-۹۶. مقاله
- ©
- «کتابشناسی حضرت ابوطالب» میراث شهاب، شماره ۷۰، زمستان ۱۳۹۱ شمسی. مقاله
- ©
۲۸. انصاری هندی، خالد حیاة ابی طالب فی اثبات ایمان ابی طالب (اردو) <تراثنا انصاری، غلام حسین ابوطالب و اسلام ملتان انجمن ناصر الغراء ۱۹۶۷م. (اردو) <کتابشناسی اهل بیت ص ۴۰ ۲۹/۱. اوربدادی، محمدعلی ابوطالب مؤمن قریش در: موسوعة العلامة الاوردبادی. کربلاء: العتبة العباسية المقدسة، ۱۴۳۶، ج ۱۰ ص ۷-۱۳ اهل، عبدالعزیز سید ابوطالب
۲۷. مقاله
۲۸. مقاله
۲۹. مقاله
۳۰. مقاله

- بیروت: دارالعلم للملایین، ۱۹۵۱ م. ۳۶
 شیخ بنی هاشم (ابوطالب علیه السلام)
 <الذریعه ج ۱۴ ص ۲۶۵
- ۳۱
 ایمان ابوطالب علیه السلام
 نسخه خطی در دانشگاه تهران
 ش ۱۰۰۳۱/۲
- ۳۷
 <فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه
 مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران
 ج ۱۷ ص ۵۲۸
- ۳۲
 بحث فی اسلام ابی طالب عم النبی
 نسخه در جامع کبیر در یمن، صنعاء
 <مجله المورد مج ۳، ع ۲ س ۱۹۷۴ م.
 ص ۲۰۵
- ۳۳
 برزنجی الشافعی الشهروزی، محمد بن
 [عبدالرسول (م. ۱۰۳ ق.)]
 بغیة الطالب لایمان ابی طالب
 < اهل البیت ص ۶۸ ش ۱۳۳
- ۳۴
 ©
 بر اساس نسخه کتابخانه مجلس
 شورای اسلامی در حال تصحیح است.
 توضیح: کتاب اسنی المطالب فی نجاه
 ابی طالب تألیف شیخ احمد بن زینی
 دحلان خلاصه این کتاب است.
- ۳۵
 < ذیل: دحلان شافعی مکی
 بصری التمیمی الحنبلی (-۳۷۵ ق.)
- ۳۶
 ایمان ابی طالب علیه السلام
 <الذریعه ج ۲ ص ۵۱۳
- ۳۷
 بغدادی مدائنی، ابی الحسن علی بن
 محمد بن عبدالله بن ابی سیف
 اخبار ابی طالب وبنیه
 (هدیه العارفین ج ۱ ص ۶۷۰) <تراثنا
- بغدادی، محمود
 سید البطحاء
 با مقدمه آیت الله مرعشی نجفی
 قم: دارالغدیر، ۱۹۸۹ م.
 <تراثنا
- بن سالم، محمد بن عمر بن محمد
 معروف به ابن الجعابی
 اخبار ابی طالب
 (ریحانه الادب ج ۷ ص ۴۴۳)
- بن علی، سید احمد بن صاحب بن هادی
 مشهور به واعظ
 ابوطالب ایمان ومواقف
 <المروشده، ص ۴۳۶.
- بن وجیه، لیب
 اسلام ابی طالب من خلال آیات
 والاحادیث والاشعار والوقایع التاریخیه
 دمشق: بی نا، ۱۹۳۸ م.
 <تراثنا
- بهادلی، علی
 مواقف ابی طالب عقانده ام عاطفیه
 قم: موسسه ام القرى للتحقیق والنشر
 ۱۴۳۲ ق. ۲۴۵ ص.
- ©
 بهرامیان، علی
 «ابوطالب (عمران) بن عبدالمطلب»
 ترجمه فرزین نگهبان، دانشنامه
 اسلامیکا، زیر نظر ویلفرد مادلونگ و
 فرهاد دفترى، ج. ۲، لیدن (هلند): بریل،
 ۲۰۰۸ م. (انگلیسی)
 مشخصات اصل اثر:
- Bahramian, Ali; Negahban,
 Farzin. "Abū Ṭālib (Imrān) b.

- تهران: شبیرنگ، ۱۳۸۸.
 کودکی
 < کتابخانه آستان قدس رضوی، مشهد
 پتبالوی، محمدعلی
 ایمان حضرت ابوطالب
 (اردو) چاپ گوجرانواله
 < کتابشناسی اهل بیت ص ۴۰
 پور طباطبایی، سید مجید
 ابوطالب تجلی ایمان
 تهران: معاونت امور فرهنگی وزارت
 فرهنگ و ارشاد اسلامی ۱۳۷۲، ۱۸۶، ص
 رقیعی
 ©
- تمیمی، عباس فاضل
 سدرات فیما کتبه الشعراء بحق سید
 البطحاء ابوطالب (رضی الله عنه)
 بغداد: بی نا، ۱۴۳۱ق. ۱۴۰ ص.
 ©
- تهرانی، شیخ عباس
 الجواب الصائب عن شبهة ایمان
 ابی طالب
 < الذریعه ج ۵ ص ۱۷۰
 تهرانی، شیخ میرزا نجم الدین جعفر
 کافل الیتیم (ابوطالب، یا شیخ الابطح در
 ایمان ابیطالب)
 این کتاب در سال ۱۳۸۰ق. در مطبعه
 آداب نجف در ۲۲۰ صفحه چاپ شده
 است
 < الذریعه ج ۱۷ ص ۲۴۴
 جاوری پاکستانی نجفی، کاظم حسین
 اثیر
 .۵۰
- 'Abd al-Muṭṭalib."
Encyclopaedia Islamica.
 Editors-in-Chief: Wilferd
 Madelung and, Farhad
 Daftary. Brill Online, 2015.
 ©
 .۴۵
- بوهل، فرانتس (۱۸۵۰-۱۹۳۳م.)
 «ابوطالب»
 دانشنامه اسلام، ویرایش اول، زیر نظر
 هوتسما و دیگران، ج. ۱، لیدن (هلند):
 بریل، ۱۹۱۳-۱۹۳۶م. (انگلیسی)
 مشخصات اصل اثر:
 Buhl, Frants Peder William
 Meyer.
 "Abū Ṭālib."
*Encyclopaedia of Islam, First
 Edition (1913-1936).* Edited by
 M. Th. Houtsma, T.W. Arnold,
 R. Basset, R. Hartmann. Brill
 Online, 2015.
 ©
 چاپ مجدد در:
 .۴۲
- "Abū Ṭālib."
Shorter Encyclopaedia of Islam,
 Edited by H.A.R. Gibb and
 J.H. Kramers, Leiden: E.J.
 Brill, 1953.
 ©
 ترجمه ترکی:
 "EBŪ TĀLIB"
ia [Islam Ansiklopedisi], IV, 52.
 بیضون، لیبیب وجیه (-۱۹۸۰م)
 ایمان ابوطالب علیه السلام
 < معجم ج ۱
 پارسا، فاطمه (۱۳۶۲-)
 ابوطالب و خدیجه
 .۴۳
 .۴۴

٥٦. مطلوب الطالب فى ايمان ابى طالب
(اردو)
<ترائنا
الجنىدى، ابراهيم بن محمود
ابوطالب المحامى الاول عن الدعوة
الاسلامية
<ترائنا
چشتى، صائم
عيون المطالب فى اثبات ايمان ابى
طالب ٢ جلد
لاهور: ١٤١٢ق. چشتى كتب خانه جهنگ
بازار فيصل آباد
جلد اول ٦٠٥ص، جلد دوم ٥١٧ص
رقعى
©
الحاج، حسن
«ابوطالب مأوى الرسول والرسالة»
مىقات الحج، العدد ١٨، رجب ١٤٢٣ق.
ص ١٦٤-١٢٢.
مقاله
حبيب، عبدالكريم
«اسنى المطالب فى شرح خطبه ابى
طالب»
مجلة الثقافة الاسلامية، دمشق، العدد
٤٥، ١٤١٣ق.
مقاله
حداد، على
ابوطالب... مومن باستحقاق
بيروت دارالمحججه البيضاء ١٤٢٩ق، ٩٥
ص رقعى
©
٥٧. حسن، محمد كامل (محامى)
ابوطالب عم الرسول (فى سلسلة عظمى
الاسلام ٩)
بيروت: المكتب العالمى
<اهل البيت ص ١٦ ش ١١.
حسنى الشامى الصنعانى، هاشم بن
يحيى بن احمد (م ١٥٨ ق).
ارشاد الهارب من صحة ايمان الاقارب
ايمان آباء الرسول وعمه ابى طالب
تحقيق عباس حميد كريم الزيدى، قم:
دار الغدير، ١٤٢٤ق. ٢٢٤.
©
حسنى، سيد نبيل
ابوطالب ثالث من اسلم
كربلاء: مكتبة العتبة الحسينية المقدسة،
١٤٢٩ق. ٢٠٦ص.
©
حسنى، سيد نبيل
«ناگفته هاى از تاريخ ابوطالب عليه السلام»
تحليل گزارش تاريخى خرگوشى (م
١٤٠٧ق).
ترجمه و تلخيص عبدالحسين طالعى
فصلنامه تخصصى مطالعات قرآن و
حديث سفينه، سال دوازدهم، شماره ٤٧
«ويژه حضرت ابوطالب عليه السلام»، تابستان
١٣٩٤، ص ٦٢-٧٢.
مقاله
©
حسنين شيفته تاج الافاضل، مولانا على
اولين مداح رسول ﷺ حضرت ابو
طالب

۶۸. <تذکره، ص ۱۸۰
حسین شیفته تاج الافاضل، مولانا علی
کلام ابی طالب
>تذکره، ص ۱۸۰
۶۹. حسین بن سردار حسین، سید مرتضی
معروف به آغا قاسم صدر الافاضل
ابوطالب
مطبوع ۱۴۰۷
>تراثنا
۷۰. حسین شیرازی، مولانا سید خورشید
العرفان فی دلائل ایمان حضرت عمران
>تذکره، ص ۹۳
۷۱. حسینی آل مجدد شیرازی، سید حسن
«ابوطالب عم الرسول المصطفی مومن
بنی هاشم»
علوم الحدیث، العدد ۱، محرم - جمادی
الثانیة ۱۴۲۳ ق. ص ۸-۵۴.
مقاله
۷۲. حسینی الحنفی، احمد بن خیری پاشا بن
یوسف
ابوطالب کافل النبی و ناصره
<اهل البیت ص ۳۲۹ ش ۵۱۷ و ص ۱۶
ش ۱۲
>حنفی، احمد خیری
۷۳. حسینی الیهندی الله آبادی، علی کبیر بن
جعفر بن علی رضا بن فقیر الله
غایه المطالب فی ایمان ابی طالب
حسینی بغدادی، سید طالب مشهور به
خرسان
الباقوتة الحمراء فی ایمان شیخ البطحاء
مخطوط
>تراثنا
۷۴. حسینی رفاعی، سید طالب
عقیده ابی طالب
بیروت: دارالاضواء، ۱۹۹۰ م.
>تراثنا
۷۵. حسینی نجفی، سید حسن
اسلام ابی طالب
<منیة الراغب فی ایمان ابی طالب، شیخ
محمد رضا طوسی ص ۳۴
حضرت ابوطالب دیدگاه اهل سنت ج ۴
نشریه پیام دین مشهد ۱۳۸۶ - ۲۸ ص
رقعی
©
۷۶. حضرت ابوطالب ج ۱
نشریه پیام دین مشهد ۱۳۸۶ - ۲۸ ص
رقعی
©
۷۷. حضرت ابوطالب دیدگاه ابن عربی ج ۲
نشریه پیام دین مشهد ۱۳۸۷ - ۲۸ ص
رقعی
©
۷۸. حضرت ابوطالب شخصیت بزرگ عالم
اسلام»
پیام انقلاب، سال چهارم، ش ۷۶.
مقاله
حقیقت ایمان حضرت ابوطالب
مرکز تحقیقات موسسه فاطمیه مشهد،
غنچه یاس بی تا - ۳۲ ص جیبی
©

٧٦. الحلفى المخزومى، كاظم
اسمى المطالب فى ايمان ابى طالب
نجف الاشرف ١٣٥٩ ق
<ترائنا
حمزة، تامر محمد
«أبو طالب حصن النبوة»
بقية الله، العدد ٢٣٩، رمضان ١٤٣٢ ق.
ص. ٦٤-٦٧.
٧٧. حمزة، تامر محمد
«أبو طالب حصن النبوة»
بقية الله، العدد ٢٣٩، رمضان ١٤٣٢ ق.
ص. ٦٤-٦٧.
٧٨. الحمو، سيد جميل
[مدير مسئول هفته نامه اسرار حلب]
القول الصائب فى اسلام ابى طالب
<المترشد، ص ٤٣٦.
٧٩. حميد سليم گندمى
«عقد الانامل در اثبات ايمان ابوطالب -
ميرزا ابراهيم بن ابى الفتح زنجانى»
فصلنامه تخصصى مطالعات قرآن و
حديث سفينه، سال دوازدهم، شماره ٤٧
«ويژه حضرت ابوطالب (عليه السلام)»، تابستان
١٣٩٤، ص ١٦٥-١٨٤.
٨٠. حنفى، احمد خيرى
القصيده الغراء فى ايمان ابى طالب شيخ
البطحاء
٨١. حنون، محمد بن عبدالسلام (- ١٣٢٨ ق.)
اتحاف الطالب بنجاة ابى طالب
(مخطوط فى الرباط، الفهرست الثالث
٢٩٩٨)
[اين كتاب خلاصه اسنى المطالب فى
نجاة ابى طالب است.]
<اهل البيت ص ١٨ ش ١٨
حيدر، نجم افتخار
«ابوطالب»
٨٢. دانشنامه جهان اسلام اكسفورد،
ويرايش اول، زير نظر جان ال.
اسپوزيتو، ج ١، انتشارات دانشگاه
اكسفورد. (انگليسى)
مشخصات اصل اثر:
- Haider, Najam Iftikhar
"Abū Ṭālib."
The Oxford Encyclopedia of the
Islamic World. Edited by: John
L. Esposito. Oxford University
Press, 2009.
٨٣. حيدرى، تاج الدين
ايمان ابوطالب
(گجرات)
(تذکره ص ٦٤)
٨٤. حيدرى، مولانا تاج الدين
ايمان ابى طالب
(اردو)
<تذکره، ص ٦٤
٨٥. خزاى نيشاپورى، شيخ محمد صاحب
كتاب الاربعون حديثا عن الاربعين
منى الطالب فى ايمان ابى طالب
٨٥. حسينى الحنفى، احمد بن خيرى پاشا
بن يوسف

و حکومت عربستان قصد اعدام مولف را داشت و عاقبت با پادرمبانی آیت الله حکیم از عراق و سران بعضی دول نجات پیدا کرد. کتاب چاپ‌های متعدد دارد و به زبانهای مختلف هم ترجمه شده است ۹۱/۱. ابوطالب مومن قریش، ترجمه سید حسین محفوظی [به فارسی]، قم: نشر حبیب، ۱۳۸۸. ©

۹۱/۲. ابوطالب مومن قریش، ترجمه [به انگلیسی]، قم: انصاریان، ۲۰۰۰م. ©
۹۱/۳. ابوطالب مومن قریش ترجمه اردو لاهور ۴۳۶ ص ©
<تراننا

۹۲. خورشید حجاز مدایح و مناقب ابوالائمہ حضرت ابوطالب - ۳۰ ص
<مشهد کتابخانه آستان قدس رضوی
داداش نژاد، منصور

۹۳. «ابوطالب بن عبدالمطلب هاشمی (۷۵ قبل بعثت / ۱۰ بعثت)»
دانشنامه سیره نبوی، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه؛ ج. ۱، صص ۳۸۶-۴۰۲.
©

۹۴. دحلان شافعی مکی، شیخ احمد بن زینی (۱۲۳۱-۱۳۰۴ق.)
اسنی المطالب فی نجاته ابی طالب - قاهره: مکتبة التراث والعلوم العربية، بی تا، ۶۳ ص.
©

۹۴/۱- تعلیق علی بن حسین الهاشمی، تهران مطبعة اسلامیه، ۱۳۸۲ ق. ۶۴ ص.
©

۸۶. <الذریعه ج ۲۳ ص ۲۱۲
خزاعی، عبدالحسین
عطاءات ابی طالب دراسة عصریة لادلة حقیقیة مستوحاة من الكتاب والسنة تثبت ایمان ابی طالب سلام الله علیه
نجف: العتبة العلویة المقدسه، ۱۴۳۶ ق. ۱۸۰ ص.
©

۸۷. خزام الصیادی الرفاعی الحسینی، محمد بن حسن وادی بن علی
السهم الصائب لکبد من اذی اباطالب (الاعلام زرکلی ج ۶ ص ۹۴)
<تراننا

۸۸. خطیب المصری، شیخ محمد خلیل
-غایه المطالب فی شرح دیوان ابی طالب

۸۹. <اهل البيت ص ۳۲۹ ش ۵۱۸
خطیب، سید عقیل
ابوطالب الرجل المفتوی علیه
نجف؟: بی تا، ۲۰۱۴ م. ۱۹۲ ص.
©

۹۰. خلیفه شوشتری، محمد ابراهیم
ایمان ابی طالب وموقف الشیخ المفید منه
قم: کنگره هزاره شیخ مفید، ۱۴۱۳ ق. ۲۰ ص.
©

۹۱. خنیزی قطیفی، عبدالله
ابوطالب مؤمن قریش
قم: دار الغدیر، ۱۴۲۵ ق.
۴۳۲ ص وزیری.
در پی تالیف این کتاب، اتفاقاتی رخ داد

- ۹۴/۳- اعداد و تقدیم صالح وردانی،
 قاهره: دار الهدف، بی تا. ۱۱۴ ص.
 ©
- ۹۴/۳- تحقیق و تعلیق حسن بن علی
 سقاف، عمان (اردن)، دار الامام النووی،
 ۱۴۲۸ ق. ۱۵۲ ص.
 ©
- ۹۴/۴- ابوطالب چهره درخشان قریش
 ترجمه فارس اسنی المطالب فی نجات
 ابی طالب، ترجمه محمد مقیمی، تهران:
 ۱۳۷۱- ۷۶ ص
 ©
- ۹۴/۵- محمد نجم الدین علی صاحب
 مدارس سنی دکن حیدر آباد ۱۳۱۳ ق.
 -محبوب الرغائب ۳۳۵ ص (اردو)
 <تراثنا
- ۹۴/۶- ترجمه مولوی حکیم مقبول احمد
 دهلوی، هند ۱۳۱۳ (اردو)
 <الذریعه ج ۴ ص ۷۸
- ۹۴/۷- اسنی المطالب فی نجاه ابی طالب
 ترجمه
 <الذریعه ج ۴ ص ۷۸
- ۹۴/۸- اسنی المطالب فی نجات
 ابی طالب
 ترجمه علامه صائم چشتی، لاهور: شبیر
 برادرز، ۲۰۰۷ م. (اردو) ۲۸۰ ص.
 ©
- ۹۵- الدرّة الغراء فی شعر شیخ البطحاء
 جمع و تحقیق و شرح باقر قربانی زرین،
 تهران: سازمان چاپ و نشر وزارت ارشاد
 اسلامی، ۱۳۷۴. ۲۰۵ ص
 ©
- ۹۶- دقه، محمد علی بن محمد
 ابوطالب عم النبی
 مجله نهج الاسلام دمشق سال ۶ ش ۲۲،
 ۱۴۰۶ ق.
 <معجم ج ۱
 مقاله
- ۹۷- دیباجی، سهل بن احمد بن عبدالله (م)
 ۳۸۰ ق.)
 ایمان ابی طالب عليه السلام
 <الذریعه ج ۲ ص ۵۱۳
 دیوان ابی طالب
- ۹۸- جمع و تعلیق دکتر عبد الحق عانی
 لندن: دارکوفان، ۱۹۹۱ م.، ۲۲۴ ص
 <تراثنا
 دیوان ابی طالب
- ۹۹- بمبئی: چاپ فیض رسن، ۱۳۲۶ ق.
 <تراثنا
 دیوان ابی طالب
- ۱۰۰- جمع و تحقیق یونس بن احمد سنجاری
 (رساله دکتر) <تراثنا
 دیوان ابی طالب
- ۱۰۱- تهیه و تنظیم ابراهیم منینی بعلبکی
 در چهار فصل <تراثنا
 دیوان ابی طالب
- ۱۰۲- جمع و تحقیق و تعلیق شیخ علی... الزواد
 <تراثنا
 دیوان ابی طالب
- ۱۰۳- نسخه‌ای در لیبزیک به شماره ۵۰۵
 (رفاعیه ۳۳) موجود است و نسخه‌های
 دیگری هم دارد.

حدیث سفینه، سال دوازدهم، شماره ۴۷

«ویژه حضرت ابوطالب علیه السلام»، تابستان
۱۳۹۴، ص ۱۲۰-۱۴۹.
مقاله

©

۱۱۰. روبین، یوری (۱۹۴۴ - م.)
«ابوطالب»

دانشنامهٔ اسلام، ویرایش سوم، زیر نظر
فلیت و دیگران، جزء ۲۰۰۹-۲، ص.
۴۲-۴۴، لیدن (هلند): بریل، ۲۰۰۷- م.
(انگلیسی)

مشخصات اصل اثر:

Rubin, Uri.
"Abū Ṭālib."
Encyclopaedia of Islam,
THREE. Edited by: Kate Fleet,
Gudrun Krämer, Denis
Matringe, John Nawas, Everett
Rowson. Brill, 2009-02, pp. 42-
44.

مقاله

©

۱۱۱. روحانی، علی
المواهب فی ایمان ابی طالب
[دستنویس بوده و احتمالاً هنوز چاپ
نشده است]

اختران فضیلت ج ۱، ص ۴۰۹.

روضاتی، سید احمد

۱۱۲. «ساقی زائران خدا و نگهبان رسول
خدا»

روزنامه اطلاعات ۲۵ و ۲۶ / ۱۳۷۰ / ۱۲.

مقاله

<تراثنا

دیوان ابی طالب

۱۰۴. پژوهش و تحقیق درباره دیوان است.
توسط خاورشناس تیودور نولدکه ظاهراً
در سال ۱۸۶۴ و ۱۹۸۷ م. در مجله
استشراق چاپ شده است.
<المترشد، ص ۴۴۵.

۱۰۵. ربعی نزاری، جعفر (معروف به نقدی)
مواهب الوهاب فی فضائل والد

امیرالمومنین علی بن ابی طالب علیه السلام
۱۰۵/۱. چاپ سنگی ۱۳۴۱ ق نجف.
۱۰۵/۲ - تحقیق و تعلیق محمد هادی
امینی، بیروت: شرکه الکتبی، ۱۹۹۱ م.
۳۰۴ ص

©

رحیمی، جهانشاه

۱۰۶. ستاره دنباله دار
تهران موسسه نباء ۱۳۸۱ - ۲۴ ص
کودک

©

۱۰۷. رساله فی صحه ایمان ابی طالب
(در مقدمه کتاب الايضاح لابن شاذان
ص ۶۷ تالیف مرحوم سیدجلال ارموی
یاد شده)

رضایی، اسدالله

۱۰۸. ابوطالب اسوه مقاومت و ایمان
قم: زائر، ۱۳۸۹، ۱۹۲ ص رقی

©

رضایی، امیرحسین

۱۰۹. «چهرهٔ جناب ابوطالب در ادبیات
فارسی»

فصلنامه تخصصی مطالعات قرآن و

۱۱۳. زبیدی، سهیل عبد الزهراء
ابوطالب الرمز الروحي للاسلام
نجف ۱۴۳۴ق. ۱۲۷ص.
©
۱۱۴. زمیزم، سعید رشید
۷۰ [سبعون] صورة مشرقة من حياة
ابوطالب
بيروت: دارالجمادين، ۱۴۳۲ق. ۱۵۸ص.
©
- زنجانی، میرزا ابراهیم < حمید سلیم
گندمی، عقد الانامل در اثبات ایمان
ابوطالب.
زهرة الادباء فى شرح لامية شيخ
البطحاء ۱۱۵
- جعفر نقدی. نجف مطبعه حیدریه، ۱۳۵۶
ق - ۵۰ ص وزیرى
< الذریعه ج ۱۲ ص ۷۲
©
- الزواد، ناحی احمد
ابوطالب عقیده وکفاح
دار البصرة، ۱۲۰ ص
(کتابخانه تخصصی پژوهشکده حج و
زیارت)
سجاد، سید محمد حسن
سخنی چند پیرامون حضرت ابو
طالب عليه السلام
اصفهان: نشر حجت ۱۴۱۹ ق. - ۳۰ ص
جیبی
©
- سجاد، محمد حسین
شمع محفل طاها: مجموعه اشعار دربارہ
حضرت خدیجه به انضمام حضرت
۱۱۸
- ابوطالب مظلوم تاریخ
اصفهان: مجمع النور، ۱۳۸۵
(کتابخانه مرکزی شهرداری اصفهان)
سردار کابلی کرمانشاهی، حیدر قلی خان
دیوان ابی طالب و شرح لامیه ابی طالب
< نقیباء البشر فى القرن الرابع عشر
ج ۲ ص ۶۹۸، چاپ جدید با عنوان طبقات
اعلام الشیعه ج ۱۴
[شرح لامیه ابوطالب توسط دکتر قربانی
زرین تصحیح و تحقیق شده و آمادہ
چاپ است]
سرور الشافعی، عماد عبد الکریم
صحوه الطالب فى رد الشبهات عن ابی
طالب
بيروت بی نا ۱۴۲۶ ص ۴۶۴ وزیرى
©
- سلیم، عزالدین
«ابوطالب الصحابی المفتی علیه»
رسالة الثقلین، سنة ۸؛
العدد ۲۹، ص. ۱۵۰-۱۷۱.
العدد ۳۰، ص ۱۱۹-۱۳۷.
العدد ۳۱، ص ۱۴۷-۱۶۳.
مقاله
این مقالات به صورت کتاب چاپ
و منتشر شده است. نک ذیل: محمد، عبد
الزهراء عثمان (نام مستعار مؤلف)
سلیم گندمی، حمید < حمید سلیم
گندمی
سید زین العابدین
حضرت ابوطالب
۱۲۲
- کراچی
(اردو)

< کتابشناسی اهل بیت ص ۴۰

سید، کمال

۱۲۳. ابوطالب ناصر الرسول

قم مؤسسه انصاریان ۱۳۸۴ ش -

ص ۳۲

کودک

©

۱۲۳/۱. سید، کمال.

پناه چلچله‌ها: دمی با ابوطالب یار

پیامبر ﷺ، ترجمه سید ابوالقاسم

حسینی ژرفا.

قم: پارسیان، ۱۳۷۶.

[ترجمه کتاب: ابوطالب ناصر الرسول]

< سازمان اسناد و کتابخانه ملی

جمهوری اسلامی ایران، تهران

سیدحسن، سیدطاهر

۱۲۴. ابوطالب نصیر الاسلام

مجله التضامن (عراق - ناصریه) سال ۳

ش ۲۰۱، ۱۳۸۵ ق.

< معجم

مقاله

شاکری، حسین

۱۲۵. ابوطالب شیخ البطحاء

قم: موسسه الاسلامیه للتبلیغ والارشاد

(قم)، کتابخانه تخصصی تاریخ اسلام و

ایران)

شرف الدین، سید محمد علی

۱۲۶. شیخ الابطح او ابوطالب

بیروت: دارالارقم، ۱۹۸۷ م. مؤسسه

الاعلمی، ۱۴۴ اص وزیری

©

< نسخه خطی: الذریعه ج ۱ ص ۲۹۵

۱۲۶/۱ - ابوطالب

ترجمه سید ظفر مهدی جایسی (مدیر

مجله سهیل یمن هند)

(اردو)

< الذریعه ج ۱ ص ۷۹

< کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی (ره)

شرقی، طالب علی

۱۲۷. «ابوطالب مسلم بقلبه و لسانه»

مجله ینابیع سال ۲ ش ۹، ۱۴۲۶ ق.

نجف

مقاله

شریف تهرانی عسکری، محمد

۱۲۸. دیوان حضرت امیر و دیوان ابوطالب

< المرئسد، ص ۴۴۶.

< طهرانی میرزا نجم الدین محمد

< عسکری، نجم الدین

شمیری، سعید

۱۲۹. ابوطالب عليه السلام اول المومنین

< تراثنا

شیخ صدوق ابن بابویه، محمد بن علی

۱۳۰. اخبار ابی طالب و عبدالمطلب و عبدالله

و آمنه بنت وهب

(الذریعه ج ۱ ص ۳۱۷)

شیدایی پور، محسن

۱۳۱. مردان بنی هاشم عبدالمطلب، ابوطالب،

عبدالله و حمزه ---
 قم: دیانت، ۱۳۹۲ - ۹۶ ص جیبی
 [ابوطالب، ص ۳۲ - ۵۹] ©

۱۳۲. شیرازی قندهاری افغانی، مولوی محمد
 حسن بن میرزا محمداکبر
 ایمان ابوطالب علیه السلام
 <تراثنا
 شیرازی، رضا
 ۱۳۳. شاید بیارد باران: داستان زندگی حضرت
 ابوطالب، تصویرگری طوبی قاضی زاده.
 تهران: پیام آزادی، ۱۳۷۶.
 کودک
 < سازمان اسناد و کتابخانه ملی
 جمهوری اسلامی ایران، تهران
 صافی موسوی، سیدمحمد
 ۱۳۴. ابوطالب علیه السلام داعیه الاسلام الاول
 <تراثنا
 صباحی، محمد مهدی
 ۱۳۵. «مواقف النبی صلی الله علیه و آله و سلم تجاه ابی طالب علیه السلام»
 در: جشن نامه آیت الله رضا استادی، به
 کوشش رسول جعفریان، قم: کتابخانه
 تخصصی تاریخ سلام و ایران، ۱۳۹۳.
 ©
 نیز نک < ابوطالب و قصیده الامیه
 صوانی بیهقی، شیخ معین الدین
 ۱۳۶. (فخرالزمان) ابوالمحاسن مسعود
 سلوة الشیعه فی تحقیق ایمان ابی طالب
 <تراثنا
 طبسی نجفی، محمد رضا
 ۱۳۷. منیة الراغب فی ایمان ابی طالب
 تحقیق عماد الدین طبسی
 قم، ۱۳۹۵ ق - ۱۵۸ ص رقی
 ©

۱۳۷/۱. تحقیق دیگر:
 منیة الراغب فی ایمان ابی طالب
 تحقیق محمد جعفر طبسی، قم: مرکز
 النشر التابع المکتب الاعلام الاسلامی،
 ۱۴۱۷ ق. ۲۴۸ ص.
 ©

۱۳۷/۲. ترجمه فارسی:
 ابوطالب یگانه مدافع اسلام
 مترجم محمد محمدی اشتیاردی
 تهران: قائم، ۱۳۵۴. ۲۵۹ ص.
 ©

۱۳۸. الطبسی، محمدعلی
 حیاة ابی طالب
 <تراثنا
 طهرانی، میرزا نجم الدین محمد جعفر
 ۱۳۹. شریف بن میرزا محمد
 الشهاب الثاقب لرحم مکفر ابی طالب
 <الغدیر ج ۷ ص ۴۰۳
 < عسکری، نجم الدین
 < شریف تهرانی عسکری، محمد.
 ظلماہ ابی طالب نظره فی آیه
 ۱۴۰. کاظمین الامانه العامه للعتبه کاظمین
 المقدسة، ۹۶ ص، رقی
 ©

۱۴۱. عام الحزن وفاة شیخ البطحاء ابی طالب
 والسيدة خدیجة الكبرى
 کاظمین: الامانة العامة للعتبة کاظمین
 المقدسة، ۱۴۳۳ ق. ۱۶ ص.
 ©

- عاملی، شیخ عبدالحسین نعمت
۱۴۲. اسلام ابی طالب علیه السلام
<تراثنا
عرفی، سید حیدر محمد سعید
۱۴۳. ابوطالب بطل الاسلام
دمشق: بی نا، ۱۴۱۰ ق. ۲۴۰ ص.
- ©
عزمی، سید عبدالحلیم
۱۴۴. «القول الصائب فی اسلام ابی طالب»
قاهره.
[من سلسله کتب اسلام وطن]
<المترشد، ص ۴۳۶.
عسکری، نجم الدین
۱۴۵. ابوطالب حامی الرسول وناصره
۱۳۸۰ ق. ۲۲۰ ص وزیری ©
عسلی، سعید
۱۴۶. ابوطالب کفیل الرسول ملحمة اسلامیه
من ۲۰۰۰ بیت
بیروت: دار الزهراء، ۱۴۰۶ ق. ۲۲۲ ص
©
عطار، قیس بهجت
۱۴۷. «شیخ الأباطح فی شعر الأوردبادی»
فصلنامه تخصصی مطالعات قرآن و
حدیث سفینه، سال دوازدهم، شماره ۴۷
«ویژه حضرت ابوطالب علیه السلام»، تابستان
۱۳۹۴، ص ۱۰۷-۱۱۹.
مقاله
©
عفراوی الطرفی، علی
۱۴۸. نیل المطالب فی مظلومیة ابی طالب
بیروت: دارالمحجة البيضاء، ۱۴۲۶ ق.
- ۲۴۰ ص.
©
عقیل المظفر، عبد الواحد بن احمد
۱۴۹. دراسه عن ابی طالب
<تراثنا
عکاس، علی
۱۵۰. ابوطالب کیست
۱۹۹۲ م
(بنگالی)
<کتابشناسی اهل بیت ص ۴۲
علوی امین، سید خلیل
۱۵۱. ابوطالب هل مات مسلما؟
قاهره: مکتبه الشروق الدولیه، ۱۴۳۲ ق.
۸۷ ص وزیری
©
علی خان، سید محمد علی
۱۵۲. ابوطالب وبنوه جلد ۱ و
نجف، ۱۹۶۹ م. ۴۲۲ ص ج ۱ و ۱۲۹ ص
ج ۲ وزیری
توضیح اینکه این کتاب مشترکا توسط
دارالمرتضی و دارالمحجة البيضاء در
بیروت نشر یافته است ©
علیوی کشکول، هناء عباس
۱۵۳. شعر ابی طالب دراسة ادبیه
قم: دلیل ما- ۱۴۲۹ ق.، ۵۴۷ ص وزیری
©
رساله دکترا
غایة المطلوب فی شرح دیوان ابی طالب
۱۵۴. عم النبی
جمع و شرح: سید محمد... الخطیب
النیدی الاخمینی المصری
طنطا مصر، ۱۹۵۱ م. - ۱۸۵ ص

- < تراثنا
 ۱۵۵. غریفی بحرانی نجفی، سید مهدی
 الرغائب فی ایمان ابی طالب
 (الذریعه ج ۱۱ ص ۲۴۱)
 غریفی موسوی خطیب هاشمی نجفی،
 ۱۵۶. سید علی
 شرح قصیده ابی طالب
 (مستدرک اعیان الشیعه ج ۳ ص ۱۴۸)
 < مقدس موسوی غریفی، سید علی
 غفاری، عبد الرسول
 ۱۵۷. کبیر الصحابه ابوطالب
 نجف: العتبه العلویه المقدسه، ۱۴۳۳ق،
 ۵۵۱ ص وزیری
 ©
 ۱۵۷/۱. غفاری، عبدالرسول
 الدلیل الثاقب علی ایمان ابی طالب
 قم مکتبه الامام الحسین التخصصیه
 ۱۶۱. و طوبای محبت ۱۴۳۲ - ۲۲۰ ص رقی
 این کتاب برگرفته از کتاب کبیر الصحابه
 ابوطالب دکتر عبد الرسول غفاری نجف
 العتبه العلویه المقدسه است.
 ©
 ۱۵۸. فاضل، جعفر
 پدر ایمان
 مشهد: یوسف فاطمه ۱۳۸۷ - ۶۴ ص
 رقی
 ©
 ۱۵۹. فاضلی، حسین محمد علی
 المرشد، ابوطالب عم النبی ﷺ و والد
 الوصي ﷺ المومن قبل الاسلام،
 عدد خاص ۲۱-۲۲، بیروت: دار المحجة
- البیضاء، ۱۴۲۹ق، ۴۷۱ ص.
 ©
 ۱۵۹/۱. ابوطالب درفش یکتا پرستی
 ترجمه حمید رضا آژیر، مشهد: آستان
 قدس رضوی، بنیاد پژوهشهای اسلامی،
 ۱۳۹۱. ۵۵۱ ص.
 ©
 ۱۶۰. فخر روحانی، محمدرضا
 «حضرت ابوطالب از نگاه برخی
 مستشرقان»
 فصلنامه تخصصی مطالعات قرآن و
 حدیث سفینه، سال دوازدهم، شماره ۴۷
 «ویژه حضرت ابوطالب ﷺ»، تابستان
 ۱۳۹۴، ص ۱۰۶-۹۷.
 مقاله
 ©
 ۱۶۱. فرج پور، مرتضی [مصاحبه شونده]
 «مصاحبه علمی مکتوب با حجت الاسلام
 و المسلمین حاج شیخ مرتضی فرج پور
 درباره حضرت ابوطالب»
 فصلنامه تخصصی مطالعات قرآن و
 حدیث سفینه، سال دوازدهم، شماره ۴۷
 «ویژه حضرت ابوطالب ﷺ»، تابستان
 ۱۳۹۴، ص ۹۶-۷۳.
 مقاله
 ©
 ۱۶۲. فصیح هندی، شیخ محمد علی (ساکن
 مکه)
 القول الواجب فی ایمان ابی طالب
 المسمى (الرمی الصائب فی کبد الطالب
 لابی طالب)

Figlali, Ethem Ruhi
 "EBÛ TÂLIB"
 TDV Islam Ansiklopedisi,
 Vol.10, p.237-238

©

۱۶۸. قبانچی النجفی، سید حسن سید علی
 منیة الطالب فی حیاة ابي طالب
 تحقیق: موسسه احیاء التراث الشیعی،
 نجف الاشرف.
 قم: دلیل ما، ۱۴۲۸ق. ۱۴۲ص.

©

۱۶۹. قربانی زرین، باقر
 ابوطالب
 تحقیق علی اکبر تلافی
 تهران: شرکت نشر و تبلیغ نیک معارف،
 ۱۳۷۱-۵۶ ص رقی

©

۱۷۰. قربانی زرین، باقر
 «شرح قصیده لامیه حضرت
 ابوطالب علیه السلام از مرحوم علامه سردار
 کابلی»
 فصلنامه امامت پژوهی، ش ۱۱، پاییز
 ۱۳۹۲، صص. ۳۰۷-۳۱۳.

مقاله

©

۱۷۱. قربانی زرین، باقر
 «شعر ابوطالب: گزارش و تحلیل ادبی و
 محتوایی»
 فصلنامه تخصصی مطالعات قرآن و
 حدیث سفینه، سال دوازدهم، شماره ۴۷

نجف: مرکز الامیر لایحیاء التراث
 الاسلامی، ۲۰۱۲م.

قطع وزیری ۲۸۴ صفحه
 با اضافات سید حسین حسینی براقی و
 مقدمه و تحقیق سید محمود مقدس
 غریفی

©

۱۶۳. <الذریعه ج ۱۷ ص ۲۱۵
 فهمی پاشا، سیدعلی مشهور به چلبی
 زاده
 طلبة الطالب فی شرح لامیة ابي طالب
 مطبوع تهران ۱۳۲۷-۷۸ص
 <ترائنا

۱۶۴. ۱۶۳/۱. چاپ مجدد در: مجله الموسم،
 شماره ۱۰۰، سال ۱۴۳۴ ق = ۲۰۱۳ م،
 ص ۳۷-۹۵.
 فیض آبادی، سید بدر الحسن (۱۹۷۲ م)
 فیضان ابوطالب

(اردو)، بنارس

۱۶۵. <کتابشناسی اهل بیت ص ۴۱
 فیض آبادی، ناصر حسین
 سیدالحنفاء حضرت ابوطالب
 (اردو)، لاهور

۱۶۶. <کتابشناسی اهل بیت ص ۴۱
 فیضی الحنفی الجورومی، شیخ احمد
 فیض الواهب فی نجاته ابي طالب

۱۶۷. <اهل البیت ص ۵۸۴ ش ۳۷۷
 فیغلالی، ادهم روحی؛
 «ابوطالب»

دائرة المعارف اسلام اوقاف دینی ترکیه،
 ج ۱۰، ص. ۲۳۷-۲۳۸.
 مشخصات اصل اثر:

- «ویژه حضرت ابوطالب علیه السلام»، تابستان ۱۳۹۴، ص ۱۵۰-۱۶۴.
مقاله
©
۱۷۲. قره چه داغی تبریزی، محسن بن محمد (م. ۱۳۵۱ق.)
- ایمان ابی طالب علیه السلام
<الذریعه ج ۲ ص ۵۱۳
قمی، احمد بن داود بن علی
۱۷۳. ایمان ابی طالب
قمی، سهل بن الیسع بن عبدالله
۱۷۴. ایمان ابوطالب علیه السلام
<تراثنا
قندهاری، مولوی حسن
۱۷۵. منظومه در مدح ابوطالب
تهران ۱۳۸۲ق. (مشهد کتابخانه آستان
قدس رضوی)
قنات، عبدالرحیم (۱۳۴۵ -)
۱۷۶. «در کنار پدر (ابوطالب)»
دانشنامه امام علی علیه السلام، زیر نظر علی
اکبر رشاد، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه
اسلامی، ۱۳۷۹. ج. ۸، ص. ۶۱-۱۴۴.
©
مقاله
۱۷۷. کاردان، غلامرضا
کاروانی در سایه ابر
قم: موسسه در راه حق، ۱۳۷۱.
در چاپ اول: ۱۳۶۶، هیئت تحریریه
موسسه در راه حق به عنوان پدیدآور
درج شده است.
کودک
- < کتابخانه آستان قدس رضوی، مشهد
کاشف الغطاء، محمد حسین
۱۷۸. رساله فی ایمان ابی طالب
نجف ۱۳۹۴ق.
<تراثنا
کدیمی، حسین جواد
۱۷۹. ابوطالب بن عبدالمطلب والد امیر
المؤمنین علی علیه السلام
بغداد ۱۹۶۷م.
<تراثنا
الگرکانی، شمس العلماء میرزا محمد
۱۸۰. حسین
مقصد الطالب فی ایمان آباء النبی و عمه
ابی طالب
بمبئی ۱۳۱۱ق. چاپ سنگی
<الذریعه ج ۲ ص ۱۱۱، الغدیر ج ۷
ص ۴۰۲
کعبی، داود سلمان
۱۸۱. ابوطالب ناصر الاسلام
دارالحوراء، بی تا ۱۰۸ ص رقی
©
الکلبی، هشام بن محمد (م ۲۰۶ق.)
۱۸۲. نسب ابی طالب
(الذریعه ج ۲ ص ۱۳۶)
کلیدار آل طعمه موسوی حائری، سید
۱۸۳. عبدالحسین
ترجمه حیاة ابی طالب عم النبی
(مستدرک اعیان الشیعه ج ۵ ص ۲۵۹)
کندی الجرجانی، ابی الحسن احمد بن
۱۸۴. محمد بن احمد بن طرخان (قرن ۵ ق.)
ایمان ابی طالب علیه السلام

- مقاله
©
گلی زواره، غلامرضا
ابوطالب مرد ستوده خصال
۱۹۰. در: مجموعه ره توشه راهیان نور. قم:
بوستان کتاب، ۱۳۸۰
- مقاله
لاهور، عزیز علی
مقام ابوطالب
۱۹۱. ۱۹۷۶ م
(اردو)
< کتابشناسی اهل بیت ص ۴۲
لطیف انصاری، مولانا خواجه محمد
معارج العرفان فی عصمت ابی طالب
۱۹۲. عمران من آیات القرآن
< تذکره، ص ۳۳۱
لکهنو، سید اسد علی
حیات ابوطالب
۱۹۳. (اردو)، امیه مشن، ۱۳۷۴ ق، الله آباد
سلمی پریس، ۱۳۷۴ ق
< کتابشناسی اهل بیت ص ۴۰
لکهنوی، سید محمدصادق
سردار قریش
۱۹۴. (اردو) مدرسه الواعظین
< کتابشناسی اهل بیت ص ۴۱
الماحوزی البحرانی، ابی الحسن شمس
الدین سلیمان بن عبد الله
رساله فی ایمان ابی طالب
(مقدمه الاربعون حدیثا فی اثبات امامه
امیرالمومنین علیه السلام ص ۱۲ تالیف شیخ ابی
الحسن شمس الدین سلیمان بن عبد
الله... الماحوزی البحرانی)
- < الذریعه ج ۲ ص ۵۱۲
کهمبان، ذاکر حسین حکیم
۱۸۵. فتح الغالب فی شرح المطالب فی اثبات
ایمان حضرت ابوطالب
(اردو)
< تراثنا
کوفی، احمد بن القاسم (م ۴۱۱ق.)
۱۸۶. ایمان ابی طالب علیه السلام
< الذریعه ج ۲ ص ۵۱۲
کوفی، احمد بن محمد بن عمار (م
۱۸۷. ۳۴۶ق.)
ایمان ابی طالب علیه السلام
< الذریعه ج ۲ ص ۵۱۲
گرساسبی، احمد رضا
۱۸۸. ابوطالب
تهران: کتاب نیستان، ۱۳۸۸-۱۹۱ ص.
به صورت فیلم نامه نوشته شده است.
©
گلشنی، عبدالکریم
۱۸۹. «ابوطالب»
دائرة المعارف بزرگ اسلامی، زیر نظر
سید کاظم موسوی بجنوردی، تهران:
مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی، ج. ۵،
ص ۶۱۸-۶۲۰.
مقاله
©
۱۸۹/۱. «ابوطالب»
دائرة المعارف الاسلامیة الکبری، زیر نظر
سید کاظم موسوی بجنوردی، تهران:
مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی، ج. ۴،
ص ۷۳۵-۷۳۷. (ترجمه عربی)

۱۹۶. مازندرانی، ملاعلی بن میرزا خلیل
شرح حدیث اسلام ابی طالب بحساب
جَمَل
(نسخه خطی مجموعه ۱۳۶ حسینیه
شوشتری های نجف)
< کتابشناسی اهل بیت ص ۱۸
۱۹۷. مالکی، علاء
مظلومیة ابی طالب
نجف الاشراف ۱۴۲۴ق - ۱۸۸ ص
رقعی
©
۱۹۸. مجتهد کرکی، سید حسین (م ۱۰۰۱)
(منسوب)
ایمان ابی طالب علیه السلام
< الذریعه ج ۲ ص ۵۱۲
مجتهدی، مهدی
۱۹۹. «مروری بر دیدگاه‌های عماد عبدالکریم
سرور شافعی در باب ایمان ابوطالب»
فصلنامه تخصصی مطالعات قرآن و
حدیث سفینه، سال دوازدهم، شماره ۴۷
«ویژه حضرت ابوطالب علیه السلام»، تابستان
۱۳۹۴، ص ۳۴-۶۱.
©
- مقاله
محرم، نجاح
۲۰۰. نصره ابی طالب لاسلام
< تراثنا
محمد، حسام
۲۰۱. ابوطالب مومن قریش
نجف: دارالبذر، ۱۴۳۳ق. - ۲۴ ص
وزیری
- ©
کودک
محمد، عبد الزهراء عثمان
۲۰۲. ابوطالب الصحابی المفتی علیه
بیروت: الهادی، ۱۴۲۵ق، ۱۲۵ ص.
©
۲۰۳. محمداوی، علی صالح رسن
ابوطالب بن عبد المطلب دراسة فی
سیرته الشخصية ومواقفه من الدعوة
الاسلامية
بیروت: دارالمکتبه البصائر، ۱۴۳۳ق،
۳۶۰ ص وزیری
©
۲۰۴. محمداوی، علی صالح رسن
بهادلی، شیماء هاتو فعل
«لامیة الشاعر أبی طالب بن عبد المطلب
(البحث الثاني) دراسة فی مضامینها أولا
(مناسک الحج)»
مجلة ابحات البصرة (العلوم الانسانية)،
عدد ۳۶، ۱۱م، ص ۲۵۵-۳۰۲.
©
۲۰۵. محمدی اشتیاردی، محمد
زندگی پرافتخار حضرت ابوطالب
تهران: انتشارات پیام آزادی، ۱۳۷۵-
۲۰۸ ص جیبی
©
۲۰۶. محمدی اشتیاردی، محمد
ابوطالب آموزگار پاسداری
قم: انتشارات هادی، ۱۳۹۹ق. -
۱۴۴ ص جیبی
©

۲۰۷. محمودی، محمد باقر
 منیة الطالب فی مستدرک دیوان سید
 الاباطح ابی طالب علیه السلام ضمیمه دیوان
 شیخ الاباطح ابی طالب،
 قم: مجمع احیاء الثقافه الاسلامیه، ۵۱
 ص
 ©
۲۰۸. مدائنی البغدادی، ابی حسن علی بن
 عبدالله (م ۲۲۵ق).
 اخبار ابی طالب وولده
 <اهل البیت ص ۲۵ ش ۲۸
 مرتضوی، سید محمد؛
 ۲۰۹. «بررسی روایات ضحاح»،
 مطالعات اسلامی: علوم قرآن و حدیث،
 ش. ۸۳/۳، پاییز و زمستان ۱۳۸۸،
 صص. ۱۵۳-۱۷۳.
 مقاله
 ©
۲۱۰. مرتضی عاملی، سید جعفر
 ظلامه ابی طالب، تاریخ ودراسة
 بیروت: المرکز الاسلامی للدراسات،
 ۱۴۳۰ق، ۱۷۵ص.
 ©
۲۱۱. مرتضی عاملی، محمد یوسف
 هذا هو ابوطالب
 بیروت: امجاد، ۱۴۳۰ق. ۲۳۷ص.
 وزیری
 ©
۲۱۲. مردانی، خیر الله
 یرتوی از سیمای تابناک ابوطالب
 قم: نشر راه قرآن، ۱۳۸۴-۱۷۰ص
- رقعی
 ©
۲۱۳. مرزه، عبد الحلیم حاتم
 ایمان ابی طالب من مصادر علماء السنه
 نجف: بی نا، ۱۴۲۳ق. ۳۵ص.
 © (۲۵۶۰۸)
۲۱۴. مسلوت، عبدالحمید محمود
 «أبو طالب بن عبدالمطلب»
 الازهر، المجلد العشرون، محرم
 ۱۳۶۸ق. ص. ۸۲-۸۶.
 ©
۲۱۵. المصری، معوض عوض ابراهیم
 الرسول والرسالة فی شعر ابی طالب
 کویت، ۱۹۸۲م. -۷۹ص
 <تراثنا
 مغنیه، احمد محمد
 ۲۱۶. ابوطالب المسلم (موسوعه التاريخ
 الاسلامی رقم ۶)،
 بیروت: دارالکتاب اللبنانی، ۱۹۸۳م.
 <تراثنا
 مغنیه، احمد محمد
 ۲۱۷. ابوطالب مع الرسول (من موسوعه
 التاريخ الاسلامی رقم ۵)
 بیروت: دارالکتاب اللبنانی، ۱۹۸۲م.
 <تراثنا
 مفید، محمد بن محمد (۳۳۶-۴۱۳ق).
 ۲۱۸. ایمان ابی طالب علیه السلام
 - تحقیق شیخ محمد حسن آل یاسین،
 بغداد: دارالتضامن در مجموعه سلسه
 النفاثس (النهضة) الاولى للمخطوطات
 ۱۳۷۴-۱۳۸۴ ق.
 - تهران، تحقیق انتشارات موسسه

بعثت (ضمیمه کتاب الافصاح فی امامه

امیرالمومنین علیه السلام)

- لبنان، بیروت، موسسه المفید، ضمن
موسوعه مولفات الشیخ المفید، تحقیق
موسسه بعثت

©

- تهران انتشارات موسسه بعثت به
شکل مستقل توسط کنگره بین المللی
هزاره شیخ مفید

©

<الذریعه ج ۲ ص ۵۱۳

برخی از نسخه های اثر: مشهد: رضوی

(۸۲۸۸)؛ قم: مرعشی (۶/۲۵۵)؛ تهران:

ملی (۱۰/۴۴۵)، ملک (۶/۱۰۶/۶۱۵)، شورا

(۳/۸ خونی)، دانشکده ادبیات

(۵/۱۱۲ب)؛ نجف اشرف کتابخانه آیت

الله حکیم.]

مقدس موسوی غریفی، سید علی

.۲۱۹

(معروف به خطیب هاشمی)

کتاب ماقیل من الشعر فی ابی طالب

<الذریعه ج ۱۹ ص ۲۳

غریفی موسوی خطیب هاشمی نجفی،

سید علی

منتفکی، عبدالله صالح

.۲۲۰

«معجم ما ألف عن أبی طالب»

تراثنا، العددان ۶۳ و ۶۴، ۱۴۲۱ق.

ص. ۱۶۳-۲۳۳.

مقاله

©

.۲۲۱ مهزومی البصری، ابی هفان (م ۲۵۷ق.)
علی بن حمزه البصری التیمی (م ۳۷۵

ق.)

دیوان ابی طالب بن عبد المطلب

تحقیق شیخ محمد حسن آل یاسین،

بیروت: دار ومکتبه الهلال، ۱۴۲۱ق.

ص. ۳۸۱

قسمت اول این کتاب همانطور که اشاره

می شود، به تحقیق سید محمد صادق آل

بحر العلوم ومرحوم شیخ محمد باقر

محمودی چاپ شده است.

۲۲۱/۱- دیوان ابی طالب عم

النبی صلی الله علیه و آله، جمع و شرح دکتر محمد

تونجی - ناشر دارالکتاب العربی بیروت

۱۴۲۹

۲۲۱/۲- این دیوان توسط سرکار خانم

سیده رقیه احمدی با همین نام ترجمه

شده است ناشر انتشارات اسوه تهران

سال نشر ۱۳۹۱

همراه با متن ۲۰۵ص

©

.۲۲۲ مهزومی، ابی هفان عبدالله بن احمد (م
۲۵۷ق.)

دیوان شیخ الابطح ابی طالب

۲۲۲/۱- تصحیح و تعلیق سید محمد

صادق آل بحر العلوم در عراق و بیروت و

مکتبه نینوی الحدیثه در تهران چاپ و

نشر یافته- ۴۰ص وزیری

©

۲۲۲/۲- تحقیق و تعلیق و استدراک

مرحوم شیخ محمد باقر محمودی. قم:

مجمع احیاء الثقافة الاسلامیة، بی تا،

التراث، ۱۴۳۲ق. ۹۶ص.

©

نسخه خطی < الذریعه ج ۳ ص ۱۳۵
موسوی زنجانی، سید میرزا ابی القاسم
امین الدین محمد .۲۲۸

رسالة فی اسلام ابی طالب
(فهرست مشاهیر علمای زنجان)
< تراثنا

موسوی قزاز، سید جواد .۲۲۹
ابوطالب ناصر الاسلام والمومن الکافل
مقدمه: باقر شریف قرشی، بی نا،
۱۴۲۰ق. ۱۴۸ص.

©

موسوی کاظمینی واعظ، سید محمد .۲۳۰
مهدی
ایمان ابی طالب سید البطحاء شیخ
قریشی
کاظمین: جامعه الواعظ لعلوم آل البيت،
۵۴ ص وزیري

©

موسوی موحد ابطحی اصفهانی، سید .۲۳۱
محمد علی
سید البطحاء (ابوطالب)
۱۴۲۳ق.
< المرشد، ص ۴۴۱.

موسوی، سید عبدالرحیم .۲۳۲
سید البطحاء ابوطالب کافل رسول الله
وناصره

قم: المجمع العالمی لاهل البيت علیه السلام،
۱۴۲۲ق. ۱۲۰ص.

©

۲۳۲/۱. ابوطالب بزرگ مکة ترجمه (سید

۹۶ص.

©

مهلبی، علی بن بلال .۲۲۳

ایمان ابوطالب علیه السلام
< معجم ج ۱ ص ۲۶۳

الموسوی الحسنی، سید ابی الفتوح جلال .۲۲۴
الدین الحسن... مهنا الداودی
عمدة الطالب فی مناقب ابی طالب
< تراثنا

موسوی تستری لکهنوی، میر محمد .۲۲۵
عباس
(م ۱۳۰۶ق.)

بغیه الطالب فی اسلام ابی طالب
< الذریعه ج ۳ ص ۱۳۴

موسوی تستری لکهنوی، میر محمد .۲۲۶
عباس
م ۱۳۰۶

شرح قصیده ابی طالب
< الذریعه ج ۱ ص ۴

موسوی حسینی عاملی، سید محمد .۲۲۷
بغیه الطالب فی ایمان ابی طالب (فی
بیان احوال ابی طالب و اثبات ایمانه
وحسن عقیدته)

تحقیق: سید محمد مهدی موسوی
خرسان، قم: منشورات المكتبة الحیدریة،
۱۴۲۸ق. ۱۳۴ص.

©

۲۲۷/۱. تحقیق دیگر:

- بغیة الطالب فی حال ابی طالب
تحقیق محمد جواد نورالدین فخرالدین
بیروت موسسة آل البيت علیه السلام لاهیا

- البطحاء ابوطالب كافل رسول الله
وناصره)
ترجمه حسين على عربى (١٣٤٩ -)
قم: مجمع جهانى اهل بيت عليه السلام، ١٣٩٣.
موسوى، شمس الدين فخار بن معد (م
٦٣٠ ق) .٢٣٣
- ايمان ابوطالب عليه السلام معروف به الحجة
على الذهاب الى تكفير ابى طالب عليه السلام
١/٢٣٣٣ - چاپ سنگى نجف الاشرف
١٣٥١ ق
٢/٢٣٣٣ - تحقيق سيد محمد صادق بحر
العلوم نجف الاشرف، ١٩٦٥ م ©
٣/٢٣٣٤ - تحقيق دكتور سيد محمد بحر
العلوم با مقدمه عبد الفتاح عبد المقصود
مصرى، بيروت دار الزهراء ١٩٨٧ م
- قم مطبه سيد الشهداء ١٩٩٠ م
الميشمى الغديرى، مزيل حسين بن الله
دته .٢٣٤
- صفات ابى طالب عبد مناف
(مخطوط)
تراثنا
الميشمى الغديرى، مزيل حسين بن الله
دته .٢٣٥
- نبوه ابى طالب
تراثنا
ناصر الرسول ابوطالب
كاظمين: الامانة العامة للعتبة الكاظمين
المقدسة، ١٤٣٢ ق. ٣٦ ص.
©
- ناصر كبير (الاطروش)، سيد ابى محمد
حسن .٢٣٧
- فصاحة ابى طالب
الذريعه ج ١٦ ص ٢٢٥
نبل، محمد الريح حمد
٢٣٨. ابوطالب مومن قريش
خارطوم: جمعيت خيريه ثقلين، بى تا.
< كتابشناسى اهل بيت ص ١٨
نجفى، محمد حافظ
٢٣٩. بوستان آل عمران ج ١: ايمان ابوطالب
(اردو)
< كتابشناسى اهل بيت ص ٤٠
نرجس، عابده
٢٤٠. نگهبان رسالت
لاهور، ١٩٩٥ م.
(اردو)
< كتابشناسى اهل بيت ص ٤٢
نسابه، ابى حسن (احسين)
٢٤١. رتبة ابى طالب و قريش ومراتب ولده
فى بنى هاشم
< الذريعه ج ١٠ ص ٧٧
نص ابى طالب على النبى
٢٤٢. من كتب الاسماعيلية
< الذريعه ج ٢١ ص ٢٥٧
نظر خواهى درباره حضرت ابوطالب
٢٤٣. فصلنامه تخصصى مطالعات قرآن و
حديث سفينه، سال دوازدهم، شماره ٤٧
«ويژه حضرت ابوطالب عليه السلام»، تابستان
١٣٩٤، ص ٩-٣٣.
مقاله
©
- النعمى، ابى المظفر محمد بن احمد
٢٤٤. اخبار ابى طالب (البهجه)
(رجال النجاشى، چاپ جامعه مدرسين،

۲۵۰. < اهل البيت ص ۱۹ ش ۱۹
هنسوی، سيد سبط الحسن
شهاب ثاقب فی شرح ديوان ابی طالب
(اردو)

۲۵۱. (مستدرک اعيان الشيعه ج ۵ ص ۲۲۰)
وات، ویلیام مونتگمری (۱۹۰۹-
۲۰۰۶م)
«ابوطالب»

دانشنامه اسلام، ویرایش دوم، زیر نظر
بیرمن و دیگران، ج. ۱، ص. ۱۵۲-۱۵۳.
لیدن (هلند): بریل، ۱۹۶۰-۲۰۰۷م.
(انگلیسی)
مشخصات اصل اثر:

Watt, William Montgomery.
"Abū Ṭālib."
*Encyclopaedia of Islam, Second
Edition*. Edited by: P.
Bearman, Th. Bianquis, C.E.
Bosworth, E. van Donzel, W.P.
Heinrichs., Vol. 1, p. 152-153.
Brill Online, 2015.

©

۲۵۱/۱. ترجمه فرانسوی:

"Abū Ṭālib."
Encyclopédie de l'Islam, Vol.1,
Brill Online, 2015

©

۲۵۱/۲. ترجمه فارسی:

«ابوطالب»
دانشنامه ایران و اسلام، زیر نظر احسان
یارشاطر، طهران: بنگاه ترجمه و نشر
کتاب، ۲۵۳۷. ج. ۸. ص. ۱۰۵۹.

۱۰۵۶ ص ۳۹۵ ج ۲)
نقدی، جعفر < ربیع نزاری، جعفر
نقدی، جعفر < زهرة الادباء
نقوی امروچی هندی، سيد ظفر حسن بن
دلشاد علی بن امداد علی ۲۴۵

ایمان ابوطالب علیه السلام

(؟اردو)

< تراثنا

نقوی، سيد اعجاز حسين
کفیل رسالت ۲۴۶
(اردو)

< تذکره ص ۳۶

نیوبی، گردون

۲۴۷. «ابوطالب عبدمناف بن عبدالمطلب»
دانشنامه اسلام مختصر، وان ورلد،
۲۰۰۲م. (انگلیسی)
مشخصات اصل اثر:

Newby, Gordon
"Abu Talib Abd Manaf b Abd
al-Muttalib" in *A Concise
Encyclopedia of Islam,*
Oneworld Publications, 2002,
p. 17.

©

۲۴۸. همدانی نجفی، شیر محمد
حاشیة علی کتاب الحججہ علی النذاهب

الی تکفیر ابی طالب

< تراثنا

۲۴۹. هندی سندی تتوی حنفی، محمدمعین
بن محمد امین بن طالب الله (م)
(۱۱۶۱ق:)

اثبات اسلام ابی طالب علیه السلام

- ©
 وحیدی صدر، مهدی
 حضرت ابوطالب
 مشهد: مجتمع فرهنگی و موقوفه
 حضرت ابوطالب علیه السلام با همکاری عروج
 اندیشه، ۱۳۹۲. ۵۲ ص.
- ©
 کودک
 یزدی حائری، سید حسن (واعظ)
 ۲۵۳. منیه الطالب فی ایمان ابی طالب
 احتمالاً به صورت چاپ سنگی نشر یافته
 (الذریعه ج ۲۳ ص ۲۰۴)
 ۲۵۴. یمانی، قاسم بن احمد
 المواهب فی الرد علی من قال باسلام
 ابی طالب
 قاهره: دارالحرمین، ۱۴۱۶ق.
 < المرشد، ص ۴۳۷.
 یونس، ابراهیم
 ۲۵۵. محمد فی کفالة ابی طالب
 قاهره: مکتبه غریب، ۱۹۷۱م.
- < المرشد، ص ۴۵۱.
 یونسیان، علی اصغر
 ۲۵۶. نیاکان نبوت وامامت (والدین رسول خدا
 و امیرالمومنین)
 مشهد: یوسف فاطمه، ۱۳۹۰. ۲۵۴ ص.
- Buhl > بوهل
- Fiğlahı > فیغلالی
- Haider, Najam Iftikhar > حیدر،
 نجم افتخار
- Rubin > روبین
- Watt > وات

شیخ جعفر نقدی و کتاب «مواهب الواهب فی فضائل اَبی طالب علیه السلام» - محمد مهدی کرباسچی
فصلنامه تخصصی مطالعات قرآن و حدیث سفینه
سال دوازدهم، شماره ۴۸ «ویژه حضرت ابوطالب علیه السلام»، پاییز ۱۳۹۴، ص ۹۷-۱۱۰

شیخ جعفر نقدی و کتاب «مواهب الواهب فی فضائل اَبی طالب علیه السلام»

محمد مهدی کرباسچی *

چکیده: شیخ جعفر نقدی، محقق، و فقیه شیعی عراقی (۱۳۰۳-۱۳۷۰ق) آثار مکتوب بسیاری دارد. یکی از آن همه، کتاب «مواهب الواهب فی فضائل اَبی طالب علیه السلام» است که به تاریخ زندگانی، فضائل، شخصیت و پاسخ شبهات وارده درباره ایمان وی می‌پردازد. این مقاله به معرفی مؤلف و این کتاب وی که در سن ۱۹ سالگی آن را تألیف کرده، پرداخته است.
کلیدواژه‌ها: نقدی، جعفر؛ مواهب الواهب (کتاب)؛ ابوطالب - ایمان.

درجات و مقامات آسمانی حضرت ابوطالب علیه السلام در روایات متعددی تبیین شده است، که علامه مجلسی در بحارالانوار ج ۳۵ به تفصیل بیان می‌کند. این حقایق را امامانی فرموده‌اند که فرزندان و نوادگان آن گرامی هستند. و به حکم عقل، بهترین معرفی برای یک شخصیت را از زبان فرزندان و نسل‌های آینده او باید فرا گرفت. ولی در سوی دیگر، گروهی سخن از ایمان نیوردن حضرتش به میان آورده‌اند.

یکی از کج‌فهمی‌های برخی از اهل سنت و وهابیت، مسئله ایمان حضرت ابوطالب علیه السلام، پدر والاقدر امیرمؤمنان علی علیه السلام است. اینان، وی را به دلیل عدم اظهار عمومی ایمان خود به نبی اکرم صلی الله علیه و آله و سلم به جهت امکان حمایت از برادرزاده خود، مشرک پنداشته‌اند.

البته احادیثی که درباره ایمان حضرت ابوطالب علیه السلام رسیده رواج این مسئله تاریخی-اعتقادی در میان اصحاب اهل بیت علیهم السلام را نشان می‌دهد. نجاشی نیز در رجال خود برای پنج نفر از راویان حدیث، کتابی درباره ایمان آن حضرت ذکر می‌کند.^۱

درباره حضرت ابوطالب و ایمان وی کتابها و مقالات مختلفی نگاشته شده است. از جمله پژوهش استاد ناصرالدین انصاری قمی (مجله میراث شهاب شماره ۷۰ و کتاب کتابشناسی اهل بیت علیهم السلام ص ۱۵ تا ۴۳)، ایشان در این اثر

۱. أحمد بن محمد بن أحمد بن طرخان الكندي أبو الحسين الجرجاني الكاتب (رجال النجاشي / ص ۸۷)؛ أحمد بن القاسم (همان / ص ۹۵)؛ أحمد بن محمد بن عمار (همان)؛ سهل بن أحمد بن عبد الله بن أحمد بن سهل الديباجي (همان / ص ۱۸۶)؛ علی بن بلال بن ابي معاوية أبو الحسن المهلبی الأزدي (همان / ص ۲۶۵)

بیش از ۱۶۰ اثر چاپی و خطی و به زبانهای مختلف را معرفی نموده‌اند. یکی از آن همه، «مواهب الوهاب فی فضائل اَبی طالب علیه السلام» نگاشته علامه محقق، شاعر توانا و مؤلف بزرگ، شیخ جعفر نقدی است. در این سطور به معرفی مؤلف گرانقدر و این اثر وی پرداخته شده است.

مؤلف

شیخ آقا بزرگ طهرانی وی را چنین معرفی می‌کند: هو الشیخ جعفر بن الحاج محمد بن عبدالله بن محمد تقی بن الحسن بن الحسین ابن علی النقی الربعی النوازی المعروف بالنقدی.^۱

ولادت

شهر العماره واقع در استان میسان در جنوب شرقی عراق و در کنار رود دجله و در ۳۲۰ کیلومتری بغداد، زادگاه وی است. تولد وی را ۱۴ رجب ۱۳۰۳ق نوشته‌اند. خاندان وی معروف به علم و ادب بوده‌اند؛ پدرش شیخ محمد، اولین استاد وی بوده و در رشد علمی وی بسیار می‌کوشید. شیخ جعفر پس از مدتی به همراه پدر خود به نجف رفت و در حلقه‌های علمی آن شهر به علوم مختلف دینی مشغول شد. وی در فقه و اصول شاگرد بزرگانی چون مرحوم سید محمد کاظم یزدی (۱۳۳۷ق) و شیخ محمد کاظم خراسانی (۱۳۲۹ق) بود. نبوغ فکری‌اش در میان سایر همدرسان وی کاملاً مشهود بود و نهایتاً وی به بالاترین درجات علمی رسید و از مجتهدین زمان خود شد. وی سایر علوم همچون حساب و هندسه را نزد مرحوم سید هبة الدین شهرستانی آموخت.^۲

۱. نقیاء البشر / ۲۹۷، الشیخ جعفر نقدی حیات و جهوده الفکرية / ۲۰۰.

۲. معارف الرجال / ۱۸۴/۱.

وی از اندیشه‌های عمومی و مطرح صاحب نظران در مجله‌های المنار، الهلال و المقتطف بی‌خبر نبود و آثار این آراء جدید را در خلال کتابهای وی می‌توان دید.

وی پس از درگذشت پدرش به عماره بازگشت و به دلیل همت بلند خود در نشر تعالیم دینی و قدرت در حل مشکلات اجتماعی، به سمت وکالت عام مرجع دینی آیت الله سید ابوالحسن اصفهانی (۱۳۶۵ق) رسید. پس از مدتی به "مجلس تمییز الشرعی" بغداد راه پیدا کرد، بعد از آن به حله رفت و مجدداً به بغداد بازگشت. بعد از بازنشستگی ترجیح داد که در شهر مقدس کاظمین در نزدیکی مرقد امامان معصوم شیعه یعنی امام کاظم و امام جواد علیهما السلام سکونت نماید و به شهر خود عماره بازنگردد.^۱

کتابها

از مرحوم شیخ جعفر نقدی، غیر از مقالات و اشعاری که در مجلات مختلف به چاپ رسیده است، ۲۸ کتاب در تاریخ، علوم اجتماعی، فقه و ادبیات بر جای مانده است. بیشتر این آثار در تاریخ و فضائل اهل بیت است، مانند:^۲

الأنوار العلویة و الأسرار المرتضویة؛ تاریخ الإمامین کاظمین؛ تدابیر المنازل أو السياسات الأهلیة؛ الحسام المصقول فی نصره ابن عم الرسول صلی الله علیه و آله؛ زهرة الأدباء فی شرح لامیة شیخ البطحاء؛ زینب الكبرى بنت الإمام علی علیه السلام؛ غرة الغرر فی أحوال الأئمة الإثنی عشر علیهم السلام؛ غزوات أمير المؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام (الأنوار فی فضل حیدر الکرار)؛ فاطمه بنت الحسین علیه السلام؛ من الرحمن فی شرح الفوز و الأمان فی مدح صاحب العصر و

۱. ماضی النجف و حاضرها ۳۵/۱.

۲. معجم المؤلفین العراقيین ۲۵۴/۱؛ الشیخ جعفر النقدی حیاته و جهوده الفکرية ۱۸۷.

الزمان عليه السلام؛ مواهب الوهاب في إيمان أبي طالب عليه السلام؛ المولد النبوي الشريف؛ نزهة المحبين في فضائل أمير المؤمنين عليه السلام (أشعة الانوار في فضل حيدر الكرار)؛ وسيلة النجاة في شرح الباقيات الصالحات للعمري.

از او كتابهاي نيز در عقايد و اخلاق باقي مانده است، همچون: الإسلام و المرأة الحجاب و السفر؛ الدروس الإخلاقية؛ ذخائر القيامة في النبوة و الإمامة. در تاريخ نيز آثارى همچون: الروض النضير في شعراء و علماء القرن المتأخر و الأخير؛ ضبط التاريخ بالأحرف و مانند آن نگاشت.

ذوق شعري

مقالات و قصائد بسيارى از وي در مجلات: العرفان، المرشد، التهذيب، الفضيلة، الإستقلال، النور، الهدى، بغداد، الإعتدال و النجف در عراق، مصر و سوريه به چاپ رسيده است.^۱

او در مدح و رثاى اهل بيت عليهم السلام و عالمان دينى اشعار بسيارى دارد. بدهتاً شعر مى سرود و ماده تاريخ مى گفت. سليس و روان بودن از ويژگي هاي شعر وي است.

نمونه اي از شعر وي در مدح امام زمان عليه السلام چنين است:

فداك نفسى متى يأتى لنا الفرج	طالت بغيبتك الأعوام و الحجج
جوراً و قد زاد فى آفاقها الهرج	حتى متى الصبر و الدنيا قد امتلأت
قد هدمته رعاع الناس و الهمج ^۲	نهضاً فركن الهدى من بعد رفعته

خانم مرضيه بيگم جمالزاده حصار در پايان نامه "جايگاه اهل بيت عليهم السلام در اشعار

۱. نقيب البشر فى القرن الرابع عشر / ۲۹۸؛ نرم افزار الجرائد النجفية.

۲. موسوعة النجف الأشرف ۱۲۲/۱۹.

جعفر نقدی، اشعار او را به چند قسم تقسیم کرده است: شعر دینی (مدح و رثاء) و دیگر اغراض شعری مانند: غزل، وصف، موعظه، شکایت، اخوانیات، عرفانی، تقریض... البته به دلیل نسبت بسیار زیاد شعر دینی نسبت به دیگر موارد، این بخش گسترده‌تر شده و به چند عنوان تقسیم شده است:

علویات، غدیریات، فاطمیات، حسینیات، مدایح مشترک و عام، مدایح خاص، مهدویات، مدایح انصار، تاریخی و عقایدی، دفاعی. جمالزاده برای هر کدام از این اقسام، نمونه‌هایی ارائه کرده است. آنگاه این اشعار را از چند جهت بررسی کرده است:

- اسالیب شاعران در دفاع از اهل بیت: احتجاج، قیاس، هجاء، محاوره، تکرار.
 - اسلوب بیانی: صور استدلالی و احتجاجی، تکرار، تتابع لفظی، سؤالی و خطابی.
 - ویژگی‌های شعری: استفاده از صور بلاغی، محسنات بدیعی، اقتباس، وزن و قافیه، استهلال و شروع قصاید، حسن ختام، کاربرد اصطلاحات علمی.
- جمالزاده فصل اول این رساله را که حدود ۶۰ صفحه دارد، به دو موضوع اختصاص داده: اول- بررسی اوضاع و احوال زمان نقدی. دوم- شرح حال آثار مکتوب نقدی، اعم از آثار مثنوی، اشعار و شروح و حواشی بر آثار دیگران.
- دیدگاه بزرگان در مورد شخصیت او^۱**

- شیخ محمد سماری: شیخ جعفر نقدی نظم و نثر زیبایی دارد. او علامه‌ای دانا و فاضل است که در بسیاری از علوم تبخّر دارد، اراده و عزم راسخ او را بر آن داشت که برای تحصیل راهی نجف شود و کتابهای زیادی در علوم دینی و

۱. تمام این دیدگاه‌ها، از پایان‌نامه‌ی یاد شده نقل شده است.

غیردینی بنگارد. (الطليعة شعراء الشيعة، ج ۱ ص ۱۸۱)

- محمد حرز الدین: شیخ جعفر نقدی اهل علم، فضیلت و کمال بود. او شاعری تواناست و بالبداهه شعر می‌گفت. شعرش بسیار سلیس، آسان و قابل فهم است. (معارف الرجال ۱/۱۸۳)

- یوسف اسعد داغر: علامه شیخ جعفر نقدی اشعار زیادی در موضوعات مختلف دارد و این اشعار از هر گونه تکلف و پیچیدگی و دشواری به دور است. (مصادر الدراسة الادبية ج ۳ بخش ۲ ص ۱۳۴۹)

بعلاوه شیخ جعفر خلیلی جایگاه او در قضاوت را ستوده است. (اعلام الادب فی الدهر الحدیث میر بصری ۱/۲۴۳)

وفات

مرحوم شیخ جعفر نقدی پس از عمری تلاش علمی، فرهنگی و اجتماعی سرانجام در روز هفتم محرم سال ۱۳۷۰ق در حسینیه آل یاسین کاظمین در خلال مجلس عزاداری سیدالشهداء علیه السلام به صورت ناگهانی دارفانی را وداع گفت و بنا بر گزارش‌های مکتوب، کاظمین از خبر درگذشت وی لرزید!

علامه شیخ محمد السماوی نیز پنج روز قبل از وی از دنیا رفته بود و سید محمدصادق آل بحرالعلوم ماده تاریخی درباره فوت این دو دانشمند در چهار بیت سروده که آخرین مصرع شعر چنین است: (أقضى جعفر بها و محمد) = ۱۳۷۰.

پس از انتقال پیکر شریفش به نجف اشرف در روز تاسوعا، در صحن علوی مقابل حجره شماره ۴۷ (نزدیک باب الطوسی) به خاک سپرده شد.

آثار وی درباره حضرت ابوطالب علیه السلام

مرحوم نقدی دو اثر درباره حضرت ابوطالب علیه السلام دارد:

۱- زهرة الادباء فی شرح لامیه شیخ البطحاء

وی در این کتاب به شرح شعری از آن حضرت پرداخته است که با مطلع ذیل آغاز می‌گردد:

خلیلی ما اذنی لأول عاذل بصغواء فی حق و لا عند باطل

وی این قصیده را در کتاب مواهب الواهب نقل می‌کند و تصمیم خود را برای شرح این قصیده بیان کرده است.^۱ این کتاب را در سال ۱۳۵۶ق در نجف در ۵۰ صفحه و زیری منتشر نموده است.

قصیده لامیه شهرت فراوان دارد و بیش از صد بیت است.^۲

۲- مواهب الواهب فی فضائل ابي طالب علیه السلام که در ادامه به معرفی آن می‌پردازیم.

سال تألیف کتاب

شیخ نقدی این اثر را در سال ۱۳۲۲ق به پایان برده است.^۳ با توجه به تاریخ تولد وی در سال ۱۳۰۳ق، می‌توان گفت او در سن ۱۹ سالگی چنین تألیف ارزشمندی را آفریده است و این نشان از نبوغ علمی وی دارد که با امکانات محدود آن زمان و در ابتدای سنین جوانی چنین کتابی را قلمی کرده است.

۱. مواهب الواهب فی فضائل ابي طالب علیه السلام (سنگی) / ۱۱۳.

۲. الصحيح من سيرة النبي الأعظم صلی الله علیه و آله و سلم ۴۴/۱۵؛ الحجة على الذاهب إلى تكفير ابي طالب / ۳۳۳؛ الدرّة الغراء فی شعر شیخ البطحاء (دیوان ابي طالب: جمع، تحقیق و شرح دکتر باقر قربانی زرین) / ۱۱۹.

۳. مواهب الواهب فی فضائل ابي طالب علیه السلام (سنگی) / ۱۵۴.

انگیزه تألیف

مؤلف در مقدمه کتاب می‌نویسد:

آنچه که باعث نگارش این کتاب شد، عدم یافت کتابی مستقل درباره فضیلت و جلالت حضرت ابوطالب علیه السلام توسط نویسندگان بزرگ است؛ البته رسائلی در اثبات اسلام آوردن و بیان نجات وی وجود دارد. سپس می‌افزاید: من دوست دارم تا آنچه که در احوالات، روایات و اخبار حضرت ابوطالب در کتب گوناگون به صورت پراکنده است، یکجا جمع‌آوری کرده و فضائل بلند و مناقب رفیع او را از هر گوشه برچینم. و رموز پنهان روایاتی را که درباره ایشان است آشکار سازم.^۱

به نظر می‌رسد آنچه که در این کتاب نسبت به آثار قبلی درباره حضرت ابوطالب علیه السلام جدید است و مؤلف به آنها نظر داشته است، جمع‌آوری احوال آن حضرت از کتب تاریخی معتبرتر شیعه و اهل سنت است؛ چرا که درباره حضرت ابوطالب علیه السلام کتابهای بسیاری تألیف شده، ولی ظاهراً مؤلف ما جامعیتی را که مد نظر وی بوده، از جهت نقل همه اقوال تاریخی، حدیثی و پاسخ به شبهات وارده، در آثار قبلی ندیده است.

همچنین تبویب مناسب مطالب توسط مرحوم نقدی در این اثر نیز یک نوآوری نسبت به کتب پیشین در این باره است که پیدا کردن مطالب مربوطه را آماده می‌کند.

۱. مواهب الواهب فی فضائل ابي طالب علیه السلام / ۳

ساختار کتاب

مؤلف، این کتاب را در یک مقدمه و دوازده باب و یک خاتمه قرار داده است. فهرست این کتاب بر اساس نسخه چاپ سنگی آن چنین است:
مقدمه کتاب دو فصل دارد:

(۱) نسب حضرت ابوطالب و مختصری از شرح حال پدران ایشان. (ص ۳-۱۲)

(۲) مختصری از شرح حال برادران آن حضرت. (ص ۱۲-۱۹)

ابواب دوازده گانه کتاب بدین شرح است:

(۱) نام، القاب، کنیه، تاریخ ولادت، محل زندگی، جلالت وی در زمان جاهلیت و اسلام، خطبه ازدواج ایشان با حضرت فاطمه بنت اسد علیها السلام و مختصری از مناقب آن بانو. (ص ۱۹-۲۶)

(۲) عدم کفر آن حضرت به خداوند، حتی چشم به هم زدنی، و اینکه او از اوصیاء انبیاء بوده است. (ص ۲۶-۳۵)

(۳) کراماتی که همچون معجزه از آن حضرت صادر شده همانند خبر دادن از امور پنهانی (ص ۳۵-۴۲)

(۴) فضائل، مناقب و روایاتی که دلالت بر تنزیه و تصدیق وی توسط نبی اکرم صلی الله علیه و آله و سلم دارد و بیان این نکته که بغض حضرت ابوطالب علیه السلام مایه کفر است. (ص ۴۲-۵۱)

(۵) شأن و جلالتی که خداوند با تقسیم دو نور نبی و وصی بین او و برادرش عبدالله، به حضرت ابوطالب علیه السلام داده است و روایت مثرم و فضیلتی که آن روایت برای آن حضرت بیان می‌دارد. (ص ۵۱-۵۹)

(۶) تربیت و کفالت رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم توسط حضرت ابوطالب علیه السلام (ص ۵۹-۶۷)

۷) خدمات ابوطالب عليه السلام به رسول خدا صلى الله عليه وآله و بیان بشاراتی که توسط وی برای آن حضرت و فرزند خودش رسیده است و وصلت دادن پیامبر صلى الله عليه وآله با خدیجه عليها السلام توسط او و بیان برخی فضائل حضرت خدیجه عليها السلام (ص ۶۷-۷۷)

۸) محبت ابوطالب عليه السلام نسبت به نبی اکرم صلى الله عليه وآله و دعوت کردن دیگران به دین آن حضرت و بکارگیری نهایت تلاش خود برای محکم ساختن پایه‌های دین اسلام (ص ۷۷-۹۱)

۹) سختی‌هایی که در راه یاری نبی اکرم صلى الله عليه وآله متحمل شد و رفتن جعفر به حبشه؛ و محاصره مسلمانان در شعب (ص ۹۱-۱۰۲)

۱۰) برخی از اشعار وی در مدح نبی اکرم صلى الله عليه وآله علاوه بر آنچه در این کتاب آمده بود و روایات تاریخی که درباره آن حضرت رسیده است و غیره. (ص ۱۰۲-۱۲۲)

۱۱) اختلاف اقوال درباره وی و پاسخ برخی شبهات که با جایگاه وی و پدران نبی اکرم صلى الله عليه وآله منافات دارد. (ص ۱۲۲-۱۳۵)

۱۲) تاریخ وفات، غسل، کفن و دفن وی و بیان آنچه که بعد از او برای رسول خدا صلى الله عليه وآله ایجاد شد و روایاتی که از وی نقل شده است. (ص ۱۳۵-۱۴۶)

خاتمه کتاب نیز شامل یک قصیده از زینب دحلان صاحب کتاب اسنی المطالب فی ایمان ابی طالب و دو قصیده از مؤلف کتاب، شیخ جعفر نقدی در مدح حضرت ابوطالب عليه السلام و متن زیارت آن جناب است. (ص ۱۴۶-۱۵۳)

مصادر و شیوه نگارش کتاب

نقدی در پایان کتاب مصادری را که به طور مستقیم برای این تألیف از آنها بهره گرفته است، نام برده می‌برد. که ۴۷ مورد است. اما اگر سایر کتابهای تاریخ،

سیره و لغت هم اضافه شود، بالغ بر ۲۰۰ مجلد خواهد شد. از آنجا که مؤلف خود یک ادیب برجسته است، پس از هر بابی به توضیح لغات مشکل روایات و اخبار نقل شده می‌پردازد، با عنوان "ما لعله یحتاج الی البیان من هذا الباب".

مؤلف در این کتاب در موارد متعددی، از کتاب اسنی المطالب فی نجاته اَبی طالب نوشته احمد بن زینی دحلان (۱۳۰۴ق) مطالبی را نقل می‌کند. متن کتاب اسنی المطالب بارها چاپ شده و ترجمه‌های آن به فارسی و اردو نیز مکرر منتشر شده است.

این کتاب خود تلخیصی از کتاب "بغیة الطالب لإیمان اَبی طالب" نوشته محمد بن عبدالرسول برزنجی شافعی (۱۱۰۳ق) است.

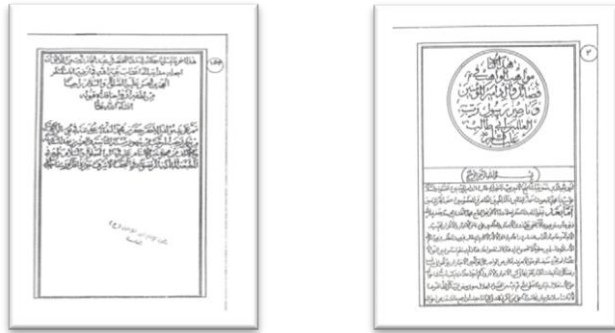
چاپ‌های کتاب

۱- چاپ سنگی کتاب که در زمان حیات مؤلف در سال ۱۳۴۱ق توسط مطبعه مرتضویه در نجف انجام شده است. این نسخه به خط احمد القمی و در ۱۵۹ صفحه و در قطع وزیری است. نسخه‌ای از این کتاب در کتابخانه علامه امینی (مکتبه الامام امیرالمؤمنین علیه السلام العامه) در نجف و نسخه‌ای در کتابخانه مجلس شورای اسلامی در تهران موجود است.

نام کتاب در صفحه اول کتاب در قبل از شروع متن کتاب چنین است: "مواهب الواهب فی فضائل والد امیرالمؤمنین و ناصر رسول رب العالمین اَبی طالب علیه السلام". اما مؤلف در صفحه ۳ کتاب گوید: من کتاب را "مواهب الواهب فی فضائل اَبی طالب" نامیدم.

۲- مرحوم دکتر محمدهادی امینی، این کتاب را تحقیق نموده‌اند و آن را در سال

۱۴۱۳ق توسط شرکة الکتبی در بیروت به چاپ رسانده‌اند. نام کتاب روی جلد این چاپ چنین است: "مواهب الواهب فی فضائل والد امیرالمؤمنین ابي طالب علیه السلام".
 ۳- به دلیل اهمیت کتاب و ضرورت تحقیق مجدد آن، این کار را به همراه صدیق فاضل جناب آقای دکتر مرتضی نادری آغاز کرده‌ایم و تصحیح جدیدی از این کتاب عرضه خواهد شد. إن شاء الله
 صفحات اول و آخر از چاپ سنگی متن کتاب مواهب الواهب فی فضائل ابي طالب

منابع

کتابها

۱. أسنی المطالب فی نجاته ابي طالب، دحلان، احمد بن الزینی، تحقیق: السقاف، حسن بن علی، عمان، دارالامام النوی، ۲۰۰۷ م.
۲. أسنی المطالب فی نجاته ابي طالب، دحلان، احمد بن الزینی، تحقیق: الوردانی، صالح، قاهره، الهدف، بی تا.
۳. بررسی جایگاه اهل بیت در اشعار جعفر نقدی. مرضیه بیگم جمالزاده حصار (پایان‌نامه کارشناسی ارشد زبان و ادبیات عربی). استاد راهنما: عزت الله مولایی نیا، مشاور: حیدر محلاتی. قم: دانشگاه قم، دانشکده ادبیات، ۱۳۸۸.
۴. الحجة علی الذاهب إلى تکفیر ابي طالب، الموسوی، فخار بن معد، بیروت، دار الزهراء، ۱۴۰۸ق.

٥. الدرّة الغراء فى شعر شيخ البطحاء (ديوان أبى طالب)، جمع، تحقيق و شرح، قربانى زرين، تهران، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامى، ١٤١٦ق.
٦. رجال النجاشى، النجاشى، احمد بن محمد، قم، موسسه النشر الإسلامى، ١٤٢٩ق.
٧. الصحيح من سيرة النبى الاعظم ﷺ، العاملى، سيد جعفر مرتضى، قم، دار الحديث، ١٣٨٥ ش.
٨. طبقات اعلام الشيعة (نقباء البشر فى القرن الرابع عشر)، الطهرانى، آقابزرگ، نجف، المطبعة العلميه، ١٣٧٣ق.
٩. كتابشناسى اهل بيت ﷺ، انصارى قمى، ناصرالدين، قم، بوستان كتاب، ١٣٩١ ش.
١٠. ماضى النجف و حاضرها، آل محبوبه، جعفر، نجف، الآداب، ١٣٧ق.
١١. مستدرک أعيان الشيعة، الأمين، حسن، بيروت، دارالتعارف، ١٩٨٩م.
١٢. مشاهير المدفونين فى الصحن العلوى الشريف، الفتلاوى، كاظم عبود، قم، الاجتهاد، ٢٠٠٠ م.
١٣. معارف الرجال، حرز الدين، محمد، قم، مكتبة آية الله العظمى المرعشى النجفى، ١٤٠٥ ق.
١٤. معجم المؤلفين العراقيين فى القرنين التاسع عشر و العشرين، عواد، كوركيس، بغداد، الإرشاد، ١٩٦٩م.
١٥. مواهب الواهب فى فضائل والد اميرالمؤمنين ابى طالب ﷺ، النقدى، جعفر، تحقيق: امينى، محمدهادى، بيروت، شركة الكتبى، ١٤١٣ق.
١٦. مواهب الواهب فى فضائل والد اميرالمؤمنين و ناصر رسول رب العالمين أبى طالب ﷺ (سنگى)، نجف، مرتضويه، ١٣٤١ ق.
١٧. موسوعة النجف الأشرف، الدجيلى، جعفر، بيروت، دارالأضواء، ٢٠٠٠م.

مقالات

١. الشيخ جعفر النقدى حياته و جهوده الفكرية (١٨٨٥-١٩٥٠م) دراسة تاريخية تحليلية، كوفه، على خان المدنى، على عبدالمطلب، مجله دراسات مركز الكوفه، شماره ٣٢، ٢٠١٤ م.
٢. كتابشناسى حضرت ابوطالب ﷺ، انصارى قمى، ناصرالدين، قم، ميراث شهاب شماره ٧٠، ١٣٩١ش.

نرم افزارها

١. الجرائد النجفيه، العتبة المقدسة العلويه - كتابخانه، موزه و مركز اسناد مجلس شورى اسلامى، نگارش: ١/٠٠.

چهار رساله درباره حضرت ابوطالب و قصیده لامیه آیت الله سید علی بهبهانی، دکتر محمود شهابی، استاد غلامرضا دبیران - به کوشش: علی اکبر صفری
فصلنامه تخصصی مطالعات قرآن و حدیث سفینه
سال دوازدهم، شماره ۴۸ «ویژه حضرت ابوطالب علیه السلام»، پاییز ۱۳۹۴، ص ۱۱۱-۱۴۱

چهار رساله درباره حضرت ابوطالب و قصیده لامیه

آیت الله سید علی بهبهانی، دکتر محمود شهابی، استاد غلامرضا دبیران

به کوشش: علی اکبر صفری *

چکیده: این گفتار، شامل دو ترجمه منظوم فارسی از قصیده لامیه حضرت ابوطالب است که غلامرضا دبیران (۱۲۹۶-۱۳۶۵ شمسی) سروده است. در مقدمه این دو قصیده یادداشت‌هایی از سید علی بهبهانی و محمود شهابی درباره مقامات ابوطالب و دو ترجمه یاد شده آمده است. نگارنده در مقدمه، توضیحاتی درباره ابوطالب و قصیده لامیه او آورده و شرح حال و آثار غلامرضا دبیران را بررسی می‌کند.

کلیدواژه‌ها: ابوطالب - قصیده لامیه؛ قصیده لامیه ابوطالب - ترجمه منظوم فارسی؛ دبیران، غلامرضا - شرح حال و آثار؛ بهبهانی، سیدعلی - فضائل ابوطالب؛ شهابی، محمود.

*. کتابشناس و محقق، حوزه علمیه قم.

آنچه پیش روی خوانندگان گرامی است، دو ترجمه منظوم فارسی از قصیده لامیه حضرت ابوطالب است که استاد فقید مرحوم غلامرضا دبیران (۱۲۹۶-۱۳۶۵ شمسی) سروده و به نظر مرحوم آیت الله سید علی بهبهانی صاحب کتاب مصباح الهدایة و استاد فقید دکتر محمود شهابی خراسانی رسانده که به عنوان مقدمه این ترجمه‌ها، مطالبی در مورد حضرت ابوطالب مرقوم داشته‌اند.

آن هنگام که حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله تنها مانده بود و یآوری نداشت، زمانی که قبیله قریش بر دشمنی با بنی هاشم و پیامبرگرمی اسلام همداستان شده بودند، حضرت ابوطالب رضی الله عنه قصیده لامیه را در دفاع از ایشان سرود. این قصیده که هم‌اورد ندارد، در شمار شیواترین و زیباترین سروده‌ها در عرصه فصاحت و بلاغت و در زمره نخستین اشعار در مدح و ستایش پیامبرگرمی اسلام است. جناب ابوطالب در این قصیده با اشاره به دشمنی قریش و به بیان اقدامات خود در متحد کردن قومش می‌پردازد، به مناسک و مکان‌های مقدس حج و حرم سوگند یاد می‌کند و پناه می‌برد و حمایت دلاورانه خود را از ایشان ابراز می‌دارد. در مشهورترین بیت آن، سیمای نورانی پیامبر چنین به نظم در آمده است:

و ابیضٌ یستسقی الغمام بوجهه ثمال الیتامی عصمة للأرامل

سپیدرویی که به احترام او، باران از ابر درخواست می‌شود، شخصیتی که پناهگاه یتیمان و نگهبان بیوه‌زنان است.

ابن ابی الحدید در شرح نهج البلاغه این قصیده را هم طراز با قصیده امرؤ القیس - که در شمار معلقات سبع است - دانسته است: «فی القصیده اللامیه، التی شهرتها

كشهره "قفا نيك".^۱ علامه امینی آن را از قصیده امرؤالقیس نیز برتر می‌داند: «قلت: هذه قصیده عظيمة بليغة جدا لا يستطيع يقولها إلا من نسبت إليه، وهي أفحل من المعلقات السبع، وأبلغ في تأدية المعنى منها جميعها»^۲

این قصیده را بنی‌هاشم، نسل به نسل به فرزندان خود می‌آموختند. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: این قصیده را پیام‌زید و به فرزندان خود نیز بیاموزید.^۳ مرحوم استاد دبیران در باره اهمیت این قصیده بیان داشته است: «این قصیده از نظر شیعیان خیلی اهمیت دارد، زیرا عده‌ای عقیده دارند که آیه مبارکه انک لا تهدي من احببت ولكن الله يهدي من يشاء (سوره قصص آیه ۵۶) درباره حضرت ابوطالب علیه السلام است. و یکی هم جسارت کرده و به حضرت علی علیه السلام گفته بود که پدرت ایمان نیاورده است. در حالی که حضرت ابوطالب علیه السلام قبل از فتح مکه - هنگامی که مسلمین در شعب ابوطالب سه سال در محاصره بودند و حضرت امیر علیه السلام شبانه آذوقه می‌آوردند و حضرت خدیجه سلام الله علیها در همان جا وفات یافت - این قصیده را در حمایت از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم سرود و در شعر نام خدا را برده است، پس معلوم می‌شود موحد بوده و رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم را تنها نگذاشته است. پس چه کسی از وی به اسلام نزدیک‌تر است؟»^۴

۱. شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید، ابن ابی الحدید، عبدالحمید بن هبه‌الله، ۵۸۶ - ۶۵۵ ق، (چاپ افست منشورات مکتبه آیه الله العظمی المرعشی النجفی قم - ایران ۱۴۰۴ ه ق) ج ۱۴ ص ۷۸.

۲. الغدير في الكتاب و السنة و الادب، العلامة الشيخ عبدالحسين اميني، (قم، مركز الغدير للدراسات الاسلامية، ۱۴۳۰ ق) ج ۷ ص ۴۵۸.

۳. الصحيح من سيرة الامام علي عليه السلام او المرتضى من سيرة المرتضى، السيد جعفر مرتضى العاملی (قم، ولاء المنظر عجل الله تعالى فرجه، ۱۴۳۰ ق) ج ۲ ص ۹۸.

۴. ابجد عشق، مقدمه ص «ل».

علامه امینی در اهمیت این قصیده و دلالت آن بر ایمان حضرت ابوطالب نوشته است: من نمی‌دانم شیوه اعتراف و شهادت دادن بر نبوت پیامبر، چگونه است؟ وقتی که در ابیات این قصیده با شیوه‌های گوناگون مطرح شده است. اگر یک اشاره از آنچه بارها در این قصیده آمده، در شعر و یا نثر کسی باشد، بر اسلام او کافی است؛ چگونه همه اشاره‌ها و تصریح‌های این ابیات بر اسلام و ایمان ابوطالب دلالت نکند؟ بسیار عجیب و پند آموز است.^۱

علی فهمی بن شاکر موستاری چلبی‌زاده، مفتی سابق اهل تسنن بوسنی هرزگوین که مدتی را به تدریس عربی در دارالفنون تهران گذرانده بود، شرحی بر این قصیده به سال ۱۳۲۷ قمری نوشته با عنوان «طلبة الطالب فی شرح لامیه ابی‌طالب» که متن آن در مجله الموسم، شماره ۱۰۰ سال ۲۰۱۳/۱۴۳۴ ص ۳۷-۹۵ منتشر شده است. این شرح، بخشی از کتاب او به نام «حسن الصحابة فی شرح اشعار الصحابة» است.

ترجمه این متن به شعر موزون و بر دو وزن جداگانه کاری است که در سرایش آن فیض روح القدس مدد رسانده است. نگارنده سطور با جستجو در کتابشناسی‌های ویژه حضرت ابوطالب، نمونه‌ای برای آن نیافته است.^۲

۱. الغدير فی الكتاب و السنة و الادب، العلامة الشيخ عبدالحسين امینی، (قم، مرکز الغدير للدراسات الاسلامیة، ۱۴۳۰ق) ج ۷ ص ۶۰.

۲. نگاه کنید به:

«معجم ما آلف عن عن ابی‌طالب عليه السلام»، عبدالله صالح عبدالله الموسوی المنتفکی، مجله المرشد، (العدنان ۲۱-۲۲)، ۱۴۲۹/۲۰۰۸ق.

«کتابشناسی حضرت ابوطالب عليه السلام»، ناصرالدین انصاری قمی، نشریه میراث شهاب، سال هجدهم، زمستان ۱۳۹۱، شماره ۷۰.

زندگی نامه مرحوم استاد دبیران

یادآوری می‌شود زندگینامه استاد دبیران در شماری از منابع آمده است.^۱ همچنین دکتر سید محمدباقر کمال‌الدینی کتاب مستقلى با عنوان "احوال و آثار استاد غلامرضا دبیران" نگاشته و حق مطلب را درباره این شاعر و هنرمند بزرگوار ادا کرده است. آنچه در این مجال می‌خوانید، از مقدمه آثار مرحوم دبیران و اطلاعاتی از خانواده ایشان گرفته شده است.

استاد غلامرضا دبیران از خاندان ولایت و هنر است. ایشان متولد تهران است و ریشه او به روستای نجم‌آباد شهرستان نظرآباد البرز می‌رسد. پدر ایشان میرزا شفیع دبیر افخم (درگذشته ۱۳۳۳ش) از خوشنویسان گمنام روزگار ماست. ایشان قرآن‌کریم و دیوان حافظ و ادعیه و احادیث و مناجاتهای امیرالمومنین علیه السلام را به خطوط چشم نواز کتابت کرده است. پدر بزرگ ایشان میرزا تقی عنوان نگار دبیر اعلم ساوجبلاغی است.^۲ دبیر اعلم ساوجبلاغی نخستین ناظم نهج‌البلاغه و صحیفه سجادیه و مصباح الشریعه است.

میرزا محمد منشی ساوجبلاغی مسئولیت تحریرات محرمانه و رسائل خاصه محمدشاه و ناصرالدین شاه قاجار را به عهده داشته است. پدرمیرزا محمد

۰۱ رجوع

سخنوران نامی معاصر، سیدمحمد باقربرقی (قم، دارالعلم، ۱۳۹۱) ج ۱۳ ص ۴۳۳-۴۴۲.

اثر آفرینان؛ زندگینامه نام‌آوران فرهنگی ایران (از آغاز تا ۱۳۰۰ شمسی)، (تهران، انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، ۱۳۷۸) ج ۳ ص ۲۰-۲۱.

مولفین کتب چاپی فارسی، خان بابا مشار (تهران، بی‌نا، ۱۳۴۲) ج ۴ ص ۶۹۴-۶۹۵.

دانشنامه مشاهیر یزد، به اهتمام میرزا محمد کاظمینی، یزد، ریحانة الرسول صلی الله علیه و آله و سلم، ۱۳۸۲ ج ۱ ص ۵۷۶-۵۷۷.

۲. مجله پیام بهارستان، تابستان ۱۳۸۹، دوره ۲، سال ۲، ش ۸، صص ۵۶۴-۵۹۳، مقاله‌ی «دبیراعلم ساوجبلاغی و کتاب «چاره ساز» شرح کلمات قصار نهج البلاغه».

منشی علیقلی و نیای او میرزا عبدالکریم نجم آبادی ساوجبلاغی است. میرزا عبدالکریم از بزرگان حکومت عصر فتحعلیشاه قاجار به شمار می‌آید که به نوشته عنوان نگار، درجه اول خدمتگزاری را داشته است.

شادروان غلامرضا دبیران به سال ۱۲۹۶ خورشیدی در تهران متولد شد. شاعری خوش قریحه، محقق متعهد و مترجمی دانا بود که در خانواده علم و ایمان پرورش یافت. از آوان کودکی به فراگرفتن قرآن و تمرین خوش‌نویسی در محضر پدر و پدربزرگ پرداخت و تحصیلات کلاسیک را در رشته علمی در دبیرستانهای تهران و دوره تحصیلات دانشگاهی را در رشته زبان و ادبیات فارسی دانشکده ادبیات دانشگاه تهران گذراند. از محضر استادان بزرگواری چون اساتید فقید، ملک الشعراء بهار، عبدالعظیم خان قریب، فاضل تونی، احمد بهمینار، سید کاظم عصّار و بدیع الزمان فروزانفر کسب فیض کرده و همواره مورد لطف و مرحمت آن بزرگواران قرار می‌گرفت. دروس حوزوی را نیز از برخی اساتید مانند شیخ مرتضی غمامی طالقانی آموخت.^۱

استاد دبیران به مأموریت‌های دولتی مانند شهرداری در شهرهای مختلف اعزام می‌شد. وی به هر شهر که مأموریت خدمت پیدا می‌کرد، نزد بزرگان علم و دین خوشه‌چینی کرده و خرمن معرفت گرد آورده بود. حضرات آیات: شهید صدوقی، سیدعلی محمد وزیری یزدی، میرزا خلیل کمره‌ای، سیدحسن مرعشی شوشتری، شیخ بهاءالدین محلاتی شیرازی، سید روح‌الله خاتمی، سیدعلی موسوی بهبهانی و شیخ محمدصالح سمنانی مازندرانی، از اساتیدی هستند که آن مرحوم با آنها

۱. زندگی نامه استاد دبیران به قلم فرزندش سرکار خانم دکتر حکیمه دبیران، در مقدمه کتاب ابجد عشق.

ارتباط علمی داشت.

استاد دبیران در شیراز با شادروانان، اساتید علی‌اصغر حکمت و نورانی وصال؛ در مشهد مقدس با بعضی اساتید سخن چون دکتر قاسم رسا و احمد گلچین معانی مباحثه و مرآورده و مقابله اشعار داشتند.^۱

استاد غلامرضا دبیران پیش از انقلاب سالیانی به خدمت در دفتر نخست وزیری اشتغال داشت و سپس در سمت شهردار شیراز، معاون شهردار اهواز، معاونت استانداری خراسان، فرمانداری کل یزد و سمنان به خدمت اشتغال داشتند.

در مأموریت کوتاه تبریز با مرحوم استاد سیدمحمدحسین شهریار ملاقات‌هایی داشتند که اشعار و آثار قلمی به یادگار مانده است. شهریار در قصیده‌ای ایشان را چنین ستوده است:

دگر غلام رضا شهرتش دبیران است

به خط خوش همه سرمشق اهل ایمان است.^۲

مرحوم دبیران در دوران زندگی پر برکت خویش، مجموعه ارزشمندی از کتابهای چاپی و خطی فراهم آورد. نظر به چیره دستی ایشان در هنر و ادبیات و علوم اسلامی و امور اداری و سیاسی، کتابهای کتابخانه ایشان بسیار ارزشمند و ستودنی است. نمونه‌ای از آثار خطی ایشان با آثاری از پدر و نیاکان خویش که به یادگار مانده، از نظر خوشنویسی و ادبی در شمار آثار نفیس و دست نیافتنی قرار دارد. این آثار بر اساس وصیت نامه ایشان در فروردین ۱۳۹۲ به کتابخانه

۱. همان، ص ۳۷۵-۳۸۵.

۲. مقدمه، ص ز-ح-ط.

آستان قدس رضوی و بخشی از آن به کتابخانه وزیری یزد (از موقوفات آستان قدس رضوی) تقدیم گردید.

همسر ایشان بانوی هنرمند سرکار خانم عفت محمدی (دبیران) نیز در شمار بانوان خوشنویس است که برایشان بهبودی و عافیت آرزو داریم. کتابت قرآنی با ترجمه مشهور الهی قمشه‌ای و قرآنی به ترجمه مرحوم عبدالمحمد آیتی به خط نسخ عالی از آثار قلمی ایشان است.

استاد دبیران به سال ۱۳۶۵ در تهران درگذشت و در آرامگاه بهشت زهرا سلام الله علیها قطعه ۱۰۲ به خاک سپرده شد. خداوند روح ولایی او را غریق رحمت کند.

در این مجال از خاندان بزرگوار ایشان بویژه همسر ایشان خانم عفت محمدی و سرکار خانم دکتر دبیران و دیگر افراد این خاندان که به بزرگ زادگی و هنرمندی و دانشوری شناخته شده‌اند، کمال تقدیر و تشکر داریم، به عنوان "حقیقه الشکر العجز عن الشکر" از آنان کمال تقدیر و تشکر را داریم.

آثار و تألیفات

استاد دبیران بر همان رسم کهن خوشنویسی که از نیاکان به یادگار مانده قران کریم، نهج البلاغه، دیوان حافظ، شماری از آثار فاخر را کتابت کرده و هم چنین مرقع‌هایی نفیس به قلم نستعلیق و شکسته نستعلیق و ثلث تحریر نموده است. فهرست ذیل نمونه‌ای از تألیفات ایشان است:

- هزاره در نحو

ترجمه فارسی خلاصة النحو یا الفیه ابن مالک (۶۰۰-۶۷۲ ق) به شعر. کتاب الفیه در هزار بیت سروده شده و شروح آن مانند نهج المرصیه و شرح ابن عقیل

و... (سیوطی) در شمار کتب درسی حزوهای علمیه قرار دارد. در ترجمه منظوم این اثر، همان وزن شعری و انتقال مفاهیم بیت به بیت رعایت شده است. استاد دبیران این کتاب را به درخواست آیت الله سید محمدحسن مرعشی شوشتری در سه سال (۱۳۶۲-۱۳۶۴) به نظم کشیده است. سرودن هزاره در نحو، در تهران شب دوشنبه ۲۲ مهر ۱۳۶۴ برابر ۲۷ محرم ۱۴۰۶ ق، به پایان رسیده است.

این مجموعه با خط نسخ و نستعلیق مرحوم استاد دبیران کتابت شده و به صورت عکسی منتشر شده است. در آغاز این اثر، مقدمه آیت الله سیدمحمدحسن مرعشی شوشتری و دکتر مهدی محقق آمده است.

این اثر به کوشش خانم دکتر حکیمه دبیران- فرزند بزرگوار ایشان- در سال ۱۳۷۶ توسط دفتر پژوهشهای فرهنگی به طبع رسیده است.

- ابجد عشق، دیوان اشعار

این مجموعه شامل غزلیات، قصاید، مثنوی‌ها و ترجمه‌های منظوم است. همچنین اشعاری که شاعران دیگر در جواب ایشان سروده‌اند و اشعاری که در رثای ایشان سروده شده، در این دیوان فراهم آمده است. این دیوان در بر دارنده ۷۵ غزل و سی قصیده و ۲۱ مثنوی و ۲۳ ترجمه منظوم است.

سروده‌های استاد دبیران بیشتر در موضوع ستایش مقام اهل بیت علیهم‌السلام و رثای خانواده و اساتید و بزرگان علم و دین است. ترجمه‌های منظوم ایشان نیز ویژه ادعیه و مناجات معصومین و قصیده‌های شاعرانی مانند بوصیری، حسّان، ابونواس و... است.

شماری از تبادل اشعار ایشان با بزرگان علم و ادب مانند استاد سیدمحمدحسین شهریار، بدیع الزمان فروزانفر، قاسم رسا، علامه محمدصالح حائری مازندرانی،

انجمن کتابخانه‌های عمومی یزد در ۴۱۶ صفحه وزیری منتشر شده است.
- تاریخ قرآن کریم که دانشنامه کارشناسی ایشان در رشته زبان و ادبیات فارسی دانشگاه تهران است و در سال ۱۳۲۱ ش به راهنمایی استاد علامه فروزانفر نوشته شده است.

- ترجمه نهج البلاغه. متأسفانه این ترجمه ناتمام مانده و بیش از نیمی از کتاب نهج البلاغه به فارسی ترجمه شده است. ایشان متن نهج البلاغه را به خط نسخ تا پایان خطبه هشتاد و سوم - معروف به الغراء - کتابت کرده و تا نیمه خطبه پنجاه و چهارم به فارسی برگردانده و به خط نستعلیق تحریر نموده است.

- ترجمه منظوم سوره جمعه در آغاز در وصف نماز جمعه و اهمیت روز جمعه در ۱۴۰ بیت، تهران، ۱۳۶۰.

- ترجمه منظوم دعای توسل در ۶۴ بیت سروده شده.

- ترجمه منظوم دعای کمیل در ۱۳۱ بیت در تهران ۲۶ ربیع الاول ۱۳۷۳ مطابق ۱۳۳۲/۹/۱۳ سروده شده و در همان سال در انتشارات کلاله خاور تهران به خط میرزا شفیع دبیران (دبیر افخم) به چاپ رسیده است.

- ترجمه منظوم دعای افتتاح ۹۶ بیت سروده شده.

- ترجمه منظوم ادعیه روزهای ماه مبارک رمضان در ۲۱۴ بیت سروده شده.

ترجمه منظوم دعای افتتاح، دعاهاى روزهای ماه مبارک رمضان، دعای کمیل، به کوشش سرکارخانم صدیقه رضانی (بهروزیان) در سال ۱۳۶۶ در ۶۶ صفحه به چاپ رسیده است.

- ترجمه منظوم زیارت امین‌الله در ۲۸ بیت در مشهد مقدس به نظم در آمده و تاریخ تحریر آن ۶ هفتم مهر ۱۳۴۸ برابر جمعه بیست و چهارم جمادى الثانی

۱۳۸۷ است.

این اثر همراه با سروده‌هایی در مدح حضرت امیرالمومنین و حضرت سید الشهداء علیه السلام از مرحوم دبیران و سرکارخانم حکیمه دبیران در تهران به چاپ رسیده است.

- ترجمه منظوم عهدنامه مالک اشتر.

- ترجمه منظوم مناجات الراغبین در ۱۸ بیت.

- ترجمه مناجات المطیعین در ۱۱ بیت.

- ترجمه منظوم دعای فرج در ۱۸ بیت.

- ترجمه منظوم قصیده لامیه حضرت ابوطالب

- ترجمه منظوم قصیده لامیه به وزن دیگر که متن این دو اثر در ادامه این مطلب خواهد آمد.

- ترجمه منظوم قصیده برده بوصیری ۱۶۳ بیت.

- ترجمه منظوم قصیده نونیة العجم در ۴۳ بیت.

- ترجمه منظوم قصیده مارون بیک عبود ۱۰۹ بیت در مشهد به سال ۱۳۴۶ سروده شده است. این متن ترجمه منظوم قصیده شاعر و دانشمند مسیحی، ساکن لبنان است که در مدح حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله سروده شده و ترجمه نثر به قلم آیت الله میرزا خلیل کمره‌ای و ترجمه منظوم آن به قلم استاد دبیران است. این کتاب در تهران، انتشارات اقبال، در ۱۳۸۶ ق در ۴۸ صفحه منتشر شده است.

- ترجمه منظوم قصیده علامه محمد صالح حائری مازندرانی در مدح یحیی بن موسی بن جعفر علیه السلام ۲۳ بیت.

- ترجمه اشعار غدیریه حسّان

- ترجمه منظوم مخمس استاد حاج شیخ عبدالصاحب از شعر ابونواس در مدح حضرت علی بن موسی الرضا علیه السلام در ۱۲ بیت.

- قصیده موش و گربه، این منظومه به اقتفای موش و گربه عبید زاکانی سروده شده و دارای تصاویری ارزشمند به قلم استاد دبیران است. ترقیمه این منظومه هم زمان با عید مشروطیت در ۲۵ مرداد ۱۳۳۱ است

- ترجمه منظوم زیارت نامه امیرالمؤمنین علیه السلام به روایت صعصعة بن صوهان. یاد آوری می شود این آثار جز ترجمه منظوم عهدنامه مالک اشتر، در کتاب ابجد عشق منتشر شده است.

- یک دوره دستور زبان فارسی به فارسی سره.

- ترجمه کتاب عوامل فی النحو ملا محسن که از کتب درسی حوزه های علمیه است.

- ترجمه چند مقامه از کتاب مقامات حریری.

توضیح در مورد ترجمه منظوم قصیده لامیه حضرت ابوطالب علیه السلام

شماری از بزرگان و دانشمندان در باره این قصیده آثاری نگاشته اند؛ مانند شرح قصیده لامیه حضرت ابوطالب علامه سردار کابلی، زهرة الادبا فی شرح لامیه شیخ البطحاء از شیخ جعفر نقدی، قصیده لامیه حضرت ابوطالب از مفتی محمد عباس، طلبه الطالب فی شرح لامیه ابی طالب.^۱

دو ترجمه منظوم استاد دبیران - که در دو وزن مختلف سروده شده - اینک جداگانه با خط چشم نواز سراینده آن در این مجموعه به چاپ می رسد. خطی

۱. معجم ما آلف عن ابی طالب علیه السلام، عبدالله صالح عبدالله الموسوی المنتفکی، مجلّة المرشد، (العددان ۲۱-۲۲)،

که استاد بدیع الزمان فروزانفر در مدح آن سروده است:

خط چنین شهر هم چنین باید
تیر گو مر سپهر راست دبیر
بر تو از عقل آفرین شاید
بر تو تحسین همی کند تقدیر
بودی ار در زمان ما قابوس
خواستم تا به جایزه سخت
از گهرها بیاکنم دهنتم
هیچ غم نیست گوهر جان هست^۱

توضیح این که دو ترجمه به سال ۱۳۷۱ قمری = ۱۳۳۱ شمسی به سفارش مرحوم آیت الله میرزا خلیل کمره‌ای به انجام رسیده چنانکه مرحوم دبیران در انجام هر دو ترجمه و آغاز ترجمه دوم به نام او اشاره کرده است. مرحوم کمره‌ای برای این ترجمه‌های منظوم، مقدمه‌ای مبسوط نگاشته که در مجال دیگر منتشر می‌شود، انشاءالله.

گفتیم که آیت الله سید علی موسوی بهبهانی صاحب کتاب مصباح الهدایة^۲ و دکتر محمود شهابی خراسانی پس از دیدن ترجمه‌های منظوم مرحوم دبیران، مطالبی ارزشمند درباره حضرت ابوطالب عَلَيْهِ السَّلَام نگاشتند که اینک در پی می‌آید.

مقدمه آیت الله سید علی موسوی بهبهانی (ره)

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين. و الصلوة و السلام على خير خلقه محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ و آله الطاهرين. و لعنة الله على اعدائهم اجمعين الى يوم الدين
بعد چون جناب دانشمند محترم آقای غلام رضا دبیران - وفقه الله تعالى - را

۱. بخشی از قصیده علامه بدیع الزمان فروزانفر در مجموعه ابجد عشق، ص ۳۸۴.

۲. درباره‌ی این کتاب، بنگرید به مقاله‌ی "گفتاری درباره آیت الله بهبهانی و کتاب مصباح الهدایة" نوشته دکتر ماندنی مواساتیان در سفینه شماره ۱۵. توضیح این که نویسنده مقاله، خود از شاگردان مرحوم بهبهانی است. (ویراستار)

ملاقات نمودم در مشهد مقدس رضوی علی مشرفه آلاف ثناء و تحیة، و اظهار داشتند که قصیده لامیه حضرت ابوطالب سلام الله علیه را ترجمه به فارسی نموده و به رشته نظم در آورده، مناسب دیدم که شمه‌ای از حالات آن جناب راجع به کمال ایمان و مقام شامخ آن بزرگوار، به عنوان مقدمه از برای منظومه ایشان ذکر نمایم.

فی مجمع البحرین در ماده طلب: فی الحدیث عن مولانا الصادق علیه السلام: «إِنَّ مَثَلَ أَبِي طَالِبٍ مَثَلُ أَصْحَابِ الْكَهْفِ أُسْرُوا الْإِيمَانَ وَأُظْهِرُوا الشَّرْكَ فَأَتَاهُمُ اللَّهُ أَجْرَهُمْ مَرَّتَيْنِ». از این حدیث شریف مستفاد می‌شود که اسرار ایمان حضرت ابوطالب، محبوب و مرضی حضرت پروردگار عالم بوده، به لحاظ این که حمایت و نصرت پیغمبر خاتم صلی الله علیه و آله در اسرار ایمان آن جناب بوده، و فی حدیث آخر: سئل ابو الحسن علیه السلام ما كان حال ابي طالب علیه السلام؟ قال علیه السلام: أقرّ بالنبي وبما جاء به ودفع إليه الوصايا ومات من يومه. از این حدیث مستفاد می‌شود که حضرت ابوطالب وصی انبیاء قبل بوده و وصایای آنها به عنوان ودیعه نزد آن جناب بوده که بسپارد به پیغمبر خاتم صلی الله علیه و آله، پس ایمان آنجناب از اول امر بوده، فلم یُشرك بالله طرفة عين.

در ماده جمل؛ پس از ذکر حساب جمل، قال: و منه الحدیث: «أسلم ابو طالب بحساب الجمل و عقد ثلاثاً و ستین ای عقد علی خنصره و بنصره الوسطی و وضع إبهامه علیها و ارسل السبابة و قال: لا اله الا الله محمد رسول الله صلی الله علیه و آله».

و فی حدیث الصادق علیه السلام و قد سئل: انّ ابا طالب اسلم بحساب الجمل؟ قال: بكلّ لسان. ثمّ قال: و فی مناقب ابن شهر آشوب: روی شعبه، عن قتادة، عن الحسن فی خبر طویل و فیه قال رسول الله صلی الله علیه و آله: یا عم إنک تخاف علیّ اذی اعدای و لا تخاف علی نفسک عذاب ربی؟ فضحك أبو طالب و قال: یا محمد دعوتنی و زعمت. انک ناھی، لقد صدقت و كنت قدما أمینا، و عقد علی ثلاث و ستین: عقد الخنصر و البنصر و عقد الابهام علی

إصبغه الوسطى، يقول: لا إله إلا الله محمد رسول الله.

از این حدیث شریف مستفاد می‌شود که آن حضرت امین بر ودائع انبیاء بوده و وصی آنها بوده، کما این که حدیث دوّم تصریح به این معنی داشت.

و در کتاب الغدير و [ابوطالب] مؤمن قریش روایت نموده که حضرت امیر المؤمنین علیه السلام در رحبه تشریف داشت و در حول آن جناب، مؤمنون مجتمع بودند. در این هنگام شخصی جسارت نمود و گفت: یا امیر المؤمنین انک بالمکان الذی أنزلک الله وأبوك معذب فی النار؟ فقال الامام علیه السلام فی جوابه: مه فضاً الله فاک والذی بعث محمداً بالحق نبیاً لو شفع أبی فی کل مذنب علی وجه الأرض لشقّعه الله، أ أبی معذب فی النار وابنه قسیم الجنة والنار؟ والذی بعث محمداً بالحق ان نور أبی طالب یوم القیامة لیطفئ أنوار الخلائق إلا خمسة أنوار.

و اخبار در باب ایمان حضرت ابی طالب سلام الله علیه از حدّ احصاء بیرون است و بسیاری از اخبار از طریق خاصّه و عامّه در کتاب الغدير ذکر نموده، هر کس طالب باشد مراجعه به کتاب مزبور نماید.

حرره الأحقر علی الموسوی البهبهانی فی ثامن عشر شهر ربیع الثانی ۱۳۸۵ فی المشهد المقدس الرضوی علی مشرفه الآف ثناء و تحية.

تقریظ مرحوم دکتر محمود شهابی

بسم الله الرحمن الرحيم

نوشتن در این عصر که توجه و عنایت بیشتر مردم به موضوعات مادی معطوف گشته و کالای علم و ادب از رونق و رواج افتاده است، اگر ذوق لطیف و قریحه سرشار مدد کند و توفیق الهی شامل حال گردد، که امری معنوی و مورد توجه شود و اثری چنین پرمایه و نوباوه [طریف و بدیع] از کسی به وجود آید،

در خور اعجاب و شایان تحسین و تقدیس است.

ترجمه منظوم قصیده لامیة الغراء شیخ اباطح جناب ابی طالب، بزرگ قریش و سرور خاندان عبدالمطلب و مفخر عبدمناف، پدر بزرگوار حضرت مولای متقیان علیه السلام و حامی و حافظ خاتم پیغمبران صلی الله علیه و آله و سلم که خود از بدایع قصائد عربی و نفایس اشعار بشمار است و به وسیله فاضل کامل و ادیب لیبب آقای غلامرضا دبیران به نظم پارسی به دو وزن مختلف ترجمه شده است، شاهکاریست که اهل فضل و فن، به خوبی حسن قریحه و جودت فکر و احاطه ناظم محترم را بر دو زبان تازی و پارسی متوجه هستند و بدان تصدیق دارند. از خدا توفیق ایشان را در راه نظائر این گونه امور خواستارم. فأیّده ربّ العباد بنصره.

۲۰ بهمن ماه ۱۳۳۱ محمود شهابی

بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على خير خلقه محمد
 وآله الطاهرين ولعنة الله على اعدائهم اجمعين اليوم الدين بسيد بن خنجر اشهد
 محمد بن ابراهيم رضا دبيران وفقه الله تعالى ملاقات نمودم در شهر مقدس رضوي على
 مشرفه آلاف ثناء وتحيه وانظار وشنه قصيده لائمه حضرت ابو طالب سلام الله عليه
 ترجمه فارسي نموده و برشته نظم در آورده مناسب و بديع كه شمه از حالات انجناب راجع
 بكمال ايمان و مقام شامخ ان بزرگوار بعنوان مقدمه از بر اين منظومه ايشان ذكر نمايم
 في مجمع البحرين در ماده طلب في الحديث عن مولانا الصادق عليه السلام ان شرف
 اب طالب شرف اصحاب الكهف است والايان وانظروا لشرك فانا هم الله اجرهم زين
 از اين حديث شريف مستفاد ميشود كه اسرار ايمان حضرت ابو طالب محبوب و موصي
 حضرت پسر در كار عالم بوده بلحاظ انكسار حايه و نصرة بغير خاتم ۴۳ در اسرار ايمان
 انجناب بوده و في حديث آخر سئل ابو الحسن ع ما كان حال اب طالب قال ا
 اقرب الي النبي و باجابه و رفع اليه الوصايا و ات من لومه و از اين حديث مستفاد
 ميشود كه حضرت ابو طالب بصحي انبياء قبل بوده و وصايا انجناب بعنوان وصيه
 نزد انجناب بوده و بسا در بغير خاتم ۴۳ بس ايمان انجناب از اول بر بوده

فلم یُبرک بالله طرفه عین و در ماده جهر بریل ذکر صاحب جهر قال و منه احدثنا سلم
 ابو طالب بحباب جهر و عقده ثلثا و ستین اربعه صغره و بنصره الوطی و وضع
 ابهامه علیها و ارسد السابره و قال الما لانا ان الله محمد رسول الله ص ۴۳ و فی حدیث لهما
 ۴ و قد سئل ان اباطالب سلم بحباب جهر قال بکلسان ثم قال و فی مناقب ابن
 شهر آشوب رور شعبه عن قتاده عن الحسن فی حدیث طويل و فی حدیث قال رسول الله ص ۴۳
 یا عم انک تخاف علی اذی اعدای و لا تخاف علی نفسك عذاب ربی فضعک
 ابو طالب و قال یا محمد دعونی و زعمت انک ناجی لعدو قت و کنت قدما ^{اعنا}
 و عقده صغرت و ستین عقده انصر و عقده الابهام عن صبه الوطی بقول لاله
 ان الله محمد رسول الله ص ۴۳ و از این حدیث شریف مستفاد میشود که آنحضرت این
 برود را تعابیر ابیابره و وصتی انها ابیابره کما اظنه حدیث حرم و کتبه تصحیح بابین معنی
 دانت و در کتاب بلعزیر و مؤمن فریض روایتی نموده که حضرت امیر المؤمنین هم در
 رحبه شریف دانت و در حواله جناب مؤمنون مجتمع بودند در این منکام شخصی ^{فصلت}
 نمود و گفت یا امیر المؤمنین انک بالمكان الذي انزلك الله والبرک بعد ^{فصلت}

عنه النار

فقال الامام في جوابه فض الله فاك والذريعت محمد صم بالحق نبيا لوضع
 ابي في كل منب على وجه الارض لشفعه الله ع ابي معذب النار وابنه قسيم الجنة و
 النار ان نور ابي طالب يوم القيمة ليطفى النوار الخلاق الا خمسة النوار واخبار ابي
 ايمان حضرت ابي طالب سلام الله عليه اربعة احصاء وميرود است ولسيار ازاخبار
 از طريق خاصه وعامة در كتاب الفدي ذكر نموده هر كس طالب باشد وجه بكتابه ابر
 نايد ورت الله ع الموديرين في ثامن عشر شهر ربيع الثاني في ۱۳۸۵ في المشه المعبر
 ع لثرفه آلاف ثناء و تحية

کان امیرالمؤمنین علیه السلام یحییٰ آن یزیدی شعر
 ابطالب و آن بدون و قال علیه السلام
 تعلموه و علموه اولادکم فان کان علی بن ابی طالب
 و فیہ علم کثیر

سفینه البحار ج ۲ صفحه ۸۸

تاسوی او کند میل در بحث حق و باطل
 فی جامه کش بر آرد از تن گد بلابل
 برکنده اند دل را یکباره از مسائل
 پذیرفته اند نیزنگ از دشمن مزایل
 کرخشم میگزینند از مانسان انامل
 دین آبدار شمشیر میراثم از مقابل
 جسم تمسک آن نگاه بر ثوب و آن دصائل
 آن جایگه که آرد سوگند مرد نافل
 در دامن اساف است هم در میل نامل
 آرام اشترانی بین شش اندو بازل
 آیوخته گردن چون بسر از عشا کل
 از دشمنان طاعن و ز پیروان باطل

ای دوست گوش من نیست از آغاز به عادل
 ای دوست رای هر کس مخصوص باشد او را
 دیدم مودتی نیست دیگر در آن قبائل
 آزار و دشمنیشان با ما شد آشکارا
 سوگند یاد کرده بادسته ای بداندیش
 در صبر بودم و بود این نیزه روان نیز
 خواندم بعبه یاران احضار کردم انخوان
 برخاستیم و رفتیم با هم بدرگه خاص
 و آنجا که اشغرون بار گیرند از شترها
 بر بازوان نشانه کردن نهاده بر بار
 بینی ز سنگ مرمر و زمره های ایضی
 بردم پناه آنجا پروردگار را من

زان
 ۲۱۹

زان بدولی که مارا جوید نهان معایب
 بر غارتور و بر آنک کوه بشیر افراشت
 بریت حق آن بیت کاند میان بگه است
 بر سنگ سودان آنکه که مستحس آرند
 بر آن اثر که بگذشت پای خلیل بر سنگ
 بر سیهما که آرند بین صفا و مرده
 بر راکلی که آرد حج خانه خدارا
 بر شعری که از دور عازم شوند آنرا
 بر آن وقوف کارند بر کوهها شبانگاه
 بر آن شبی که جمعند بر منزل منی نیز
 بر آن کرده کاینده با خنک ناز پرورد
 بر جمره گران تیر کش سر رسند کیسر
 بر قوم کننده چون شب باشند در محصب
 آن دو حلیف کردند پیمان خویش محکم
 بر آنچه گشت پامال خار و گیاه و اشجار
 آیا بجز خداوند از کس پناه جوئیم
 بر کلام خصم خواهد مارا لئون براند

بر حق
 ۲۲۰

و ز آنکه رای خود را درین نمود داخل
 بر آنکه بر حرا شد هم آنکه گشت نازل
 سوگند بر خداوند بنود خدای غافل
 گیرند در میانش هم روز و هم اصائل
 بی پایموزه پانی مرطوب و غیر ناعل
 آن دو نگارخانه از صورت و تماثل
 و آنکو بنزد آید هم آنکه هست راجل
 باشد لال آنجا ریز شد مسائل
 بنهاده دستمارا بر سینه رواحل
 دانی بحرمت آیا بهتر از این منازل
 اسبان باد چما چون دانه های و ابل
 ریزند بر سر آن بارانی از جنادل
 آرد گذر بر ایشان حجاج بکر و ابل
 عهدی که باز گردد بر آن همه وسائل
 آنکه که سندراندند همچون نعام جانل
 زان عاذلی که بنود مهر خدایش در دل
 بردر سترک و کابل خوار و زبون و سائل

بر حق بیت یاده است کز مکه کوچ آیم
 بر حق بیت یاده است دل کندن از مکه
 پروانه سان بگردش در خاک خون در آیم
 تا بر شتابش روند قومی به آهن تیز
 تا کینه تو ز آید از زخم نیزه بر خاک
 من آنچه بنیم اکنون گرجد شو بر زبان
 با بازوی جوانی همچون شهاب ثاقب
 هر روزه و همه ماه تا سال کامل آید
 کی ترک سرور خویش یارند گفت قومی
 از آبروی او آب از ابر تیره خواهند
 از او پناه جویند هلاک آل ما شوم
 یا ارجان من تاخت بر ما سید و بگوش
 بر ما گذر نکردند عثمان و قنفذ اما
 فرمان بر نذاشتان از این عهد و خنس
 بس بچاکه دیدیم ما از بیع و نونفل
 گر آن دور باسیم یزدان مد نماید
 بو عمر و را نگر کو جز کین ما نجوید
 نجوی سخن براند هر صبح و شام از ما

سکند
 ۲۲۱

جز آن زمان که یکسر باشید در تلائل
 تیر و کمان و نیزه یابید در مقابل
 و اینجا بریم از یاد اسنا، و هم حلائل
 چون اشتران که دارند پشت خود حاصل
 افتد از سب و بر نلع رخ رانند مقابل
 آمیخت نمایم اسیاف با ما مثل
 سالار و حامی حق مرد امین با سل
 گر چه کشیم از این سال دامن بسال قابل
 ناموس و آبروشان در حفظ است کامل
 باشد پناه ایستام هم عصمت ارا مل
 باشند در جوارش در رحمت و فواصل
 کز کین بپاشد از هم ما را برای آکل
 بر سر نمانده بودند فرمان آن قبائل
 اندیشه ای ندارند از ما با گفت قائل
 رو تاقتند از ما بودند ناما جامل
 پاداش خویش یا بند صاعی بصاع کامل
 خواهد که کوچ آیم در اهل شام و جامل
 نجوی کن ای با عمر دم کسینه تو ز در دل

سوگند میکند یاد کز کینه دل نیاورد
 بنگر که کینه ما بروی چنگ کرده است
 از بود و لید میسر سعیت چه کرد ما را
 بودی تو آنچنان مرد کز رای و رحمت تو
 ای عتبه قول بدخواه در حق ما کنگش
 بگذشت و روی از ما گرداند زاده حرب
 این مرد میگزید بر نجد و آب سرش
 گوید که چون مُصاحح ما شفیق باشد
 مطعم ز بون گشتی در روز دادجویی
 و آن دشمنان سرخست چون بتو روی کردند
 مطعم تراستم کرد آنکو ترا بر آغیخت
 پاداش بدید اینز در عبده شمس و ذوق
 میزان قسطیزدان یک جز نکاهد از حق
 نا بخزند و نادان آنانکه برگزینند
 امر و غیر ماکیت ز آل قتی و هشتم
 مخروم و ستم آلنون کج میروند ره را
 عبده مناف را گو بستید مهر قوم
 آری بجان من این سستی و ناتوانی است

با هم
 ۲۲۲

آنرا بسینی آنرا سپید ابدون حاصل
 آنچه میان آتش تل است تا مجادل
 آنکه که تاقی روی از حیل چو نغافل
 میبود عیش ما را دانم نه ای تو جابل
 او را دروغ و رشک است هم کنیم در غافل
 پنداشتی تو او را قبیلی است از مغافل
 و انگاه گوید از ما او هیچ نیست غافل
 پوشیده دارد از ما دل سنگی و دواخل
 اعظام و جاهت از من بوده است در جلال
 پیکارجوی مردم جنگ آورد مساجل
 آنرا که ماند تنها نبود نجات حاصل
 فرجام بدد بهشان عاجل بغیر آجل
 و ز آن صدق او نیز بر خلق نیست غافل
 بر مانی خلف را و آن رسته از غیاطل
 تا بچو قطب باشد در معظم او اطل
 شورا نداند بر ما خصم شرور خامل
 انباز خود مدانید آن ناکسان و اغفل
 باشید خود را انجام گمراه در مفاصل

بایم بگمانه و جمع بودید ، بچو پروین
 عبد مناف را باد قطع رحم گو ارا
 محفوظ ماند اینها گر خویش مرد باشیم
 زین پیش بد توئی را بسیار از وسائط
 ربط نیفل باشد از مردمان ناکس
 پیغام ده قصی را گردد بکام ما کار
 گر میرسد آن شب از دشمنی شیخون
 گر راستی بخانه میسود جنگ ایشان
 آنرا که بشمردیم همشیره زاده و یار
 ربط کلاب مره بیزار گشته از ما
 از بر دباری ما خواهد گستان جمع
 ما را میان ایشان حوض ستایه میسود
 نو بادگان هاشم جمع مطیبینند
 خوخواه نیست دشمن هم او بر زدی خون
 یعنی تو نو جوانان هستکام زرم هستند
 دشمن کینز زاده است محبوب بوده باش
 مایم بس نژاده نسل کرام سادات
 نیکوست نامگذرتب فرزند خواهر قوم

آنکون ز بیم جدا شدی چون نقش در مراحل
 ما را را نمودند تنها در این معادل
 دو شید شیر آنرا نوشید غیر باهل
 کافکنده شان سوی مایس باشه اخلال
 قوم معده بود پست گر حافی است و ناعل
 خود بعد ما بمانند خوار و زبون خازل
 ما رخ نمی نهفتیم در داخل منازل
 پایش جنگ بودیم نزد زن مطائل
 بر جان من سر انجام خود بود غیر طائل
 قطع رحم نموده خود مانده است خازل
 وز دور ما گریزند آن سرکشان جاہل
 ما از توئی غالب چون گرد تیم و کاهل
 هر یک با آن شمشیر در دست مرد صائل
 احواف او نباشند جز هززه قبائل
 هر یک در زده شیری بر پاره خرا دل
 آل جرج نباشند جز عبید قیس عائل
 کابد بناله اقوام زیشان که بو اطل
 دشمنه و کشیده است شمشیری از حائل

درس
۲۲۳

واند حسب از ایشان هم تراست و فاضل
 هم برادرانش همچون محب و اصل
 بردوستان بود زیب حلال بس مشکل
 سخنند در فاضل چون جاه او امثل
 آرد پر تش آنرا از وی بنود، غافل
 باشد شیوخ ما را دشنام در محافل
 چه است این پسند رفتار مرد بازل
 دانسته اند این را منکر تو بر ابطال
 دست تطاول از او یکباره گشت زائل
 کز او دماغ کردم با ذروه و کلاکل
 دین را نماید اظهار حق است غیر باطل
 باشند چون نیالکان بر کار خیر مایل
 روزی رسد که ناچار ناله شوند زائل

درین سر فرزندان او از همه راستتر
 ای دوستان بدانید شیدی احمد من
 تا این جهان پایدا و بر جهان جمال است
 در مردمان نباشد مانند او مؤمل
 او بخرد و شکیباست پرداد و نی سبکار
 سوگند بر خداوند ترسم شب در کار
 یا سیر چرخ گردون ما پر ویم او را
 فرزندمان نباشد در نزد ما ملذّب
 چون گوهر محمد صم تا بسید در بر ما
 از پشتمانی او دیگر خمید پشتم
 بزدان بیاری خویش او را مد نماید
 آزادگان چنین اند حق جوی و راست کردار
 کعب لوی گر آننون جوش و خروش دارند

تا بهمت خلیلا شدادی دیران
 بر نظم این قصیده توفیق گشت حاصل

گذشت از بخت آن عقل کامل
 دیران را خلیلا بهت نامل

هزار و سیصد و هفتاد و یک سال
 ادب آموختن از شیخ الطبع

کان امیر المؤمنین علیه السلام یحییان یروی
 شعرا طالب وان یدون
 وقال علیه السلام تعلموه وعلموه اولادکم
 فان کان علی دین الله و فی علم کثیر

سینة البحار ج ۲ صفحه ۵۵

ندارم تا بگوید حق و باطل
 نه چون جامه بود اندر بلایل
 گسسته آنمه قرب و سائل
 به نیزنگ و فسون خصم مایل
 که در پنهان گزند از خشم نامل
 بکوته نیزه و شمشیر نامل
 تمسک جسته بر ثوب و صائل
 که در سوگند آید مرد نامل
 بدامان اساف و کوه نامل
 شتر با سینه شش بودند و بازل
 رطب آید و خستی از عاقل
 ز بد خوابی که رو آرد باطل

وزان
 ۲۲۵

خیلا گوش ز اول بهر عاذل
 خیلا رای هر کس خاص او شد
 چو دیدیم نیت مهری در قبائل
 بردن آفکنده انداز پرده آزار
 بد اندیشان ما را جمله همعد
 سگیبانی بجان خود خریدیم
 فرا خواندم بابعه ریط و یاران
 ساده رو بدان درگاه کردیم
 یمن را رحل آنجا میشود باز
 نشان بر بازوان با ما بر پشت
 رخام و مهره بر اعناق گوتنی
 پناه آنجا برت اناس بردم

سدر

وزان بد دل که ما را عیب جوید
 بآن کافر اشت ثور و هم بشیر او
 بی بیت آن بیت کاغذ بطون مکتب است
 به آن سنگ سیه چون مسح آرد
 بجای کام ابراهیم بر سنگ
 بعضی مین مروه تا صفا نیز
 بهر راکب که حج بیت آرد
 بآن مشعر که رو آردش از دور
 و قوفی را که شب آرد بر کوه
 شب جمع و منی را نیز سوگند
 بجعی که شتاب باد پیمای
 به آن جمره گران چون سرسندش
 بکنده چون محصب را شب آیند
 دو هم سوگند پیمان کرده محکم
 به آنچه رستی پا مال کردند
 مگر باشد پناهی جز خداوند
 بحکم دشمن خواهد که بیسند

خدا را اثر خایان رو نسا بیم
 بی بیت الله که در حفظ محمد
 بگردا و بنجاک و خون در آئیم
 خرد شد بر شما قومی بپولاد
 بنجاک آید بر آنکو کینه تو ز است
 بیزدان گر شود جد آنچه بینم
 بازوی جوان پیش آهنگ
 به ایام و شعور سال کامل
 چه گوید قوم ترک سید خویش
 برویش آب ز ابر تیره جویند
 پناه بینوایان ز آل ماشم
 اسید و بگردا و بر ما بسی تاخت
 نه عثمان نزد ما آمد نه قنفذ
 مدح چون ابی و ابن عبیدند
 بدیدیم از سبع و نوح آزار
 بدان دودست یا بیم از خدا خواست
 بسین بو عمر و را کز کینه خواهد

ز مکه تا شوی اندر تلال
 کمانها در زره است و روح عامل
 بریم از یاد ابناء حلال
 خروش اشتران تحت صلاح
 ز نیزه بازین گردد مقابل
 در آمیزیم با سیاف امثال
 شهاب آسا این حق جوی باطل
 و گردان کشد تا سال قابل
 که او ناموس را باشد مو اکل
 نگهدار تیمان و ارامل
 کز ویابند بس مهر و فواضل
 بکین تا تکه سازد بهر اکل
 ولی بردند فرمان زان قبائل
 نیندیشند در ما گفت قابل
 نه با ما شان مدارا بود در دل
 جزای خویش را گردند نامل
 بیند مان در اهل شاه چامل

ز مانجوی کند هر صبح و هر شام
 خورد سوگندش کین نیست مارا
 برا و از کیمه ماتنگ گشته است
 بپرس از عتبه کز سعیت چه کردی
 نه نادانی تو آن مردی که مارا
 بگفت بد دل ای عتبه ده گوش
 ز ما بلندشت ابو سفیان در وقت
 بنجد و آب سردش میگریزد
 مناصح وار گوید او شفیق است
 نه خواری دیدی ای مطعم زیاری
 ز زور دشمن سر سخت یاد آر
 کشندت بدینجا از ستم قوم
 بعید شمس و نون فل کیفر بد
 بدان میزان که قسط محض باشد
 چه نا بخرد بود قومی که بگریزد
 صمیم ما شمس و آل قصی کیست
 براه کج فاده سهم و مخزوم

شما
 ۲۲۸

ابا عمر و ابلو ای مرد خاتل
 بلی بنیش پیدا غیر خاتل
 بلندیمای آتش تا مجادل
 چو رگزداندی از ما چون خاتل
 ز زاری و رحمت بد عیش حاصل
 پراز رنگ است و کین کذب و غافل
 که گوئی بود قیسی از مقاول
 پیامش آنکه از ما نیست غافل
 نمان سازد شدیدات در داخل
 بزرگت داشتم من در جلال
 هم از آن جنگجویان مساجل
 ز تنهایی نگردد هیچ حاصل
 دهد یزدان بزودی غیر آجل
 بدان و زان که باشد غیر غافل
 بجای مانبی خلف و غیاطل
 بجز ما در گران کار اوائل
 با شورا نده خصم پست خاتل

شما عبد مناف ای زبده قوم
 بجان من که این عجز و فتور است
 شما بودید چون عقد شریا
 گوارا بادتان از ما بریدن
 همه رفتارتان گردد ذخیره
 لژی را از وسائط بود بسیار
 نقیل از مردمان بدسگالند
 قصی را کوبسان میرسد کار
 شمار شب رسیدی گریختون
 بهر جنگی شمار پیش بودیم
 بر آنکویار و خواهر زاده میس بود
 کلاب از ما همانا گشته بیزار
 پاشد جعشان گر صبر آریم
 در ایشان بودمان حوض سقایه
 نه خوشخواه و نه خویند ایشان
 تو پنداری جوانانند در رزم
 کنیزک زاده خصم بندگی مام

میا میزید بانا اصل و اغل
 بگمراهی کشد اندر مفاصل
 کنون چون نقش مانده در محل
 رها کردید مارا در معاقل
 سپس دوشید آنرا غیر باهل
 بما افکندشان باز حلال
 معد دون تر زهر جانی و ناعل
 پس از ما خوار میمانید و خاذل
 نه پنهان میشدیم اندر مداخل
 اگر چه نژد نسوان مطافل
 بجانم یا قیتمش غیر طائل
 رحم را قطع کرده مانده خاذل
 گر نیند آنمه بدخواه جاہل
 ز غالب گردینم و هم کواہل
 بود منظورشان شر قبائل
 در زده شیر بر لحم خراذل
 جمیع زاده مجید قیس عاقل

آوردن یادگان رات
 عباد آستان مانده و اول

ولی مانسل سادات کرامیم
 مکتب نیست خواهرزاده قوم
 راستر باشد او از سربلندان
 بجان من منم شیدای احمد
 هماره او جوان این جهان است^{۱۲}
 چو او نبود موئل مردمان را
 شکیباجزد ودانا و پرداد
 بیزدان ترسم از آرم شتابی
 مراد را پیروی آریم هر حال
 بدانستند او نبود مکتب
 چو در مالوهر احمد بتابید
 ز پشیمانیش پشتم کمان شد
 بیاری رستگارش داد ایزد
 گرامی راد مردان استوارند
 خروشی گر بود کعب لوتی را
 دیران را بنظم این قصیده
 هزار و سیصد و هفتاد و یکسال

همه نالند زایشان در بو اطل
 درخشان سیف بیرون از حائل
 که در بر عهد او بهت فاضل
 برادرهای او را چون مواصل
 بیاران زینت و رب المشکل
 اگر سنجند جاهش را اماثل
 پرسته آنکه از زینت غافل
 بود ننگ مشایخ در محافل
 بود این چه نباشد قول نازل
 توجیه نیست بر قول اباطل
 از او دست تطاول گشت زائل
 که کوشیدیم بکومان و کلاکل
 کند اظهار دین غیر باطل
 به نیکی چون نیاکانند مایل
 بروزی ناکسان گردند زائل
 بحمد الله شد توفیق حاصل
 گذشت از هجرت آن عقل کامل

ادب آموختن از شیخ الطح
 دیران را خلیلا بهت نائل

۱۳۷۱

۲۳۰

معلوم‌زدایی از علم باری تعالی - محمدرضا ارشادی‌نیا

فصلنامه تخصصی مطالعات قرآن و حدیث سفینه

سال دوازدهم، شماره ۴۸ «ویژه حضرت ابوطالب علیه السلام»، پاییز ۱۳۹۴، ص ۱۴۲-۱۶۳

معلوم‌زدایی از علم باری تعالی^۱

محمدرضا ارشادی‌نیا*

چکیده: نگارنده در این مقاله که در نقد مقاله "علم بلا معلوم در احادیث امام رضا علیه السلام" نوشته محمد بیابانی اسکویی نگاشته، در مورد آن مقاله، حدود صد سؤال در قالب ۲۲ عنوان کلی مطرح می‌کند. نگارنده بر آن است که این مقاله در موضوع خود ابهام‌هایی دارد که باید برطرف شود.

کلیدواژه‌ها: علم بلا معلوم؛ بیابانی اسکویی، محمد - نقد آثار.

۱. این مقاله عیناً بدون هیچگونه ویرایشی منتشر می‌شود. (سفینه)

*. استادیار گروه فلسفه و حکمت اسلامی دانشگاه حکیم سبزواری.

مقاله «نگاهی گذرا بر علم بلا معلوم در احادیث امام رضا علیه السلام» نگاشته آقای محمد بیابانی اسکویی، (سفینه، سال دهم، شماره ۳۹، ویژه پژوهش‌های رضوی، تابستان ۱۳۹۲، ص ۱۱۰-۱۳۰)، حاوی نکاتی است عموماً مبهم و پرسش برانگیز که بدون اعلام قصد نگارنده در ترویج نظریه تفکیکیان، سعی دارد آن را به متن و مفاد احادیث حضرت رضا علیه السلام منتسب سازد، و در این راستا هیچ روایتی را نشان نداده که در آن، تعبیر ساختگی «علم بلا معلوم» وجود داشته باشد و به روشنی برخی از روایاتی را مورد نظر دارد که مفاد مغایر آن‌ها، بر ذهنیات و مفروضات معین تطبیق گردیده است. انتساب این برداشت‌ها به روایات، بدون پاسخ‌گویی به ابهامات مضمّر و آشکار، بسیار جای تأمل دارد. استفسار و پاسخ واضح به پرسش‌ها، خواهد توانست راهی به سوی کشف حقیقت بگشاید. با نقل عین عبارات مقاله، پرسش‌هایی پیرامون همان عبارات طرح خواهد شد، تا پس از ارایه پاسخ، بتوان میزان درستی مدعیات مقاله را آزمود.

۱- «براساس دانش فطری بشر، علم و معلوم دو امر جداگانه‌اند. علم حقیقتی است که کاشف معلوم و روشن کننده آن می‌باشد. بدیهی است که کاشف هیچ‌گاه عین مکشوف و متحد با آن نخواهد شد.» (ص ۱۲۱)

منظور از دانش فطری بشر کدام یک از رشته‌های رایج علوم بشری است؟ و نشانه‌ها و مشخصات، و ملاک فطری بودن چیست؟

منظور از جدا بودن علم و معلوم، مفهوم آن دو، یا مصداق، یا هر دو می‌باشد؟ وانگهی منظور از معلوم، معلوم بالذات است یا معلوم بالعرض؟ و در هر دو صورت، جدایی وجودی و حقیقی است یا اعتباری و ذهنی؟ و دلیل آن

چیست؟ دلیلی که راه ادعای آن، به روی نظریه رقیب به کلی بسته باشد؟ آیا با ادعای کم هزینه فطرت، رقیب نمی‌تواند برای نظر خود به همین روش استدلال کند؟ چرا؟ مبانی معرفت‌شناسی و هستی‌شناسی تغایر علم و معلوم، چیست؟ واضح است که ادعای «فطرت» برای رقیب نیز در اثبات اتحاد علم و معلوم، هزینه‌ای ندارد.

۲- «بدیهی است که اگر علم تعلق به معلوم داشته باشد و به هیچ وجه نتوان علم را بدون معلوم دانست، در این صورت یا باید ذات معلوم عین ذات علم باشد. معلومی غیر از علم وجود نداشته باشد و یا همه معلوم‌ها همواره با علم وجود داشته باشند. بطلان هر دو صورت روشن است. زیرا هیچ کدام از این پدیده‌ها که ما در آفریده‌ها می‌بینیم به همین صورتی که اکنون موجود شده‌اند در سابق نبوده‌اند. حال اگر بپذیریم که علم عین معلوم و متحد با آن است باید بگوییم که هیچ امری از جای خود تکانی نخورده و به هیچ وجه خلقتی و اجمالی و تفصیلی و قبض و بسطی و وحدت و کثرتی در کار نباشد.» (ص ۱۲۱)

استدلالی که در این باره از ادعای بداهت شروع شده و بر انحصار توجیه‌پذیری علم قبل‌الایجاد در نفی حیثیت اضافی علم گره خورده، دچار ابهامات پرسش‌خیز از این قبیل است: منظور از معلوم در این رهگذر کدام معلوم است؟ مطلق معلوم یا معلوم بالذات یا معلوم بالعرض؟ و بنابه هر فرض، چه ملازمه عقلی و حقیقی بین تعلق علم به معلوم بالعرض با وجود خارجی آن وجود دارد؟ آیا اگر رقیب ادعا کند معلوم قبل‌الایجاد معلوم بالعرض است، چگونه می‌توان ادعا کرد: «هیچ امری از جای خود تکانی نخورده و ...»؟ و اگر منظور از نفی تعلق مطلق علم به مطلق معلوم می‌باشد، منظور از علم، کدام علم

است علم فعلی یا انفعالی؟ علم امکانی یا علم وجوبی؟ علم بدون حیثیت ذات‌الاضافه، چه تصویری دارد؟

۳- «هیچ کدام از این پدیده‌ها که ما در آفریده‌ها می‌بینیم به همین صورتی که اکنون موجود شده‌اند در سابق نبوده‌اند.» (ص ۱۲۱)

منظور از «این پدیده‌ها که ما در آفریده‌ها می‌بینیم» کدام پدیده‌ها است؟ پدیده‌های مادی یا مجرد یا اعم از هر دو؟

چون «می‌بینیم» ناظر به رؤیت حسی است، در این صورت چه کسی از الهیون در «حدوث» پدیده‌های حسی شک دارد که برای افحام وی باید حیثیت اضافی از علم زدوده شود؟ آیا مقاله با این انشا و ادبیات، مخلوقات را منحصر در چارچوب ماده و حس محصور می‌بیند؟ در غیر این صورت ادعای حصر موجودات در پدیده‌های قابل رؤیت و ابتدای استدلال بر آن، بر چه منطقی استوار است؟ منظور از «سابق» چیست؟ سبقت زمانی در عالم ماده؟ یا سبقت در عوالم پیشین؟ یا ...؟

۴- «اضافه بر این در هر دو صورت، معلوم محدود به حقایقی خواهد شد که در واقع موجود خواهند شد اما حقایقی که به وجود نخواهد آمد و یا محال است به وجود بیایند علم به آن‌ها تعلق نخواهد گرفت.» (ص ۱۲۱)

مبانی تعلق علم به معدوم چیست؟ به وضوح منظور از این جمله «حقایقی که به وجود نخواهد آمد و یا محال است به وجود بیایند» چیست؟ آیا معدومات مطلق است یا معدوم‌های مضاف؟ آیا به نظر نگارنده معدوم مطلق، قابل تعلق علم است؟ آیا علم به همان کیفیت که به موجودات تعلق می‌گیرد به ممتنعات نیز تعلق می‌گردد؟ اگر چنان چه حیثیت ذات‌الاضافه از علم سلب شود، می‌توان این

معادله را درست دانست؟ علم الهی نامحدود اما معلوم آن صفر؟
 ۵- «پایه و اساس این مشکلات ناشی از عدم توجه به حقیقت علم است.» (ص ۱۲۱)

این آسیب‌شناسی که در عدم شناخت «حقیقت علم» منحصر شده، دقیقا ناظر به کدام یک از آرای متنوع الهیون است؟ این مقاله «حقیقت علم» را از چه سنخی و بر اساس چه مبنا یا مبانی هستی‌شناختی استوار می‌داند؟ حقیقت علم وجودی است یا ماهوی؟ بر فرض ماهوی بودن؟ کدام یک از مقولات ماهوی؟ مقاله سعی دارد با نکاتی حقیقت علم را تبیین کند اما جز عبارت‌پردازی کاری از پیش برده‌است؟ این نکات و ابهامات آن از این قبیل است:

«الف) از ابتدا حقیقت علم را از تعلق به معلوم جدا بدانیم.» (ص ۱۲۱)

بر چه مبنا و اساسی ادعا شده «از ابتدا حقیقت علم را از تعلق به معلوم جدا بدانیم» تا بتوان حقیقت علم را درک کرد؟ این پیش فرض است یا اصل مدعا و مصادره به مطلوب و اتحاد استدلال و مدعا؟ آیا چون تالی فاسد بر آن متصور است باید چنین فرض کرد یا چون قابل تبیین نیست؟

ب) توجه کنیم که حقیقت علم کاشفیت و نور است. (ص ۱۲۱)

تنظیر حقیقت علم به حقیقت نور، آیا بدون بیان حقیقت نور، می‌تواند بیانگر حقیقت علم باشد؟ منظور از نور، نور حسی است یا غیر آن؟ در هر صورت از چه سنخ وجودی برخوردار است؟ آیا نور می‌تواند نور باشد و چیزی را آشکار سازد؟ آیا وصف روشن‌گری و منیر بودن نور جز تلازم داشتن حیثیت ذات‌الاضافه با آن است؟

آیا تأکید بر «کاشفیت علم» به عنوان اثر آن، کافی است تا حقیقت علم را

نمایان سازد؟ یا باید اوصاف وجودی علم را بر اساس مبانی مستحکم هستی‌شناخت و فلسفه‌ای قویم بازشناخت؟ در این صورت آیا مبانی فلسفی ارائه شده در نظریات رقیب اولی به پذیرش نیست؟

آیا اگر مقاله یقین دارد حقیقت علم کاشفیت دارد، کاشفیت از چه چیزی؟ مکشوف آن چیست؟ از ذات خود یا غیر؟ در کاشفیت از خود نه کسی شک و شبهه‌ای دارد و نه مشکل متصور مقاله را حل می‌کند؟ پس نفی معلوم و مکشوف چگونه با کاشفیت و نورانیت علم قابل جمع است؟ آیا جمع بین نفی مکشوف و تأکید بر کاشفیت، جز به معنای جمع نقیضین است؟ این سر درگمی چگونه قابل رفع است که از سویی بر نفی معلوم تأکید شده و از سوی دیگر ادعا را چنین نقض کرده «نورانیت از آن علم است و تنها علم است که کاشفیت نسبت به معلوم دارد!» آیا این جز اثبات متعلق برای علم است که مقاله ناچار است به وضوح و صراحت تمام مدعای خود را به این وسیله نفی می‌کند؟ آیا بهتر نبود مقاله به جای دچار شدن به این تهافت آشکار، مبانی استوار معرفت‌شناسی و هستی‌شناسی را درباره علم، در مکاتب فلسفی رقیب جستجو کند، تا بتواند به واقعیت راه بگشاید؟

«ج) نور در کاشفیت و نورانیتش هیچ نیازی به وجود و عدم معلول ندارد.» (ص ۱۲۱)

منظور از این که «نور در کاشفیت و نورانیتش هیچ نیازی به وجود و عدم معلول ندارد» چگونه نیازی است؟ آیا کسی شک دارد که علت نیازی به معلول ندارد و معلول توقف وجودی بر علت دارد؟ آیا نیازمندی این‌جا جدای از نیاز علی است؟

آیا می‌شود نور درخشندگی داشته باشد، و چیزی را آشکار نسازد؟ اگر پاسخ مثبت است، آیا این جز این است که نور است و تاریک است؟ اگرچه علم در اصل وجود به معلوم نیاز ندارد اما ذاتی علم و به اصطلاح علت قوام آن، آشکارسازی معلوم است و بدون آن جز نفی علم حاصلی دارد؟

«ه) نورانیت از آن علم است و تنها علم است که کاشفیت نسبت به معلوم دارد.» (ص ۱۲۱)

تأکید بر نورانیت علم، به ویژه تکرار کاشفیت علم نسبت به معلوم از سویی، و تکرار سلب حیثیت ذات‌الاضافه از علم و جعل اصطلاح «علم بلامعلوم» از سویه مقابل، آیا جز جمع نقیضین چه حاصلی دارد؟ نورانیت، کاشفیت، معلومیت، چرا قابل جمع نیست؟ اگر نور روشنگر است که هم خود و غیر را نورافشانی می‌کند، و اگر علم کاشفیت دارد و مکشوف را می‌نمایاند، چرا علم که حسب اعتراف، نور است و دارای کاشفیت، باید بدون معلوم باشد؟

۶- «خدای تعالی از میان همه آنچه برایش به علم بلامعلوم مکشوف است اموری را مورد مشیت و اراده و تقدیر و قضای خویش قرار می‌دهد.» (ص ۱۲۲)

این سخن چه معنا دارد؟ «به علم بلامعلوم مکشوف است»؟ آیا به مثابه یا عین این جمله نیست که «به علم بلامعلوم، معلوم است»!! تفاوت این دو تعبیر جز با اندکی تفاوت لفظی چیست؟ آیا این جمله با نفی مطلق تعلق علم، که وجهه نظر مقاله است، سازگار است؟ آیا خداوند فقط و فقط علم دارد و معلوم برایش، معلوم نیست و در مقام اراده، مرادهای نامعلوم را اراده می‌کند و از بین همه نامعلوم‌ها، یکی را انتخاب می‌کند؟

۷- در این سخنان آقامیرزامهدی اصفهانی: «علم الحق تعالی شأنه علما مقدسا عن

الحد و النهاية بلامعلوم فى وجه من الوجود بعد بدهاة مباينة سنخ المخلوقات مع ذاته العزيز» (ص ۱۲۳)، که به عنوان توضیح افزوده شده، ابهامات ذیل چگونه قابل رفع است؟

چه ملازمه‌ای بین نامحدود و نامتناهی بودن علم با نفی معلوم وجود دارد؟ آیا نمی‌توان بین علم نامحدود و معلوم‌های نامتناهی ملازمه دید و باید معلومی وجود نداشته باشد تا علم نامتناهی تحقق یابد؟ چرا؟

تباین سنخی مخلوقات با خالق، بر چه مبانی عقلی و نقلی استوار است و چه ارتباطی در معلوم‌زدایی از علم دارد؟ چرا ادعای «بدهات» بر تباین سنخی آسان است، اما ادعای بدهات بر تباین تشکیکی و رتبی، برای رقیب ممنوع است؟

۸- این سخن آقامیرزامهدی اصفهانی: «فلاسفه علم به ذات را علم به جمیع مخلوقات و عرفا ذات متطور به اطوار مخلوقیت را علم به ذات عین علم به مخلوقات دانسته‌اند» (ص ۱۲۴)، آیا عین سخن فلاسفه و عرفا، یعنی نقل مستقیم است یا نقل به معنا؟ منبع آن در فلسفه و عرفان، چیست؟

به نظر مقاله، آیا این که آقامیرزامهدی اصفهانی، تمام آرا درباره علم قبل‌الکثرة را در نهایت، منحصر به دو رأی می‌داند، نظر صائبی است؟ آیا این که ایشان همان دو نظر را که حاصل جمع همه نظریات به شمار آورده، مقابل نظر دین انگاشته، و فقط نظر خود را برداشت مستقیم از دین می‌داند! نوعی جزم‌اندیشی نیست؟ چگونه دانشمندان دینی سابق بر مدعی، همه به نظر دین ناآگاه بوده و رأی مخالفی با دین داشته‌اند، تا نوبت به ایشان که رسیده نظر دین را دریافته است؟ ملاک حصر تمام آرای فلسفی و عرفانی، در این دو رأی چیست؟ مناظ و کیفیت تبیین ناشده علم، جهت مردودیت مطلق همه آرای متعدد فلسفی و عرفانی

چیست؟

۹- این سخن آقامیرزامهدی اصفهانی: «بزرگان فلسفه معتقدند ذات خدای تعالی علت ذاتی مخلوقات است. و چون علت از جهت وجودی معلول‌های خود را در خودش دارد، پس علم ذات خدای تعالی به خودش علم به همه معلول‌ها است به صورت فعلی و علی بدون هیچ‌گونه انفعال و تابعیت. اما از جهت ماهیات اشیا، آن‌ها معتقدند همه ماهیات در علم، به وجود علمی ثبوت دارند و آن همان اعیان ثابته است» (ص ۱۲۴)، از کدام منبع فلسفی و از کدام فیلسوف، به صورت نقل مستقیم یا غیر مستقیم، نقل شده است؟

این جمله ایشان: «علت از جهت وجودی معلول‌های خود را در خودش دارد» (ص ۱۲۴)، یعنی چه؟ آیا معلول‌ها با وجود عینی معلولی در علت موجود هستند، یا به گونه دیگر؟ آیا علم فعلی برای واجب تعالی نقص است و باید واجد علم انفعالی باشد؟ ایشان علم باری تعالی را از کدام سنخ می‌دانند؟

کدام فیلسوف قایل است: «همه ماهیات در علم، به وجود علمی ثبوت دارند و آن همان اعیان ثابته است»؟! تفکیک بین وجود و ماهیت در مراتب علم باری، مترتب بر اصالت وجود است یا اصالت ماهیت؟ هم‌چنین آیا در علم حصولی این انگاره قابل فرض است یا علم حضوری یا هر دو؟

۱۰- این سخن آقامیرزامهدی اصفهانی: «بزرگان عرفان معتقدند که ذات خدای تعالی به اطوار خلاقیت‌طور و تجلی نموده است و علم او به ذات خویش علم به مخلوقاتش است، زیرا کثرت در وحدت مرتبه ذات او پیچیده شده است» (ص ۱۲۴)، اگر نقل مستقیم است از کدام منبع و کدام عارف؟ یا برداشت آزاد و نقل به معنا؟ آیا این مطلب درباره علم قبل‌الکثرة است یا بعد‌الکثرة؟ تطور و تجلی چه

مفادی دارد؟ از این جمله ناقص ادعایی: «کثرت در وحدت مرتبه ذات او پیچیده شده است» (ص ۱۲۴)، چه تفسیری دارد؟ آیا کثرات، با نعت کثرت در مرتبه ذات پیچیده شده‌اند یا به گونه دیگر؟ چه ملازمه‌ای بین وجود علمی در مرتبه ذات و وجود عینی و مرتبه کثرت وجود دارد؟

۱۱- این سخن آقامیرزامهدی اصفهانی: «فلما كان ذاته تعالى مقدسا عن التبعين لانه لا معلوم لعلمه و التبعين تحديد للعلم، فتعين احدالانظامات لابد و ان يكون بفعله عن هذا العلم» (ص ۱۲۵)، با همه اجمال، چگونه می‌تواند ابهامات پرسش‌خیز علم بلا معلوم را بر طرف کند؟ چه ملازمه‌ای بین تقدس ذات و نفی معلوم از علم، وجود دارد؟ آیا معلوم‌زدایی از علم، بر اساس این پندار نیست که معلومات باید با وجود منفصل عینی در ذات، وجود داشته باشند؟ گره زدن نامحدودیت علم بر نفی مطلق معلوم، و استوار دانستن آفرینش بر علم نامعلوم، جز برگشت به نفی علم در فعل باری چه حاصلی دارد؟ آیا باری تعالی قبل از انجام هر فعلی به آن فعل علم دارد یا نه؟ اگر دارد پس باید به فعل خاصی علم داشته باشد و آیا این جز به معنای تعلق علم به معلوم است؟ آیا می‌توان گفت علم دارد اما نمی‌داند معلوم چیست؟! ۱۲- این سخنان که مقاله در توضیح سخن آقامیرزامهدی اصفهانی افزوده: «علم او به هیچ‌کدام از نظام‌های مخلوق اضافه ندارد. و او همان‌طور که این نظام موجود را می‌داند، نقیض آن و نظام‌های نامحدود و در عرض آن و نقیض‌های آن‌ها را نیز می‌داند و هیچ‌کدام از آن‌ها در علم حق متعال، تعیینی ندارند» (ص ۱۲۵)، خود ابهام‌زا است از قبیل این‌که: «علم او به هیچ‌کدام از نظام‌های مخلوق اضافه ندارد» عین مدعای متنازع فیه است و چه دلیلی بر آن اقامه شده؟

منظور از «نظام‌های نامحدود» چیست؟ آیا این «نظام‌های نامحدود» تحت نظام

معین واحد هست یا نیست؟ در هر صورت استوار ماندن بر وجود «نظام‌های نامحدود» آیا مزاح است و مجاز! یا جدی و حتمی؟ نظام در ظرف عدم یعنی چه؟ آیا معدومات و نقایض موجودات از نظام‌های وجودی برخوردارند یا نظام‌های عدمی؟ آیا این معدوم‌های نظام‌مند، معدوم‌های مطلق هستند یا معدوم‌های مضاف؟

این جمله: «او همان‌طور که این نظام موجود را می‌داند، نقیض آن و نظام‌های نامحدود و در عرض آن و نقیض‌های آن‌ها را نیز می‌داند و هیچ‌کدام از آن‌ها در علم حق متعال، تعینی ندارند» با همه تأکید بر نفی مطلق معلوم جز تعیین معلوم در سطح گسترده‌تر یعنی علم به عین شیء و نقیض آن چیزی می‌باشد؟ منظور از علم به عین و نقیض آن، به ویژه هم‌عرض بودن آن چیست؟

چگونه علم به وجود شیء با نقیض آن هم‌عرض است؟ اگر علم به وجود شیء تعلق بگیرد، در عرض بودن علم به نقیض، وقتی معنا دارد که علم به وجود عدمش هم تعلق بگیرد، آیا این جز اجتماع نقیضین چیزی بیش می‌باشد؟

علم به وجود شیء، آیا جز علم به عدم نقیض است؟ آیا این‌جا دو علم تحقق یافته یا تفسیری از همان علم به وجود شیء است؟ آیا علم حق به موجودات بسیط است یا مرکب از دو بخش وجودی و عدمی است؟

چه کسی ادعا دارد در صورت علم به تحقق اشیا، علم به استحاله عدم آن‌ها تحقق نیافته و نیاز به تحقق علم جدیدی به نام علم به عدم آن‌ها نیز هست؟ علم اگر حقیقی باشد و نام یقین به خود بگیرد جز با استحاله تحقق نقیض، چه معنا می‌تواند داشته باشد؟

معنای این جمله: «هیچ‌کدام از آن‌ها در علم حق متعال، تعینی ندارند»،

چیست؟ معنای عدم تعین نظام در علم باری چیست؟ آیا اعتقاد به این مطلب، جز رسوخ امکان خاص در ذات باری حاصلی دارد؟ آیا برای فرار از واجب الوجود بودن باری در جمیع جهات، لازم است تن به رخنه امکان در ذات و فعل باری تعالی داد؟ آیا مبادی اشعری مد نظر مقاله است که هیچ نظم و نظامی را بر نمی‌تابند و تحلیل‌های خود را در مسایل الهی، به «اولویت» نه وجوب بالذات منتهی می‌سازند؟

۱۳- این سخنان توضیحی مقاله درباره سخن آقامیرزامهدی اصفهانی: «آنچه موجب تعین یافتن یک نظام می‌شود، علم حق متعال نیست، بلکه مشیت و اراده خدای تعالی است که آن هم فعل او است، و اگر اراده و مشیت نباشد، هیچ موجودی پدید نمی‌آید و علم حق متعال، علیت ذاتی نسبت به آفرینش خلق ندارد» (ص ۱۲۵)، حاوی پرسش‌های ذیل است:

چرا علم در تعین نظام هیچ نقشی ندارد؟ اگر به حسب ادعا، فقط اراده عاری از علم، در آفرینش و تعین بخشی به وجود نقش دارد! آیا اراده بدون منشأ علم نه تنها در باره واجب که حتی در ممکنات، معنا دارد؟ آیا می‌توان گفت که خداوند در یک فعل خود یعنی اراده، که منشأ سایر افعال او است، علم ندارد یا اگر علم دارد چون بلامعلوم است، پس اراده معلوم او نیست؟ اراده حق، اراده ازلی است یا اراده امکانی و حادث در ذات حق سبحان!

معنای این جمله: «علم حق متعال، علیت ذاتی نسبت به آفرینش خلق ندارد» چیست؟ آیا نفی علیت مستقیم و بلاواسطه است یا مطلقاً حتی اگر با واسطه باشد؟ آیا همان مبادی و مدعاهای اشاعره در ابراز این سخن میدان‌دار است؟ آیا منظور صفات زاید بر ذات و از جمله اراده، محط نظر است؟ عدم علیت ذات در

آفرینش، با این ادعا که اراده کافی است و علت منحصر به فرد، چگونه می‌تواند پاسخ دهد: منشأ اراده و علت احداث آن در ذات باری چیست؟ مبادی اراده در باری تعالی کدام است؟

۱۴- مقاله اوج می‌گیرد تا به سر منزل مقصود برسد و منطق تکفیری را ابراز کند و با عنوان «توضیح شیخ مجتبی قزوینی درباره علم بلامعلوم»، از بیان وی به اتهام «یهودیت» به فلاسفه مبادرت می‌کند: «هر که تأمل در روایات کند می‌داند که مقاله یهود حرف تازه‌ای نبوده، بلکه سخنی است که اغلب فلاسفه بر آنند.» (ص ۱۲۶)

اتهام شیخ «یهودی‌گرایی» بر حکمای مسلمان با این جمله: «هر که تأمل در روایات کند می‌داند که مقاله یهود حرف تازه‌ای نبوده، بلکه سخنی است که اغلب فلاسفه بر آنند» بر اساس کدام منطق استوار است؟ کدام روایات و کدام فلاسفه مورد نظر قایل است؟ حداقل بهترین و عمیق‌ترین شروح را بر روایات اهل‌البیت عصمت و طهارت را فلاسفه نگاشته‌اند. پس تعبیر قائل به «برآنند» که دامن آن به حکمای مسلمان معاصر نیز تسری می‌یابد، چگونه می‌تواند خود را از استفاده از منطق تکفیری در اثبات مطالب برهانی، برهاند؟ چگونه عجز از اثبات و نابهره‌مندی از منطق از دشنه تکفیر مدد نجسته باشد؟ چگونه استناد مجهول و رجما بالغیب به روایات، بدون ارایه کمترین سند حتی در حد یک روایت، مجال می‌دهد مدعی را در ادعایش بتوان ارزیابی کرد، یا او را در فهم خویش، ثاقب و صائب دید؟ آیا جز تقلید راهی برای پذیرش این گونه دعاوی بدون پشتوانه باقی می‌ماند؟ آیا مقاله به ترویج تقلید پای‌بند است یا به انجام تحقیق؟

۱۵- این سخن آقا شیخ مجتبی قزوینی: «قول به این که مبدأ در مرتبه ذات عالم به

نظام اتم - که همین نظام موجود است - می‌باشد. و علم علت صدور از ازل به طور ایجاب و غیرقابل تخلف است و ابدا قابل تغییر و تبدیل نیست، و حوادث یومی و جزئی بر یک نحوه و روش بوده و مستند به اوضاع و حرکات انجم و افلاک است، عین مقاله یهود می‌باشد» (ص ۱۲۶)، با همین سبک و سیاق در کدام اثر فلسفی موجود است؟ آیا مثله‌سازی عبارات و تحریف لفظی و معنوی، حربه خوبی است تا تنگنای ارایه استدلال منطقی را جبران کند؟ این سخنان به ظاهر استدلالی، چرا فهرستی از مطالب بلند فلسفی را به هم دوخته و ملازمه باطل دانستن آن‌ها را با مدعایش بدیهی دانسته است؟ و عجیب‌تر! آن‌ها را «عین مقاله یهود» دانسته است! آیا مدعی به مخالف آن‌ها تن در می‌دهد؟ یعنی به ناچار باید طرف نقیض این سخن «علم، علت صدور از ازل به طور ایجاب و غیرقابل تخلف است و ابدا قابل تغییر و تبدیل نیست» را برای خود برگزیده باشد: و بگوید: «علم، علت صدور از ازل نیست و به طور ایجاب و غیرقابل تخلف نیست و هر لحظه قابل تغییر و تبدیل است!» در این صورت آیا به وضوح ناچار نیست در تبیین فاعلیت الهی به مبادی اشاعره پناه بسته باشد؟ اگر علم الهی منشأ وجوب نباشد آیا جز به معنای رسوخ امکان در فاعلیت الهی و توابع فاسد آن است؟ به راستی آیا علم الهی قابل تخلف است؟ آیا علم ذاتی الهی قابل تغییر و تبدیل است؟ آیا تحریف معنوی ایجاب صادر از خداوند به ایجاب وارد بر خداوند، نشانه خوش‌فهمی نظریه رقیب است؟ آیا ایجاب صادر از ذات اقدس اله به معنای تحمیل فعل بر ذات اقدس و سلب اراده از خداوند متعال است؟ تفاوت بین «ایجاب عنه» و «ایجاب علیه» را این قائل چگونه تصور کرده است؟ آیا هیچ ایجابی از حق صادر نمی‌شود و همه افعالش در دایره «امکان» و «صحة الفعل» و

الترک» و «اولویت» دوران دارد؟

این سخن «حوادث یومی و جزئی بر یک نحوه و روش بوده و مستند به اوضاع و حرکات انجم و افلاک است» چه مفادی دارد؟ کدام فیلسوف «اوضاع و حرکات انجم و افلاک» را علت مستقل حوادث یومی، در عرض باری تعالی دانسته است؟! بنابه سخن قایل، آیا باید حوادث یومی و جزئی را مستقیم به ساحت قدس ربوبی مستند دانست؟ تالی فاسدهای این سخن مانند رسوخ عوارض متغیر به ذات الهی، آیا قابل توجیه است؟

سخن فلاسفه هرچه باشد، قایل کدام یک از منابع یهود را عینا تصفح کرده که آن را، در منابع یهود مشاهده کرده تا بتواند چنین ادعا کند: «عین مقاله یهود می باشد»؟ آیا برای قایل در تطبیق قرآن کریم بر فهم خود، محملی منطقی وجود دارد؟ از همه مهم تر، استناد به سخن این قایل برای مقاله چه نفعی دارد؟ این بیان تالی فاسد مزعوم بر نظر رقیب است یا تبیین و توجیه علم بلامعلوم؟

۱۶- در این ادعای آقاشیخ مجتبی قزوینی: «تصدیق و اثبات علم حق متعال است بدون حد و نهایت و بلامعلوم، یعنی به هیچ وجه معلومات قبل از تحقق خارجی، واقعیتی ندارند» (ص ۱۲۷)، هم ردیف شمردن علم نامتناهی با علم بلامعلوم، با کدام ملازمه عقلی یا لفظی انجام شده است؟ علم ناقص با علم کامل چه تفاوتی دارد؟ آیا علمی که معلوم را بنمایاند کامل تر است یا علمی که بدون معلوم باشد؟ منظور از تحقق خارجی معلوم چیست؟ ظرف خارج، به نظر قایل کجا است؟ منظور از واقعیت منفی و مردود در نظر وی، چه واقعیتی است؟ ظرف عین و علم با هم چه تفاوتی دارند؟ ظرف قضا و قدر الهی آیا جزو واقعیات نیست؟ آیا باری تعالی قبل از خلقت، به تقدیر اشیا نمی پردازد و بدون

تقدیر اشیا را می‌آفریند؟ تبیین قضا و قدر علمی و عینی باری تعالی در نظر این قایل چیست؟

۱۷- این ادعای آقا شیخ مجتبی قزوینی: «گویند: تغییر و تبدیل در عالم، به حسب انواع و کلیات محال است و نظام به طور مشهود، ازلا و ابدا بوده و خواهد بود» (ص ۱۲۷)، چرا رجما بالغیب اظهار شده است؟

منظور از «گویند» چه کسانی می‌باشند؟ حکمای اسلامی؟ کدام یک؟ در کدام کتاب؟ منظور از نظام مشهود که ازلی و ابدی است، کدام نظام است؟ آیا نظام محسوس و جهان مادی؟ در این صورت کدام فیلسوف الهی در کدام کتاب قایل به این سخن است؟ اگر کسی آن را ازلی دانسته باشد در کجا به ابدیت قایل شده است؟ این ادعاها آیا سخن صریح دیگران است یا برداشت‌های قایل از سخن آنان است؟ منابع گوینده چیست؟

اگر به فرض این نقل آزاد قایلی داشته باشد، برداشت مدعی از «انواع و کلیات» چیست؟ کلی مفهومی یا کلی وجودی؟ و ازلیت و ابدیت هر کدام به نظر قایل به آن، چگونه تبیین و تضمین شده است؟

۱۸- این ادعای آقا شیخ مجتبی قزوینی: «این اساس مخالف است با قرآن و سنت حضرت ختمی مرتبت، بلکه مخالف است با تمام انبیا و ملیین، بالاتر این که مخالف فطرت و وجدان است و قرآن و روایات با صدای بلند و رسا و روشن می‌فرمایند که علم ذات مقدس، علم بدون معلوم است و معلومات به هیچ وجه واقعیتهایی ندارند. نه اعیان ثابت و نه تقرر ماهیات و نه صور و حال» (ص ۱۲۷)، در چه فضایی ارایه شده؟ در فضای علم و تحقیق یا فضای خشم و تکفیر؟ مقاله چه مقصودی از ترویج این گویش‌های توجیه‌ناپذیر دارد؟

چرا مدعی تلاش کرده تمام حکمای محقق مسلمان را رو در رو با قرآن و سنت و بلکه تمام انبیا و متدینین و مخالف فطرت و وجدان قرار دهد؟ آیا مدعی مطمئن است فهم او خود متصف به این شوایب نیست؟ آیا برای رقیب هزینه‌ای دارد که همین مدعیات را هزینه پاسخ کند؟ آیا این چگونه فطرتی است که فقط و فقط مدعی را به ابراز این مدعاها هدایت کرده‌است؟ چگونه است که فقط وی صدای رسای آیات و روایات را دال بر ادعایش یافته است؟ آیا برای طرف مقابل هزینه‌ای دارد که همین صدای رسا را موافق خود ببیند؟ کدام آیه و روایت در این جهت قابل ارایه است تا بتوان مدعا و فهم مدعی را براساس آن محک زد؟

آیا تکرار مدعای متنازع فیه: «علم بدون معلوم است و معلومات به هیچ وجه واقعیتهایی ندارند» می‌تواند هزینه فرار از دلیل را به دوش بگیرد تا برای مدعی ممکن باشد، آن را مستقیماً به قرآن و روایت مستند سازد؟ آیا با این سبک نظریه‌پردازی در مسایل الهی عقلانی، مدعی خود را در مقام افتا و مخاطبان خویش را در مقام مقلد محض تصور نفرموده است؟ مقام و جایگاه استناد مقاله به این اقاویل کلی و مبهم چیست؟ چه تبیینی در این اقاویل وجود دارد که مقاله آن‌ها را به عنوان توضیح مدعا به نگاشته‌هایش افزوده است؟ آیا برای مقاله کافی است که برای اثبات و تبیین مدعایش با روش مرجع محوری، صرفاً گزارشگر باشد بدون این که توضیح و تبیینی افزوده باشد؟

۱۹- مدعاهای فراوان آقاشیخ مجتبی قزوینی در عبارات ذیل شنیدنی است: «اگر کسی توهم کند که مراد، نفی معلوم بالعرض است که عبارت از وجود عینی اشیا است نه معلوم بالذات که عبارت از صور علمیه یا صور افلاطونیه یا غیر آن‌ها باشد، این توهم باطل و بی‌اساس است، زیرا که: اولاً: این بیان اصطلاحی است از

متأخرین، حتی در کلام قدمای فلاسفه نیست. ثانیاً قول فلاسفه نفی معلوم بالعرض هم نیست زیرا به قول آنان علم علی است و انفکاک معلول از علت محال است... علاوه صریح روایات این است که علم حضرت حق بدون معلوم می‌باشد قبل از خلقت اشیا ولی قول فلاسفه انکار علم قبل از اشیا و اثبات قدم اشیا است.» (ص ۱۲۷-۱۲۸)

چه ملازمه‌ای بین این دو مصراع: «قول فلاسفه انکار علم قبل از اشیا و اثبات قدم اشیا است» وجود دارد؟ تاکنون تفکیکیان به این تصور از علم، معلوم‌زدایی می‌کردند که می‌پنداشتند با وجود معلوم برای علم قدیم واجب، قدمت عالم لازم می‌آید! اکنون چرا قایل برخلاف آن را ادعا می‌کنند؟! کدام فیلسوف الهی تفوه به انکار علم قبل‌الکثرة نموده تا بتواند قدم اشیا! را اثبات نموده باشد؟ منظور از اشیا چیست؟ اشیا‌ی مادی؟ مجرد؟ اشیا‌ی لاهوتی؟ جبروتی؟ ملکوتی؟ ناسوتی؟ کدام یک؟ آیا این سخن مدعی برداشت آزاد و ناهنجار از سخن آنان است یا عین آن؟ در صورت دوم، منبع آن کدام اثر فلسفی است؟ چرا مدعی حدوث اشیا! را با نفی معلوم از علم الهی پیوند داده است؟ چرا حکم علم را یکسره با حکم معلوم خلط می‌کند؟

منظور مدعی از معلوم بالذات و معلوم بالعرض درباره علم باری چیست؟ آیا علم باری را از سنخ علم حصولی می‌داند تا معلوم بالذات و بالعرض و صورت مرتسم در آن، قابل تصور باشد؟ کدام مکتب فلسفی قایل به علم حصولی، علم قبل‌الکثرة را انکار کرده تا بتواند قدمت اشیا! را اثبات کند؟ آیا بین قدمت اشیا و علم به معلوم رابطه لزومیه برقرار است و نفی یکی به نفی دیگری می‌انجامد؟ آیا بین حدوث اشیا و وجود معلوم برای علم، مطارده و مناقضه حقیقی و غیرقابل

جمع و رفع مانند جمع و رفع نقیضین برقرار است؟

اگر به نظر مدعی این سخن فلاسفه درباره علم: «به قول آنان علم علی است و انفکاک معلول از علت محال است»، باطل می‌باشد، پس به نظر مدعی لابد علم باری معلول و منفعل از حوادث باید باشد؟ در این صورت آیا مدعی به تالی فاسدهای چنین سخنی، ملتزم می‌ماند؟ اگر انفکاک معلول از علت تامه محال نیست پس آیا بر اساس رابطه عکس نقیض، نباید صدور معلول از علت ناقصه ممکن باشد؟

این ادعا که «صریح روایات این است که علم حضرت حق بدون معلوم می‌باشد» منطبق بر منطوق یا مفهوم کدام روایت است؟ کدام روایت به صراحت برای مدعی قابل ارایه است که تعبیر «علم بلا معلوم»، با تأکید بر واژه «صریح»، در آن وجود داشته باشد، بدون نیاز به افزایش و کاهش یا تفسیر و تعبیر موافق و مخالف؟ آیا می‌توان فهم مطلوب خود از تعبیرات مخالف حتی با ظاهر الفاظ روایات را، به واژه «صریح» نیز آراست تا مقاصد غیر علمی مانند تکفیر و تفسیق دانشمندان دین‌باور و متأله را از آن چید؟

۲۰- این جملات که مقاله از قایل مذکور نقل می‌کند: «از جمله کمالات علمی انسان علم به معدومات و ممتنعات است. مانند علم به امتناع اجتماع ضدین و نقیضین و امتناع شریک از برای خداوند یا نبودن ضد و ند از برای ذات مقدس. واضح است که از برای معدومات، احکام نفی و اثبات می‌باشد و نیز واضح است که این احکام واقعیه حقیقیه است نه صرف اعتبار و امر انتزاعی. بدیهی است که واقعیت ثبوتی و وجودی در معدومات و ممتنعات، محال و خلف است» (ص ۱۲۸)، همه مطالبی است که از قایلان به وجود ذهنی وام گرفته، آیا چه چیزی را جز

خلاف مقصودش اثبات می‌کند؟

اما نتیجه‌ای که با تأکید بر بدهت بر آن با این عبارت: «بدیهی است که واقعیت ثبوتی و وجودی در معدومات و ممتنعات، محال و خلف است» مترتب می‌بیند، با این ادعا: «این احکام واقعیه حقیقیه است نه صرف اعتبار و امر انتزاعی» چگونه سازگار است؟ از سویی نفی واقعیت ثبوتی و وجودی، و از سوی مقابل، نفی اعتبار و اثبات واقعیت و حقیقت! آیا جز وجود در هر موطنی، چیزی دیگر می‌تواند واقعیت‌ساز باشد؟ ظرف واقعیت آن‌ها چیست؟ آیا این سخنان جز عدم شناخت معقولات ثانی، و عدم تحکیم فرآیند حصول علم درباره معدومات و ممتنعات، نشانه‌ای را باز می‌گوید؟

۲۱- این مدعای آقاشیخ مجتبی قزوینی نیز در بیان خلاف مقصود وی صریح است: «از این سخن که واقعیت این احکام به نفس لاواقعیت آن‌ها باشد نه به واقعیت موضوع و محمول در نفس، واضح می‌شود که نفس لاواقعیت و عدم و ممتنع، به نور علم مکشوف و ظاهر است در مرتبه عدم واقعیت.» (ص ۱۲۸)

آری! آیا علم معجزه می‌کند؟ یعنی واقعیت را به نفس لاواقعیت تحقق می‌بخشد؟ آیا تغییر کلمات می‌تواند مطالب خلاف وجدان را اثبات کند؟ آیا نهادن کلمه «مکشوف» به جای «معلوم» کافی است تا «علم، بلامعلوم» باشد اما بلامکشوف نباشد؟ آیا طبق مدعای فوق، تفاوت بین این دو تعبیر: علم بلامعلوم است اما علم بلامکشوف نیست! چیست؟ فرق این تعبیر، با نظر رقیب چیست که در ظرف لاواقعیت با نور علم، ممتنعات معلوم است و علم بلامعلوم تصویر درستی ندارد.

۲۲- این عبارات آقاشیخ مجتبی قزوینی نیز کرّالی ما فرّ، و بازگشت به قهقرا

است: «به تعبیر دیگر، همان‌طور که واقعیت و وجود و ثبوت، به نور علم ظاهر است، نقیض و عدم واقعیت و لاواقعیّت نیز به وی مکشوف است، و این از کمال نور علم است که واقع و لاواقع، وجود و عدم در مرتبه واحده به او مکشوف و روشن است. پس حقیقت علم در آنچه گفتیم بدون فرق بین عدم مطلق و عدم خاص بلامعلوم است.» (ص ۱۲۹)

آیا این تناقض‌گویی صریح، می‌تواند تبیین درست و پشتوانه مستند برای مدعا یعنی اثبات علم بلامعلوم باشد؟ استفاده از واژه‌های جایگزین آیا می‌تواند حقیقت را تغییر دهد؟ از سویی تکرار بر تکرار که «با نور علم واقع و لاواقع، وجود و عدم در مرتبه واحده به او مکشوف و روشن است»، و از سوی دیگر چرخش بر خلاف با این ادعا: «حقیقت علم در آنچه گفتیم بدون فرق بین عدم مطلق و عدم خاص بلامعلوم است!» بلامعلوم است یعنی بلامکشوف است! ظهور و کشف آیا معنایی جز علم دارد؟ چرا علم به ظهور و کشف موصوف است اما ظهور و کشف به علم و معلومیت نامتصف؟

۲۳- مقاله بر توضیح آقا شیخ مجتبی قزوینی، چنین توضیح نگاری کرده است: «ما به نور علم و عقل، حکم به استحاله اجتماع و ارتفاع نقیضین می‌کنیم. حال اگر معتقد باشیم که علم همواره با معلوم است، در این صورت باید بپذیریم که هم شیء و هم نقیض آن همراه علم، ثبوت داشته باشند. اما از آن‌جا که تناقض بین دو امر ثبوتی و وجودی نیست پس باید یکی از آن‌ها عدمی باشد، در این صورت نقیض عدم در خارج و واقع نمی‌تواند وجود و ثبوت در رتبه علم باشد. پس اگر کاشفیت علم از واقع وابسته به وجود در رتبه علم باشد، در این صورت علم به هیچ وجه کاشف نقیضین نمی‌تواند باشد. روشن است که نور علم به هیچ

وجه در کاشفیت خود نیاز به ثبوت معلوم ندارد، و علم کشف از معلوم می‌کند بدون این که برای معلوم ثبوتی درکار باشد.» (ص ۱۲۹)

آیا مجموعه این سخنان پیچیده در لفافه تغییر الفاظ، جز مطالب خودستیز چیزی بیش هست؟ بر اساس کدام منطقی می‌توان اثبات کرد: «علم کشف از معلوم می‌کند بدون این که برای معلوم ثبوتی در کار باشد». خود این کشف جز ثبوت چه معنایی دارد؟ ثبوت اگرچه ثبوت علمی باشد، آیا گونه‌ای وجود نیست؟ در این صورت، آیا این همان چیزی نیست که با لفظ «مکشوف» به تکرار تعبیر شده است؟

در این جمله «اگر معتقد باشیم که علم همواره با معلوم است، در این صورت باید بپذیریم که هم شیء و هم نقیض آن همراه علم، ثبوت داشته باشند»، معیت علم با معلوم، چه معنا دارد؟ این معیت، معیت علمی است یا معیت خارجی و تحقق عینی؟ آیا در این معیت، علم فعلی و انفعالی تفاوتی ندارند؟

هم چنین این که «هم شیء و هم نقیض آن همراه علم، ثبوت داشته باشند» چه معنا دارد؟ منظور از «ثبوت» چیست؟ آیا قایل ثبوت و وجود را به یک معنا می‌دانند یا به رأی معتزله در این باره گرایش دارد؟ کیفیت علم به نقیض هر شیء (اعدام مضاف)، از جهت معرفت‌شناسی چگونه است؟ آیا شیء و نقیض آن با تعلق علم به آن دو، در یک رتبه باید ثبوت داشته باشند؟ چرا؟

«والسلام علی عباده الذین اصطفی»

نمایه سفینه، دوره دوازدهم (شماره‌های ۴۵ تا ۴۸)

حمید سلیم‌گندی*

۱. مقدمه

۱.۱) در میان انبوه اطلاعات و پراکندگی فراوان آنها، بازیابی اطلاعات مورد نیاز بر اساس سرعت و دقت، از اهمیت خاصی برخوردار است. نقش ساماندهی و سازماندهی استاندارد اطلاعات برای سرعت بخشیدن و تسهیل در امر بازیابی دقیق اطلاعات مورد نیاز، بسیار ویژه و قابل توجه است.

نمایه‌سازی در حقیقت، تعیین و اختصاص دادن واژه‌ها و یا اصطلاحات به متن مدارک به منظور بازیابی دقیق‌تر و سریع‌تر اطلاعات مورد نیاز است. کلید واژه‌های انتخاب شده برای نمایه متون مدارک، به سان پل ارتباطی بین تولید و

* عضو هیئت علمی سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، دانشجوی دوره دکتری دانشگاه آزاد، واحد تهران شمال.

مصرف اطلاعات است. به هرمیزان تناسب و هماهنگی در میان واژه‌های منتخب بیشتر باشد، استحکام و استمرار پل بیشتر بوده، ارتباط مطلوب‌تری میان اندیشه‌های تولید کننده اطلاعات و مصرف کننده اطلاعات برقرار می‌شود.

نمایه (= Index) در اصطلاح کتابداری، راهنمایی برای مواد یا مطالبی است که به ترتیبی غیر از ترتیب اصلی مواد یا مطالب، تنظیم شده باشد. نمایه موضوعی عبارت از کلیدواژه‌های موضوعی است که برحسب حروف الفبا تنظیم می‌شود و شماره صفحه یا صفحات حاوی آن موضوع، در مقابل آن قرار می‌گیرد.^۱

طبق استاندارد ایزو ۵۹۶۳، عمل توصیف یا شناسایی محتوای موضوعی یک مدرک را نمایه‌سازی گویند. در واقع، ثبت و ضبط محتوای اطلاعاتی مدارک با استفاده از روشهای گوناگون به منظور سازماندهی اطلاعات به قصد سهولت بازیابی را نمایه‌سازی گویند.^۲

۲-۱) هدف از نمایه، فراهم کردن ابزارهای کارآمد برای کمک به کاربر در پیدا کردن اطلاعات درون مدرک است.

۳-۱) روش نمایه‌سازی: برای تهیه نمایه موضوعی مقالات منتشر شده در چهار شماره فصلنامه سفینه، متن مقالات، گزارش و معرفی‌ها، نکته‌های پژوهشی، اسناد و متون، و سرمقاله‌ها مطالعه و کلیدواژه‌هایی از متن، استخراج یا متناسب با متن، انتخاب شده است. با توجه به فشردگی موضوعات، حتی المقدور از مطالبی که به طور متوسط در حد یک صفحه یا دو پاراگراف بلند ارائه شده باشند،

۱. نکه: اصطلاحات کتابداری، پوری سلطانی، فروردین راستین. ویرایش دوم، ذیل واژه نمایه.

۲. نوروزی، علیرضا. نمایه‌سازی کتاب. تهران: چاپار. ۱۳۸۰

کلیدواژه‌های موضوعی انتخاب شده و در نمایه موضوع به عنوان مدخل وارد شده‌اند.

۱-۴) ویژگی‌ها و ساختار: در مجموع تعداد ۳۸ عنوان در قالب‌های: مقاله، گزارش و معرفی، سرمقاله، اسناد و متون نمایه‌سازی شده است.

- نمایه حاضر به لحاظ پوشش زمانی، ۴ شماره فصلنامه سفینه، از شماره ۴۵ (زمستان ۱۳۹۳) تا شماره ۴۸ (پاییز ۱۳۹۴) یعنی یک دوره یکساله [سال دوازدهم] را شامل می‌شود.

- ساختار نمایه نیز شامل: ۱. نمایه عناوین در دو بخش: الف. به ترتیب شماره‌های ۴۵ تا ۴۸ سفینه و ب. به ترتیب الفبای عنوان، ۲. نمایه پدیدآور ۳. نمایه موضوع است.

- در نمایه پدیدآور ذیل نام هر پدیدآور، در صورتی که او نقشی غیر از مؤلف داشته باشد، آن نقش خاص در پرانتز () آورده شده است.

- برای جلوگیری از تکرار واژه‌ها در مدخلها از نشانگر «۳» استفاده شده است.

- حتی‌المقدور صورت مفرد واژه‌ها به کار رفته و در هنگام ضرورت استفاده از واژه‌های جمع، معمولاً شکل جمع سالم به کار برده شده است که لااقل از ردیف الفبایی شکل مفرد فاصله نداشته باشد؛ و همچنین از پسوند «ها-های» در داخل قلاب [] استفاده شده است. بنابراین پسوند «ها-های» در ترتیب الفبا قرار نمی‌گیرد.

- در صورتی که شکل جمع مکسر کلمه‌ای رایج بوده، ناگزیر از جمع مکسر استفاده شده است.

- برای تسهیل و تسریع در بازیابی اطلاعات از ارجاعات «نگاه کنید به» با علامت «<» و «نیز نگاه کنید به» با علامت «<» استفاده شده است.
- در صورتی که از پاورقی‌ها نیز نمایه یا کلید واژه موضوعی انتخاب شده باشد، حرف (پ) در کنار شماره صفحات به کار رفته است.
- از مقاله‌ها و متن‌های عربی، کلیدواژه فارسی تهیّه شده است.
- ال (الف و لام) حرف تعریف در ردیف الفبا محسوب نشده است؛ جز در موارد خاص و اسم اشهر.
- به منظور پرهیز از عبارت‌سازی، و کمتر شدن تعداد نشانگر «~» در مدخل‌ها از برخی تک واژه‌ها به عنوان واژه توضیحی، در داخل پرانتز استفاده شده است.
- مانند (فرقه)، حساب عقدالانامل (ریاضیات قدیم)، نجاشی (پادشاه حبشه)
- در مواردی که دوره‌های تاریخی در ذیل مدخلها اولویت داشته باشد، حروف الفبا ملاک ترتیب نبوده و دوره تاریخی ملاک ترتیب قرار گرفته است.
- در مواردی که اعداد - مثلاً شماره‌های جلد عناوین کتاب و یا سه- در ذیل مدخل‌های اصلی قرار گرفته باشد، حروف الفبایی اعداد (یک، دو، سه،....) ملاک ترتیب نبوده و ترتیب عددی جلد کتاب ملاک تنظیم قرار گرفته است.
- در صورتی که موضوع مورد نظر در چند صفحه متوالی باشد، میان شماره صفحات از خطّ فاصله استفاده شده است. مانند ۱۱۴-۸۱/۴۵ یعنی سفینه شماره ۴۵ صفحات ۸۱ تا ۱۱۴.
- در مواردی که معرفی، نقد و بررسی و یا موضوعی خاص درباره کتاب، رساله، پایان‌نامه یا نشریه خاصی مطرح بوده، عنوان اثر، مدخل واقع شده و کلمه

کتاب، رساله، پایان‌نامه یا نشریه در داخل قلاب [] نوشته شده است.
 - به طور کلی، آنچه داخل قلاب و یا پرانتز قرار گرفته است، در ردیف ترتیب الفبایی قرار نمی‌گیرد.

- مهم‌ترین اصل در نمایه، بازیابی اطلاعات با سرعت و دقت مطلوب، در یک مجموعه هماهنگ شده است. لذا برای رعایت هماهنگی، زبان مصنوعی و واژگان مهار شده بیش از زبان طبیعی کاربرد دارد؛ ولی در بازیابی (متن‌های) آزاد، با توجه به نوع مخاطبان، به نظر می‌رسد تلفیقی از زبان طبیعی و زبان مصنوعی لازم است. در این میان، ارجاعات نقش ویژه‌ای پیدا می‌کند.

بنابراین، با توجه به تأکید بر استفاده بیشتر و به کارگیری زبان طبیعی در نمایه، وجود برخی ناهماهنگی‌ها بین کلیدواژه‌های نمایه دوره‌های قبل و نمایه این دوره ناگزیر می‌باشد. امید که در نمایه در هم‌کرد دوره‌های دوره‌های مختلف با ارجاعات مناسب، هماهنگی بیشتری ایجاد شود و ضمن تأکید بر استفاده کاربردی به طریق زبان طبیعی، از زبان مصنوعی و واژگان مهار شده نیز بهره بیشتری گرفته شود تا به عنوان نمایه‌ای استاندارد در حوزه علوم اسلامی مطرح شود و در کلاسهای درسی و دانشگاهی نیز به مثابه الگویی عملی برای دانشجویان، مورد استفاده قرار گیرد.

- معمولاً در ساختار نمایه‌های موضوعی، از کد عناوین مقالات استفاده می‌شود و در مقابل هر کلید واژه موضوعی، شماره‌های مربوط به عناوین مقالات مختلف ارائه می‌شود. جستجو کننده باید ضمن مراجعه به مشخصات ارائه شده در مقابل کد عناوین مقالات، به اصل مقاله مراجعه کند و با تورق در کل مقاله، موضوع

مورد نظر را بیابد.

- در این نمایه به دو دلیل، از کد عنوان و ارجاع به کد عناوین، استفاده نشده است: ۱. فقط یک عنوان نشریه در نمایه‌سازی مطرح بوده است. ۲. تسریع و تسهیل در بازیابی اطلاعات، مبنای اصلی این نمایه است؛ لذا در مقابل هر کلید واژه به ترتیب «شماره نشریه / شماره صفحه یا صفحات» آورده شده است. بنابراین، مراجعه کننده مستقیماً به صفحه یا صفحات موضوع مورد نظر راهنمایی می‌شود.

مطمئناً میزان آشنایی نمایه‌ساز به موضوعات نمایه بسیار حائز اهمیت است و به تناسب میزان آشنایی با موضوع، ضریب دقت در تعیین کلید واژه‌های اصلی با بار اطلاعات لازم، بالاتر خواهد بود.

در تهیه این نمایه، تقریباً شرایط مذکور لحاظ شده و سعی شده است با تسلط نسبت به موضوعات علوم قرآنی و حدیث - با توجه به تحصیلات کارشناسی نگارنده در رشته الهیات و معارف اسلامی و کارشناسی ارشد در رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی - نمایه نسبتاً جامعی تدوین گردد.

در عین حال، ادعایی بر سهو و خطا و اشتباه در نمایه نشده است. به همین دلیل، از بزرگواران و صاحب‌نظران در رشته‌های علوم قرآن و حدیث و علم اطلاعات و دانش‌شناسی و دیگر پژوهشگران تمنا دارد با تذکرها و راهنمایی‌های خود، نگارنده را از طریق hsalimgandomi@yahoo.com در تهیه و تدوین نمایه‌های شماره‌های بعدی، یاری فرمایند.

۲. نمایه عنوان

۲-۱) به ترتیب شماره‌های فصلنامه سفینه

شماره ۴۵ (سال دوازدهم، زمستان ۱۳۹۳، ویژه حدیث)

اسناد و شروح خطبه‌های حضرت زهرا سلام الله علیها / فتحیه فتاحی زاده، محمدرضا رسولی راوندی ۲۴-۴۵/۱۱

تحلیل خطبه‌های حضرت زینب سلام الله علیها در کوفه براساس نظریه کنش گفتار سرل/ طاهره ایشانی، معصومه نعمتی قزوینی ۴۵/۲۵-۵۱

بررسی سندی و دلالی روایت «ان الله خلق آدم علی صورته» / مجید شاکر سلماسی ۵۸-۴۵/۵۲

بررسی تطبیقی جایگاه و چگونگی ذکر صلوات بر پیامبر ﷺ، در احادیث فریقین / علی‌اکبر کلاتنتی ۴۵/۵۹-۸۰

جایگاه محمد بن حسن صفار و کتاب بصائر الدرجات در میراث حدیثی شیعه / جعفر رحیمی ۴۵/۸۱-۱۱۴

۳۱ نکته در باب سلیم بن قیس هلالی و کتاب او/ سیدمحمدعلی روضاتی، ترجمه عبدالحسین طالعی ۴۵/۱۱۵-۱۴۵

آشنایی با کتاب المختار من کلمات الامام المهدی (عجل الله فرجه) / مجید معارف، مهدی هادیان ۴۵/۱۴۶-۱۶۳

نقد و بررسی معنای رجوع به پروردگار از

دیدگاه عرفان [نکته پژوهشی - ۲۱] / سید حسن افتخارزاده، محمدرضا نوروزی ۱۸۱-۴۵/۱۶۴

جایگاه علمی نشریه سفینه در پایگاه استنادی علوم جهان اسلام (ISC) / نجمه باقریان ۱۹۱-۴۵/۱۸۲

شماره ۴۶ (سال دوازدهم، بهار ۱۳۹۴، ویژه قرآن)

خطاب قرآنی؛ خطاب خاص، مراد عام / محسن احتشامی‌نیا ۲۵-۴۶/۱۰

باروری عقل از وحی / شهاب‌الدین ذوقفاری ۴۰-۴۶/۲۶

مطالعه تطبیقی آیه هفتم سوره آل عمران، از دیدگاه آیات: علامه طباطبائی، جوادی آملی و ملکی میانجی / محمدامین تفضلی ۴۹-۴۶/۴۱

تحلیل عناصر داستانی و بررسی مفاهیم تربیتی قصه ذوالقرنین در قرآن کریم / صدیقه مهدوی کنی، فهیمه میری ۸۱-۴۶/۶۰

شفاعت / محمدباقر ملکی میانجی ترجمه: اسماعیل تاج‌بخش ۹۱-۴۶/۸۲

قرآن و فرضیه مشابهت با کلام‌های بشری / احمدرضا غائی ۱۲۱-۴۶/۹۲

مبانی حجیت قرآن کریم در نظر مرحوم میرزا مهدی اصفهانی: معرفت عقل و علم / محمد بیابانی اسکویی ۱۴۷-۴۶/۱۲۲

نخستین قرآن چاپ سربی و نخستین قرآن چاپ سنگی در ایران / علی بوذری ۱۶۴-۴۶/۱۴۸

اطیب الثمرة فی تفسیر سوره الحمد و البقره

۱۳۹۴، ویژه حضرت ابوطالب (ع)

نظرخواهی درباره حضرت ابوطالب (ع) / سید حسن افتخارزاده ۲۱-۴۸/۹

تحلیل ادبی - تاریخی و شرح بر القصیده الغراء فی ایمان ابی طالب شیخ البطحاء اثر احمد خیری پاشا حنفی مصری / باقر قربانی زرین ۴۵-۴۸/۲۲

آخرین وصی حضرت ابراهیم (ع) / علی اکبر مهدی پور ۶۴-۴۸/۴۶

راهنمای پژوهش درباره جناب ابوطالب (ع) / مهدی مجتهدی ۹۶-۴۸/۶۵

شیخ جعفر نقدی و کتاب «مواهب الواهب فی فضائل ابی طالب (ع)» / محمد مهدی کرباسچی ۱۱۰-۴۸/۹۷

چهار رساله درباره حضرت ابوطالب و قصیده لامیه آیت الله سید علی بهبهانی، دکتر محمود شهایی، استاد غلامرضا دبیران / به کوشش: علی اکبر صفری ۱۴۱-۴۸/۱۱۱

معلوم زدایی از علم باری تعالی / محمدرضا ارشادی نیا ۱۶۳-۴۸/۱۴۲

نمایه سفینه، دوره دوازدهم (شماره‌های ۴۵ تا ۴۸) / حمید سلیم‌گندمی ۲۰۱-۴۸/۱۶۴

۲-۲) به ترتیب الفبای عناوین

آخرین وصی حضرت ابراهیم (ع) / علی اکبر مهدی پور ۶۴-۴۸/۴۶

آشنایی با کتاب المختار من کلمات الامام المهدی (ع) / مجید معارف، مهدی هادیان ۱۶۳-۴۵/۱۴۶

اسناد و شروح خطبه‌های حضرت زهرا سلام

(بخش سوره حمد) / سید هاشم حسینی تهرانی، به کوشش محمود ملکی تراکمه‌ای ۱۸۱-۴۶/۱۶۵

شماره ۴۷ (سال دوازدهم، تابستان

۱۳۹۴، ویژه حضرت ابوطالب (ع)

نظرخواهی درباره حضرت ابوطالب (ع) ۳۳-۴۷/۹

مروری بر دیدگاه‌های عماد عبدالکریم سرور شافعی در باب ایمان ابوطالب / مهدی مجتهدی ۶۱-۴۷/۳۴

ناگفته‌هایی از تاریخ ابوطالب (ع): تحلیل گزارش تاریخی خرگوشی (م ۴۰۷) / سید نبیل الحسنی / عبدالحسین طالعی (مترجم) ۷۲-۴۷/۶۲

مصاحبه علمی مکتوب با حجت الاسلام و المسلمین حاج شیخ مرتضی فرج‌پور درباره حضرت ابوطالب (ع) ۹۶-۴۷/۷۳

حضرت ابوطالب از نگاه برخی مستشرقان / محمدرضا فخر روحانی ۱۰۶-۴۷/۹۷

شیخ الأبطح فی شعر الأوردبادی / قیس بهجت العطار ۱۱۹-۴۷/۱۰۷

چهره جناب ابوطالب در ادبیات فارسی / امیرحسین رضایی ۱۴۹-۴۷/۱۲۰

شعر ابوطالب (ع): گزارش و تحلیل ادبی و محتوایی / باقر قربانی زرین ۱۶۴-۴۷/۱۵۰

عقدالانامل در اثبات ایمان ابوطالب / میرزا ابراهیم بن ابی‌الفتح زنجانی، تحقیق حمید سلیم‌گندمی ۱۸۴-۴۷/۱۶۵

شماره ۴۸ (سال دوازدهم، پاییز

الله علیها / فتحیه فتاحی زاده، محمدرضا
رسولی راوندی ۲۴-۱۱/۴۵

اطیبُ الثمرة فی تفسیر سوره الحمد و البقره
(بخش سوره حمد) / سید هاشم حسینی
تهرانی، به کوشش محمود ملکی تراکمه‌ای
۱۸۱-۴۶/۱۶۵

باروری عقل از وحی / شهاب‌الدین ذوفقاری
۴۰-۴۶/۲۶

بررسی تطبیقی جایگاه و چگونگی ذکر صلوات
بر پیامبر ﷺ، در احادیث فریقین / علی‌اکبر
کلانتری ۸۰-۴۵/۵۹

بررسی سندی و دلالی روایت «ان الله خلق آدم
علی صورته» / مجید شاکر سلماسی ۵۸-
۴۵/۵۲

تحلیل ادبی - تاریخی و شرح بر القصیده
الغراء فی ایمان ابی طالب شیخ البطحاء اثر
احمد خیری پاشا حنفی مصری / باقر قربانی
زین ۴۵-۴۸/۲۲

تحلیل خطبه‌های حضرت زینب سلام الله
علیها در کوفه براساس نظریه کنش گفتار
سرل/طاهره ایشانی، معصومه نعمتی قزوینی
۵۱-۴۵/۲۵

تحلیل عناصر داستانی و بررسی مفاهیم
تربیتی قصه ذوالقرنین در قرآن کریم / صدیقه
مهودی کنی، فهیمه میری ۸۱-۴۶/۶۰

جایگاه علمی نشریه سفینه در پایگاه استنادی
علوم جهان اسلام (ISC) / نجمه باقریان ۱۹۱-
۴۵/۱۸۲

جایگاه محمد بن حسن صفار و کتاب بصائر

الدرجات در میراث حدیثی شیعه / جعفر
رحیمی ۱۱۴-۸۱/۴۵

چهار رساله درباره حضرت ابوطالب و قصیده
لامیه آیت الله سید علی بهبهانی، دکتر محمود
شهبایی، استاد غلامرضا دبیران / به کوشش:
علی اکبر صفری ۱۴۱-۴۸/۱۱۱

چهره جناب ابوطالب در ادبیات فارسی /
امیرحسین رضایی ۱۴۹-۴۷/۱۲۰

حضرت ابوطالب از نگاه برخی مستشرقان /
محمدرضا فخر روحانی ۱۰۶-۴۷/۹۷

خطاب قرآنی؛ خطاب خاص، مراد عام / محسن
احتشامی نیا ۲۵-۴۶/۱۰

راهنمای پژوهش درباره جناب ابوطالب علیه السلام /
مهدی مجتهدی ۹۶-۴۸/۶۵

۳۱ نکته در باب سلیم بن قیس هلالی و کتاب
او / سید محمد علی روضاتی، ترجمه
عبدالحسین طالعی ۱۴۵-۴۵/۱۱۵

شعر ابوطالب علیه السلام: گزارش و تحلیل ادبی و
محتوایی / باقر قربانی زین ۱۶۴-۴۷/۱۵۰

شفاعت / محمدباقر ملکی میانجی ترجمه:
اسماعیل تاج‌بخش ۹۱-۴۶/۸۲

شیخ الأباطح فی شعر الأوردبادی / قیس
بهجت العطار ۱۱۹-۴۷/۱۰۷

شیخ جعفر نقدی و کتاب «مواهب الواهب فی
فضائل ابی طالب علیه السلام» / محمدمهدی کرباسچی
۱۱۰-۴۸/۹۷

عقدالانامل در اثبات ایمان ابوطالب / میرزا
ابراهیم بن ابی‌الفتح زنجانی، تحقیق حمید
سلیم گندمی ۱۸۴-۴۷/۱۶۵

حسن افتخارزاده، محمدرضا نوروزی ۱۸۱-

۴۵/۱۶۴

نمایه سفینه، دوره دوازدهم (شماره‌های ۴۵ تا

۴۸) / حمید سلیم‌گندمی ۲۰۱-۴۸/۱۶۴

۳. نمایه پدید آور

أبی الفتح زنجانی، میرزا ابراهیم

عقد الأنامل در اثبات ایمان ابوطالب ۱۸۴-

۴۷/۱۶۵

احتشامی‌نیا، محسن

خطاب قرآنی، خطاب خاص، مراد عام ۲۵-

۴۶/۱۰

ارشادی‌نیا، محمدرضا

معلوم زدایی از علم باری تعالی ۱۶۳-۴۸/۱۴۲

افتخارزاده، سیدحسن

نظرخواهی درباره حضرت ابوطالب علیه السلام ۲۱-

۴۸/۹

افتخارزاده، سید حسن

نقد و بررسی معنای رجوع به پروردگار از

دیدگاه عرفان [نکته پژوهشی - ۲۱] ۱۸۱-

۴۵/۱۶۴

ایشانی، طاهره

تحلیل خطبه‌های حضرت زینب سلام الله

علیها در کوفه براساس نظریه کنش گفتار

سرل ۵۱-۴۵/۲۵

باقریان، نجمه

جایگاه علمی نشریه سفینه در پایگاه استنادی

علوم جهان اسلام (ISC) ۱۹۱-۴۵/۱۸۲

بوذری، علی

قرآن و فرضیه مشابهت با کلام‌های بشری /

احمدرضا غائی ۱۲۱-۴۶/۹۲

مبانی حجیت قرآن کریم در نظر مرحوم میرزا

مهدی اصفهانی: معرفت عقل و علم / محمد

بیابانی اسکویی ۱۴۷-۴۶/۱۲۲

مروری بر دیدگاه‌های عماد عبدالکریم سرور

شافعی در باب ایمان ابوطالب / مهدی

مجتهدی ۶۱-۴۷/۳۴

مصاحبه علمی مکتوب با حجت الاسلام و

المسلمین حاج شیخ مرتضی فرج‌پور درباره

حضرت ابوطالب علیه السلام ۹۶-۴۷/۷۳

مطالعه تطبیقی آیه هفتم سوره آل عمران، از

دیدگاه آیات: علامه طباطبائی، جوادی آملی و

ملکی میانجی / محمدامین تفضلی ۵۹-۴۶/۴۱

معلوم زدایی از علم باری تعالی / محمدرضا

ارشادی‌نیا ۱۶۳-۴۸/۱۴۲

ناگفته‌هایی از تاریخ ابوطالب علیه السلام: تحلیل

گزارش تاریخی خرگوشی (م ۴۰۷) / سید

نبیل الحسنی / عبدالحسین طالعی (مترجم)

۶۲-۴۷/۶۲-۷۲

نخستین قرآن چاپ سربی و نخستین قرآن

چاپ سنگی در ایران / علی بوذری ۱۶۴-

۴۶/۱۴۸

نظرخواهی درباره حضرت ابوطالب علیه السلام ۳۳-

۴۷/۹

نظرخواهی درباره حضرت ابوطالب علیه السلام / سید

حسن افتخارزاده ۲۱-۴۸/۹

نقد و بررسی معنای رجوع به پروردگار از

دیدگاه عرفان [نکته پژوهشی - ۲۱] / سید

نخستین قرآن چاپ سربی و نخستین قرآن
چاپ سنگی در ایران ۱۶۴-۴۶/۱۴۸

بیابانی اسکویی، محمد

مبانی حجیت قرآن کریم در نظر مرحوم میرزا
مهدی اصفهانی: معرفت عقل و علم ۱۴۷-
۴۶/۱۲۲

تاج‌بخش، اسماعیل (مترجم)

شفاعت ۹۱-۴۶/۸۲

تفضلی، محمدامین

مطالعه تطبیقی آیه هفتم سوره آل عمران، از
دیدگاه آیات: علامه طباطبائی، جوادی آملی و
ملکی میانجی ۵۹-۴۶/۴۱

الحسنی، سید نبیل

ناگفته‌هایی از تاریخ ابوطالب علیه السلام: تحلیل
گزارش تاریخی خرگوشی (م ۴۰۷) ۷۲-
۴۷/۶۲

حسینی تهرانی، سید هاشم

اطیب الثمرة فی تفسیر سوره الحمد و البقره
(بخش سوره حمد) ۱۸۱-۴۶/۱۶۵

ذوفقاری، شهاب‌الدین

باروری عقل از وحی ۴۰-۴۶/۲۶

رحیمی، جعفر

جایگاه محمد بن حسن صفار و کتاب بصائر
الدرجات در میراث حدیثی شیعه ۱۱۴-۴۵/۸۱
رسولی راوندی، محمدرضا

اسناد و شروح خطبه‌های حضرت زهرا سلام
الله علیها ۲۴-۴۵/۱۱

رضایی، امیرحسین

چهره جناب ابوطالب در ادبیات فارسی ۱۴۹-
۴۷/۱۲۰

روضاتی، سید محمد علی

۳۱ نکته در باب سلیم بن قیس هلالی و کتاب
او ۱۴۵-۴۵/۱۱۵

سلیم گندمی، حمید (به تحقیق)

عقدالانامل در اثبات ایمان ابوطالب ۱۸۴-
۴۷/۱۶۵

سلیم گندمی، حمید

نمایه سفینه، دوره دوازدهم (شماره‌های ۴۵ تا
۴۸) ۲۰۱-۴۸/۱۶۴

شاکر سلماسی، مجید

بررسی سندی و دلالی روایت «ان الله خلق آدم
علی صورته» ۵۸-۴۵/۵۲

صفری، علی اکبر (به کوشش)

چهار رساله درباره حضرت ابوطالب و قصیده
لامیه آیت الله سید علی بهبهانی، دکتر محمود
شهبازی، استاد غلامرضا دبیران ۱۴۱-۴۸/۱۱۱

طالعی، عبدالحسین (مترجم)

۳۱ نکته در باب سلیم بن قیس هلالی و کتاب
او ۱۴۵-۴۵/۱۱۵

طالعی، عبدالحسین (مترجم)

ناگفته‌هایی از تاریخ ابوطالب علیه السلام: تحلیل
گزارش تاریخی خرگوشی (م ۴۰۷) ۷۲-
۴۷/۶۲

العطار، قیس بهجت

شیخ الأباطح فی شعر الأوردبادی ۱۱۹-
۴۷/۱۰۷

شافعی در باب ایمان ابوطالب ۶۱-۴۷/۳۴

مجید، معارف

آشنایی با کتاب المختار من کلمات الامام

المهدی علیه السلام ۱۶۳-۴۵/۱۴۶

ملکی تراکمه‌ای، محمود (به کوشش)

اطیب الثمرة فی تفسیر سوره الحمد و البقره

(بخش سوره حمد) ۱۸۱-۴۶/۱۶۵

ملکی میانجی، محمدباقر

شفاعت ۹۱-۴۶/۸۲

مهدوی کنی، صدیقه

تحلیل عناصر داستانی و بررسی مفاهیم

تربیتی قصه ذوالقرنین در قرآن کریم ۸۱-

۴۶/۶۰

مهدی پور، علی‌اکبر

آخرین وصی حضرت ابراهیم علیه السلام ۶۴-۴۸/۴۶

میری، فهیمه

تحلیل عناصر داستانی و بررسی مفاهیم

تربیتی قصه ذوالقرنین در قرآن کریم ۸۱-

۴۶/۶۰

نعمتی قزوینی، معصومه

تحلیل خطبه‌های حضرت زینب سلام الله

علیها در کوفه براساس نظریه کنش گفتار

سرل ۵۱-۴۵/۲۵

نوروزی، محمدرضا

نقد و بررسی معنای رجوع به پروردگار از

دیدگاه عرفان [نکته پژوهشی -۲۱] ۱۸۱-

۴۵/۱۶۴

هادیان، مهدی

غائی، احمدرضا

قرآن و فرضیه مشابهت با کلام‌های بشری

۱۲۱-۴۶/۹۲

فتاحی زاده، فتحیه

اسناد و شروح خطبه‌های حضرت زهرا سلام

الله علیها ۲۴-۴۵/۱۱

فخر روحانی، محمدرضا

حضرت ابوطالب از نگاه برخی مستشرقان

۱۰۶-۴۷/۹۷

قربانی زرین، باقر

تحلیل ادبی - تاریخی و شرح بر القصیده

الغراء فی ایمان ابی طالب شیخ البطحاء اثر

احمد خیری پاشا حنفی مصری ۴۵-۴۸/۲۲

قربانی زرین، باقر

شعر ابوطالب علیه السلام: گزارش و تحلیل ادبی و

محتوایی ۱۶۴-۴۷/۱۵۰

کرباسچی، محمد مهدی

شیخ جعفر نقدی و کتاب «مواهب الواهب فی

فضائل ابی طالب علیه السلام» ۱۱۰-۴۸/۹۷

ذوفقاری ۴۰-۴۶/۲۶

کلانتری، علی‌اکبر

بررسی تطبیقی جایگاه و چگونگی ذکر صلوات

بر پیامبر صلی الله علیه و آله، در احادیث فریقین ۸۰-۴۵/۵۹

مجتهدی، مهدی

راهنمای پژوهش درباره جناب ابوطالب علیه السلام

۹۶-۴۸/۶۵

مجتهدی، مهدی

مروری بر دیدگاه‌های عماد عبدالکریم سرور

آشنایی با کتاب المختار من کلمات الامام

المهدی علیه السلام ۱۶۳-۴۵/۱۴۶

۴. نمایه موضوع

آستین، جان لنگشاد - نظریه کنش گفتار در

تحلیل گفتمان ۳۱-۴۵/۲۸

[کتاب] ابجد عشق، دیوان اشعار / دبیران،

غلامرضا ۱۲۰-۴۸/۱۱۹

[حضرت] ابراهیم علیه السلام - ایمان پدر ~ ۲۰-

۴۸/۱۷

ابن ولید، محمد بن حسن ۹۰-۴۵/۸۸

~ راوی روایت [های] صفار، محمد بن حسن

۱۰۷، ۹۰-۴۵/۸۸

~ دلیل روایت نکردن بصائر الدرجات

۱۱۰، ۱۰۷، ۹۰-۴۵/۸۸

ابوسحاق قمی، ابراهیم بن هاشم ۹۴/۴۵

ابوجعفر اشعری قمی، احمد بن محمد بن

عیسی ۹۴-۴۵/۹۳

ابوجعفر خالد برقی، احمد بن محمد ۹۵-

۴۵/۹۴

ابوجعفر زیات کوفی همدانی، محمد بن حسین

بن ابی خطاب ۹۳/۴۵

ابوجعفر یقطینی، محمد بن عیسی بن عبید

۹۴-۴۵/۹۳

[حضرت] ابوطالب علیه السلام - ابوالائمة ۷/۴۸

~ - اهمیت نقش تاریخی و اجتماعی ۱۲۵-

۴۷/۱۲۱

~ - بایسته [های] پژوهشی ۹۶-۹۵، ۲۴-۲۳،

۱۶، ۴۷/۱۴؛ ۴۸/۶۴

~ - جایگاه ادبی و مقام شعری ۱۶۳-

۴۸/۱۱۲-۱۱۵، ۱۲۲-۱۲۳؛ ۴۷/۱۵۱

~ - حجت الهی ۵۲-۴۸/۴۷

~ - روایت [ها] ۵۱-۴۸/۴۹

~ - کلام امام صادق علیه السلام ۵۱-۴۸/۵۰

~ - کلام امام موسی کاظم علیه السلام ۴۸/۴۹

[حضرت] ابوطالب علیه السلام - در ادبیات فارسی

۱۴۸-۴۷/۱۲۱

~ - آل ابی طالب ۴۱/۴۷

~ - ازدواج پیامبر صلی الله علیه و آله ۴۲/۴۷

~ - اهمیت نقش تاریخی - اجتماعی ~

۱۲۵ - ۴۷/۱۲۱

~ - ایمان ~ ۱۴۸-۴۷/۱۴۳

~ - بزرگ قریش ۱۲۸-۴۷/۱۲۷

~ - پدر امیرالمؤمنین علیه السلام ۱۳۹-۴۷/۱۳۶

~ - پذیرش کفالت پیامبر صلی الله علیه و آله ۱۳۵-

۴۷/۱۳۴

~ - دفاع از پیامبر صلی الله علیه و آله ۱۳۶-۴۷/۱۳۰

~ - رابط بین پیامبر و کافران ۱۳۰-

۴۷/۱۲۸

~ - شعب ابی طالب ۱۳۳-۴۷/۱۳۲

~ - عمومی پیامبر صلی الله علیه و آله ۱۴۲-۴۷/۱۴۱

~ - کتاب [های] مورد استفاده ۱۲۷-

۴۷/۱۲۵

~ - ماجرای بحیرای راهب ۱۳۶-۴۷/۱۳۵

~ - ماجرای مثرم بن دعیت ۱۳۹/۴۷

~ - معراج پیامبر صلی الله علیه و آله ۱۴۸/۴۷

~ - میلاد امیرالمؤمنین علیه السلام ۱۴۰/۴۷

~ - نقد و بررسی شعر جامی،

عبدالرحمن ۱۴۸-۴۷/۱۴۶

- ~~~~ وفات ~ ۱۳۴ - ۴۷/۱۳۳
- ~~~~ [حضرت] ابوطالب علیه السلام - در شعر شاعران عرب
۴۸/۲۳-۴۲؛ ۴۷/۱۰۸-۱۱۸
- ~~~~ ابن ابی الحدید ۴۸/۲۳
- ~~~~ -امیرالمؤمنین علی علیه السلام ۴۸/۲۳؛ ۱۱۱-
۴۷/۱۱۰
- ~~~~ -اوردبادی، محمدعلی ۱۱۸-۴۷/۱۱۲
- ~~~~ [حضرت] ابوطالب علیه السلام - دفاع از پیامبر صلی الله علیه و آله
۸۶-۸۷، ۱۰۱-۱۰۳، ۱۳۰-۱۳۶، ۱۵۸، ۱۶۲
- ~~~~ ۸۴، ۷۴-۷۵، ۴۹، ۳۱، ۲۶-۲۳، ۱۸-۱۷، ۱۳-
۴۸/۱۴، ۳۳-۳۸؛ ۴۷/۱۲
- ~~~~ [حضرت] ابوطالب علیه السلام - دیدگاه مستشرقان
۴۷/۹۹-۱۰۶
- ~~~~ -آرمسترانگ، کرن ۴۷/۱۰۳
- ~~~~ -آرنولد، سر توماس ۴۷/۱۰۱
- ~~~~ -براون، جانانان ۴۷/۱۰۳
- ~~~~ -دورانت، ویل ۴۷/۱۰۲
- ~~~~ -دونالدسن، دوایت ۴۷/۱۰۲
- ~~~~ -کارلایل، تامس ۴۷/۱۰۰-۱۰۱
- ~~~~ -گیبون، ادوارد ۴۷/۹۹-۱۰۰
- ~~~~ -لامنس، هنری ۴۷/۱۰۱-۱۰۲
- ~~~~ -لینگ، ترور ۴۷/۱۰۳
- ~~~~ -نیکولسن، رینولد ۴۷/۱۰۱
- ~~~~ -وات، ویلیام مونتگمری ۴۷/۱۰۲-۱۰۳
- ~~~~ -ونسینک ۴۷/۱۰۲
- ~~~~ -هیوز، تایمز پاتریک ۴۷/۱۰۱
- ~~~~ -هولیستر، جان نورمن ۴۷/۱۰۳
- ~~~~ [حضرت] ابوطالب علیه السلام - دیدگاه مستشرقان -
نقد و بررسی ۴۷/۱۰۳-۱۰۶
- ~~~~ -تکیه بر منابع اهل سنت ۴۷/۱۰۵
- ~~~~ -ضعف منابع اروپایی در تاریخ شیعه
۴۷/۱۰۴-۱۰۵
- ~~~~ -نگاه گزینشی ۴۷/۱۰۵
- ~~~~ [حضرت] ابوطالب علیه السلام - شعر ~
← دیوان [حضرت] ابوطالب علیه السلام
- ~~~~ [حضرت] ابوطالب علیه السلام - شفیع در قیامت ۲۰-
۴۷/۱۹
- ~~~~ - شیخ الاطاح ۱۱۷-۴۷/۱۱۴؛ ۴۸/۴۷
- ~~~~ - شیوه [های] ترویج فرهنگ آشنایی با ~
۴۷/۹۶، ۲۴، ۱۴
- ~~~~ - طهارت صلب ۱۲۲-پ، ۱۲۱-پ، ۴۷/۷۷؛
۴۸/۱۵-۱۷، ۱۹-۲۰
- ~~~~ [حضرت] ابوطالب علیه السلام - گزارش [های] تاریخی
۴۸/۴۷-۵۲؛ ۴۷/۱۴-۱۵، ۶۴-۷۱
- ~~~~ - گزارش خرگوشی، ابو سعید عبدالملک
۴۷/۶۷-۷۱
- ~~~~ - نکته [ها] ۴۷/۶۷-۷۱
- ~~~~ - مأخذشناسی
- ~~~~ -۱۶۳-۱۵۱، ۱۴۷-۱۴۲، ۱۳۹-۱۳۸، ۱۲۷-
۱۲۵، ۱۰۴-۹۹، ۹۱-۸۷، ۸۵، ۸۳-۸۲، ۷۸،
۶۶-۶۴، ۶۱-۵۸، ۵۵-۵۴، ۵۲-۴۸، ۴۶، ۴۳-
۴۱، ۳۹-۳۷، ۳۰-۲۹، ۱۵، ۴۷/۱۳
- ~~~~ -۱۰۹-۱۰۴، ۹۹-۹۸، ۹۶-۶۸، ۵۸، ۴۹، ۲۴-
۲۳، ۲۱-۴۸/۲۰
- ~~~~ - مخالفت [ها] و تهمت [ها] ۱۱۷-۱۱۶،
۴۷/۱۳، ۱۵، ۵۷، ۹۱-۹۵، ۹۸
- ~~~~ -۳۵-۳۴، ۲۱-۴۸/۲۰
- ~~~~ - مصداق اسم عظیم خدا ۴۷/۲۰

- ~~~ دیدگاه فرج پور، مرتضی ۹۶-۴۷/۷۴
- [حضرت] ابوطالب علیه السلام - وصی [حضرت] ابراهیم علیه السلام ۴۸/۴۷-۵۲
- ~ ~ وفات ~ ۱۳۴-۴۷/۱۳۳؛ ۵۴-۴۸/۳۹
- [کتاب] ابوطالب ثالث من اسلم / نبیل الحسنی ۴۷/۶۴-۶۶
- [کتاب] ابوطالب در منش یکتا پرستی ۴۷/۸۸
- [کتاب] ابوطالب مظلوم تاریخ / حسینی، سید حسین ۴۷/۹۰
- ابوعبدالله کاتب سیاری، احمد بن محمد ۴۵/۹۷
- ابوهفان مهزومی، عبدالله بن احمد - راوی شعر [حضرت] ابوطالب علیه السلام ۱۵۲-۴۷
- ابو یوسف انباری، یعقوب بن زید ۴۵/۹۴
- ارشادی نیا، محمدرضا - نقد و بررسی مقاله علم بلا معلوم / محمد بیابانی اسکویی ۱۶۳-۴۸/۱۴۳
- ~~~ تعلق علم به معدوم ۱۴۶-۴۸/۱۴۵
- ~~~ تعلق علم به معلوم ۱۴۵-۴۸/۱۴۴
- ~~~ تعیین علم خدا ۱۵۳-۴۸/۱۵۱
- ~~~ حقیقت علم ۱۴۸-۴۸/۱۴۶
- ~~~ دیدگاه اصفهانی، میرزا مهدی ۱۵۴-۴۸/۱۴۸
- ~~~ دیدگاه قزوینی، مجتبی ۱۶۳-۴۸/۱۵۴
- ~~~ سنخیت علم خالق با علم مخلوق ۱۴۹-۴۸/۱۴۸
- ~~~ علم به ذات ۱۵۱-۴۸/۱۴۹
- ~~~ کاشفیت علم ۱۴۷-۴۸/۱۴۶
- ~~~ مفهوم علم بلا معلوم ۱۴۴-۴۸/۱۴۳
- [حضرت] ابوطالب علیه السلام - مقام و منزلت ۱۰۹، ۸۷-۸۶، ۸۳-۷۴، ۲۴-۱۷، ۱۵-۱۴، ۱۲-۴۷
- ۴۸/۱۰-۱۷، ۲۳-۳۴، ۳۸، ۴۷-۵۸
- ~~~ آیه [های] قرآن ۴۷/۷۴-۷۶؛ ۱۷-۴۸/۱۶
- ~~~ حدیث [ها] ۴۷/۷۶-۸۳؛ ۴۹-۵۴، ۱۷-۴۸/۱۰
- ~~~ حدیث قدسی ۴۸/۵۲-۵۴
- ~~~ طهارت صلب ۴۸/۱۵-۱۷
- ~~~ کتابشناسی ۴۷/۸۲-۸۳
- [حضرت] ابوطالب علیه السلام - مقام و منزلت خاندان ۱۴۱، ۸۷، ۸۳-۷۴، ۲۳-۲۱/۴۷؛ ۵۱-۴۹، ۲۰-۴۸/۱۵
- ~~~ عبدالمطلب ۵۳-۵۲، ۴۹، ۲۰-۴۸/۱۹
- ~~~ فاطمه بنت اسد ۸۱-۸۰، ۸۰-۴۷/۷۶؛ ۵۷، ۴۸/۵۰-۵۱
- [حضرت] ابوطالب علیه السلام - مؤمن قریش ۴۸/۱۲۵
- ~ نام ~ ۱۲۴ پ، ۴۷/۱۲۴؛ ۴۸/۱۵
- [حضرت] ابوطالب علیه السلام - نظرسنجی درباره ~ ۴۸/۱۰-۲۱؛ ۴۷/۱۰-۳۳، ۷۴-۹۶
- ~~~ دیدگاه افتخارزاده، سید حسن ۲۱-۴۸/۱۰
- ~~~ دیدگاه انصاری، محمدباقر ۴۷/۱۲-۱۴
- ~~~ دیدگاه بهشتی، احمد ۱۶-۴۷/۱۴
- ~~~ دیدگاه خراسان، سید محمدمهدی ۱۲-۴۷/۱۱
- ~~~ دیدگاه درگاهی، حسین ۲۱-۴۷/۱۶
- ~~~ دیدگاه علیزاده، حسین ۲۴-۴۷/۲۱
- ~~~ دیدگاه غروی نائینی، نهلا ۳۳-۴۷/۲۴

اوردبادی، محمدعلی - سرگذشت مختصر

۴۷/۱۱۱-۱۱۲

~ شعر در ایمان [حضرت] ابوطالب علیه السلام

۴۷/۱۱۲-۱۱۸

~~ تعبیر به شیخ الاباطح ۱۱۷-۴۷/۱۱۴

~~ دلیل مخالفت و تهمت به [حضرت]

ابوطالب علیه السلام ۱۱۷-۴۷/۱۱۶

~~ مظلومیت [حضرت] ابوطالب علیه السلام

۴۷/۱۱۸

~ شعر در مدح امیرالمؤمنین علی علیه السلام ۱۱۸-

۴۷/۱۱۷

اهل الذکر - مصداق ۵۱-۴۶/۵۰

اهل بیت علیهم السلام - کتمان فضائل ~ ۹۵-۴۷/۹۲

~ مخالفت با نقل حدیث فضائل ~ ۹۵-

۴۷/۹۱

~ مقام ~ ۷-۴۸/۵

~~ خلقت نوری ۴۸/۶

~~ کلام امیرالمؤمنین علی علیه السلام ۴۸/۶

ایمان - ضرورت اظهار شهادتین ۴۱-۴۷/۴۰

~~ دیدگاه اهل سنت ۴۱-۴۷/۴۰

ایمان [حضرت] ابوطالب علیه السلام ۱۸۴-۱۶۸،

۱۶۳-۱۶۱، ۱۵۹-۱۵۵، ۱۴۸-۱۴۳، ۱۱۸-

۱۱۰، ۱۰۴، ۹۱-۷۴، ۷۱-۶۶، ۶۱-۳۸، ۳۶-

۳۵، ۳۲-۲۵، ۲۳، ۲۰-۱۷، ۱۵/۴۷؛ ۱۴۸-

۱۴۶، ۱۴۱-۱۲۴، ۳۸-۳۵، ۲۰-۴۸/۱۰

نیز < [حضرت] ابوطالب علیه السلام

~ - استناد مأمون الرشید عباسی به شعر

[حضرت] ابوطالب علیه السلام ۴۷/۴۹

~ اظهار شهادتین ۴۱-۴۷/۴۰

~~ نظام خلقت ۱۵۳-۴۸/۱۵۱

[کتاب] اسماء الرجال / ابن داوود حلی (نسخه

خطی) ۱۳۱-۴۵/۱۳۰

~ تعلیقه شوشتری، عبدالله بن حسین

۴۵/۱۳۱

[کتاب] اسنی المطالب / زینی دحلان، احمد

۴۷/۳۷؛ ۴۸/۱۰۸

اصفهان، میرزا مهدی - مبانی حجیت قرآن

< حجیت قرآن - دیدگاه اصفهانی، میرزا

مهدی

اصفهان؛ میرزا مهدی - نظریه در حجیت قرآن

۱۴۷-۴۶/۱۲۳

~ نظریه در عقل (نور عقل) ۱۳۹-۴۶/۱۲۹

~ نظریه در علم و دانش ۱۴۷-۴۶/۱۳۹

~ نظریه در معارف قرآن ۱۴۷-۴۶/۱۲۵

~ نظریه در معرفت فطری خدا ۱۲۹-

۴۶/۱۲۶

اصفهان، میرزا مهدی - نظریه در علم

بلامعلوم ۱۵۴ - ۴۸/۱۴۸

[کتاب] اطیب الثمره فی تفسیر سورة الحمد و

البقره - معرفی ۱۶۸-۱۶۷، ۱۶۵-۴۶/۱۶۵

[کتاب] اعتقاداتها و نهادهای اسلامی / هنری

لامنس ۱۰۲-۴۷/۱۰۱

[کتاب] الامامة و التبصرة من الحیره (نسخه

خطی) ۱۴۳-۴۵/۱۴۲

[کتاب] الامامة الكبرى / قزوینی، سید محمد

حسن ۴۷/۹۱

امیرالمؤمنین علی علیه السلام - مخالفت با ~ دیدگاه

ابن ابی الحدید ۹۲-۴۷/۹۱

~ ایمان قبل از بعثت پیامبر ﷺ - ۱۴

۴۸/۱۳

~ - براساس علم عقد الانامل ۱۸۴-۴۷/۱۶۹

نیز ← ایمان [حضرت] ابوطالب ﷺ - روایت

حساب الجمل و عقد الانامل

ایمان [حضرت] ابوطالب ﷺ - تأیید

امیرالمؤمنین علی ﷺ ۱۰۴-۴۷

~ - تمسک به دین ابراهیم ۴۷/۱۷

~ - خطبه ازدواج پیامبر ﷺ ۵۶، ۴۷/۳۰؛

۴۸/۳۴

~ - در ادبیات فارسی ۱۴۸-۴۷/۱۴۳

نیز ← [حضرت] ابوطالب ﷺ - در ادبیات

فارسی

~ - در شعر شاعران عرب

← [حضرت] ابوطالب ﷺ - در شعر شاعران

عرب

ایمان [حضرت] ابوطالب ﷺ - دیدگاه اهل

سنت ۹۰-۸۵، ۷۱-۶۴، ۶۱-۳۸، ۳۱-۴۷/۲۹؛

۶۰-۶۲، ۳۸-۴۸/۳۵

~ - آبی، منصور بن حسین ۴۷/۵۰

~ - آل گیلانی ۴۷/۵۴

~ - آلوسی ۴۷/۴۹

~ - ابن ابی الحدید ۸۷-۸۵، ۴۷/۸۳

~ - ابن حجر عسقلانی ۴۹، ۳۱-۴۷/۲۹

~ - ابن عربی، محی الدین ۶۳-۴۸/۶۱

~ - ابن وحشی موصلی، احمد بن حسین

۴۹، ۴۷/۴۶

~ - ابوزهره، محمد ۷۱، ۴۷/۵۴

~ - افندی صیادی رفاعی، محمد ابوالهدی

۶۰-۵۹، ۴۷/۵۰

~ - تلمسانی ۴۷/۴۹

ایمان [حضرت] ابوطالب ﷺ - دیدگاه اهل

سنت - جفری، حبیب ۴۷/۵۱

~ - جمحی، محمد بن سلام ۴۷/۵۲

~ - حسنی، صلاح زعبی ۴۷/۵۴

~ - حسنی رفاعی، محمد ناصر طه ۴۷/۵۹

~ - حلاق رفاعی حموی، سید هاشم

۴۷/۵۳

~ - حوت، محمود ۴۷/۵۲

~ - خالد، محمد خالد ۴۷/۵۲

~ - خرگوشی (نیشابوری واعظ)، ابو سعید

عبدالملک ۷۱-۴۷/۶۶

~ - خورشید، احمد عادل ۴۷/۵۴

~ - خیری پاشا، احمد ۳۸-۳۵-۴۸/۳۵؛ ۴۷/۵۱

~ - راشد تادفی حلبی، رشید ۴۷/۵۲

~ - رفاعی، یوسف هاشم ۴۷/۵۱

~ - روایت سفیان بن عیینه ۴۹-۴۸/۴۸

~ - زیتونی حلبی، عمر ۴۷/۵۲

~ - زینی دحلان، احمد ۵۰-۴۷/۴۹

~ - سبسی، نجم الدین ۴۷/۵۱

~ - سبسی رفاعی، بدر الدین بن

عبدالرحمن ۴۷/۵۹

~ - سرور، عماد عبدالکریم ۶۱-۴۷/۳۸

~ - صبری، احسان ۶۱-۴۸/۶۰

~ - طرابلسی، اسماعیل ۴۷/۵۳

~ - عبدالواحد، راتب ۴۷/۵۵

~ - عرفی شافعی، محمدسعید ۴۷/۵۱

~ - عکام، محمود ۴۷/۵۳

- ۴۷/۴۸ قرافی ~~~
- ۴۷/۵۳ کحیل، محمدسعید ~~~
- ایمان [حضرت] ابوطالب علیه السلام - دیدگاه اهل سنت - لطفی، محمد منذر ۴۷/۵۴
- ۴۷/۵۰ مناوی ~~~
- ۴۷/۵۰ میر غنی، احمد بن عبدالله ~~~
- ۴۷/۵۱ ناصیف، منصور علی ~~~
- ۴۷/۵۰ نیمهانی، یوسف بن اسماعیل ~~~
- ۴۷/۴۹ هراوی حنفی، شهاب احمد ~~~
- ایمان [حضرت] ابوطالب علیه السلام - دیدگاه شیعه ۱۸۴-۱۶۸، ۱۰۴، ۹۶-۷۴، ۳۳-۳۳/۱۱/۴۷؛ ۱۴۱-۱۲۳، ۵۸-۵۶، ۲۱-۲۱/۱۰/۴۸
- ۴۸/۵۶-۵۸ آیت اللهی (علامه بم) ~~~
- ۴۸/۱۰-۲۱ افتخارزاده، سید حسن ~~~
- ۴۷/۷۵، ۸۴، ۱۰۴ امینی، عبدالحسین ~~~
- ۴۷/۱۲-۱۴ انصاری، محمدباقر ~~~
- ۴۸/۱۲۳ بهبهانی، سید علی ۱۲۹-۱۲۷، ۱۲۵- ~~~
- ۴۸/۱۲۳ ~~~
- ۴۷/۱۴-۱۶ احمدی، بهشتی ~~~
- ۴۸/۱۰-۱۸۱ جزائری، سید نعمت الله ~~~
- ۴۷/۱۷۱ ~~~
- ۴۸/۱۳۰-۱۴۱ دبیران، غلامرضا ~~~
- ۴۷/۱۶-۲۱ درگاهی، حسین ~~~
- ۴۷/۱۶۸-۱۸۴ زنجانی، میرزا ابراهیم بن ابی الفتح ~~~
- ۴۸/۲۰-۲۱ سید بن طاووس ~~~
- ۴۷/۷۸-۸۵ شبر، سید عبدالله ~~~
- ۴۸/۱۲۵-۱۲۶ شهابی، محمود ~~~
- ۴۷/۸۴ ~~~
- ۴۷/۸۴ ~~~
- ۴۷/۲۱-۲۴ عزیزاده، حسین ~~~
- ایمان [حضرت] ابوطالب علیه السلام - غروی نائینی، نهلا ۳۳-۳۳/۲۴
- ۴۷/۷۵-۷۶ فخر بن معد الموسوی، شمس الدین ابو علی ~~~
- ۴۷/۷۴-۹۶ فرج پور، مرتضی ~~~
- ۴۷/۱۴۶-۱۴۷ قزوینی، محمد ~~~
- ۴۷/۸۷ قمی، [شیخ] عباس ~~~
- ۴۷/۷۸ کاشف الغطاء، جعفر ~~~
- ۴۸/۵۲؛ ۱۷۹- مجلسی، محمد باقر ~~~
- ۴۷/۷۸، ۸۵، ۱۷۵، ۱۷۸ ~~~
- ایمان [حضرت] ابوطالب علیه السلام - دیدگاه مستشرقان
- ← [حضرت] ابوطالب علیه السلام - دیدگاه مستشرقان
- ۴۷/۳۲ ذکر شهادت هنگام وفات ~~~
- ایمان [حضرت] ابوطالب علیه السلام - روایت [ها] ۱۷۹-۱۶۹، ۸۳-۷۶، ۶۱-۵۵، ۴۶-۴۵، ۳۲-۳۱، ۲۹-۲۷/۴۷؛ ۱۶-۱۴، ۱۱-۱۰/۴۸
- ۴۷/۷۸، ۱۳۹، ۱۳۹ روایت مثرم بن دعیب ~~~
- ۴۸/۱۰-۱۱ روایت ابوذر غفاری ۴۷/۳۲؛ ۱۱-۱۰/۴۸ ~~~
- ۴۸/۱۴-۱۵ روایت جابر بن عبدالله انصاری ۴۸/۱۴؛ ~~~
- ۴۷/۷۷ ~~~
- ایمان [حضرت] ابوطالب علیه السلام - روایت [های] حساب الجمل و عقد الأنامل ۱۸۴-۱۶۹/۴۷؛ ۱۲۹-۱۲۷، ۱۲۵-۱۲۴/۴۸
- ۴۷/۱۷۴ اشاره به زبان و لغت ~~~
- ۴۷/۱۷۳-۱۷۴ اشاره به علم حروف ~~~
- ۴۷/۱۷۳ اشاره به کلمه توحید ۴۷/۱۷۳ ~~~

- ۴۸/۱۴ ~ اشاره به مدت ایمان [حضرت] ابوطالب علیه السلام ۴۷/۱۷۴
- ۴۸/۱۴-۱۵ ~ روایت معراج پیامبر صلی الله علیه و آله ۴۸/۱۵
- ~ شبهه اصحاب کهف ۱۲۴، ۴۸/۱۵
- ~ شبهه شمعون ۴۸/۱۲
- ~ شبهه علی بن یقطینی ۴۸/۱۲-۱۳
- ~ شبهه مؤمن آل فرعون ۴۸/۱۳
- ~ کلام پیامبر صلی الله علیه و آله ۴۸/۱۴-۱۵
- ~ کلام امیرالمؤمنین علی علیه السلام ۴۸/۱۵
- ~ کلام امام صادق علیه السلام ۴۸/۱۵
- ~ نمونه قرآنی ۴۸/۱۱-۱۳
- ایمان [حضرت] ابوطالب علیه السلام - کلام پیامبر صلی الله علیه و آله ۸۰، ۷۷-۷۸، ۳۲-۳۷/۳۱؛ ۴۷/۳۱؛ ۵۵-۵۴، ۴۸/۱۰-۱۱
- ~ کلام امیرالمؤمنین علی علیه السلام ۸۲، ۲۸، ۴۷/۱۷؛ ۱۲۹، ۱۲۵، ۵۸-۵۸/۵۶
- ~ کلام امام سجاد علیه السلام ۷۵، ۴۷/۳۵
- ~ کلام امام محمدباقر علیه السلام ۳۱، ۲۹، ۴۷/۲۰
- ~ کلام امام صادق علیه السلام ۱۲۸، ۱۲۵-۱۲۴، ۸۰، ۲۷-۲۹، ۲۰-۲۷/۱۹
- ~ کلام امام موسی کاظم علیه السلام ۴۷/۱۸
- ~ کلام امام رضا علیه السلام ۴۸/۵۶؛ ۴۷/۱۵
- ایمان [حضرت] ابوطالب علیه السلام - مقایسه با ایمان پدر [حضرت] ابراهیم ۴۸/۱۷-۲۰
- ~ نامه محمد قزوینی به علی اصغر حکمت ۴۷/۱۴۶-۱۴۷
- ایمان [حضرت] ابوطالب علیه السلام - نقد و بررسی آیه [های] قرآن ۷۶-۷۴، ۵۸-۵۷، ۴۵-۴۲، ۴۷/۲۵-۲۷
- ~ الذی یراک حین تقوم ۱۷-۱۶/۴۸؛
- ~ اشاره به مدت عمر پیامبر صلی الله علیه و آله ۱۷۹- ۴۷/۱۷۴
- ~ اظهار اسلام [حضرت] ابوطالب علیه السلام ۴۷/۱۷۱-۱۷۲
- ~ اظهار ایمان به اشاره ۱۷۸-۱۷۳/۱۷۳
- ~ ایمان به توحید و نبوت پیامبر صلی الله علیه و آله ۱۷۵-۱۷۶، ۴۷/۱۷۲
- ~ بیان جزائری، سید نعمت الله ۱۸۱- ۴۷/۱۷۱، ۱۸۰
- ~ بیان زنجانی، سید ابوالقاسم ۴۷/۱۸۰
- ~ بیان طریحی (صاحب مجمع البحرین) ۱۷۵، ۱۷۰-۱۶۹/۱۶۹
- ~ بیان مجلسی، محمد باقر ۱۷۹-۱۷۸، ۴۷/۱۷۵
- ~ نقد و بررسی ۱۷۶-۱۷۱/۱۷۱
- ~ هیئت شصت و سه ۱۷۹-۱۷۵/۱۷۵
- ایمان [حضرت] ابوطالب علیه السلام - قصیده نبهانی، یوسف ۳۷-۳۶/۳۶
- ~ کتابشناسی ۹۱-۴۷/۸۸؛ ۹۹-۹۸، ۹۶-۶۸، ۴۸/۵۸
- ~ کتاب [ها] ۹۶-۷۱/۴۸
- ~ مقاله [ها] ۹۶-۷۱/۴۸
- ~ منابع فارسی و عربی ۹۶-۷۱/۴۸
- ~ کتابشناسی شعر شاعران ۹۱-۴۷/۸۹
- ایمان [حضرت] ابوطالب علیه السلام - کتمان ایمان ۴۸/۱۱-۱۵؛ ۴۷/۸۷
- ~ روایت جابر بن عبدالله انصاری ۱۵-

شعر جامی - دیدگاه قزوینی، محمد ۱۴۸-

۴۷/۱۴۶

[رساله] ایمان [حضرت] ابوطالب رضی الله عنه / بهبهانی،

سید علی ۱۲۷-۱۲۹، ۱۲۵-۱۲۳/۴۸

[رساله] ایمان ابوطالب / شیخ مفید ۴۷/۹۱

[کتاب] ایمان [حضرت] ابوطالب رضی الله عنه / فخار بن

معد الموسوی، شمس الدین ابو علی ۹۰، ۷۶-

۴۷/۱۵، ۷۵

بخشش الهی ۴۵/۵

[کتاب] بصائر الدرجات / صفار، محمد بن

حسن ۱۱۰-۱۰۶، ۹۰-۸۸، ۸۴-۸۱/۴۵

~ اعتبار ۱۱۰-۱۰۶، ۹۰-۸۸، ۸۴-۸۱/۴۵

~ انتساب به مؤلف ۱۱۰-۱۰۶، ۹۰، ۸۴-

۴۵/۸۱

~ [مقاله] انصاری، حسن ۱۰۷-۱۰۶/۴۵

~ دیدگاه ابن داوود حلی ۸۴-۸۳/۴۵

~ [مقاله] معزی، امیر ۱۰۶، ۸۳/۴۵

~ مقایسه سند روایت صفار با سند روایت

[شیخ] صدوق ۱۱۰-۱۰۷/۴۵

بهبهانی، سید علی - مقدمه ترجمه منظم

قصیده لامیه ۱۲۷-۱۲۹، ۱۲۵-۱۲۳/۴۸

پایگاه استنادی علوم جهانی اسلام (ISC)

۴۵/۱۸۳-۱۸۴

تأویل - مفهوم و معنا ۵۷-۵۳/۴۶

~ بروز حقایق قرآن در قیامت ۵۷-

۴۶/۵۳

~ به معنای تفسیر ۵۵-۵۳/۴۶

~ حقایق و معانی ۵۶-۵۵/۴۶

~ کشف غرض الهی ۵۷-۵۶/۴۶

۴۷/۷۴

~ انک لا تهدی من احببت ۴۸/۶۲؛

۴۷/۱۵، ۴۳-۴۵، ۴۹، ۱۷۰

~ ما كان للنبي و الذين آمنوا ۵۸-۵۷،

۴۳-۴۲/۴۷

~ و اذ قال ابراهيم لابيہ آزر ۱۹-۱۷/۴۸

~ و اذ يرفع ابراهيم القواعد ۷۶-۷۵/۴۷

~ و الذين آووا و نصرؤا ۴۷/۷۴

~ و انذر عشيرك الا قريبن ۴۷/۷۴

~ و منهم من يستمع اليك ۴۷/۴۲

~ يا ايها الذين آمنوا اذا جائكم المومنات

۴۷/۷۵

ایمان [حضرت] ابوطالب رضی الله عنه - نقد و بررسی

روایت [ها] ۵۸-۵۴/۴۸؛ ۸۳-۷۶، ۵۸-۵۶، ۴۶-

۴۷/۴۵

~ دیدگاه سرور، عماد عبدالکریم ۶۱-

۴۷/۵۹

~ روایت ابو هريره ۵۸-۵۷/۴۷

~ روایت إن عمك ابوطالب قد أسلم

بحساب الجمل ۴۷/۱۷۰

~ روایت ان عمك الشيخ الضال قدمات

۴۶-۴۵/۴۷

~ روایت صحيح بخاری ۶۱-۶۰، ۵۸/۴۷

~ روایت صحيح مسلم ۶۱-۶۰، ۵۸/۴۷

~ روایت ضحاح ۳۷/۴۸؛ ۵۹-۵۸، ۴۵/۴۷

~ روایت ولادت اميرالمؤمنين رضی الله عنه ۱۴۰،

۸۱-۷۶/۴۷

~ روایت هو علی ملة عبدالمطلب ۴۵/۴۷

ایمان [حضرت] ابوطالب رضی الله عنه - نقد و بررسی

- ~ ~ کنش منظوری ۴۵/۳۰
 تحلیل گفتمانی خطبه کوفه ۴۵/۳۳-۵۰
- ~ بافت موقعیتی ۴۵/۳۴-۳۷
 ~ پیشینه تحقیق ۴۵/۳۳-۳۴
- ~ جدول بسامد کنش گفتاری ۴۵/۴۸-۴۹
 ~ کنش گفتاری ۴۵/۳۹-۵۰
- ~ کنش گفتاری اظهاری ۴۵/۴۰-۵۰
 ~ کنش گفتاری اعلامی ۴۵/۴۸-۵۰
- ~ کنش گفتاری ترغیبی ۴۵/۳۹-۴۲، ۴۴-۵۰
 ~ کنش گفتاری تعهدی ۴۵/۴۸-۵۰
- ~ کنش گفتاری عاطفی ۴۵-۴۶، ۴۸-۵۰، ۴۳
 ۴۵/۳۹-۴۰، ۴۳
- ~ نمودار بسامد کنش گفتاری ۴۵/۴۸-۴۹
 [کتاب] تذکره علمای امامیه پاکستان / سید
 حسن عارف نقوی ۴۸/۶۸-۶۹
- [کتاب] ترجمه فارسی خلاصه النحو / دبیران،
 غلامرضا ۴۸/۱۱۸-۱۱۹
- [کتاب] ترجمه منظوم قصیده لامیه / دبیران،
 غلامرضا ۴۸/۱۲۲-۱۴۱
- ~ به سفارش کمره‌ای، خلیل ۴۸/۱۲۳
 ~ تقریظ شهابی، محمود ۴۸/۱۲۵-۱۲۶
- ~ مقدمه بهبهانی، سید علی ۱۲۷-۱۲۹،
 ۴۸/۱۲۳-۱۲۵
- [کتاب] ترجمه منظوم قصیده مارون بیک
 عبود / دبیران، غلامرضا ۴۸/۱۲۱
- [کتاب] ترجمه نهج البلاغه / دبیران، غلامرضا
 ۴۸/۱۲۰
- تعقل و تعبد ← عقل و عبودیت
 تفسیر آیه «اذا لا ذنکاک ضعف الحیوة و ضعف
- [کتاب] تاریخ ادبی اعراب / رنیولد نیکولسن
 ۴۷/۱۰۱
- [کتاب] تاریخ تمدن / ویل دورانت ۴۷/۱۰۲
- [کتاب] تاریخ دین در شرق و غرب / ترور
 لینگ ۴۷/۱۰۳
- [کتاب] تبلیغ اسلام/ سرتامس آرنولد ۴۷/۱۰۱
 تحلیل گفتمان (اصطلاح) ۴۵/۲۶-۲۸
- ~ دیدگاه هریس، زلیک ۴۵/۲۶
 ~ مفهوم ۴۵/۲۷-۲۸
- ~ نظریه آستین، جان لنگشاد ۴۵/۲۸-۳۱
 تحلیل گفتمان - نظریه کنش گفتار ۳۳-
 ۴۵/۲۸
- ~ پاره گفتار ۴۵/۲۹
- ~ جمله [های] خبری ۴۵/۲۹-۳۰
- ~ جمله [های] کنشی ۴۵/۲۹
- ~ دیدگاه سرل، جان آر ۴۵/۳۱-۳۳
- ~ رعایت ادب ۴۵/۳۱-۳۲
- ~ کنش [ها] ۴۵/۳۰-۳۳
- ~ کنش بیانی ۴۵/۳۰
- ~ کنش تأثیری ۴۵/۳۰
- ~ کنش گفتاری ۴۵/۳۱-۳۳
- ~ کنش گفتاری اظهاری ۴۵/۳۲
- ~ کنش گفتاری اعلامی ۴۵/۳۳
- ~ کنش گفتاری ترغیبی ۴۵/۳۲
- ~ کنش گفتاری تعهدی ۴۵/۳۳
- ~ کنش گفتاری عاطفی ۴۵/۳۲-۳۳
- ~ کنش گفتاری غیر مستقیم (ضمنی)
 ۴۵/۳۱
- ~ کنش گفتاری مستقیم (صریح) ۴۵/۳۱

- الممات» ۱۹-۴۶/۱۸
 ~- شأن نزول ۴۶/۱۹
 تفسیر آیه انا لله و انا الیه راجعون ۱۸۱-
 ۴۵/۱۶۵
 ~- مفهوم رجوع به پروردگار ۱۷۴-۴۵/۱۶۶
 ~- بیان مجلسی، محمدباقر ۱۷۴-۴۵/۱۷۳
 ~- دیدگاه عارفان ۱۷۲-۴۵/۱۶۶
 ~- نقد و بررسی دیدگاه عارفان ۱۸۱-
 ۴۵/۱۷۵
 تفسیر آیه انا لله و انا الیه راجعون - نقد و
 بررسی دیدگاه عارفان ۱۸۱-۴۵/۱۷۵
 ~- قاعده کل شی یرجع الی اصله ۱۷۹-
 ۴۵/۱۷۷
 ~- لام مالکیت ۱۷۷-۴۵/۱۷۵
 ~- نفی سنخیت خالق و مخلوق در قرآن و
 حدیث ۱۸۱-۴۵/۱۷۹
 تفسیر آیه لقد تاب الله علی النبی و المهاجرین
 ۴۶/۲۲
 تفسیر آیه لیغفرلک الله ما تقدم من ذنبک
 ۴۶/۱۵-۱۷
 ~- بیان سید بن طاووس ۴۶/۱۷
 تفسیر آیه لئن اتبعت اهوائهم ۱۸-۴۶/۱۷
 تفسیر آیه منه آیات محکمت هن ام الكتاب و
 اخر متشبهات ۵۸-۴۶/۴۲
 ~- ارجاع متشابه به محکم ۴۶-۴۶/۴۴
 ~- حکم محکم و متشابه ۴۶-۴۶/۴۴
 ~- دلیل وجود متشابه در قرآن ۵۳-۴۶/۴۸
 ~- ارجاع مردم به اهل بیت علیهم السلام ۵۳-
 ۴۶/۴۹
- ~- امتحان الهی ۴۸-۴۶/۴۷
 ~- راسخان در علم ۵۸-۴۶/۵۴
 ~- علت ذاتی بروز متشابه ۵۳-۴۶/۵۱
 ~- کاربرد محکم و متشابه ۴۸-۴۶/۴۷
 ~- مصداق اهل الذکر ۵۱-۴۶/۵۰
 ~- مصداق عالمان به تأویل ← راسخان در
 علم
 ~- معنای واو ۵۸-۴۶/۵۷
 ~- مفهوم تأویل ۵۷-۴۶/۵۳
 ~- بروز حقایق در قرآن در قیامت ۵۷-
 ۴۶/۵۳
 ~- به معنای تفسیر ۵۵-۴۶/۵۳
 ~- حقایق و معانی ۵۶-۴۶/۵۵
 ~- کشف غرض الهی ۵۷-۴۶/۵۶
 ~- نسبی بودن متشابه ۴۷-۴۶/۴۶
 تفسیر آیه و اتقوا یوما..... و لا یقبل منها شفاعه
 ۹۱-۴۶/۸۳
 تفسیر آیه و اما ینزعنک من الشیطان تزع....
 ۲۱-۴۶/۲۰
 تفسیر آیه و ثیابک فطهر ۲۲-۴۶/۲۱
 تفسیر آیه یا ایها النبی اذا طلقتم النساء....
 ۲۰-۴۶/۱۹
 تفسیر سوره حمد از کتاب اطیب الثمره /
 سیدهاشم حسینی [تهرانی] ۱۸۰-۴۶/۱۶۸
 ~- اختصاص حمد به خدا ۱۷۵-۴۶/۱۷۳
 ~- اسم خدا در بسم الله ۱۷۳-۴۶/۱۷۲
 ~- انعام شدگان ۱۸۰-۴۶/۱۷۹
 ~- تجزیه ۱۷۰-۴۶/۱۶۹
 ~- ترکیب ۱۷۱-۴۶/۱۷۰

- ~~~ صراط مستقیم ۱۸۰-۴۶/۱۷۹
- ~~~ طلب هدایت الهی ۱۷۸-۴۶/۱۷۷
- ~~~ غضب شدگان ۴۶/۱۷۹
- ~~~ فضل و رحمت الهی ۴۶/۱۷۸
- ~~~ گمراهان ۴۶/۱۸۰
- ~~~ مالکیت خدا ۱۷۵-۴۶/۱۷۴
- ~~~ متن و ترجمه سوره ۴۶/۱۶۸
- ~~~ واژه‌شناسی ۱۸۰-۴۶/۱۷۹
- ~~~ هدایت و ضلالت ۱۷۸-۴۶/۱۷۵
- ~~~ هدایت بهشت ۴۶/۱۷۸
- ~~~ هدایت تشریحی ۱۷۷-۴۶/۱۷۶
- ~~~ هدایت تکوین ۴۶/۱۷۵
- ~~~ هدایت دعوت ۴۶/۱۷۶
- ~~~ هدایت عقل ۱۷۶-۴۶/۱۷۵
- ~~~ هدایت لطف ۴۶/۱۷۷
- تفسیر قرآن به قرآن ۱۰۲، ۹۷، ۹۴-۴۶/۹۴
- تفسیر مناہج البیان / ملکی میانجی، محمدباقر
- شفاعت ۹۱-۴۶/۸۳
- تفکر درباره خدا - تفاوت با تعقل ۴۰-۴۶/۳۸
- [کتاب] تلخیص المقال / استرآبادی، میرزا
محمد بن علی (نسخه خطی) ۱۳۳-۴۵/۱۳۱
- [کتاب] التنبیہات علی أغلاط الرواة / علی بن
حمزه بصری ۴۷/۱۵۳
- [کتاب] تنزیه الانبیاء / علم الهدی، سید
مرتضی ۱۵-۴۶/۱۴
- تولید علم ۴۵/۱۸۳
- جانشین پیامبر ﷺ - ویژگی‌ها ۸-۴۵/۶؛ ۹-
۴۶/۸
- ~~~ علم الهی ۸-۴۵/۶؛ ۹-۴۶/۸
- ~~~ علم به معارف قرآنی ۹-۴۶/۸
- [پایان‌نامه] جایگاه اهل بیت علیهم‌السلام در اشعار
جعفر نقدی / جمالزاده حصار، مرضیه بیگم
۱۰۲-۴۸/۱۰۱
- جوادی آملی، عبدالله - نظریه در محکم و
متشابه قرآن ۵۸-۴۶/۴۲
- چاپ کتاب در ایران - تاریخ و بررسی پ
۱۵۵-پ ۱۵۳، ۱۶۰-۴۶/۱۵۳
- ~~~ چاپ سنگی ۱۶۰-۱۵۸، ۱۵۶-۴۶/۱۵۳
- ~~~ [کتاب] زاد المعاد مجلسی، محمدباقر
۱۶۰-۴۶/۱۵۸
- [کتاب] چگونگی کار با کلمات / جان لنگشاد
آستین ۲۹-۴۵/۲۸
- حجیت قرآن - دیدگاه اصفهانی، میرزا مهدی
۱۴۷-۴۶/۱۲۳
- ~~~ حجیت ذاتی ۱۲۵-۴۶/۱۲۴
- ~~~ عقل (نور عقل) ۱۳۹-۴۶/۱۲۹
- ~~~ علم و دانش الهی ۱۴۷-۴۶/۱۳۹
- ~~~ کلام خدا ۱۲۴-۴۶/۱۲۳
- ~~~ معرفت فطری خدا ۱۲۹-۴۶/۱۲۵
- ~~~ نفی سنخیت با کلام بشر ۴۶/۱۲۴
- حدیث - تحصیل محوری ۱۰-۴۵/۶
- ~~~ تعطیل محوری ۱۰-۴۵/۸
- ~~~ ضرورت حفظ میراث حدیثی ۱۰-۴۵/۷
- حدیث - منع تدوین پ ۹۳، پ ۹۲، ۹۵-
۴۷/۹۲
- حدیث - منع نقل حدیث فضائل ۹۵-۴۷/۹۲
- حدیث ان الله خلق آدم علی صورته - روایت

حسینی تهرانی، سید هاشم - سرگذشت

مختصر ۱۶۸-۴۶/۱۰۶

~~ آثار و تألیف [ها] ۴۶/۱۶۶-۱۶۷

حکومت دینی - ویژگی کارگزار ۴۶/۷۳-۷۹

~~ اجرای عدالت ۴۶/۷۸-۷۹

~~ ایجاد امنیت ۴۶/۷۹

~~ ایمان ۴۶/۷۴

~~ تواضع ۴۶/۷۶-۷۷

~~ علم و دانش ۴۶/۷۵-۷۶

~~ فریفته نشدن به مال و مقام ۴۶/۷۶

~~ مداومت بر خیر ۴۶/۷۶

~~ مدیریت و راهبری ۴۶/۷۹

~~ مردم داری ۴۶/۷۷-۷۸

حمد الهی ۴۶/۱۷۳-۱۷۵

خردورزی ← عقل

خرگوشی (نیشابوری واعظ، ابوسعید عبدالملک

بن ابی عثمان محمد بن ابراهیم) - سرگذشت

مختصر ۴۷/۶۶

خطاب و مخاطبه قرآنی ۴۶/۱۱-۲۴

~~ خطاب [های] عتاب آلود ۴۶/۱۳-۲۳

~~ خطاب عتاب آلود به پیامبر ﷺ ۲۳-

۴۶/۱۵

~~ آیه اذا لاذقناک ضعف الحیوة و ضعف

الممات ۴۶/۱۸-۱۹

~~ آیه لقد تاب الله على النبي و المهاجرین

۴۶/۲۲

~~ آیه لیغفرلک الله ما تقدم من ذنبک

۴۶/۱۵-۱۷

~~ آیه لئن اتبعت اهوائهم... ۴۶/۱۷-۱۸

[شیخ] صدوق ۴۵/۵۴

~~ روایت کلینی، محمد بن یعقوب ۴۵/۵۳

حدیث ان الله خلق آدم علی صورته - نقد و

بررسی ۴۵/۵۳-۵۸

~~ اضافه تشریفی ۴۵/۵۷-۵۸

~~ در منابع شیعه ۴۵/۵۳-۵۵

~~ دیدگاه ابن جوزی ۴۵/۵۶

~~ دیدگاه ابن حجر ۴۵/۵۶

~~ دیدگاه جوادی آملی، عبدالله -۵۸

۴۵/۵۷

~~ دیدگاه سید ابن طاووس ۴۵/۵۶

~~ دیدگاه سید مرتضی ۴۵/۵۵-۵۶

~~ دیدگاه [شیخ] صدوق ۴۵/۵۵-۵۸

~~ دیدگاه مجلسی، محمدباقر ۴۵/۵۷

~~ دیدگاه نووی ۴۵/۵۶

~~ سند ۴۵/۵۳-۵۵

~~ شبهه تجسیم و تشبیه ۴۵/۵۳، ۵۵-۵۷

~~ مرجع ضمیر صورته ۴۵/۵۵-۵۸

~~ وثاقت صدور ۴۵/۵۳-۵۵

حدیث فضائل امیرالمؤمنین علیه السلام - منع تدوین

پ ۹۳- پ ۹۲، ۹۳-۴۷/۹۲

حدیث فضائل اهل بیت علیهم السلام - منع تدوین ۹۵-

۴۷/۹۲

حدیث قدسی - مفهوم پ ۴۶/۱۰۴

حساب عقدالانامل (ریاضیات قدیم) ← علم

عقد الانامل

الحسنی، سید نبیل - سرگذشت مختصر ۶۴-

۴۷/۶۳

~~ آثار و تألیف [ها] ۴۷/۶۳-۶۴

- ~~~ آیة و اما نیز عنک من الشیطان ترغ...
 ۴۶/۲۰-۲۱
- ~~~ و ثیابک فطهر ۲۲-۴۶/۲۱
- ~~~ آیة یا ایها النبی اتق الله ۴۶/۲۱
- ~~~ آیة یا ایها النبی اذا طلقتم النساء... ۲۰-
 ۴۶/۱۹
- ~~~ خطاب خاص مراد عام ۲۳-۴۶/۲۰
- ~~~ خطابه [ها] زینبی - خطبه کوفه ۵۰-۴۵/۳۴
- ~~~ بیان بشر بن خزیم اسدی ۳۹-۴۵/۳۸
- ~~~ تحلیل گفتمانی ← تحلیل گفتمانی
 خطبه کوفه
- ~~~ خطابه [های] فاطمی ۲۳-۴۵/۱۲
- ~~~ خطبه عیادت ۲۳-۱۷، ۴۵/۱۲
- ~~~ انگیزه ۴۵/۱۲
- ~~~ راویان ۲۰-۴۵/۱۸
- ~~~ سند ۲۰-۴۵/۱۸
- ~~~ سند روایت ابن عباس ۲۰-۴۵/۱۹
- ~~~ سند روایت امام امیرالمؤمنین علی علیه السلام
 ۴۵/۱۸
- ~~~ سند روایت امام سجاد علیه السلام ۱۹-۴۵/۱۸
- ~~~ سند روایت عطیه ۴۵/۲۰
- ~~~ سند روایت فاطمه بنت الحسین علیه السلام
 ۴۵/۱۹
- ~~~ شرح [ها] ۲۱-۴۵/۲۰
- ~~~ خطابه [های] فاطمی - خطبه فدکیه ۲۳-۲۰،
 ۴۵/۱۲-۱۷
- ~~~ انگیزه ۴۵/۱۲
- ~~~ راویان اصلی ۱۷-۴۵/۱۳
- ~~~ سند ۱۷-۴۵/۱۳
- ~~~ سند روایت ابن عایشه ۴۵/۱۷
- ~~~ سند روایت ابن عباس ۴۵/۱۵
- ~~~ سند روایت ابو هشام محمد ۴۵/۱۷
- ~~~ سند روایت امام حسین علیه السلام ۴۵/۱۵
- ~~~ سند روایت [حضرت] زینب سلام الله
 علیها ۱۵-۴۵/۱۳
- ~~~ سند روایت عایشه ۱۷-۴۵/۱۶
- ~~~ سند روایت عبدالله بن حسن بن حسن
 ۴۵/۱۶
- ~~~ سند روایت عوانه ۴۵/۱۷
- ~~~ شرح [ها] ۲۳-۴۵/۲۰
- ~~~ خطبه عیادت ← خطابه [های] فاطمی -
 خطبه عیادت
- ~~~ خطبه فدکیه ← خطابه [های] فاطمی -
 خطبه فدکیه
- ~~~ خطبه کوفه ← خطابه [های] زینبی - خطبه
 کوفه
- ~~~ خطبه لمّه ← خطبه عیادت
- ~~~ خلیل، علوی امین - سرگذشت مختصر
 پ ۳۷/۴۷
- ~~~ دبیران، غلامرضا - سرگذشت مختصر ۱۲۳-
 ۴۸/۱۱۵
- ~~~ آثار خوشنویسی ۱۱۸-۴۸/۱۱۷
- ~~~ آثار و تألیف [ها] ۱۲۳-۴۸/۱۱۸
- ~~~ ترجمه [های] منظوم دعا و زیارت
 ۱۲۳-۴۸/۱۲۰
- ~~~ ملاقات با شهریار، محمد حسین
 ۴۸/۱۱۷

- ۴۷/۱۵۲
 ~-~ راوی نخستین، ابوهفان مهزومی ۴۷/۱۵۲
 دیوان ابوطالب - فنون و اغراض شعری ۱۶۳-
 ۴۷/۱۵۷
 ~-~ حماسه ۱۶۲-۴۷/۱۶۱
 ~-~ حماسه دفاع از پیامبر ﷺ
 ۴۷/۱۶۲
 ~-~ رثاء (مدثیه سرایی) ۱۶۱-۴۷/۱۶۰
 ~-~ رثای ابو امیّه زاد ال ركب ۴۷/۱۶۱
 ~-~ رثای عبدالله (برادرش) ۴۷/۱۶۰
 ~-~ رثای عبدالملک ۴۷/۱۶۰
 ~-~ رثای مسافر بن ابی عمرو ۴۷/۱۶۱
 ~-~ رثای هشام بن المغیره ۱۶۱-۴۷/۱۶۰
 ~-~ فخر ۴۷/۱۶۱
 ~-~ مدح ۱۶۰-۴۷/۱۵۸
 ~-~ مدح زهیر بن امیه مخزومی ۴۷/۱۶۰
 ~-~ مدح پیامبر ﷺ ۴۷/۱۵۹
 ~-~ مدح نجاشی ۱۶۰-۴۷/۱۵۹
 دیوان ابوطالب - قصیده لامیه ۱۲۳-۱۲۲،
 ۴۸/۱۱۲-۱۱۵
 نیز < [کتاب] ترجمه منظوم قصیده لامیه
 ~-~ اهمیت قصیده ۱۱۴-۴۸/۱۱۳
 ~-~ بیان ابن ابی الحدید ۱۱۳-۴۸/۱۱۲
 ~-~ شرح قصیده ۱۱۵-۴۸/۱۱۴
 ~-~ کتابشناسی ۴۷/۸۳
 دیوان ابوطالب - محتوا ۱۶۳-۴۷/۱۵۵
 ~-~ ازدواج با فاطمه بنت اسد ۴۷/۱۵۷
 ~-~ زندگانی پیامبر ﷺ ۱۵۷-۴۷/۱۵۶
 ~-~ صحیفه قریش در کعبه ۴۷/۱۵۷
- [کتاب] درباره قهرمانان، قهرمان پرستی و
 عنصر قهرمانی در تاریخ / تامس کارلایل
 ۴۷/۱۰۰-۱۰۱
 [رساله] الدرر و اللثالی فی ترجمه سلیم بن
 قیس الهمالی / روضاتی، سید محمدعلی -
 ترجمه ۴۵/۱۱۷-۱۴۵
 ~-~ معرفی ۴۵/۱۱۶-۱۱۷
 ~-~ بخش اول کلام صاحب روضات ۱۳۰-
 ۴۵/۱۱۸
 ~-~ بخش دوم منابع رجالی ۱۳۶-۴۵/۱۳۰
 ~-~ بخش سوم فواید متفرقه ۱۴۵-۴۵/۱۳۶
 [کتاب] دلیل الجنان و رکن الایمان / عباس
 ناسخ ترک ۱۲۸، ۴۷/۱۲۶
 [کتاب] دین شیعه، تاریخچه اسلام در ایران و
 عراق / دوایت دونالدسن ۴۷/۱۰۲
 [کتاب] دیوان ابوطالب ۱۶۳-۱۵۱، ۸۸-۸۶،
 ۴۷/۳۰-۳۱، ۴۷-۴۸، ۶۹-۶۸، ۷۹-۸۱، ۸۳-۸۴
 ~-~ استشهد دانشمندان ۱۵۵-۴۷/۱۵۳
 ~-~ در تفسیر قرآن ۱۵۴-۴۷/۱۵۳
 ~-~ در مباحث جغرافیایی ۱۵۵-۴۷/۱۵۴
 ~-~ در مباحث لغوی ۴۷/۱۵۵
 ~-~ در مباحث نحوی ۴۷/۱۵۴
 ~-~ تضمین سروده [ها] ۱۵۶-۴۷/۱۵۵
 ~-~ خطاب به پیامبر ﷺ ۱۶۲، ۱۵۶-۱۵۵،
 ۴۸/۸۳؛ ۴۷/۱۱۲
 ~-~ خطاب به نجاشی (پادشاه حبشه) ۱۶۰-
 ۴۷/۸۱، ۱۵۹
 ~-~ در کلام معصوم ۴۷/۱۵۳
 ~-~ راوی دوم، علی بن حمزه بصری ۱۵۳-

- ~~~ قرار دادن رکن کعبه ۴۷/۱۵۷
- ~~~ مباحث تاریخ اسلام ۱۵۷-۴۷/۱۵۶
- ~~~ مدح پیامبر ﷺ ۱۵۹، ۴۷/۱۵۵-۱۵۶
- ~~~ واقعه عثمان بن مظعون ۴۷/۱۵۷
- ~~~ ولادت امیرالمؤمنین علی علیه السلام ۱۵۷، ۴۷/۷۹-۸۱
- [کتاب] دیوان نظام استرآبادی ۱۳۹، ۴۷/۱۲۶
- ذوالقرنین - شخصیت ~ ۶۴-۴۶/۶۲
- راسخان در علم ۵۸-۵۴، ۴۶/۱۱
- رجوع به پروردگار (الیه راجعون) ۱۸۱- ۴۵/۱۶۵
- ~~~ دیدگاه حسن زاده آملی، حسن ۴۵/۱۶۷
- ~~~ دیدگاه شاه نعمت الله ولی ۴۵/۱۶۷
- ~~~ دیدگاه عارفان ۱۷۲-۴۵/۱۶۶
- ~~~ دیدگاه قرآنی و روایی ۱۷۴-۴۵/۱۷۲
- ~~~ دیدگاه مجلسی، محمدباقر ۱۷۴-۴۵/۱۷۳
- ~~~ دیدگاه مطهری، مرتضی ۱۶۷-۴۵/۱۶۶
- ~~~ دیدگاه ملاصدرا ۴۵/۱۶۶
- ~~~ دیدگاه مولوی، ملا محمد بلخی ۱۷۰- ۴۵/۱۶۷، ۱۶۹
- رجوع به پروردگار (الیه راجعون) - نقد و بررسی دیدگاه عرفانی ۱۸۱-۴۵/۱۷۵
- ~~~ قاعده کل شی یرجع الی اصله ۱۷۹- ۴۵/۱۷۷
- ~~~ لام مالکیت ۱۷۷-۴۵/۱۷۵
- ~~~ نفی سنخیت خالق و مخلوق در قرآن و روایت ۱۸۱-۴۵/۱۷۹
- روایت ۱۸۱-۴۵/۱۷۹
- رومانی، ابو محمد ۱۴۲-۴۵/۱۳۹
- روضاتی، سید محمدعلی ۱۱۷-۴۵/۱۱۶
- [کتاب] زادالمعانی / مجلسی، محمدباقر [چاپ سنگی] ۱۶۰-۴۶/۱۵۸
- زبان شناسی - تحلیل گفتمان ← تحلیل گفتمان
- زنجانی، میرزا ابراهیم بن ابی الفتح - سرگذشت مختصر ۱۶۷-۴۷/۱۶۶
- ~~~ آثار و تألیف [ها] ۱۶۷-۴۷/۱۶۶
- [حضرت] زینب سلام الله علیها - خطبه [ها] ← خطابه [های] زینبی
- سرل، جان. آر. - نظریه در کنش گفتار ۳۳- ۴۵/۳۱
- سرور، عماد عبدالکریم - سرگذشت مختصر ۳۷-۴۷/۳۶
- [نشریه] سفینه - تولید علم در (ISC) ۱۹۱- ۴۵/۱۸۴
- ~~~ جایگاه علمی در (ISC) [پژوهش] ۱۹۱- ۴۵/۱۸۴
- ~~~ پژوهشگران پر تولید ۱۸۸-۴۵/۱۸۷
- ~~~ تعریف متغیر [ها] ۴۵/۱۸۵
- ~~~ روش شناسی پژوهش ۴۵/۱۸۴
- ~~~ سازمان [های] پر تولید ۱۹۰-۴۵/۱۸۹
- ~~~ سؤالات پژوهش ۱۸۵-۴۵/۱۸۴
- ~~~ شاخص آنی ۴۵/۱۹۰
- ~~~ ضریب تأثیر ۴۵/۱۹۰
- ~~~ فراوانی تولید سالیانه مقاله ۴۵/۱۸۶
- ~~~ میزان استناد به مقاله [های] سفینه ۱۸۷-۴۵/۱۸۶
- ~~~ نتیجه پژوهش ۱۹۱-۴۵/۱۹۰
- ~~~ یافته [های] پژوهش ۱۹۱-۴۵/۱۸۵

- ~~~ دیدگاه مازندارنی، ملا صالح ۱۱۹-
۴۵/۱۱۸
- ~~~ سلیم بن قیس هلالی و کتاب او - نقد و
بررسی - دیدگاه مجلسی، محمدباقر ۱۴۵،
۴۵/۱۲۰
- ~~~ دیدگاه میرزای استرآبادی ۱۳۰-
۴۵/۱۲۲
- ~~~ دیدگاه نعمانی ۱۲۵-۴۵/۱۲۴
- ~~~ دیدگاه وحید بهبهانی، محمدباقر ۱۲۶-
۴۵/۱۲۵
- ~~~ نسخه خطی طباطبائی آل بحر العلوم،
سیدمحمدصادق ۱۴۲-۴۵/۱۳۸
- ~~~ نسخه خطی همدانی، شیر محمد
۴۵/۱۳۸-۱۴۰
- ~~~ سنخیت خالق و مخلوق ۱۷۲-۴۵/۱۷۰؛ ۸-
۴۶/۷
- نیز ← سنخیت کلام خدا با کلام بشر
- ~~~ دیدگاه عارفان ۱۷۲-۴۵/۱۷۰
- ~~~ بابا طاهر همدانی ۴۵/۱۷۲
- ~~~ جامی، عبدالرحمن ۴۵/۱۷۱
- ~~~ مولوی، محمد بلخی ۱۷۱-۴۵/۱۷۰
- سنخیت کلام خدا با کلام بشر ۱۲۰-۴۶/۹۴
- نیز ← سنخیت خالق و مخلوق
- ~~~ پیام داری قرآن ۱۰۴-۴۶/۱۰۲
- ~~~ تأویل و باطن قرآن ۱۲۰-۴۶/۱۱۷
- ~~~ تحدی قرآن ۱۱۵-۱۱۰، ۴۶/۱۰۴
- ~~~ حجیت ذاتی قرآن ۱۰۷-۴۶/۱۰۶
- ~~~ دیدگاه طباطبائی، سید محمدحسین
۴۶/۹۵-۱۰۷

- ~~~ سلیم بن قیس هلالی و کتاب او - نقد و
بررسی ۱۴۵-۴۵/۱۱۸
- ~~~ اعتماد کلینی، محمد بن یعقوب به
کتاب سلیم ۱۲۲-۴۵/۱۲۱
- ~~~ حدیث دوازده وصی ۱۳۴-۱۳۳، ۱۲۹-
۴۵/۱۲۶
- ~~~ در منابع رجالی ۱۳۶-۴۵/۱۳۰
- ~~~ تلخیص المقال / میرزا استرآبادی
۴۵/۱۳۱-۱۳۳
- ~~~ رجال ابن داوود حلی ۱۳۱-۴۵/۱۳۰
- ~~~ رجال وسیط / میرزای استرآبادی
۴۵/۱۳۲-۱۳۳، ۱۳۵
- ~~~ منتهی المقال / میرزای استرآبادی
۴۵/۱۳۳-۱۳۶
- ~~~ دیدگاه ابن ابی الحدید ۱۴۵-۴۵/۱۴۴
- ~~~ دیدگاه ابن عقده ۴۵/۱۲۱
- ~~~ دیدگاه ابن غضائری ۱۲۱-۴۵/۱۲۰
- ~~~ دیدگاه تهرانی، شیخ آقا بزرگ ۱۳۹-
۴۵/۱۳۷
- ~~~ دیدگاه خوانساری، سید محمدباقر
(صاحب روضات الجنات) ۱۴۱-۱۴۰، ۱۳۰-
۴۵/۱۱۸-۱۱۹، ۱۲۷
- ~~~ دیدگاه شعرانی، میرزا ابوالحسن ۱۳۷-
۴۵/۱۳۶
- ~~~ دیدگاه شهید ثانی ۱۲۳-۴۵/۱۲۲
- ~~~ دیدگاه صاحب ایجاز المقال ۴۵/۱۲۴
- ~~~ دیدگاه عقیقی، سید علی بن احمد
۴۵/۱۲۰-۱۲۱
- ~~~ دیدگاه علامه حلی ۱۲۷-۴۵/۱۲۱

- ۴۶/۱۰۱ ~ نقد و بررسی ۴۶/۹۷-۱۰۷
- ۴۶/۱۰۲ ~ انس و عادت به معانی مادی ۱۰۴-
 ۴۶/۱۰۲ ~ دوره پیامبر ﷺ ۴۶/۱۰۱
- ۴۶/۹۵-۱۰۰ ~ فهم ظاهر قرآن
 ۴۶/۹۶-۱۰۰ ~ فهم کلام خدا با کلام بشر - فهم لفظ و عبارت
 ۴۶/۱۰۰ ~ گویایی قرآن و نیاز به مبین ۱۰۱-
 ۴۶/۱۰۰ ~ فهم مراد خدا ۱۰۰-۴۶/۹۴
- ۴۶/۹۶-۹۷ ~ اختلاف در فهم مراد ۴۶/۹۶
 ۴۶/۹۷-۱۰۰ ~ مفاهیم ذهنی بشر
 ۴۶/۱۰۲-۱۲۰ ~ نقد و بررسی
 [کتاب] سیده ابن اسحاق ۴۷/۶۵
 [کتاب] سیده ابن هشام ۴۷/۶۵
 شطحیات (واژه عرفانی) پ ۱۶۹، ۴۵/۱۶۹
 شعر [حضرت] ابوطالب رضی الله عنه ← دیوان
 [حضرت] ابوطالب رضی الله عنه
 [کتاب] شعر ابی طالب بن عبدالمطلب و اخباره
 ۴۷/۱۵۲
 شعر و شاعری در اسلام ۱۰۹-۴۷/۱۰۸
 شفاعت (در قرآن) ۴۶/۸۳-۹۱
 ~ تفسیر المنار - نقد و بررسی ۴۶/۸۶-۸۷
 ~ تفسیر مناهج البیان ۴۶/۸۳-۹۱
 ~ دیدگاه رشید رضا - نقد و بررسی ۸۷-
 ۴۶/۸۶
 ~ دیدگاه ملکی میانجی، محمدباقر ۹۱-
 ۴۶/۸۳
 ~ اذن و اجازه خداوند ۹۰-۴۶/۸۷
- ~ دیدگاه عقل ۴۶/۱۰۴-۱۱۰
 سنخیت کلام خدا با کلام بشر - تحدی قرآن
 ۴۶/۱۰۴-۱۱۰، ۱۱۳-۱۱۵
 ~ حجت رسالت پیامبر ﷺ ۱۰۷-
 ۴۶/۱۰۴
 ~ حجیت ذاتی قرآن ۴۶/۱۰۶-۱۰۷
 ~ صدور کلام ۴۶/۱۰۸-۱۱۰
 ~ مفردات و تراکیب ۴۶/۱۰۷-۱۰۸
 ~ نور علم الهی ۴۶/۱۰۴-۱۰۷
 ~ دیدگاه نقل ۴۶/۱۱۰-۱۲۰
 ~ تأویل و باطن قرآن ۴۶/۱۱۷-۱۲۰
 ~ تحدی قرآن ۴۶/۱۱۳-۱۱۵
 ~ زمان و مکان ۴۶/۱۱۵-۱۱۷
 ~ عدم سنخیت صاحب کلام ۱۱۳-
 ۴۶/۱۱۱
 ~ کلام امام امیرالمؤمنین رضی الله عنه ۱۱۲-
 ۴۶/۱۱۱
 ~ کلام امام سجاد رضی الله عنه ۴۶/۱۱۴-۱۱۵
 ~ کلام امام موسی کاظم رضی الله عنه ۱۱۴-
 ۴۶/۱۱۳
 ~ زمان و مکان ۴۶/۱۱۵-۱۱۷
 ~ صدور کلام ۴۶/۱۰۸-۱۱۰
 ~ توجه به لفظ ۴۶/۱۰۸-۱۰۹
 ~ توجه به معنی ۴۶/۱۰۸-۱۰۹
 ~ ضروری وجود مبین ۴۶/۹۶-۱۰۸
 نیز ← قرآن - کلام خدا - ضرورت وجود
 مبین
 ~ اختلاف میزان درک انسان [ها] ۱۰۲-
 ۴۶/۸۳

- ~~~ پذیرش شفاعت ۸۵-۸۴، ۸۸، ۹۰-۴۶/۸۳
 ~~~ پذیرش شفاعت و مالکیت خداوند ۹۰-
 ۴۶/۸۴
 ~~~ شفاعت مرجح ۸۵-۸۴/۴۶
 ~~~ شفاعت و عدالت خداوند ۸۵-۸۳/۴۶
 ~~~ شفاعت و فضل خداوند ۸۵-۸۳/۴۶
 ~~~ مشفقون ۹۱-۸۷/۴۶
 ~~~ مفهوم شفاعت ۸۶-۸۳/۴۶
 [کتاب] صحوۃ الطالب فی رد الشبهات عن ابی طالب / سرور، عماد عبدالکریم- بررسی و معرفی ۶۷-۳۶/۴۷
 ~~~ استناد به اشعار [حضرت] ابوطالب علیه السلام ۴۸-۴۷/۴۷
 ~~~ استناد به دانشمندان اهل سنت ۶۱-
 ۴۷/۴۸
 ~~~ استناد به شعر افندی صیادی رفاعی، محمد ابوالهدی ۶۰-۵۹/۴۷
 ~~~ تقریظ [ها] ۳۸-۳۷/۴۷
 ~~~ تقریظ خورشید، عادل احمد ۳۷/۴۷
 ~~~ تقریظ سبسی رفاعی، بدرالدین بن عبدالرحمن ۳۸/۴۷
 ~~~ تقریظ حسنی رفاعی، محمد ناصر طه ۳۸/۴۷
 ~~~ تقریظ عبدالواحد، راتب ۵۹-۵۵، ۳۸-
 ۳۷/۴۷
 ~~~ شعر مؤلف ۴۷/۴۷
 ~~~ استناد به قصیده نبهانی، یوسف ۴۰-
 ۳۹/۴۷
 ~~~ مقدمه ۳۹-۳۸/۴۷
- ~~~ نقد و بررسی آیه [های] قرآنی ۵۸-۵۷،
 ۴۵-۴۲/۴۷
 ~~~ نقد و بررسی روایت [ها] ۶۱-۵۸، ۴۶-
 ۴۵/۴۷
 ~~~ نقد و بررسی روایت صحیح مسلم و بخاری ۶۱-۵۸/۴۷
 [کتاب] الصحیفه / منسوب به امام علی علیه السلام ۱۱۱/۴۵
 [کتاب] الصحیح من السیره النبوی الاعظم / العاملی، سید جعفر مرتضی ۶۷/۴۸
 صراط مستقیم ۱۸۰-۱۷۹/۴۶
 صفار، محمد بن حسن ۱۱۲-۸۱/۴۵
 ~~~ آثار و تألیف [ها] ۱۱۰-۹۹، ۹۰/۴۵
 ~~~ دیدگاه [شیخ] طوسی، محمد بن حسن ۱۰۱-۱۰۰/۴۵
 ~~~ دیدگاه نجاشی، احمد بن علی ۱۰۱-
 ۱۰۰/۴۵
 ~~~ طریق دسترسی [شیخ] طوسی، محمد بن حسن ۱۰۰/۴۵
 ~~~ عنوان [ها] ۱۰۴-۱۰۲/۴۵
 ~~~ مقایسه دیدگاه نجاشی و [شیخ] طوسی ۱۰۱-۱۰۰/۴۵
 ~~~ آمار روایت [های] نقل شده ۹۲-۹۱/۴۵
 ~~~ ارتباط با امام معصوم علیه السلام ۱۱۱-۱۱۰/۴۵
 ~~~ توثیق در منابع رجالی ۸۸-۸۷، ۸۴-
 ۸۲/۴۵
 ~~~ جرح در منابع رجالی ۹۰-۸۸/۴۵
 ~~~ جایگاه علمی ۱۱۱-۹۰/۴۵
 ~~~ دیدگاه ابن داوود حلی ۸۴-۸۲/۴۵

- ~ روایات ~ در آثار [شیخ] صدوق، محمد بن علی ۴۵/۱۰۵-۱۱۰
- ~ شاگردان ۴۵/۹۸-۹۹
- ~ ابو جعفر ابن ولید قمی، محمد بن حسن ۴۵/۹۹
- ~ ابو جعفر العطار، محمد بن یحیی ۴۵/۹۹
- ~ لقب [ها] ۴۵/۸۴-۸۶
- ~ صفار، محمد بن حسن - مشایخ روایت ۹۸- ۴۵/۹۱
- ~ ابو اسحاق قمی، ابراهیم بن هاشم ۴۵/۹۴
- ~ ابو جعفر اشعری قمی، احمد بن محمد بن عیسی ۴۵/۹۳-۹۴
- ~ ابو جعفر خالد برقی، احمد بن محمد ۴۵/۹۴-۹۵
- ~ ابو جعفر زیات کوفی همدانی، محمد بن حسین بن ابی خطاب ۴۵/۹۳
- ~ ابو جعفر یقطینی، محمد بن عیسی بن عبید ۴۵/۹۳-۹۴
- ~ ابو عبدالله کاتب سیاری احمد بن محمد ۴۵/۹۷
- ~ ابو یوسف انباری یعقوب بن زید ۴۵/۹۴
- ~ مکاتبه با امام حسن عسکری علیه السلام ۱۱۱، ۱۰۴، ۹۰، ۸۸-۸۷ ۴۵/۸۷
- ~ نژاد و قبيله ۴۵/۸۶-۸۷
- ~ نشر و ترویج روایت [های] صفار ۱۰۶- ۴۵/۱۰۵
- ~ نقش ~ در انتقال میراث حدیثی شیعه ۴۵/۱۱۱-۱۱۲
- ~ وفات ۴۵/۹۸
- ~ ولادت ۴۵/۸۲-۸۴
- ~ صلوات (ذکر) ۴۵/۶۰-۷۸
- ~ حکم فقهی اهل سنت ۴۵/۶۲-۶۴
- ~ حکم فقهی شیعه ۴۵/۶۲، ۷۰-۷۲
- ~ دیدگاه [شیخ] صدوق، محمد بن علی ۴۵/۷۱، ۷۴
- ~ دیدگاه نجفی، محمد حسن ۴۵/۷۰-۷۲
- ~ صلوات (ذکر) - روایت [های] اهل سنت ۶۹- ۴۵/۶۰
- ~ ابن ادریس شافعی، محمد ۴۵/۶۶
- ~ اہم ماجه، محمد ۴۵/۶۸
- ~ ابوداوود، سلیمان بن اشعث ۴۵/۶۷-۶۸
- ~ احمد بن حنبل ۶۷، ۶۵-۶۴ ۴۵/۶۴
- ~ گزارش جهنمی مالکی، اسماعیل بن اسحاق ۴۵/۶۵
- ~ نقد و بررسی پ ۶۷- پ ۴۵/۶۶
- ~ دارمی، عبدالله بن بهرام ۴۵/۶۵-۶۶
- ~ صنعانی، عبدالرزاق ۴۵/۶۷
- ~ نسایی، احمد بن شعیب ۴۵/۶۶
- ~ صلوات (ذکر) - روایت [های] شیعه ۴۵/۶۹-۷۷
- ~ [شیخ] صدوق، محمد بن علی ۷۵- ۴۵/۷۳
- ~ کلینی، محمد بن یعقوب ۴۵/۶۹-۷۰
- ~ صلوات (ذکر) - شبهه صلوات بر آل محمد ۴۵/۷۴-۷۵
- ~ لفظ و عبارت در روایت [های] اهل سنت ۴۵/۶۴-۶۹
- ~ نقد و بررسی ۶۸-۶۹، ۶۷- پ ۶۷-

- پ ۴۵/۶۶
 ~ لفظ و عبارت در روایت [های] شیعه ۷۷-
 ۴۵/۷۲
 ~ دیدگاه صدوق، محمد بن علی ۷۵-
 ۴۵/۷۳
 ~ دیدگاه علامه حلی ۷۷، ۷۴-۴۵/۷۳
 ~ دیدگاه کلینی، محمد بن یعقوب
 ۴۵/۷۵
 ~ دیدگاه مغنیه، محمد جواد ۴۵/۷۶
 ~ دیدگاه نجفی، محمدباقر ۷۷، ۷۳-
 ۴۵/۷۲
 ~ لفظ و عبارت مشترک در روایت [های]
 شیعه و اهل سنت ۷۷-۴۵/۷۶
 [کتاب] ضیاء العالمین / فتونی ۹۱-۴۵/۹۰؛ پ
 ۵۰-۴۹، ۵۰-۴۸/۴۹
 طباطبائی، سید محمد حسین - نظریه در
 محکم و متشابه قرآن ۵۸-۴۷/۴۷
 [کتاب] طبقات فحول الشعراء / ابن سلّام
 جمعی ۱۵۱ پ، ۴۷/۱۵۱
 [کتاب] طرائف / سید بن طاووس ۲۱-۴۸/۲۰
 [کتاب] طلبه الطالب فی شرح لامیه ابی طالب /
 موستاری چلبی زاده، علی فهمی بن شاکر
 ۴۸/۱۱۴
 طهارت صلب ۱۲۲ پ - ۱۲۱ پ، پ ۴۷/۷۷؛
 ۲۰-۱۹، ۱۷-۴۸/۱۵
 عبودیت - تقسیم بندی قرآنی ۲۹-۴۶/۲۸
 عصمت پیامبر ﷺ - نقد و بررسی خطاب
 عتاب آلود ۲۳-۴۶/۱۵
 عصمت پیامبران ۱۹-۴۶/۱۲
- ~ دوره و زمان ۴۶/۱۳
 ~ کتابشناسی ۱۵-۴۶/۱۴
 ~ مفهوم روایی ۴۶/۱۴
 [کتاب] عقاید مسلمین، پیدایش و تطور
 تاریخی / ونسینک ۴۷/۱۰۲
 [رساله] عقد الأنامل / زنجانی، میرزا ابراهیم،
 ۴۷/۱۶۷-۱۸۴
 ~ نسخه خطی ۱۶۸-۴۷/۱۶۷
 عقد الانامل (علم) ← علم عقد الانامل
 عقل - اعتبار ~ ۳۳-۴۶/۳۱
 ~ استدلال [های] عقلی در قرآن ۴۶/۳۱
 ~ در قرآن و روایت ۳۳-۴۶/۳۱
 ~ دعوت قرآن به تدبر ۴۶/۳۱
 ~ کلام معصوم ۳۳-۴۶/۳۱
 عقل - اهمیت ~ ۳۳-۴۶/۲۷
 ~ در قرآن و روایت ۳۳-۴۶/۲۷
 ~ روایت اصبع بن نباته ۳۰-۴۶/۳۰
 ~ کلام پیامبر ﷺ ۳۱-۴۶/۳۰
 ~ کلام امیرالمؤمنین علی علیه السلام ۳۰-۴۶/۲۹
 ~ حجت الهی ۱۲۶-۱۲۵، ۳۲-۴۶/۳۱
 ~ کلام امام صادق علیه السلام ۴۶/۳۲
 ~ کلام امام موسی کاظم علیه السلام ۳۲-۴۶/۳۱
 ~ کلام امام رضا علیه السلام ۴۶/۳۲
 ~ کلام امام هادی علیه السلام ۳۳-۴۶/۳۲
 عقل - محدوده عقل ۴۰-۴۶/۳۴
 ~ احاطه علمی نداشتن به خدا ۳۴-
 ۴۶/۳۳
 ~ بیان قمی، قاضی سعید ۳۶-۴۶/۳۵
 ~ تعقل درباره خدا ۴۰-۴۶/۳۸

- ~ ~ ~ بیان مجلسی، محمدباقر ۳۹-۴۶/۳۸
- ~ ~ ~ بیان ملاصدرا ۴۶/۳۹
- ~ ~ ~ تفکر درباره خدا ۴۰-۴۶/۳۷
- ~ ~ ~ کلام معصوم ۴۰-۴۶/۳۷
- ~ ~ ~ کلام معصوم علیه السلام ۴۰-۴۶/۳۳
- ~ ~ ~ امیرالمؤمنین علیه السلام ۳۷-۴۶/۳۴
- ~ ~ ~ امام حسن مجتبی علیه السلام ۴۶/۳۴
- ~ ~ ~ امام سجاد علیه السلام ۳۷-۴۶/۳۶
- ~ ~ ~ امام صادق علیه السلام ۳۵-۴۶/۳۴
- ~ ~ ~ امام رضا علیه السلام ۴۶/۳۶
- عقل - مفهوم ~ ۱۳۱-۴۶/۱۲۹
- ~ نتیجه تعطیل عقل ۸-۴۶/۷
- ~ هدایت عقل ۱۷۶-۴۶/۱۷۵
- عقل و عبودیت ۲۹-۴۶/۲۸
- عقل و علم - دیدگاه اصفهانی، میرزا مهدی ۱۴۷-۴۶/۱۳۹
- عقل و فطرت - دیدگاه اصفهانی، میرزا مهدی ۱۳۹-۴۶/۱۳۳
- علم - تقسیم‌بندی ۱۴۶-۴۶/۱۴۴
- علم - دیدگاه اصفهانی، میرزا مهدی ۱۴۷-۴۶/۱۳۹
- علم - مفهوم ~ ۱۴۷-۴۶/۱۴۲
- علم بشری ۱۴۲-۴۶/۱۴۰
- علم بلا معلوم - تعلق به علم معدوم ۱۴۶-۴۸/۱۴۵
- علم بلا معلوم - تعلق علم به معلوم ۱۴۵-۴۸/۱۴۴
- ~ تعیین علم خدا ۱۵۳-۴۸/۱۵۱
- ~ حقیقت علم ۱۴۸-۴۸/۱۴۶
- ~ دیدگاه اصفهانی، میرزا مهدی ۱۵۴-۴۸/۱۴۸
- ~ دیدگاه قزوینی، مجتبی ۱۶۳-۴۸/۱۵۴
- ~ سنخیت علم خالق با علم مخلوق ۱۴۹-۴۸/۱۴۸
- ~ سنخیت خالق و مخلوق ۴۸/۱۴۸ نیز ← سنخیت خالق و مخلوق
- ~ علم به ذات ۱۵۱-۴۸/۱۴۹
- ~ کاشفیت علم ۱۴۷-۴۸/۱۴۶
- علم بلا معلوم - مفهوم ۱۴۴-۴۸/۱۴۳
- ~ نظام خلقت ۱۵۳-۴۸/۱۵۱
- علم عقد الانامل ۱۸۳-۱۷۶، ۱۶۹-۴۷/۱۶۷
- ~ بیان جزایری، سید نعمت الله ۱۸۱-۱۸۰، ۴۷/۱۷۱
- ~ بیان زنجانی، سید ابوالقاسم ۴۷/۱۸۰
- ~ بیان طریحی، فخر الدین ۱۷۵، ۱۷۰-۴۷/۱۶۹
- ~ بیان مجلسی، محمد باقر ۱۷۹-۱۷۸، ۴۷/۱۷۵
- ~ شکل دهگان [عشرات] ۱۸۳-۴۷/۱۸۲
- ~ شکل یکان [آحاد] ۱۸۲-۴۷/۱۸۱
- ~ شیوه محاسبه ۱۸۳-۴۷/۱۷۸
- علم و عقل - دیدگاه اصفهانی، میرزا مهدی ۱۴۷-۴۶/۱۳۹
- علی بن حمزه بصری - راوی شعر [حضرت] ابوطالب علیه السلام ۱۵۳-۴۷/۱۵۲
- [کتاب] علی نامه / ربیع ۴۷/۱۲۶
- غروی قزوینی - محمد - سرگذشت مختصر ۱۵۱-۴۵/۱۵۰
- ~ آثار و تألیف [ها] ۱۵۱-۴۵/۱۵۰
- [حضرت] فاطمه سلام الله علیها، دختر

- قرآنی
- ~ دلالت مستقل ۴۶/۹۵
- ~ شعر فارسی ۶-۴۶/۵
- قرآن (کلام خدا) - ضرورت وجود مبتین ۱۰۸-
۴۶/۹۶
- ~ اختلاف در مرجع ضمیر ۱۰۱-۴۶/۱۰۰
- ~ اختلاف میزان درک انسان [ها] ۱۰۲-
۴۶/۱۰۱
- ~ انس و عادت به معانی مادی ۱۰۴-
۴۶/۱۰۲
- ~ تفاوت شرایط و نیاز به مبتین ۱۰۲-
۴۶/۱۰۱
- ~ دوره پیامبر ﷺ ۴۶/۱۰۰
- ~ لغات اضداد قرآن ۱۰۰-۴۶/۹۹
- ~ مشترک لفظی ۱۰۰-۴۶/۹۹
- ~ وجود اختلاف در فهم مراد ۹۷-۴۶/۹۶
- ~ وجود حروف مقطعه ۴۶/۹۹
- ~ وجوه و نظائر در قرآن ۱۰۰-۴۶/۹۹
- ~ عالمان معارف ~ ۹-۴۶/۷
- ~ عام و خاص ۲۴-۴۶/۱۱
- ~ تقسیم‌بندی ۴۶/۱۲
- ~ تقسیم‌بندی استقرایی ۴۶/۱۲
- ~ تقسیم‌بندی قیاسی ۴۶/۱۲
- ~ قصه [های] ~ ~ ۴۶/۶۱
- قرآن - قصه ذوالقرنین ۸۰-۴۶/۶۰
- ~ ساختار هنری ۴۶/۶۹
- ~ عنصر [های] داستانی ۷۳-۴۶/۶۱
- ~ عنصر درون مایه ۴۶/۷۳
- ~ عنصر زمان ۷۱-۴۶/۷۰

- پیامبر ﷺ - خطبه [ها] ← خطابه [های]
فاطمی
- [کتاب] فرهنگ اصطلاحات اسلامی / تامس
پاتریک هیوز ۴۷/۱۰۱
- [کتاب] فضل الدعاء / صفار، محمد بن حسن
۴۵/۱۰۵
- ~ تحدی قرآن ۱۲۴، ۱۱۵-۱۱۳، ۱۱۰-
۴۶/۱۰۴
- ~ دیدگاه اصفهانی، میرزا مهدی ۴۶/۱۲۴
- ~ کلام معصوم ﷺ ۱۱۵-۴۶/۱۱۳
- قرآن - تأویل و باطن ۱۱۹-۴۶/۱۱۷
- ~ کلام معصوم ﷺ ۱۱۹-۴۶/۱۱۷
- قرآن - چاپ سری [نخستین: ایران ۱۲۴۲ق]
۱۶۰-۱۶۱، ۱۵۷-۴۶/۱۵۶
- ~ کتابشناسی ۱۶۱-۱۶۰، ۱۵۷-۴۶/۱۵۶
- ~ چاپ سنگی [نخستین: ایران، ۱۲۴۹ق]
۴۶/۱۵۸-۱۶۳
- ~ پژوهش تربیت، محمدعلی ۴۶/۱۵۸
- ~ کتابشناسی ۱۶۳-۴۶/۱۶۱
- ~ چاپ [های] نخستین ۱۶۳-۱۵۶، ۱۵۳-
۴۶/۱۵۰
- ~ ابراهام هنکلمان ۴۶/۱۵۱
- ~ پاگانینو پاگانینی ۱۵۱-۴۶/۱۵۰
- ~ گوستاو فلوگل ۴۶/۱۵۲
- ~ لودووکو ماراچی ۱۵۲-۴۶/۱۵۱
- قرآن - حجت رسالت پیامبر ﷺ ۱۰۷-
۴۶/۱۰۴
- قرآن - حجیت قرآن ← حجیت قرآن
- قرآن - خطاب قرآن ← خطاب و مخاطبه

- ~~~ عنصر شخصیت ۶۷-۶۶/۶۶
 ~~~ ذوالقرنین ۶۴-۶۶/۶۶
 ~~~ مردم بین السدین ۶۶/۶۶
 ~~~ مردم مشرق ۶۶-۶۶/۶۵
 ~~~ مردم مغرب ۶۵-۶۶/۶۴
 ~~~ یاجوج و ماجوج ۷۰-۶۶/۶۷
 قرآن - قصه ذوالقرنین - عنصر غافلگیری ۷۳-
 ۴۶/۷۲
 ~~~ عنصر کشمکش ۴۶/۷۲
 ~~~ عنصر گرّه افکنی ۷۲-۶۶/۷۱
 ~~~ عنصر گفتگو ۴۶/۷۱
 ~~~ عنصر مکان ۷۰-۶۶/۶۷
 ~~~ بین السدین ۷۰-۶۶/۶۹
 ~~~ سرزمین مشرق ۶۹-۶۸/۶۸
 ~~~ سرزمین مغرب ۶۸-۶۷/۶۶
 قرآن - قصه ذوالقرنین - مفهوم و محتوا
 ۴۶/۷۳-۷۹
 ~~~ اقدامات ذوالقرنین ۷۹-۴۶/۷۷
 ~~~ ویژگی کارگزار حکومت دینی ۷۹-
 ۴۶/۷۳
 نیز < حکومت دینی - ویژگی کارگزار
 ~~~ یافته‌های پژوهش ۸۰-۴۶/۷۹
 قرآن - کلام خدت - نفی سنخیت با کلام
 بشر < سنخیت کلام خدا با کلام بشر
 قرآن - محکم و متشابه < محکم و متشابه
 قرآن - معارف قرآن < معارف قرآن
 قرآن - مفهوم بودن کلام خدا < سنخیت
 کلام خدا با کلام بشر - فهم مراد خدا
 ~~~ مهجوریت ۸-۴۶/۷
- ~~ نزول به زبان عربی ۱۰۱-۱۰۰، ۹۴-
 ۴۶/۹۳
 ~ نزول به نور علم الهی ۱۰۵-۴۶/۱۰۴
 ~ نسخه‌های خطی پ ۱۴۹، ۱۵۰-۴۶/۱۴۹
 قرآن بایسنقری [نسخه خطی] پ ۱۴۹،
 ۴۶/۱۴۹
 قرآن و عترت ۹-۴۶/۷
 قزوینی، مجتبی - نظریه در علم بلا معلوم
 ۱۶۳-۴۸/۱۵۴
 قصه ذوالقرنین در قرآن < قرآن - قصه
 ذوالقرنین
 قصیده عربی - ضروری نسبی و تشبیب ۲۹-
 ۴۸/۲۸
 ~~~ بیان ابن رشیق قیروانی ۲۹-۴۸/۲۸
 ~~~ بیان ابن قتیبه ۴۸/۲۸
 ~~~ بیان شمس قیس رازی ۴۸/۲۹
 ~~~ بیان متنبی ۴۸/۲۹
 القصیده الغراء فی ایمان ابی طالب شیخ
 البطحاء / خیری پاشا حنفی مصری، احمد
 ۴۲-۴۸/۲۳
 ~ تضمین شعر [حضرت] ابوطالب علیه السلام ۲۵-
 ۴۸/۲۴
 ~ شرح و تحلیل ۴۲-۴۸/۲۸
 ~~~ [حضرت] ابوطالب علیه السلام ۴۲-۴۸/۳۳
 ~~~ استناد به سروده [حضرت] ابوطالب علیه السلام
 ۴۲-۴۸/۴۱
 ~~~ اشاره به حوریان برای شهیدان ۳۰-۴۸/۳۰
 ~~~ انصار ۴۱-۴۸/۴۱
 ~~~ ایمان [حضرت] ابوطالب علیه السلام ۳۸-

- ۴۸/۳۵
 ~~~ حدیث ضحاح ۴۸/۳۷
 ~~~ حلیمه سعیدیه ۴۸/۳۱
 ~~~ خطبه ازدواج پیامبر ﷺ ۴۸/۳۴
 ~~~ دفاع [حضرت] ابوطالب رضی الله عنه از پیامبر ﷺ ۴۸/۳۳-۳۸
 ~~~ شعب ابی طالب ۴۸/۳۵
 ~~~ شفاعت پیامبر ﷺ ۴۸/۳۱-۳۲، ۳۸
 ~~~ عام الحزن ۴۸/۳۹
 ~~~ عذاب ابولهب ۴۸/۳۷
 ~~~ فرمان [حضرت] ابوطالب رضی الله عنه به جعفر برای نماز پشت سر پیامبر ﷺ ۴۸/۳۶
 ~~~ مخالفت [ها] و تهمت [ها] به [حضرت] ابوطالب رضی الله عنه ۴۸/۳۴-۳۵
 ~~~ مطعم بن عدی بن نوفل ۴۸/۴۰
 ~~~ نسیب و تشبیب ۴۸/۲۸-۲۹
 ~~~ وفات [حضرت] ابوطالب رضی الله عنه ۴۸/۳۹
 ~~~ متن قصیده ۴۸/۲۵-۲۸
 ~~~ معرفی ۴۸/۲۴-۲۵
 قصیده لامیه ← دیوان [حضرت] ابوطالب رضی الله عنه
 - قصیده لامیه
 کتاب - چاپ کتاب در ایران ← چاپ کتاب در ایران
 [کتاب] کتابشناسی حضرت ابوطالب رضی الله عنه / انصاری قمی، ناصرالدین ۴۷/۹۱
 [مقاله] کنش‌های گفتاری غیر مستقیم / جان آر. سرل ۴۵/۳۱-۳۳
 کوفه - بافت جمعیتی ۴۵/۳۴-۳۶
 ~~~ وضعیت اقتصادی ۴۵/۳۷
- ~~~ ویژگی [های] ۴۵/۳۶-۳۷
 گفتمان (واژه) ۴۵/۲۷
 ~~~ تعریف ۴۵/۲۷
 مالکیت خدا ۴۶/۱۷۴-۱۷۵
 [کتاب] مبنای تحلیل گفتمان / ون داک ۴۵/۲۶
 - مثرم بن دعیب ۱۳۹، ۴۷/۷۸
 مجمل - مفهوم اصطلاحی ۴۶/۴۳
 محکم و متشابه ۴۶/۴۲-۵۸
 ~~~ ارجاع متشابه به محکم ۴۶/۴۴-۴۶
 ~~~ حکم ~ ۴۶/۴۴-۴۶
 ~~~ دلیل وجود تشابه در قرآن ۴۶/۴۸-۵۳
 ~~~ ارجاع مردم به اهل بیت علیهم السلام ۵۳-
 ۴۶/۴۹
 ~~~ امتحان الهی ۴۸-۴۶/۴۷
 ~~~ دیدگاه جوادی آملی، عبدالله ۴۶/۴۲-۵۸
 ~~~ دیدگاه طباطبائی، محمدحسین ۴۶/۴۷-۵۸
 ~~~ دیدگاه ملکی میانجی، محمدباقر ۵۸-
 ۴۶/۴۵
 ~~~ علت ذاتی بروز تشابه ۴۶/۵۱-۵۳
 ~~~ کاربرد ~ ۴۶/۴۷-۴۸
 ~~~ مفهوم اصطلاحی ۴۶/۴۲-۴۳
 ~~~ مفهوم لغوی ۴۶/۴۲
 ~~~ نسبی بودن تشابه ۴۸-۴۶/۴۷
 محکم و متشابه - دیدگاه طباطبائی، محمدحسین ۴۶/۹۷
 ~~~ وجه تشابه ۴۶/۹۷
 [کتاب] محمد / جانانان براون ۴۷/۱۰۳
 محمد بن حسن (عج) - حجیت تشرفات -

- نقد و بررسی ۱۴۹-۴۵/۱۴۸
 [حضرت] محمد ﷺ پیامبر خدا - پدر امت
 ۴۵/۵-۷
- ~~~  
 نقد دیدگاه رجالی خوئی، سید ابوالقاسم
 ۴۵/۱۵۴-۱۵۵
- ~~~  
 وجوب اطاعت از ~ ۴۵-۴۷/۴۴
 ~ ولی امت ۴۵/۵-۷
- ~~~  
 [کتاب] محمد پیامبر دورانها / آرسترانگ،
 کرن ۴۷/۱۰۳
- ~~~  
 [کتاب] محمد پیامبر و سیاستمدار/ مونتگمری
 وات، ویلیام ۴۷/۱۰۲-۱۰۳
- ~~~  
 [کتاب] المختار من کلمات الامام المهدي /
 غروی قزوینی، محمد - معرفی ۴۵/۱۴۶-۱۶۲
- ~~~  
 اشاره به مصیبت [های] اهل بیت ﷺ
 ۴۵/۱۶۰-۱۶۱
- ~~~  
 تذکرات اخلاقی ۱۵۷-۴۵/۱۵۶
- ~~~  
 تشرف و توسل به امام زمان ﷺ
 ۴۵/۱۵۶-۱۵۷
- ~~~  
 رؤیت اعمال توسط امام زمان ﷺ
 ۴۵/۱۵۶
- ~~~  
 حل تعارض ظاهری روایت [ها] ۱۵۶-
 ۴۵/۱۵۵
- ~~~  
 روش ارائه مطالب ۱۵۰-۴۵/۱۴۹
- ~~~  
 روش دسته‌بندی مطالب ۱۵۰-۴۵/۱۴۹
- ~~~  
 ساختار کلی ۱۵۳-۴۵/۱۵۱
- ~~~  
 شخصیت‌شناسی مشاهیر شیعه در
 غیبت صغری ۴۵/۱۵۵
- ~~~  
 شرح روایت [های] مشکل ۴۵/۱۶۰
- ~~~  
 فهرست [های] پایان کتاب ۴۵/۱۶۱
- ~~~  
 منابع روایت [ها] ۱۵۳-۴۵/۱۵۱
- ~~~  
 منابع شرح روایت [ها] ۱۵۳-۴۵/۱۵۲
- ~~~  
 منابع نقل روایت [ها] ۱۵۲-۴۵/۱۵۱
- ~~~  
 نقد دیدگاه رجالی خوئی، سید ابوالقاسم
 ۴۵/۱۵۴-۱۵۵
- ~~~  
 نکته [های] اعتقادی ۴۵/۱۵۷-۱۵۸
- ~~~  
 استمرار امامت از [حضرت] آدم
 تاکنون ۴۵/۱۵۸
- ~~~  
 ضرورت اطاعت از اهل بیت ﷺ
 ۴۵/۱۵۹
- ~~~  
 عصمت اهل بیت ﷺ ۴۵/۱۵۹-۱۶۰
- ~~~  
 نفی غلو ۴۵/۱۵۹
- ~~~  
 وجوه شباهت امام ﷺ و ستارگان
 ۴۵/۱۵۸
- ~~~  
 نکته [های] رجالی ۴۵/۱۵۳-۱۵۵
- ~~~  
 نکته [های] فقهی ۴۵/۱۵۷
- ~~~  
 نقد و بررسی روش تألیف ۱۶۲-۴۵/۱۶۱
- [مجله] المرشد، شماره ۲۰ و ۲۱ - ویژه
 [حضرت] ابوطالب ﷺ ۹۰-۴۷/۸۸؛ ۴۸/۶۹
- مشتک لفظی - لفظ خفی ۴۶/۱۰۰
- معارف قرآن ۱۴۷-۱۲۵، ۹-۴۶/۷
- دیدگاه اصفهانی، میرزا مهدی ۱۴۷-
 ۴۶/۱۲۵
- عقل (نور عقل) ۱۳۹-۴۶/۱۲۹
- علم و دانش الهی ۱۴۷-۴۶/۱۳۹
- معرفت فطری خدا ۱۲۹-۴۶/۱۲۶
- [کتاب] معجم ما ألف عن ابی طالب/ المنتفکی،
 عبدالله صالح ۴۷/۹۱
- [کتاب] معجم ما کتب عن الرسول و اهل بیت
 / الرفاعی، عبدالجبار ۶۹، ۶۷-۴۸/۶۶
- معرفت خدا - فعل خدا - دیدگاه حلبی،

- محمود ۱۲۸-۴۶/۱۲۷
 معرفت فطری خدا - دیدگاه اصفهانی، میرزا مهدی ۱۲۹-۴۶/۱۲۶
 ملکی میانجی، محمدباقر - تفسیر مناهج البیان - شفاعت ۹۱-۴۶/۸۳
 نظریه در شفاعت ۹۱-۴۶/۸۳
 نظریه در محکم و متشابه قرآن ۵۸-۴۶/۴۵
 [کتاب] مناظرات فی العقائد و الاحکام / عبدالله الحسن ۴۸/۶۷
 [کتاب] منتهی المقال، میرزای استرآبادی (نسخه خطی) ۱۳۶-۴۵/۱۳۳
 [کتاب] مواهب الواهب فی فضائل ابی طالب علیه السلام / نقدی، جعفر ۱۰۹-۴۸/۱۰۴
 انگیزه تألیف ۴۸/۱۰۵
 باب [های] دوازده گانه ۱۰۷-۴۸/۱۰۶
 تحقیق امینی، محمدهادی ۱۰۹-۴۸/۱۰۸
 چاپ [ها] ۱۰۹-۴۸/۱۰۸
 چاپ سنگی ۱۰۹-۴۸/۱۰۸
 ساختار ۱۰۷-۴۸/۱۰۶
 سال تألیف ۴۸/۱۰۴
 شیوه نگارش ۱۰۸-۴۸/۱۰۷
 مأخذ [ها] ۱۰۸-۴۸/۱۰۷
 مقدمه ۴۸/۱۰۶
 [کتاب] نزول و سقوط امپراطوری روم / گیبون، ادوراد ۱۰۰-۴۷/۹۹
 نقدی، جعفر - سرگذشت مختصر ۱۰۴-۴۸/۹۹
 آثار و تألیفها ۱۰۴، ۱۰۲-۴۸/۱۰۰
- ~~~~~  
 درباره [حضرت] ابوطالب علیه السلام ۴۸/۱۰۴
 استادان ۴۸/۹۹
 دیدگاهها درباره او ۱۰۳-۴۸/۱۰۱
 ذوق شعری ۱۰۲-۴۸/۱۰۱
 تقسیم بندی شعرها ۱۰۲-۴۸/۱۰۱
 شعر در مدح امام زمان علیه السلام ۴۸/۱۰۱
 وفات ۴۸/۱۰۳
 ولادت ۴۸/۹۹
 [مقاله] نگاهی گذرا بر علم بلامعلوم در احادیث امام رضا علیه السلام / اسکویی، محمد بیابانی - نقد و بررسی ۱۶۳-۴۸/۱۴۳
 واقفیه (فرقه) ۴۵/۱۴۷
 وحدت وجود - نقد و بررسی ۱۷۲-۴۵/۱۶۸
 دیدگاه رفیعی قزوینی، سید ابوالحسن ۱۶۹-۴۵/۱۶۸
 هدایت الهی ۱۷۸-۴۶/۱۷۵
 نیز ← تفسیر سوره حمد - هدایت و ضلالت
 طلب هدایت ۱۷۸-۴۶/۱۷۷
 [کتاب] همایون نامه / حکیم زجاجی ۱۴۴-۴۷/۱۲۶، ۱۴۲
 یأجوج و مأجوج ۷۰، ۴۶/۶۷

موجز المقالات

تعريب: تحسين البدرى

استبيان حول أبى طالب عليه السلام

السيد حسن افتخار زاده

الخلاصة: المقال عبارة عن إجابات حول الأسئلة المطروحة عن أبى طالب عليه السلام، ويتناول بحثين، أحدهما: الآيات و الروايات التى تنقل مقامات و فضائل أبى طالب، ويتضمّن موضوع إيمان والد إبراهيم عليه السلام. وثانيهما: دوافع المخالفين الذين ينسبون إلى أبى طالب أموراً سلبية. الكلمات الرئيسية: أبو طالب - مقامات إبراهيم عليه السلام - إيمان أباء أبى طالب - ردود فعل المخالفين.

تحليل أدبى و تاريخى و شرح للقصيدة الغراء فى إيمان أبى طالب شيخ البطحاء لأحمد خيرى باشا الحنفى المصرى

باقر قربانى زرين

الخلاصة: المقال عبارة عن تحليل و شرح لقصيدة من ٧٤ بيتاً وردت عن أحمد خيرى الحنفى (١٣٢٤-١٣٨٧ ق) تسمى (القصيدة الغراء فى إيمان أبى طالب شيخ البطحاء) تضمّنت ذكر فضائل ومقامات أبى طالب وإثبات إيمانه ودراسة دوافع الذين نسبوا له بعض المساوىء. وبعد مقدّمة قصيرة قام الكاتب بترجمة أشعار أحمد خيرى وشرح بعضها. الكلمات الرئيسية: أحمد خيرى الحنفى - سيرة أحمد خيرى الحنفى - القصيدة الغراء فى إيمان أبى طالب شيخ البطحاء، قصيدة فى مدح أبى طالب.

آخر أوصياء إبراهيم عليه السلام

على أكبر مهدي بور

الخلاصة: تناول كاتب المقال عدّة مواضيع هى: الموقع اللامع لأبى طالب فى تاريخ الإسلام، حيث كان وصياً للأنبياء، وأخباره الغيبية، ثمّ أورد كلام الله تعالى ورسوله وأمير المؤمنين فى أبى

طالب. وعرف أفضل الأعمال المكتوبة في حقّه، ثم تناول أسباب مخالفته، وسرد بعض الذكريات في هذا المجال، ونقد كلمات محيي الدين ابن عربي، وطرح بعض الاقتراحات للبحوث المستقبلية في هذا المضمار.

الكلمات الرئيسية: أبو طالب - الأحاديث الواردة في فضائل أبي طالب - محيي الدين ابن عربي - نقد الكلام الوارد في أبي طالب - الأعمال المكتوبة - الاقتراحات.

دليل الباحث عن أبي طالب عليه السلام

مهدي مجتهدي

الخلاصة: أحد أهم مراحل البحث والتحقيق هو تدوين أدبيات الموضوع. ولأجل هذا كانت هناك الحاجة لدليل إلى البحوث المسجلة والمدونة في أبي طالب بن عبد المطلب والد الإمام علي عليه السلام. وقد سرد كاتب المقال أكثر من ٢٥٠ مصدرًا، وسعى للتعريف بجميع المصادر المستقلة وذات الصلة بهذه الشخصية. ونجد أنّا لأول مرة مصادر مدونة من قبل المستشرقين في الموسوعات وغيرها ضمن قائمة المصادر.

الكلمات الرئيسية: أبو طالب بن عبد المطلب - بيليوغرافيا - البحث والتحقيق - المسلمون - المستشرقون.

الشيخ جعفر النقدي و كتاب (مواهب الواهب في فضائل أبي طالب عليه السلام)

محمد مهدي الكرباسجي

الخلاصة: الشيخ جعفر النقدي، محقق وفقه شيعي عراقي (١٣٠٣-١٣٧٠ ق) وله أعمال وأثار كثيرة، منها كتاب (مواهب الواهب في فضائل أبي طالب عليه السلام) الذي تناول فيه سيرة وفضائل وشخصية أبي طالب وكذلك الشبهات الواردة حول إيمانه. المقال اختصّ بالتعريف بهذا المؤلف وكتابه الذي ألفه وهو في التاسعة عشر من عمره.

الكلمات الرئيسية: جعفر النقدي - كتاب مواهب الواهب - إيمان أبي طالب.

أربع رسائل في أبي طالب والقصيدة اللامية

آية الله السيد علي البهبهاني والدكتور محمود الشهابي والاستاذ غلامرضا دبيران

إعداد: علي أكبر صفري

الخلاصة: المقال تناول ترجمتين منظومتين بالفارسية للقصيدة اللامية أنشدتهما غلامرضا دبيران (١٢٩٦-١٣٦٥ ش). وفي مقدمة هذين القصيدتين وردت ملاحظات عن السيد علي البهبهاني ومحمود الشهابي حول مقامات أبي طالب، والترجمتين المزبورتين. وقد جاء في مقدمة المقال إيضاحات حول أبي طالب والقصيدة اللامية وسيرة وأعمال غلامرضا دبيران. الكلمات الرئيسية: أبو طالب - القصيدة اللامية - الترجمة المنظومة الفارسية لغلامرضا دبيران - سيرة وأعمال السيد علي البهبهاني - فضائل أبي طالب لمحمود الشهابي.

نفى المعلوم عن علم الله الباري تعالى

محمدرضا ارشادي نيا

الخلاصة: المقال نقد لمقال آخر تحت عنوان: (علم بلا معلوم في أحاديث الإمام الرضا عليه السلام) كتبه محمد بياباني اسكويي. وقد طرح في ما يخص هذا المقال ما يقرب من ١٠٠ سؤال في اطار ٢٢ عنوان كلي. سعى كاتب المقال لرفع الإبهامات التي تحوم حول هذا الموضوع. الكلمات الرئيسية: علم بلا معلوم - محمد بياباني اسكويي - نقد الآثار.

كشّاف السفينة للمجلد الثاني عشر (أعداد ٤٥ إلى ٤٨)

حميد سليم گندمي

يُعتبر الكشّاف طريقة مفيدة لمراجعة المعلومات في العالم الحاضر، الممتلئ بالمقالات و الصحف. يشتمل هذا الكشّاف مقالات المجلد الثاني عشر للمجلة من العدد ٤٥ حتى العدد ٤٨. تعتبر الأصول العامة لاستعمال هذا الكشّاف، نفس الأصول المذكورة في العدد الرابع من السفينة (من الصفحة ١٤٣ حتى الصفحة ١٤٧) بنفسها.

يشمل هذا الكشّاف - ككشّاف المجلد الأول المذكور في العدد الرابع - على ثلاثة أجزاء:

- (١) كشّاف المقالات على أساس نظام العناوين.
- (٢) كشّاف المقالات لأصحاب المقالات.
- (٣) كشّاف الموضوعي الأبجدي مع التقسيمات الجزئية.

Viewpoints About The Article "Elm bela maloom"

Mohammad riza Irshadiniya

Abstract: the author of the present article aiming at reviewing an article of "Elm bela maloom in the traditions of imam Riza" written by Mohammad Biabani Oskouei, raised 100 questions under 22 general topics. The author claims that article has some vague points which should be clarified.

Index of Safineh, 12th Volume (No. 45 - 48)

Hamid Salim Gandomi

Abstract: "Index" Aims the reader to the very exact information, in this world of bursted of information.

The provided index, actually conducts the essays of the published Safineh quarterly in the twelfth Volume (Numbers 45 - 48)

The general instruction of usage in the Same the previous one, which has been Stated in Volume 4, PP. 143-147.

here again the index is divided in to 3 indexes as:

1. The index of the essays, according to their topics.
2. The index of the writers and authors of the essays.
3. The alphabetical index of the Subjects, with their Sub-titles.

A research guide about Hazrat Abutalib

Mahdi Mojtahedi

Abstract: one of the most important steps of carrying out a research is preparing its literature part. Due to this, to prepare new researches about hazrat Abutalib ibn Abdulmotalib, the respected father of Hazrat Ali, we need a research guide. In the present study which includes more than 250 sources, it has been tried to get all related works about this person introduced. For the first time, the most important resource books referred by orientalist on this topic such as encyclopedia-based articles have been introduced.

3

Sheikh Jafar Naqdi and book "Mavahib al-vahib fi Fazaal Abi Talib"

Mohammad Mahdi Karbaschi

Abstract: Sheikh Jafar Naqdi, a researcher, and an Iraqi Shia scholar has quite a few number of written works. One of them is the book Mavahib al-Vahib fi Fazaal Abi Talib which is about the biography, virtues, personality and replies to misunderstandings about Hazrat Abitalib's faith. The present article also introduces the author and this book of him which has been written in his 19 years old.

Four booklet about Hazrat Abutalib and the ballade of Lamiyah

Ayatullah Sayid Ali Behbahani, Dr.Mahmood Shahabi, and Mr.Gholamriza Dabiran

Attempted by:Ali akbar Safari

Abstract: this article includes two Persian poetic translations from the Lamiyah Ballade from hazrat Abutalib which have been composed by Gholamriza Dabiran. The introduction of these two ballades includes notes by sayid Ali Behbahani and Mahmood Shahabi about the high position of Abutalib and the mentioned two translations. The author of this article mentioned some explanations about Abutalib and Lamiyah ballade and also reviewed the biography and works of Dabiran in the introduction part.

Abstracts

A survey about Hazrat Abutalib

Sayid Hasan Iftikharzadeh

Abstract: the present study deals with the questions raised about Hazrat Abutalib in terms of two topics; first, verses and traditions regarding the statues and virtues of Hazrat Abutalib. Meanwhile the faith of Ibrahim's father has been pointed out. Second, the reasons of spreading rumors about Abutalib by his opponents.

A literal-historical analysis and a commentary on Al-Qasida Al-Gharra fi Iman Abi Talib Sheikh Al-Batha by Ahmad Khairi Pasha Hanafi Mesri

Baghir Ghorbani Zarrin

Abstract: this article is to analyze and explain a ballade of 74 lines by Ahmad Khairi Hanafi called "Al-Qasida Al-Gharra fi Iman Abi Talib Sheikh Al-Batha" which is about virtues and dignity of Hazrat Abutalib and also proving his faith and discarding improper saying about him. The author of this article the poetry by Ahmad Khairi and explains some parts of it. after a short introduction translates.

The last executor of Hazrat Ibrahim

Ali akbar Mahdipour

Abstract: the author deals with several topics: the high rank of hazrat Abutalib in the history of Islam who was the executors of prophets and his news about the unseen. Then the author speaks about God's words and his holy Prophet's about Abutalib and introduces the best written works about him. After that, he explains about the reasons of opposing Hazrat Abutalib and mentions some memories regarding this topic. Reviews over Mohyeddin ibn Arabi's words and some topics for further studies have been included at the end.

Safineh

The quarterly of specialized studies

Special issue on the Quran and Hadith

(Special Issue on the Abutalib)

Vol. 12, No. 48, Autumn 2015

Publisher: NabaMobin Cultural Organization

Managing Director: M.H. Shahri

Editor - in - chief: Dr. Mansour Pahlavan

Address: P.O. Box: 15655 - 377, Tehran - Iran

Tel: + 98 - 21 - 77501125

Fax: + 98 - 21 - 77506602

Email: info@safinahmagazine.ir

Website: www.safinahmagazine.ir